

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
"ОСТРОЗЬКА АКАДЕМІЯ"

Економічний факультет

СТУДЕНТСЬКІ НАУКОВІ ЗАПИСКИ

Серія "Економіка"

Випуск 5

Острог – 2008

УДК 330(08)
ББК 65
С 88

*Затверджено на засіданні кафедри економічної теорії
Національного університету “Острозька академія”.
Протокол № 11 від 4 червня 2008 року*

Редакційна колегія:

Пасічник І.Д., д-р психол. наук, професор;
Карлін М.І., доктор економічних наук, професор;
Козак Л.В., кандидат економічних наук, доцент;
Топішко І.І., кандидат економічних наук, доцент;
Дем’янчук О.І., кандидат економічних наук, доцент;
Мамонтова Н.А., кандидат економічних наук, доцент.

Рецензенти:

Фещенко В.В., кандидат економічних наук, доцент;
Мартин О.М., кандидат економічних наук, доцент.

Студентські наукові записки. Серія “Економіка”. – Острого: Видавництво Національного університету “Острозька академія”, 2008. – Вип. 5. – 488 с.

У збірнику опубліковані наукові статті студентів з актуальних питань розвитку підприємництва, бюджетної та податкової політики, становлення і розвитку банківської системи, соціальної політики держави.

Для студентів та аспірантів економічних факультетів ВНЗ, працівників підприємницьких структур.

© Видавництво Національного університету
“Острозька академія”, 2008

Секція 1

**РОЗВИТОК БЮДЖЕТНОЇ
ТА ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ
УКРАЇНИ**

Британська Н.Н., Данилюк О.О., Штельмах О.О.,
*Вінницький торговельно-економічний університет КНТЕУ,
Вінницький Національний Технічний Університет*

РОЛЬ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ДЕРЖАВНОЇ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

У цій статті досліджується роль та ефективність державної податкової системи України. З огляду на досліджені та опрацьовані джерела, наукові роботи й зроблені висновки на основі опрацьованих матеріалів.

Насьогодні у світовій економіці податки є основним джерелом надходження коштів до державного бюджету.

Для економічного розвитку України необхідна стабільна система оподаткування, яка передбачає вигоду для платників, при дотриманні правил податкової дисципліни. Для забезпечення економічного зростання та створення соціально-політичної стабільності, в тому числі України, як учасниці світової геополітики, необхідна цілісність та збалансованість державної податкової системи.

Актуальним завданням є вивчення досвіду оподаткування країн з розвиненою ринковою економікою і робота над власною податковою системою, згідно вимог сучасної України та СС в цілому, для подальшої продуктивної співпраці та вступу до Євросоюзу.

Податкова система відіграє дуже важливу роль у функціонуванні нашої країни, адже податки встановлюються для утримання державних структур і для забезпечення виконання ними відповідних функцій – управління, оборонної, соціальної, економічної та ін. Відсутність податків паралізує фінансову систему в цілому, тобто робить її неідеальною.

З огляду на останні дослідження та наукові роботи, присвячені цій темі, можна виділити основні загальні проблеми:

По-перше, неправильне тлумачення й необізнаність населення щодо податкової системи та необхідність сплати податків у цілому.

По-друге, ухилення від сплати податків до державного бюджету шляхом створення фіктивних підприємств, підробки різного роду документації та бухгалтерської звітності, відсутність реєстрації діяльності потенційних платників податків тощо.

По-третє, відсутність інформативної бази для населення щодо цілей, ролі та ефективності державної податкової системи.

По-четверте, втрата частини надходжень коштів до державного бюджету.

По-п'яте, це деякі проблеми у самій системі оподаткування, а саме: ліквідація другорядних у фінансовому плані податків, пошук альтернативних об'єктів оподаткування, реформування окремих податків тощо.

Ціллю статті є визначення та дослідження ролі та ефективності податкової системи України. Система оподаткування не буде ефективною, якщо вона виконуватиме тільки основну функцію – фіскальну. Фінансова практика виробила, а наука сформулювала ряд критеріїв, яким відповідає ефективна система оподаткування.

Податкова система може вважатися ефективною за двох умов: коли фінансово забезпечується виконання функцій держави і коли достатньо виконуються основні принципи оподаткування.

Якщо зробити аналіз того, як досягаються цілі нинішньою податковою системою, можна дійти висновку про її недостатню ефективність.

Характеристика податкової системи буде неповною, якщо не встановити її місця у фінансовій системі взагалі. У структурі фінансової системи чотири сфери: фінанси суб'єктів господарювання, державні фінанси, міжнародні фінанси, фінансовий ринок. У структурі державних фінансів чотири ланки: державний бюджет, фонди цільового призначення, державний кредит, фінанси державного сектора.

Як бачимо, податки не виділяються в окрему складову фінансової системи, мабуть, тут мається на увазі, що вони перебувають у складі державного бюджету як його доходна частина. Податки мають розглядатись як підсистема фінансової системи, оскільки з організаційної точки зору вони специфічні у порівнянні з державним бюджетом і державними фінансами. Специфіка податків чітко відображена у розділі 1 проекту Податкового кодексу України.

Вплив на податкову систему ззовні відбувається через податкове законодавство, яке розробляється виконавчою владою і приймається Верховною Радою України. Комплекс податкового законодавства має відбивати державну податкову політику. Причому податкову політику слід розуміти як діяльність держави у сфері встановлення правового регламентування й організації справляння податків і податкових платежів у централізовані фонди грошових ресурсів держави.

Про основні принципи податкової системи уже говорилося, та необхідно додати, що Законом України “Про систему оподаткування” від 18 лютого 1997 року у статті 3 встановлено одинадцять принципів побудови системи оподаткування в Україні. Особливу зацікавленість серед них викликають три принципи:

– стабільність – забезпечення незмінності податків і зборів (обов’язкових платежів) і їх ставок, а також податкових пільг протягом бюджетного року;

– економічна обґрунтованість – встановлення податків і зборів на підставі показників розвитку національної економіки та фінансових можливостей з урахуванням необхідності досягнення збалансованості витрат бюджету з його доходами;

– доступність – забезпечення зрозумілості норм податкового законодавства для платників податків і зборів.

Значні масштаби ухилення від оподаткування порушують перший і основний принцип оподаткування, який уже наводився вище, а саме “рівний розподіл податків”, за яким платежі кожного до бюджету мають бути пропорційні з його доходами і винятки для окремих осіб неприпустимі. Порушення цього принципу веде до того, що додаткове податкове навантаження лягає на законослухняних платників податків або на тих, хто не має можливості ухилитися від оподаткування. Таке становище знову провокує ухилення від сплати податків.

Недосконалість системи оподаткування в Україні відзначається багатьма вченими-фінансистами. Так, професор О.Д.Василик зауважує: “Нинішня податкова система виявилася неадекватною до умов перехідної економіки, створила значні податкові навантаження на суб’єкти господарювання, призвела до невиправданого вилучення обігових коштів підприємств, виникнення додаткової потреби в кредитних ресурсах. Все це призвело до утворення значного неофіційного сектора економіки, ухилень від оподаткування, затримки податкових надходжень”.

Таким чином, можна констатувати, що в Україні розроблено законодавчу базу, яка регламентує справляння податків, і створено адміністративні органи, які контролюють виконання законодавства суб'єктами господарювання.

Відомо, що бажання ухилитися від податків існує відтоді, як існують податки, але в економічно розвинутих країнах масштаби ухилення менші, ніж у країнах, що розвиваються. Гадаємо, що причин тут кілька: відпрацьовані протягом багатьох років і технічно добре забезпечені механізми вилучення податків, більш-менш усталене й досконале податкове законодавство. Але не менш важливим є формування у платників податків почуття відповідальності перед суспільством в неминучості покарання за несплату податків. Саме відсутність “звичок” і “стереотипів” платників податків – одна із причин неефективності податкової системи України. У даному разі під “стереотипами” слід розуміти готовність платників податків до вчасної й повної їх сплати.

Отже, неможливо побудувати ефективну податкову систему, не сформувавши платника податку як елемента податкової системи, як суспільний інститут. Але слід зауважити, що з боку ДПА України у цьому плані вже дещо робиться. Свідченням цього є створення при ДПА відділів для роботи з платниками податків, ухвала проекту довгострокової програми з формування високої податкової культури населення та ідея створення асоціації платників податків як громадської організації, що стоятиме на сторожі інтересів платників і матиме своїх представників у Державній податковій адміністрації. Але відсутність традицій сплати податків в Україні ще довго даватиметься взнаки, і це одна із причин того, що прогресивне податкове законодавство в Україні дає менший ефект, ніж у тих же розвинутих європейських країнах.

Відсутність усталених Інститутів податкової системи призводить до нестабільності податкового законодавства. Уряд і законодавці змушені весь час шукати такий варіант податкового законодавства, який, з одного боку, врахував би досвід економічно розвинутих країн, а з другого, відповідав би “традиціям” і “звичкам” платників податків. Інституційні зміни – найважчі й найтриваліші, і якщо не врахувати цього фактору, то законодавство можна змінювати щороку, а ефект буде той самий. Тому, на наш погляд, у процесі вдосконалення податко-

вого законодавства необхідно врахувати специфічні економічні, соціальні й політичні умови України.

Незважаючи на певні недоліки, найприйнятнішою, на наш погляд, є концепція Податкового кодексу України, розроблена робочою групою, створеною за розпорядженням Кабінету Міністрів. На відміну від інших концепцій, вона характеризується виваженістю, комплексним підходом до різноманітних аспектів оподаткування, позбавлена революційного запалу, духу руйнації. Водночас ця концепція ґрунтується на уявленні, ніби ухвалення Податкового кодексу в Україні автоматично приведе до стабілізації податкового права. Це ілюзія. На відміну від економічно розвинутих країн, у яких кодифікація спрямовувалася передусім на зменшення дестабілізуючого впливу на податкове законодавство суб'єктивних чинників, пов'язаних із боротьбою інтересів різних політичних груп і партій, в Україні нестабільність податкового законодавства обумовлена насамперед впливом об'єктивних чинників: початковим етапом становлення податкового законодавства. Воно відбувається переважно методом спроб і помилок, виявлення яких супроводжується постійними корективами, а також хисткою ситуацією в соціально-економічній сфері, що спонукає до термінових заходів для збільшення надходжень до бюджету. Усунути негативний вплив цих чинників, а отже, виконати функцію стабілізації податкового права, кодифікація як така не в змозі.

Податкова система країни є продуктом не лише економічного, а й політичного розвитку суспільства. Вона віддзеркалює інтереси різних суспільних груп та політичних партій і становить результат консенсусу, до якого прийшли ці сили в процесі ухвалення податкових законопроектів. На наш погляд процес структуризації суспільства і парламенту в Україні ще не завершився, і досягнення консенсусу є проблематичним.

Роль державної податкової системи важко переоцінити, адже кошти, які надходять до бюджету ідуть на утримання армії, медицини, освіти, державних пенсійних фондів та на виконання економічних та соціальних програм тощо.

Список використаних джерел:

1. Закон України “Про систему оподаткування” від 18. 02. 1997 р.

2. Бичков С. Треба йти до європейських податків // День. – 2007. – № 15. – С. 5.
3. Крисоватий А.І., Десятинюк О.М. Податкова система: Навчальний посібник. – Тернопіль: Карт-бланш, 2004. – С.41-45.
4. Піхоцький В. Основні засади формування податкової політики в Україні на сучасному етапі // Економіка, фінанси, право. – 2004. – № 4. – С. 15-17.
5. Піхоцький В. Сучасні вимоги до реформування податкової системи в Україні // Економіст. – 2004. – № 10. – С. 20-23.
6. Податкова система держави: теорія і практика становлення – К.: Знання – Прес, 2004. – С. 18-22.
7. www.minfin.gov.ua

*Гаврецька Ю. В., Грищак М.І.,
ПВНЗ “МЕГУ” ім.акад.С.Дем'янчука*

ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМАТИКА ВІДШКОДУВАННЯ ПОДАТКУ НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ

У статті висвітлено суперечливість відшкодування податку на додану вартість недобросовісним платникам через недосконале податкове законодавство.

Однією з важливих функцій, засобом фінансового забезпечення діяльності держави є оподаткування. Механізм реалізації податкової політики є одним з основних інструментів досягнення цілей економічної політики держави. Правильне функціонування податкової системи повинно сприяти соціально-економічному розвитку держави та забезпеченню достатності сукупних податкових надходжень до бюджетів усіх рівнів та державних цільових фондів. Для забезпечення вищезгаданого потрібне реформування податкової системи, щоб створити умови для формування сприятливого інституційного середовища оподаткування.

Одним із “наймолодших” та найсуперечливіших є податок на додану вартість, стрімке поширення якого у світі фактично припадає на останні п'ятдесят років. Такий молодий вік робить ПДВ не лише одним із найперспективніших і найсучасніших винаходів податкової політики, але і інструментом, що потребує вдосконалення. Протягом останніх десятиріч, ПДВ був впроваджений у 136 країнах світу, у тому числі у всіх Європейських країнах.

За короткий час існування цього податку уряди країн, що його запровадили, переконалися у його привабливості як ефективного джерела наповнення бюджету з найменшими структурними втратами для економіки. У той же час практика його стягнення показала і проблемні аспекти, спільні для всіх країн, в тому числі для країн з високим рівнем економічного розвитку та фінансової прозорості.

Найгострішими на сьогоднішній день визнано три таких аспекти:

- стягнення ПДВ при операціях електронного продажу;
- стягнення ПДВ на операції бюджетних установ;
- можливості використання системи ПДВ із залученням фіктивних підприємств з метою незаконного привласнення бюджетних коштів.

Найсерйознішою та найнагальнішою проблемою із вищеперахованих є остання. Це безумовно пов'язано з найпривабливішою рисою цього податку – механізмом відшкодування сум ПДВ, витрачених у складі ціни закупівель, що є також і його “ахілесовою п'ятою”. Наявність можливості відшкодування в поєднанні зі звільненням від ПДВ операцій експорту за визначенням роблять цей податок вразливим до можливості змови між платниками податку, яка дозволяє одночасно уникати податкових зобов'язань та отримувати його безпідставне відшкодування із бюджету. Всі країни Євросоюзу визнають присутність цієї проблеми на своїй території, її вкрай шкідливий вплив як на обсяги бюджетів, так і на структурні характеристики економіки, а також її зростаючий обсяг.

Схеми використання системи відшкодування ПДВ у Західній Європі та в нашій країні є подібними, за винятком того, що “європейська модель”, як правило, не включає цінових маніпуляцій і перенесення доданої вартості на фірми-одноденки, а натомість ґрунтується на змові платників податку з двох чи декількох країн-членів ЄС, задіяних у операції прикордонної або транскордонної торгівлі. Тобто, експортер однієї з країн продає свої товари фірмі-одноденці у іншій країні, яка потім перепродає їх третьому “брокеру” на своїй же території, який, в свою чергу, експортує їх назад першому “гравцю”. Фірма-одноденка зникає, не сплативши ПДВ, “брокер” отримує незаконне відшкодування, і таким чином ця схема може повторюватись декілька разів, через що у Європейській податковій практиці вона отримала назву “каруселі”.

Оцінити прямі та опосередковані втрати від наявності таких злочинних схем досить тяжко, але навіть приблизні розрахунки свідчать, що ці втрати є дуже відчутними і становлять єдину і найбільшу загрозу для існування ПДВ у цих країнах. Лише у Великобританії, яка є однією із найактивніших держав у боротьбі з порушеннями у системі ПДВ, річний обсяг бюджетних

втрат через “карусельні” схеми за деякими оцінками сягає 1,73 мільярда фунтів. В Україні починаючи з 2002 року частка відшкодування ПДВ стрімко зростає. Так уже у 2003 році вона становил 56%, у 2004 році – 63%, у 2005 році – 86%, а у 2006-2007 роках це співвідношення практично досягає 100%.

За перші два місяці 2008 року було вже понадпланово відшкодовано 894 млн. грн. ПДВ. Так, у січні понад план відшкодували 121 млн. грн., у лютому – 772 млн., у січні – березні при плані 5 млрд. 380 млн. вже відшкодовано 5 млрд. 624 млн. грн., що на 63% більше, ніж за аналогічний період 2007 року.

Загальноєвропейські заходи для боротьби з “каруселями” в основному сконцентровані на покращенні адміністративної та інформаційної співпраці між країнами-членами, що дозволяє ефективніше відстежувати і протидіяти випадкам змовницьких транскордонних схем. Але вельми ефективними є також і індивідуальні заходи деяких національних урядів, більшість з яких спрямовано на те, щоб максимально ускладнити можливості для створення і функціонування фіктивних підприємств (починаючи від перешкод у реєстрації і закінчуючи спеціальними методами аудиту). Такі заходи уже демонструють певні успіхи, у тому числі у вигляді спадаючих показників відповідних бюджетних втрат.

Як один із заходів боротьби по недобросовісному відшкодуванню податку на додану вартість в нашій країні збільшили термін відшкодування ПДВ з 40 днів до 12 місяців. Збільшення терміну відшкодування ПДВ на загальних підставах дозволяє уникнути включення в заявку сум, по яких на той момент не була створена додана вартість. Впродовж цього часу платник має підтвердити проведення господарської операції. Проте проектом Податкового кодексу передбачається введення прискореного режиму відшкодування ПДВ сезонним виробникам, експортерам та інвесторам. За даними Мінфіну, усього в Україні нараховується 287 тис. платників ПДВ.

Експерти Європейського Союзу довели, що ПДВ є корумпованим у всіх країнах, де він стягується, і є досить складним для обліку. Країни ЄС поступово планують відмовитися від ПДВ, і хотілося б, щоб Україна стала першою серед цих країн.

На нашу думку можна запровадити стягнення єдиного податку з обороту зі ставкою в розмірі 9% від загального обороту підприємства. Українськими експертами-економістами підрахо-

вано, що введення такого податку замість всіх існуючих дозволить удвічі знизити податковий тиск на підприємства, при цьому загальний обсяг надходжень у бюджет виросте на 27-29%.

Такі нововведення дозволять також істотно збільшити середній розмір зарплати в країні і поліпшити добробут громадян, тільки за рахунок зняття подвійного вантажу у виді існуючих податків на фонд оплати праці з'явиться можливість за рік збільшити зарплату в Україні в 2-2,5 рази.

Кабміном з 1 травня 2008 року планується ввести механізм спрощення процедури відшкодування з держбюджету ПДВ для стабільно працюючих підприємств і визначить чіткі механізми застосування таких процедур.

Невдовзі планується вирішення питання сфери адміністрування ПДВ. Планується з квітня 2008 р. запровадити електронну декларацію. З впровадженням електронної декларації зникає потреба в тотальних масових кругових перевірках підприємств, що заміщується їх одноразовою електронною звіркою платежів. Це дуже проста система, яка, з одного боку, зменшує величезну кількість податкових перевірок, а з іншої – дозволяє негайно виявляти структури, що займаються відмиванням ПДВ, через які зникають багатомільярдні суми коштів. Запровадження такої системи повинно забезпечити збільшення контролю підприємств та надати добросовісним платникам змогу отримувати свої відшкодування ПДВ.

Відсутність належного контролю за сплатою та відшкодуванням ПДВ призвело до створення самодостатньої та самовідтворюючої системи його “тіньового” відшкодування за рахунок бюджетних коштів, розгортанню організованої злочинної діяльності, яка характеризується широкою участю корумпованих державних службовців в контролюючих, правоохоронних та судових органах, різноманітних посередників, які за винагороду забезпечують гарантоване повернення цього податку як його законотрухняним платникам, так і злочинним угрупованням.

Список використаних джерел:

1. Закон України “Про систему оподаткування” від 18.02.1997 р.
2. Бичков С. Треба йти до європейських податків // День. – 2007. – № 15. – С. 5.
3. Крисоватий А.І., Десятинюк О.М. Податкова система: Навчальний посібник. – Тернопіль: Карт-бланш, 2004. – С.41-45.

4. Піхоцький В. Основні засади формування податкової політики в Україні на сучасному етапі // Економіка, фінанси, право. – 2004. – № 4. – С. 15-17.
5. Піхоцький В. Сучасні вимоги до реформування податкової системи в Україні // Економіст. – 2004. – № 10. – С. 20-23.
6. Податкова система держави: теорія і практика становлення – К.: Знання – Прес, 2004. – С. 18-22.
7. www.minfin.gov.ua

*Гриців Ю.О., Недзведовська О. Є.,
Національний університет "Острозька академія"*

МОДЕЛЮВАННЯ ДОХОДІВ І ВИДАТКІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

У даній статті ми розглянули категорію державного бюджету України як з теоретичної (визначивши його теоретичні аспекти), так і з практичної (оцінивши динаміку та структуру основних напрямів видатків та доходів зведеного бюджету України за 2001 – 2007 роки) точки зору. На основі проаналізованих даних була побудована модель на основі адаптивного моделювання та експоненційного згладжування. Результаті ми дійшли до висновку, що в прогнозований період, тобто на наступні п'ять років з 2009 – 2013 роки дефіцит державного бюджету України буде зростати, що викликатиме ряд негативних тенденцій в економіці держави та посилить її залежність від кредитів.

Наявність державного бюджету як економічної категорії об'єктивно зумовлена існуванням інституту держави та товарно-грошових відносин. Бюджет завжди був важливим інструментом впливу на розвиток економіки і соціальної сфери. За його допомогою держава, здійснюючи розподіл і перерозподіл валового внутрішнього продукту, могла змінювати структуру виробництва, впливати на результати господарювання, здійснювати соціальні перетворення.

Дослідження бюджету держави здійснювали Романенко О. Р., Василик О. Д., Павлюк К. В., Грідчина М. В., Заходжай В. Б., Осіпчук Л. Л., Дем'янишин В. Г. та ін.

Єдиних підходів до трактування бюджету у світовій та вітчизняній фінансовій науці не існує. Його розглядають як економічну категорію, фінансовий план, кошторис, розпис доходів і видатків, централізований фонд грошових коштів, фонд фінансових ресурсів держави, закон тощо. Теоретична невизначеність є причиною практичних негараздів, зокрема у процесі

розроблення бюджетного законодавства, бюджетного планування і виконання бюджетів. У сучасному бюджеті держави найяскравіше відображаються недоліки, закладені фінансовою наукою, відсутність діалектичної єдності теорії і практики.

Загальна сума доходів зведеного бюджету України за 2007 рік становила 195138 млн. грн., що на 23326,6 млн. грн., або на 14,0%, більше за відповідний показник попереднього року. Темп росту загальної суми доходів зведеного бюджету України з 2001 року до 2007 року в середньому становив 124%, тобто починаючи з 2001 року доходи зросли на 140203,40 млн. грн.

Слід зазначити, що загальна сума доходів зведеного бюджету України зростає в основному завдяки податковим надходженням, оскільки їхня частка в структурі доходів є найбільшою. Частка податкових надходжень в структурі доходів в середньому за 2001 – 2007 роки становить 64,14%, причому середній темп росту за цей період податкових надходжень є також найвищим.

Темп росту загальної суми доходів зведеного бюджету України за 2001 – 2007 роки коливався від 112,78% у 2001 році до 114% у 2007 році. Тобто в порівнянні з 2001 роком у 2007 році темп росту є вищим, проте якщо розглянути загальну динаміку темпів росту доходів за 2001 – 2007 роки, то очевидно, що починаючи з 2005 року темп росту доходів зведеного бюджету починає зменшуватися, що свідчить про негативні тенденції у бюджетній системі.

Отже, ми можемо зробити висновок, що загальна сума доходів у зведеному бюджеті України зростає в основному за рахунок податкових надходжень, причому найбільшу частку у податкових надходженнях становлять внутрішні податки на товари та послуги. Також у 2004 році відбулося різке підвищення доходів від операцій з капіталом та суми офіційних трансфертів від урядів зарубіжних країн та міжнародних організацій, що було спричинено подіями листопаду 2004 року та покращенням інвестиційного клімату в Україні.

Загальна сума видатків зведеного бюджету України за 2007 рік становила 147573,6 млн. грн., що на 27938,6 млн. грн., або на 15,92% більше за відповідний показник попереднього року. Середній темп росту видаткової частини зведеного бюджету України за 2001 – 2007 роки становив 119,29%, тобто починаючи з 2001 року сума видатків зросла на 92045,6 млн. грн. Таке

явище можна пояснити тим, що значною мірою зросли видатки на загальнодержавні функції, а також видатки на економічну діяльність, зокрема їхня частка у загальній структурі видатків зросла у 2007 році до 15,89% і 22,07% з 6,73% і 8,89% у 2001 році відповідно.

Темп росту видаткової частини зведеного бюджету України коливався від 108,63% у 2001 році до 84,08% у 2007 році. Отже, помітна тенденція до значного зниження темпів росту видатків.

Варто зазначити, що найбільшу частку у загальній сумі видатків становлять видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення, що свідчить про соціальну орієнтацію бюджету. Також значну частку у загальній структурі видатків України становлять видатки на загальнодержавні функції, видатки на економічну діяльність.

У загальній структурі видатків зведеного бюджету України в період з 2001 до 2007 року спостерігається тенденція до зростання питомої ваги видатків на соціальний захист, видатків на економічну діяльність, видатків на загальнодержавні функції, проте в той же час спостерігається скорочення питомої ваги видатків на оборону та охорону навколишнього природного середовища, що є досить негативним явищем у сучасних умовах розвитку технологій.

На основі даних, поданих у додатках до законів України “Про державний бюджет України” за період від 2001 року до 2008 року, проаналізуємо як вони будуть змінюватися під впливом інфляції та покажемо прогнозні показники доходів та видатків державного бюджету України на 2009 – 2013 роки за допомогою адаптивного моделювання.

За умови, якщо статистичний ряд доходів та видатків державного бюджету України за 2001 – 2008 роки (див. табл.1) описується рядом Тейлора у вигляді: $Y^{\wedge}=a_0^{\wedge}+a_1^{\wedge}x$, а також при параметрі $\text{Alfa} = 0,5$ і початкового значення згладженого середнього, яке визначається з системи рівнянь, що слідує з моделі Брауна, то наша модель описуватиметься функцією $Y^{\wedge}=a_0^{\wedge}+a_1^{\wedge}x$.

Отже, за допомогою даної моделі, прогнозовані значення доходів (див. рис. 1) та видатків України у 2009 році становитимуть відповідно 257043,9 млн. грн. і 333333,48 млн. грн. (див. рис. 2).

На основі даного прогнозу ми також бачимо, що темпи роту доходів коливатимуться від 133,6% у 2009 році до 105,4% у

2013 році. Темпи росту видатків коливатимуться від 129,5% у 2009 році до 113,2% у 2013 році, тобто ми можемо зробити висновок, що темпи росту стабільно будуть знижуватися.

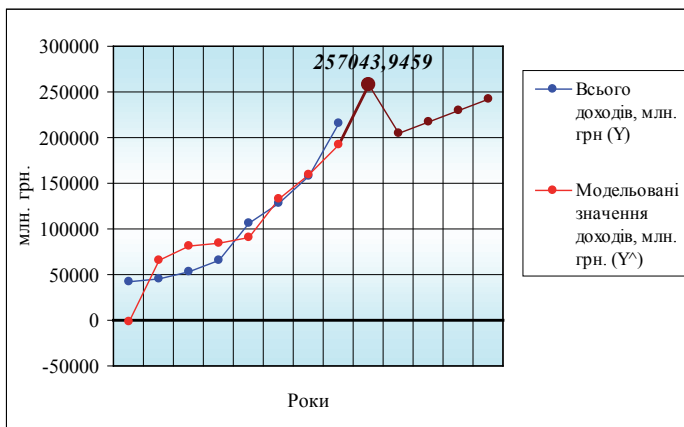

Рис. 1. Модельовані значення доходів державного бюджету України за 2001 – 2013 роки

Отже, за допомогою адаптивного моделювання ми визначили прогнозовані значення доходів та видатків державного бюджету України на 2009 – 2013 роки.

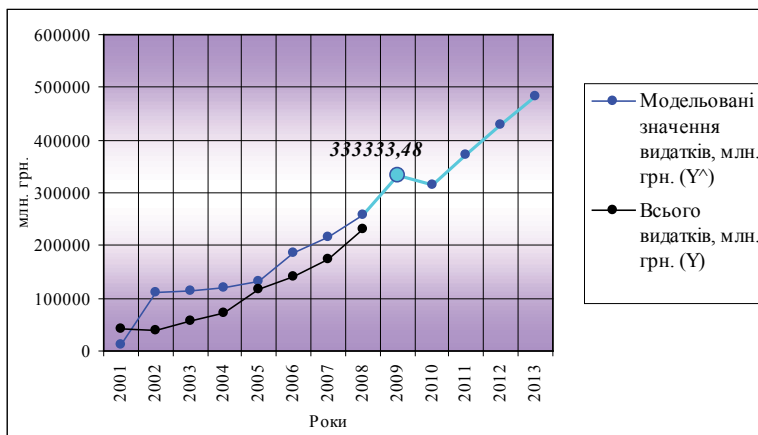

Рис. 1. Модельовані значення видатків державного бюджету України за 2001 – 2013 роки

Таблиця 1.
 Модельовані значення доходів та видатків
 державного бюджету України за 2001 – 2013 роки

Роки	Всього доходів, млн. грн (Y)	Модельовані значення доходів, млн. грн. (Y [^])	Всього видатків, млн. грн. (Y)	Модельовані значення видатків, млн. грн. (Y [^])
2001	41961,1	-1542,05	41961	13261
2002	45390,5	66343,53	39788,3	111195
2003	53272,6	81077,39	55907,5	115111
2004	65215,7	84706,49	72215,7	121438,1
2005	106125	91191,28	117394,6	131099,5
2006	127516,6	132341,5	140199,4	186562,3
2007	157287	160140,5	174631,5	217343,2
2008	215359,3	192426	232372	257400,7
2009		257043,9		333333,5
2010		204847,7		314138,6
2011		217269,5		370876,5
2012		229691,3		427614,4
2013		242113		484352,3

Проведемо дослідження моделі на адекватність за наступними параметрами: 1) випадковість коливань ϵ_i (похибка, що визначається як різниця між фактичними значеннями та модельованими); 2) чи є розподіл випадкової послідовності ϵ_i нормальним; 3) незалежність сусідніх значень ϵ_i випадкової послідовності.

Перевіривши випадковість коливань послідовності ϵ_i , ми дійшли висновку, що тенденція для опису досліджуваного явища була вибрана вірно, оскільки показник $K_{дох} < 3$, $K_{вид} < 3$ (довжина найдовшої серії знаків), а показник $V_{дох} > 2$, $V_{вид} > 2$.

Перевірку на відповідність нормальному закону розподілу випадкової послідовності ϵ_i ми провели за допомогою статистичного аналізу асиметрії A та ексцесу E для доходів та видатків. Оскільки $|A_{дох}| < 9,95$ і $|A_{вид}| < 9,94$ і $|E_{дох} + 6/(n+1)| < 1,05$ і $|E_{вид} + 6/(n+1)| < 1,06$, то ми можемо зробити висновок, що розподіл випадкових відхилень відповідає нормальному.

При побудові моделі явища припускають, що відхилення єї є випадковими, незалежними, з нульовими математичними сподіваннями та сталою дисперсією, тому побудувавши модель також необхідно перевірити незалежність сусідніх значень випадкових значень єї. Дана перевірка здійснюється за допомогою оцінки Дарбіна-Вотсона. Якщо даний показник знаходиться в межах від 1,5 до 2,5, то вважається, що сусідні випадкові значення є незалежними, а отже модель є адекватною. Для модельованих значень доходів показник $DW_{дох}=1,5$, а для видатків $DW_{вид}=0,8$. Отже, ми можемо зробити висновок, що випадкові значення єї доходів є незалежними, а для видатків існує імовірність певного зв'язку між цими випадковими значеннями.

Точність прогнозу ми оцінили за допомогою коефіцієнта Тейла. Оскільки для доходів цей коефіцієнт становить $U_{дох}=0,01$ і для видатків $U_{вид}=0,02$, то ми можемо зробити висновок, що дані моделі є точними.

Отже, побудовані моделі доходів та видатків на основі рівняння Тейлора другого порядку є адекватними та точними, тобто ми можемо стверджувати, що прогнозовані значення доходів та видатків є вірними та оптимальними.

У визначенні напрямів удосконалення бюджетної політики важлива роль належить формуванню її цілей, а також першочергових завдань, які потребують розв'язання. Згідно з бюджетною стратегією на 2008 – 2010 роки, схваленого Постановою Кабінету Міністрів України від 25 вересня 2006 року №1359, стратегічною метою є “побудова конкурентноспроможної соціально орієнтованої ринкової економіки та інтеграція в європейське співтовариство”. А до стратегічних цілей бюджетної політики віднесено досягнення високої якості життя громадян, конкурентноспроможності економіки, встановлення ефективної та справедливої влади, створення інтегрованої у глобальні процеси та шанованої у світі держави.

Прийняті урядом стратегічні положення мають важливе значення, проте потребують конкретизації. На наш погляд, стратегічна мета бюджетної політики в Україні повинна спрямовувати діяльність владних структур на формування нової моделі соціального й економічного розвитку країни. А найважливішим завданням цієї політики має стати досягнення істотного поліпшення рівня життя громадян. Для реалізації стратегічної мети необхідно визначити конкретні орієнтири. Ними мають стати

показники, які відображають рівень життя, досягнутий у розвинутих країнах [5].

На даний час для українського суспільства надзвичайно актуальною є проблема пошуку реальних джерел накопичення та шляхів ефективного використання інвестиційних ресурсів з метою забезпечення відновлення та модернізації основних виробничих фондів.

На наш погляд, досить перспективним, з точки зору підвищення ефективності бюджетного інвестування, може стати створення у складі державного бюджету окремого бюджету розвитку з визначеними джерелами формування та напрямками використання. Кошти бюджету розвитку призначаються лише для здійснення інвестиційних вкладень.

Список використаних джерел:

1. Василик О. Д., Павлюк К. В. Державні фінанси України: Підручник. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 608 с.
2. Дем'янишин В. Г. Теоретична концептуалізація бюджету держави // Актуальні проблеми економіки: Науковий економічний журнал. – Київ, 2007. – №9. – С. 3-12.
3. Князев С. Сучасний стан та особливості регіоналізації бюджетної системи // Регіональна економіка: Науково-практичний журнал. – Львов, 2006. – №4. – С. 66-71.
4. Кондратова-Діденко В., Слухай С. Міжбюджетні відносини в Україні: стан, суперечності і перспективи розвитку // Банківська справа: Науково-практичне видання. – Київ, 2004. – №1. – С. 76-88.
5. Кудряшов В. П. Засади бюджетної політики розвитку // Фінанси України: науково-теоретичний. – Київ, 2007. – №7. – С. 3-19.

*Іванчук Т.Г., Недзведовська О.Є.,
Національний університет "Острозька академія"*

РЕФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

У статті розглянуто особливості функціонування податкової системи України на сучасному етапі через аналіз податкових надходжень до бюджету України, а також напрямки реформування податкової системи України через прийняття Податкового кодексу України.

Актуальність теми дослідження зумовлена трансформаційними процесами в економіці України, спрямованими на створення ринкового середовища, що ставлять конкретні вимоги до розвитку і функціонування національної податкової системи. Складність здійснення цих процесів обумовлена впливом різних чинників об'єктивно-суб'єктивного характеру, а особливо загостренням основного фіскального протиріччя між необхідністю і можливістю забезпечення достатніх податкових надходжень. Тому для України дуже важливим на сьогоднішній день є вдосконалення національної податкової системи, яка сприятиме стабілізації і конкурентоспроможності її економіки.

Мета даного дослідження полягає у визначенні стримуючих чинників розвитку податкової системи України та шляхів її реформування через оцінку функціонування податкової системи України на сучасному етапі.

Багато вчених протягом тривалого часу розглядали у своїх дослідженнях ефективну структуру податкової системи та принципи оптимального оподаткування. Ці питання знайшли відображення в роботах Дж. Бреннана, Дж. Б'юкенена, К. Вікселля, А. Даунза, К. Ерроу, Е. Ліндаля, Р. Масгрейва, Г. Мюрдаля, В. Нордхауза, В. Парето, Дж. Стігліца, Г. Туллока, Б. Фрея, Б. Хансена.

Податкова система – це сукупність податків, зборів та інших платежів до бюджету і державних цільових фондів; принципів, форм і методів їх установа, зміни чи відміни; дій, які забез-

печують їх сплату, контроль і відповідальність за порушення податкового законодавства [3]. Також це – сукупність урегульованих правовими нормами податків, зборів, інших обов'язкових платежів до бюджету і державних цільових фондів, що стягуються з юридичних і фізичних осіб на території певної держави, а також форми та методи побудови такої системи [6].

Податкова система як об'єктивна реальність є складною системою. До її структури входять елементи, які об'єднуються у підсистеми, що вступають у взаємодію як певні цілісності. Це є багаторівнева структура, до якої входять: податкові відносини; нормативно-правові акти, що регулюють ці відносини, перш за все податкові закони; конкретні форми оподаткування; фіскальні установи, що здійснюють справляння податків і контроль за їх сплатою. Податкова система України включає 27 загальнодержавних податків та зборів (загальнообов'язкових платежів) та 2 місцевих податка і 12 зборів [1].

З огляду на історичний досвід та оцінюючи теперішню ситуацію можна сказати, що податкова система України недовисконала: громіздка, надскладна для розуміння, нестабільна, непрозора, заплутана, неефективна, суперечлива, відзначається високим податковим навантаженням. Крім того, вона обтяжена великою кількістю змін та доповнень до податкового законодавства і є дорогою для утримання. І це далеко не повний перелік її недоліків. В такому вигляді вона гальмує економічний розвиток держави і потребує нагального реформування.

Податкова система одна з головних складових формування та розвитку економіки. Вона визначає умови та рівень розвитку держави, її соціальної сфери, обороноздатності, внутрішньої та зовнішньої політики. Ось чому податкова система повинна будуватись з урахуванням багатьох факторів, які в тій чи іншій мірі можуть впливати на результати її функціонування. При всьому цьому податкова система повинна забезпечити вирішення двоєдиного завдання:

- з одного боку, встановлення оптимальних податків та податкового навантаження, які не будуть стримувати розвиток підприємництва;

- з іншого боку, забезпечення надходження до бюджету коштів, достатніх для задоволення державних та соціальних потреб [4].

Саме надмірний податковий тягар і є однією з причин фінансової нестабільності підприємств, зменшення сукупного

попиту і поглиблення економічної кризи. Значний його розмір гальмує економічне зростання в Україні, перешкоджає розвитку інвестиційних процесів, послаблює конкурентоспроможність українських підприємств.

Що ж до формування дохідної частини Зведеного бюджету України за рахунок податків, то можна розглянути надходження від прямих та непрямих податків та оцінити їхню роль протягом 2005 – 2007 років [7].

Так, основними бюджетоутворюючими прямими податками є податок на прибуток підприємств (ППП) та податок з доходів фізичних осіб (ПДФО). Податкові надходження від цих податків протягом аналізованого періоду досить стрімко зростали. Так, у 2006 році порівняно із 2005 темп приросту становив 20%, а у 2007 році – 41%. Протягом 2005 – 2006 років їхня частка у питомій структурі бюджету становила близько 30%, а вже у 2007 році склала 40%. Це свідчить про впровадження урядом податкової політики, яка спрямована на підвищення ролі прямих податків у формуванні дохідної частини бюджету, оскільки прямі податки є справедливішими стосовно суспільства, є простішими у адмініструванні і є надійнішим джерелом формування доходів бюджету.

Що ж до непрямих податків, то в Україні застосовують три непрямих податки: акцизний збір, податок на додану вартість (ПДВ) та мито. Найбільшу роль звичайно у формуванні дохідної частини бюджету відіграє ПДВ. Саме цей податок довгий період в Україні був ключовим елементом у наповненні бюджету держави фінансовими ресурсами і саме навколо цього податку існувала та існує велика кількість суперечок.

Так, податкові надходження від непрямих податків протягом 2005 – 2006 років зростали. Їхній темп приросту у 2006 році склав 41%, а у структурі Зведеного бюджету непрямі податки становили 31%, в тому числі ПДВ – 25%. Проте у 2007 році дані надходження сповільнились і вони збільшились в порівнянні із минулим роком лише на 16%, однак їх питома вага у структурі бюджету збільшилась до 41%, а частка ПДВ в тому числі становила близько 36%. Як бачимо прямі податки і надалі залишаються важливою компонентою формування бюджетних надходжень, хоча вони і є соціально несправедливими. Також, незважаючи на очевидні недоліки, ПДВ не втрачає свої провідні позиції у формуванні доходів бюджету.

Для порівняння надходжень від прямих та непрямих податків розглянемо рис. 1.

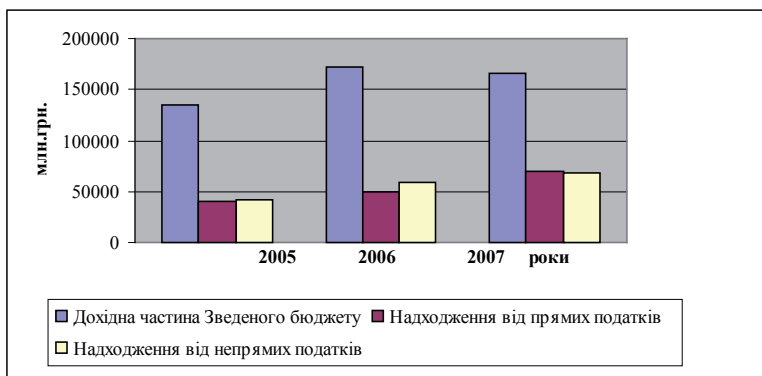

Рис. 1. Динаміка показника дохідної частини бюджету України і надходжень від прямих і непрямих податків за 2005-2007 рр.

З даного рисунку видно, що співвідношення між прямими та непрямими податками майже однакове. Так, у 2005 році більшими були надходження від непрямих податків, але на зовсім незначну величину. У 2006 році роль непрямих податків підвищилась і дані надходження переважали над надходженнями від прямих податків. У 2007 році надходження майже перебували на одному рівні. В даному випадку це є результат податкової політики держави, метою якої є підвищити роль прямих податків у суспільстві як соціально справедливих в порівнянні з непрямими.

Отже, з наведеного аналізу можна зробити висновки, ще податкова система України намагається сформувати власну оптимальну структуру, яка б забезпечувала інтереси як влади так і платників податків, а також би сприяла розвитку підприємницької ініціативи суб'єктів господарювання. Але формування та реформування проблемних аспектів податкової системи України є неможливим без прийняття Податкового кодексу України, оскільки саме суперечливе податкове законодавство можна вважати головною перешкодою на шляху до економічного розвитку.

У жовтні 2007 року уряд схвалив доопрацьований проект

Податкового кодексу з тим, щоб передати його на розгляд Верховної Ради України [7]. Податковий кодекс повинен усунути недоліки існуючої податкової системи, зберігши все те раціональне, що в ній є, врахувати напрацьований позитивний досвід. Впровадження Податкового кодексу України принципово вплине на реформування податкової системи в цілому, оскільки його положення спрямовані на зниження податкового навантаження, розширення бази оподаткування, вдосконалення практики податкового адміністрування та стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності.

Проект Податкового кодексу визначає принципи побудови податкової системи, перелік податків, зборів та інших обов'язкових платежів, що підлягають сплаті до бюджетів усіх рівнів, визначає методику їх обчислення, ставки оподаткування, правовий стан платників податків, порядок адміністрування податків, а також порядок і умови застосування фінансових санкцій до платників податків за порушення податкового законодавства.

Ухвалення проекту Податкового кодексу забезпечить:

- створення в Україні стабільної податкової системи, яка б забезпечувала ефективне функціонування економіки країни;
- зниження податкового навантаження на економіку;
- стимулювання інвестиційних та інноваційних процесів і підтримки технологічного оновлення суспільства;
- стимулювання розвитку малого підприємництва;
- упорядкування механізму стягнення податків та посилення відповідальності за ухилення від сплати податків та їх не своєчасну сплату;
- усунення неузгодженості податкового законодавства з нормами законодавства інших галузей права, забезпечення їх гармонізації та взаємодії [5].

Положення Податкового кодексу торкаються таких аспектів зниження податку на прибуток до 20% у разі інвестування коштів на придбання нових основних засобів груп 4,5,6; надання спеціальних інвестиційних пільг; удосконалення механізму зарахування податку з доходів фізичних осіб; зниження загальної ставки податку на додану вартість до 17%; визначено єдиний підхід до встановлення місцевих податків і зборів тощо.

Крім того, Кодексом також запроваджується низка принципів нових підходів щодо оподаткування:

- вдосконалюється система обліку платників податків;

- створюється цілісна система інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної податкової служби;
- змінюється підхід до проведення контролюючими органами дій щодо обмежень прав платників податку;
- упорядковано систему роз'яснень та тлумачення податкового законодавства;
- розмежовано правоохоронну та контрольну функції органів державної податкової служби;
- змінено підхід до захисту інтересів платника податків, який оскаржуватиме суму податкового зобов'язання, визначену контролюючим органом;
- запроваджено нові правила на визначення звичайної ціни згідно із міжнародними принципами трансфертного ціноутворення та додаткові офшорні застереження, направлені на упередження втрат бюджету, а також оподаткування діяльності нерезидентів через їхні постійні представництва [7].

Отже, в даній роботі ми визначили сутність податкової системи та розглянули основні проблемні аспекти у її розвитку та функціонуванні. Податкова система України повинна виправити недоліки та суперечності, які в ній заклалися з початку її становлення під впливом адміністративно-командної економіки та визначити для себе індивідуальні перспективні шляхи розвитку. Звичайно ці шляхи є неможливими без Податкового кодексу. Вже сьогодні проект Податкового кодексу охоплює всі елементи податкової політики та призводить їх до узгодженості. Схвалення законопроекту стане запорукою створення в Україні справедливої, прозорої та стабільної податкової системи, яка забезпечуватиме достатній обсяг надходжень до бюджетів усіх рівнів, сприятиме створенню умов для ефективного функціонування економіки та подальшої інтеграції України у Європейське Співтовариство.

Список використаних джерел:

1. Закон України “Про систему оподаткування” від 18.02.1997 р.
2. Бичков С. Треба йти до європейських податків // День. – 2007. – № 15. – С. 5.
3. Крисоватий А.І., Десятинюк О.М. Податкова система: Навчальний посібник. – Тернопіль: Карт-бланш, 2004. – С.41-45.
4. Піхоцький В. Основні засади формування податкової політики в Україні на сучасному етапі // Економіка, фінанси, право.

– 2004. – № 4. – С. 15-17.

5. Піхоцький В. Сучасні вимоги до реформування податкової системи в Україні // Економіст. – 2004. – № 10. – С. 20-23.

6. Податкова система держави: теорія і практика становлення – К.: Знання – Прес, 2004. – С. 18-22.

7. www.minfin.gov.ua

*Коцьолко І.П., Недзведовська О.Є.,
Національний університет "Острозька академія"*

ПРОГНОЗУВАННЯ ТА АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ ДО ЗВЕДЕНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

У даній статті проаналізовано стан податкових надходжень до Зведеного бюджету України за 2004-2007рр. та за допомогою адаптивного моделювання зроблено прогноз цих надходжень на 2008-2012рр.

У період, коли держава стала на шлях до ринкової економіки, податки відіграють настільки важливу роль, що можна цілком впевнено стверджувати, що без чітко впорядкованої податкової системи, яка відповідає умовам розвитку вітчизняного виробництва, ефективною ринкової економіки не збудувати. Розвиток економіки регулюється фінансово-економічними методами: застосуванням налагодженої системи оподаткування, маневруванням позичковим капіталом і процентними ставками, виділенням із бюджету капітальних вкладень і дотацій, державних закупівель тощо. Податки в цьому комплексі посідають центральне місце. Вони, як і всі економічні відносини, потребують постійного контролю [6, с. 24].

Формування податкової політики на засадах економічної ефективності, стабільності, прозорості й наближення її до міжнародних та європейських стандартів неможливе без постійного аналізу податкових надходжень.

Разом з тим, податкові надходження як економічна категорія та обсяги їх надходжень потребують постійного удосконалення, оскільки їх розміри і база оподаткування постійно змінюються. Для ефективного функціонування економіки будь-якої країни є необхідним постійно проводити аналіз та структуру податкових надходжень, а також прогнозувати їх обсяги в майбутньому. Це необхідно для того, щоб правильно розподілити фінансування статей витрат державного бюджету, втілення в життя довгострокових проєктів [7, с. 254].

Отже, актуальність даного дослідження є очевидна, оскільки аналіз та прогноз податкових надходжень є дуже важливим питанням, яке потребує постійного дослідження.

Метою даного дослідження є провести структурний та кількісний аналіз податкових надходжень, а також спрогнозувати суму податкових надходжень на 2008 – 2012 роки.

Проблеми теорії і практики податкових надходжень та їх структура розглядалися у наукових працях як зарубіжних учених, так і вітчизняних. Зокрема, питання теорії досліджували російські вчені: А.В. Бризгалін, Ю.Ф. Кваша, А.Н. Козирін, О.А. Ногіна, В.М. Родіонова, С.О. Шохін, І.І. Кучеров, О.Ю. Судаков, І.А. Орешкін, Є.Н. Євстігнєєв та інші. Деякі питання організації та класифікації податкового контролю висвітлено у наукових працях таких українських вчених: Л.К. Воронової, Г.Ю. Ісаншиної, М.П. Кучерявенко, Л.А. Савченко, Л.М. Касьяненко, М.І.Крупки, Л.О. Зазвонової, Ф.Ф. Фоміна, В.М. Мельника, М.М. Весельського, А.М. Поддєрьогіна та інших.

Сучасна ринкова економіка не може існувати без податків, зборів та інших платежів до бюджету. Податки – дуже складна і надзвичайно впливова на всі економічні явища та процеси фінансова та юридична категорія. Можна без перебільшення сказати, що, з одного боку, податки – це фінансове підґрунтя існування держави, мірило її можливостей у світовому економічному просторі щодо розвитку науки, освіти, культури, гарантування економічної безпеки, зростання суспільного добробуту народу.

Податки – це обов'язковий елемент економічної системи держави незалежно від того, яку модель економічного розвитку вона вибирає, які політичні сили перебувають при владі. Відсутність податків паралізує фінансову систему держави в цілому, робить її недієздатною і в кінцевому підсумку – позбавленою будь-якого сенсу.

Об'єктивною реальністю є те, що за наявних економічних умов підприємницької структури та громадяни повинні віддавати частку своїх доходів на загальнодержавні суспільні потреби, а натомість одержувати від держави безплатні блага та послуги [5, с. 235].

Податки – це обов'язкові платежі фізичних та юридичних осіб до центрального і місцевого бюджетів, здійснювані у порядку і на умовах, що визначаються законодавчими актами тієї чи іншої країни. Найповніше сутність податків характеризують

виконувані ними функції: фіскальна і регулююча. В усіх державах на різних етапах їхнього історичного розвитку податки виконували передусім фіскальну функцію, тобто забезпечували централізацію певної частини ВВП в державному бюджеті з метою фінансування державних витрат.

Законодавством про Державний бюджет України визначено, що до 70 відсотків надходжень до Зведеного бюджету складають податки й інші платежі, які контролюють органи державної податкової служби [7, с. 135].

Отож, роль ДПС України в формуванні бюджету країни є очевидною. Розглянемо суму податкових надходжень в структурі Зведеного бюджету України за останні роки, які надійшли внаслідок функціонування ДПА (див. додаток А).

Загальна сума надходжень до Зведеного державного бюджету у 2005 році становила 134030,1 млн. грн., причому сума податкових надходжень становила 98065,2 млн. грн., що становить 73,17%. Якщо порівнювати ці дані з 2006 роком, то необхідно сказати, що сума податкових платежів зростала на 28% (27677,9 млн.грн.), а на грудень 2007 року приріст становив 16991,1 млн. грн., зрісши на 14% в порівнянні з попереднім роком. Таке зростання відбулось в першу чергу через поступове збільшення податкової бази, зростання кількості суб'єктів господарювання, які вийшли з тіні і почали платити податки.

Серед податків найбільша частка припадає на ПДВ – 22,78% (30537,4 млн. грн.) в 2005 році, 29,34% (50396,6 млн. грн.) в 2006 році, 27,56% (53781,8 млн. грн.) в грудні 2007 року. Тобто обсяг ПДВ поступово зростав протягом 2006 – 2007 років на 19859,2 млн. грн. і 3385,2 млн. грн. відповідно. В процентному вираженні це становить 65% і 7%. Зростання відбулось внаслідок збільшення обсягу товарообороту в країні.

Трохи інша ситуація спостерігається із акцизними зборами. Так, сума цього збору у 2006 році у порівнянні з 2005 роком зросла на 662,7 млн. грн. (8%) і склала 8608,1 млн. грн.. Наступного ж 2007 року, сума акцизного збору зросла на 12% (1000,7 млн. грн.) у порівнянні з 2006 роком і склала 9608,8 млн. грн.. Загалом же частка акцизного збору досить мала в структурі доходів Зведеного бюджету України (5,93% у 2005 р., 5,01% у 2006 р., 4,92% на початок грудня 2007 року). Доходи до бюджету змінюються, в залежності від обсягів підакцизних товарів.

Що ж стосується податку з доходів фізичних осіб, то його

частка в структурі доходів становила 12,93% (17325,2 млн. грн.) у 2005 році, 13,27% (22791,1 млн. грн.) у 2006 році і 15,72% (30672,1 млн. грн.) на кінець 2007 року. Темп росту складав 132% у 2006 р., порівняно із 2005 роком, і 135% у 2007 році, порівняно із попереднім роком. Зростання відбулось через часткове зростання заробітних плат, а також внаслідок невеликого росту кількості числа працюючих.

Спостерігався також приріст податку на прибуток підприємств на 2708 млн. грн. у 2006 році та 2595,5 млн. грн. у 2007 році, порівняно із попередніми роками. Загалом же частка податку на прибуток підприємств в загальній структурі доходів Зведеного бюджету зменшувалася поступово з 17,51% (23464,1 млн. грн.) у 2005 року до 15,24% (26172,1 млн. грн.) у 2006 році та до 14,74% (28767,6 млн. грн.) у 2007 році. Зростання податкових надходжень від оподаткування прибутку підприємств відбулось через зростання рівня прибутковості, а також внаслідок збільшення кількості самих підприємств.

Всі інші статті доходів Зведеного бюджету України також зростали за період 2005 – 2007 років і на початок грудня 2007 року досягли 195138 млн. грн., що на 23389,8 млн. грн. (14%) більше ніж за аналогічний період 2006 року. У 2006 році приріст становив 28% у порівнянні з 2005 роком, або це становить 37718,1 млн. грн.

Зростання податкових надходжень прямо пов'язане із ВВП країни. Так як обсяги валового внутрішнього продукту за період 2005 – 2007 років зростали, то і сума податкових надходжень теж росла, що є позитивним моментом функціонування держави.

Необхідно зауважити що саме бюджет держави забезпечує її платоспроможність на внутрішньому і зовнішніх ринках, а отже, економічно-політичну незалежність України. А також основні показники бюджету є обличчям країни на міжнародному ринку [16].

Отже, проаналізувавши структуру доходів Зведеного бюджету України можна зробити висновок, що податкові надходження забезпечують левову частку (близько 73%) загальних доходів (див. рис.2.2.).

З графіка чітко видно переважаючу частку податкових надходжень в структурі зведеного бюджету України. Так, при загальній сумі надходжень до Зведеного державного бюджету у розмірі 195138 млн.грн., сума податкових надходжень становив

ла 143724 млн. грн., або 73%. Можна сказати, що забезпечення здійснення виплат в бюджет в значній мірі залежить від діяльності ДПСУ, а саме від її організаційної побудови, та принципів, якими вона керується при здійсненні своєї діяльності.

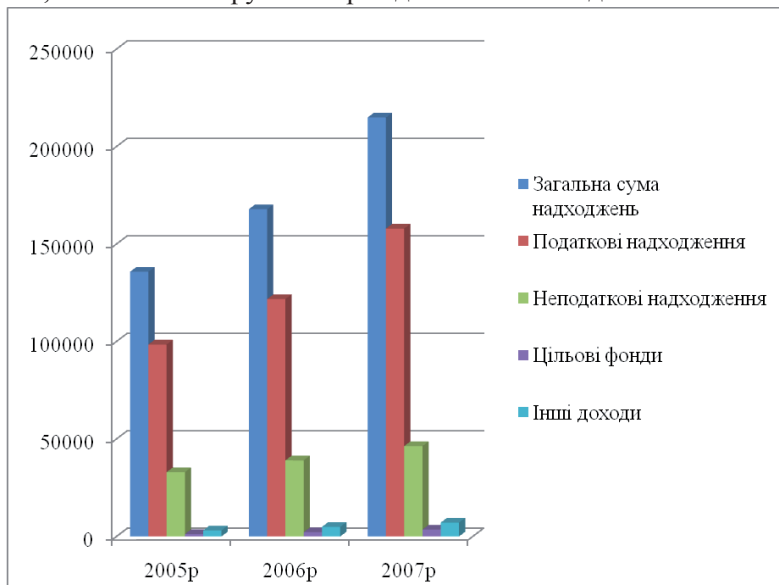

Рис. 1. Доходи Зведеного бюджету України за 2005 – 2007 роки.

Отже, сума податкових надходжень за період 2005-2007 році була досить стабільною і постійно зростала, хоча існує ряд недоліків, яким необхідно негайно приділити увагу для їх ліквідації і кращого функціонування податкової системи в цілому.

Розмір податкових надходжень є індикатором розвитку держави і для того, щоб можна було реалізовувати довгострокові економічні чи соціальні програми, необхідно мати хоча б якесь уявлення про майбутні суми надходжень бюджету, а від так і податків. На сьогоднішній день існує досить багато різних способів моделювання і прогнозування економічних явищ та процесів [26, с. 125].

Знаючи загальну суму доходів зведеного бюджету і те, що податкові надходження становлять 70-72% бюджету, легко можна вирахувати суму податкових надходжень (див. рис. 2.3.)

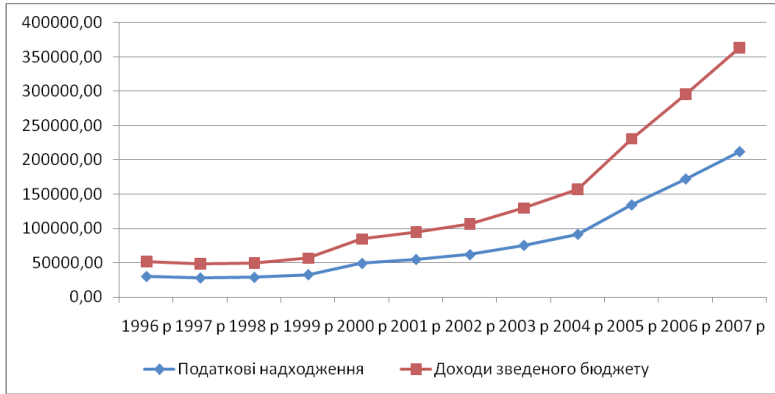

Рис.2. Залежність доходів зведеного бюджету України від податкових надходжень за 1996 – 2007 роки

Як бачимо простежується пряма залежність між податковими надходженнями і загальними доходами зведеного бюджету. Так, можна зробити висновок, що починаючи з 1999 року, сума податкових надходжень почала поступово зростати, із 49150 млн. грн. до 211399 млн.грн. у 2007 році. Таке зростання пояснюється поступовим піднесенням економіки, більшою стабілізацією законодавства, а також не потрібно відкидати інфляційні процеси, які протягом останніх років значно прогресують.

Маючи велику кількість даних можна зробити прогноз податкових надходжень на наступні роки. Використовуючи адаптивну модель, в основі яких лежить експоненційне згладжування, яке базується на припущенні про те, що статистичні дані мають різну інформативну цінність. Найбільш важливою є інформація про останні періоди функціонування економіки. По мірі віддалення від останніх періодів, дані починають старіти, моделі, що враховують такі дані стають неточними.

Модель побудуємо на основі Рядів Тейлора, що дає змогу краще описати явище, через використання в моделюванні факторіалів. На основі створеної моделі зробимо прогноз на наступні 5 років (2008 р, 2009 р, 2010 р, 2011 р, 2012 р.) податкових надходжень до Зведеного бюджету України (див. рис. 2.4.). Моделювані та дійсні значення дещо відрізняються між собою,

це залежить від показника альфа – ξ (в даному випадку $\xi=0,5$).

Отже, проаналізувавши дану модель, можна зробити висновки про її адекватність. Якщо використати основні параметри оцінки моделей, то можна сказати, що модель є адекватною, тобто правильно описує явище. А отже і прогноз, зроблений на основі даної адаптаційної моделі на 2008 – 2012 роки є правильний.

Із створеної моделі можна сказати, що у 2008 році податкові надходження становитимуть 228993 млн. грн., у 2009 році – 241164 млн. грн., потім, 2012 році – 314189 млн. грн..

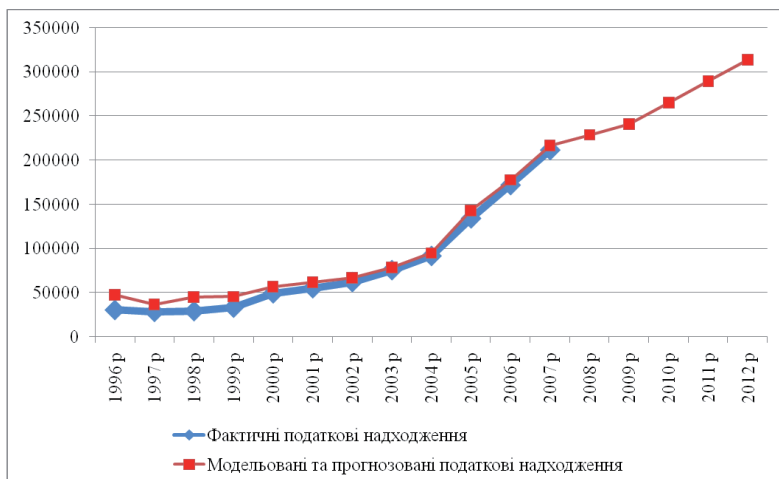

Рис. 3. Модельовані та прогнозовані суми податкових надходжень до Зведеного бюджету України на 1996 – 2012 роки

Отже, розвиток податкової системи України має очевидну тенденцію поліпшення, про що свідчить поступово зростаюча та прогресуюча сума податкових надходжень до Зведеного державного бюджету України. І як свідчить економкоматематичний прогноз, така тенденція спостерігатиметься і в майбутньому, що є позитивним моментом у економічному розвитку країни.

Податкова система країни є продуктом не лише економічного, а й політичного розвитку суспільства. Вона віддзеркалює інтереси різних суспільних груп та політичних партій і становить

результат консенсусу, до якого прийшли ці сили в процесі ухвалення податкових законопроектів. Процес структуризації суспільства і парламенту в Україні ще не завершився, і досягнення консенсусу є проблематичним. Тому і показники надходжень до бюджету не є поки що максимальними. Однак, нині можна стверджувати, що в Україні створено податкову систему, яка дає змогу мобілізувати кошти в розпорядження держави, здійснювати їхній розподіл та перерозподіл на цілі економічного і соціального розвитку.

Список використаних джерел:

1. Закон України “Про державну податкову службу в Україні” від 4.12.1990 р. // www.rada.gov.ua
2. Закон України “Про Державний бюджет України на 2001 р.” від 7.12.2000 р. // www.rada.gov.ua
3. Положення про Департамент з питань адміністрування акцизного збору і контролю за виробництвом та обігом підакцизних товарів Державної податкової адміністрації України, затверджене Наказом Державної податкової адміністрації Країни від 21.08.2001 р. // www.rada.gov.ua
4. Трансформація державної податкової служби України: Монографія. – Ірпінь: Національна академія ДПС України, 2004.
5. Організація правової роботи в органах державної податкової служби України: теорія, методологія практика: Монографія. – Ірпінь: національна академія ДПС України, 2004.
6. Правова робота в органах державної податкової служби України: Національний посібник. – Ірпінь: Національна академія ДПС України, 2004.
7. www.sta.gov.ua
8. www.ac-rada.gov.ua
9. www.minfin.gov.ua
10. www.rada.gov.ua
11. www.cm-rada.gov.ua
12. www.ukrstat.gov.ua

Кочкубей В., Новоселецька А. О.,
Національний університет Острозька академія

УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ В УКРАЇНІ

У даній роботі висвітлені питання економічної сутності державного боргу, основних причин формування державного боргу, наслідків існування державного боргу, оцінено розмір та динаміку заборгованості України та проаналізовано способи механізму управління.

В умовах формування та функціонування ринкової економіки важливою складовою державних фінансів є державний борг. Державний борг – це загальний розмір накопиченої заборгованості уряду власникам державних цінних паперів, який дорівнює сумі минулих бюджетних дефіцитів за вилученням бюджетних надлишків [5, с.615].

В перехідній економіці України державний борг все більше набуває характеру не лише фінансової, але і соціально – політичної проблеми. Державний борг прямо пов'язаний з проблемою економічної безпеки країни. Розв'язання проблеми обслуговування державного боргу є одним із ключових факторів економічної стабільності в країні. Від характеру врегулювання боргової проблеми значною мірою залежить бюджетна дієздатність держави, стабільність її національної валюти, а відтак фінансова підтримка міжнародних фінансових організацій. Зазначене обумовило актуальність обраної теми даної роботи.

Метою дослідження є наукове обґрунтування економічної природи державного боргу, виявлення основних тенденцій і особливостей формування державного боргу в Україні, обґрунтування концептуальних засад щодо вдосконалення механізму управління державним боргом в умовах перехідної економіки України.

З погляду державного регулювання економіки в Бюджетному кодексі державний борг визначений як загальна сума заборгованості держави, яка складається з усіх випущених і непогашених боргових зобов'язань держави, включаючи боргові зобов'язання держави, що вступають у дію в результаті вида-

них гарантій за кредитами, або зобов'язань, що виникають на підставі законодавства або договору [1].

Збільшення державного боргу протягом одного року дорівнює дефіциту бюджету. Розрізняють поняття зовнішнього і внутрішнього державного боргу. Внутрішній державний борг – заборгованість держави домогосподарствам і фірмам даної країни, які володіють цінними паперами, випущеними її урядом. Зовнішній державний борг – це заборгованість держави перед іноземними громадянами, фірмами, урядами та міжнародними фінансовими організаціями [5, с.616].

Державний борг складається з прямого та гарантованого. Прямий борг – це загальна сума безумовних боргових зобов'язань країни за отримані і непогашені на визначену дату кредити, які з'являються у результаті державних запозичень. Гарантований борг – це загальна сума боргових зобов'язань резидентів України за отримані і непогашені на визначену дату кредити, які з'являються унаслідок запозичення, які забезпечені державними гарантіями [6, с.72].

Основними причинами створення і збільшення державного боргу є: хронічний дефіцит державного бюджету, збільшення державних видатків без відповідного зростання державних доходів, дискреційна політика держави направлена на зменшення податкового навантаження з метою стимулювання економіки без відповідного скорочення державних витрат, вплив політичних бізнес-циклів – надмірне збільшення видатків напередодні виборів з метою завоювання популярності виборців та збереження влади, розширення економічної функції держави, дія автоматичних стабілізаторів (циклічне зменшення податкових надходжень та збільшення соціальних трансфертів під час економічної кризи), залучення коштів нерезидентів з метою підтримки стабільності національної валюти, мілітаризація, ведення війни тощо [2, с. 386].

В Україні проблема державного боргу відома протягом всієї її історії як незалежної держави.

Для оцінки державного боргу спочатку розглянемо його розмір у 2007 році. За станом на 31 грудня 2007 року державний та гарантований державою борг України становив 88,74 млрд. грн. або 17,57 млрд. дол. США. Державний зовнішній борг становив 10,59 млрд. дол. США проти встановленого Законом України “Про Державний бюджет України на 2007 рік ” граничного

розміру державного зовнішнього боргу України в сумі, еквівалентній 9,89 млрд. дол. США [8]. Державний внутрішній борг становив 3,52 млрд. дол. США проти встановленого Законом України “Про Державний бюджет України на 2007 рік” граничного розміру державного внутрішнього боргу України в сумі 1,03 млрд. дол. США. Перевищення фактичного обсягу державного зовнішнього боргу над граничним спричинене перевищенням фактичних зовнішніх запозичень над плановими, що знаходиться в межах недонадходження внутрішніх запозичень та відповідає вимогам статті 12 Закону України “Про Державний бюджет України на 2007 рік ” [8]. Розглянемо динаміку державного та гарантованого, зовнішнього та внутрішнього боргу та боргу.

Таблиця 1.
Показники боргу в Україні в 2005 – 2007 роках

Показник	2005 р.	2006 р.	2007 р.
Державний і гарантований державою борг, млн. грн	78147	80550	88369
Державний борг, млн. грн, в тому числі:	63145	66114	71294
внутрішній	19188	160607	17806
зовнішній	43957	49506	53488
Державний і гарантований державою борг/ВВП, %	17,7	14,8	15,1
Державний борг/ВВП, %	14,3	12,1	12,2

Розмір державного боргу зріс на 4,7 % за 2006 рік і на 7,38 % за 2007 рік. Зовнішній борг зріс на 12,62 % у 2006, у 2007 на – 8 %. Збільшення державного зовнішнього боргу за 2007 рік пов'язано в основному з випуском облігацій зовнішньої державної позики 2007 року для фінансування державного бюджету. Розмір внутрішнього боргу у 2006 році зменшився на 13,44 %, але у 2007 році збільшився на 7,21 %. Збільшення частки державного внутрішнього боргу у 2007 році спричинене перевищенням залучення коштів від випуску ОВДП над погашенням державного внутрішнього боргу. Також ми бачимо, що показники відношення державного та гарантованого державою боргу до ВВП та окремо державного боргу до ВВП у 2006 році

зменшилися порівняно з попереднім роком, а у 2007 році дещо підвищились.

Значення цього показника свідчить про економічно безпечний розмір державного боргу і відповідає критеріям, які передбачені Маастрихтською угодою та Бюджетним кодексом України (60 відсотків ВВП) [9].

У структурі зовнішній державний борг займає значно більшу частку і у 2007 році становив 75 %. У структурі внутрішнього боргу заборгованість перед юридичними особами у 2007 році займала більшу частку, ніж частка боргу перед НБУ (51,4 % проти 48,6 %). У структурі зовнішнього боргу найбільшу частку складають облігації зовнішньої державної заборгованості [10]. Щодо валют позики, то найбільшу частку становлять позики в доларах США, дещо меншу в українській гривні і в ЄВРО [9].

Загалом можна зазначити, що формування і обслуговування державного боргу України, відбувалося в кілька етапів. Найгостріше проблеми управління державним боргом далися взнаки на третьому етапі, що розпочався з II половини 1997 р. Економічними наслідками державного боргу є наступні: скорочення споживання населенням країни; витіснення приватного капіталу, що обмежує подальше зростання економіки; збільшення податків для обслуговування рівня державного боргу виступає антистимулом економічної активності; перерозподіл доходу на користь власників державних облігацій; зменшення політичної ролі в світі; втеча капіталу з країни [4, с. 34].

З метою досягнення позитивного впливу державного боргу на розвиток економіки необхідно проводити зважене управління його обсягами, структурою та динамікою.

Під управлінням державним боргом слід розуміти сукупність державних заходів, що пов'язані з випуском та погашенням державних боргових зобов'язань, визначенням ставок процентів та виплатою доходу по державних цінних паперах, встановлення ліміту боргу, підтриманням курсу державних зобов'язань, визначенням умов випуску нових державних цінних паперів [3, с. 234].

Управління зовнішньою заборгованістю ділиться на три стадії: залучення фінансування, його розміщення (використання) та погашення боргу. Управління державним боргом включає декілька напрямів: мобілізацію коштів з метою забезпечення

фінансування програм, організацію раціонального використання мобілізованих ресурсів, здійснення сприятливого як для держави, так і для кредиторів погашення одержаних в борг коштів за умовами і строками, організацію обслуговування державного боргу у розмірах і структурі, узгоджених з кредиторами [3, с. 237].

В Україні з усіх способів можливого використання залучених ресурсів значного поширення набув найменш ефективний спосіб – нові запозичення спрямовуються на фінансування поточних витрат бюджету, включаючи і обслуговування існуючого зовнішнього боргу. Тому Україні важко розраховувати на ті джерела фінансування, якими зазвичай користуються країни для обслуговування зовнішнього боргу. В зв'язку з цим важливим є питання про можливість використання різноманітних методів реструктуризації зовнішньої заборгованості, які використовуються в світовій практиці і знайти способи переходу від відстрочки платежів до скорочення боргу, це буде сприяти урегулюванню проблеми зовнішньої заборгованості і забезпечення ефективності економіки України.

Управління державним боргом включає декілька напрямів:

1. Мобілізацію коштів з метою забезпечення фінансування програм, не перекритих іншими (крім пов'язаних з державним боргом) джерелами.

2. Організацію раціонального використання мобілізованих ресурсів.

3. Здійснення сприятливого як для держави, так і для кредиторів погашення одержаних в борг коштів за умовами і строками.

4. Організацію обслуговування державного боргу у розмірах і структурі, узгоджених з кредиторами.

У створенні методології управління державним боргом необхідно враховувати досвід зарубіжних країн. На сучасному етапі економічних реформ в Україні набули загострення питання централізації управління державними борговими зобов'язаннями, тим більше, що однією з особливостей управління державним боргом в ряді європейських країн та в США є існування спеціалізованих органів влади, які займаються виключно питаннями зовнішніх та внутрішніх боргів.

Очевидно, в Україні сьогодні було б виправданим створення органу управління державним боргом, підпорядкованого Міністерству фінансів, але з достатньо високим ступенем авто-

номності у прийнятті рішень тактичного характеру. Такий орган може бути створений на базі відповідного департаменту в складі Міністерства фінансів, який вже кілька років займається безпосередньо проведенням операцій з боргом, із залученням резервів інших суб'єктів управління [7].

Головними завданнями діяльності такого органу можуть стати: переведення частини заборгованості у державні цінні папери, проведення скоординованої політики, спрямованої на дотримання співвідношень між зовнішніми і внутрішніми запозиченнями, запобігання безконтрольному нівелюванню межі між зовнішньою та внутрішньою заборгованістю, яке вже стало специфічною ознакою українського державного боргу, забезпечення відкритого доступу резидентів на ринок державних зобов'язань, надання уряду рекомендацій щодо заміщення одних джерел іншими, зміни, в разі необхідності, структури державного боргу і переведення його на більш довгострокове обслуговування.

Список використаних джерел:

1. Бюджетний кодекс України від 21.06.2001 р. (стаття 2).
2. Базилевич В. Д., Баластрик Л. О. Макроекономіка: Навч. пос. – К.: Атіка, 2002. – 386 с.
3. Бескова І. А. Управління державним боргом. – М: Фінанси. – 2002. – С. 234, 237.
4. Вахненко Т. П. Державний борг України та його економічні наслідки. Інститут економічного прогнозування. – К.: Альтепрес, 2000. – 64 с.
5. Панчишин С. Макроекономіка: Навч. пос. – К.: Либідь, 2005. – С. 615-616.
6. Платіжний баланс і державний борг України. – Видання 7/2007. – 72 с.
7. www.khomutynnyk.com.ua
8. www.me.gov.ua
9. www.minfin.gov.ua
10. www.ukrstat.gov.ua

Мацяка А.В., Британська Н.Н.,
Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ

СТАНОВЛЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

У статті розглянуто сучасний стан податкової системи України, проаналізовано основні фактори, що справили вплив на становлення податкової системи в Україні; визначено головні недоліки чинної податкової системи; її вплив на економіку країни; визначено напрямки подальшого розвитку.

Відомо, що одним із найдієвіших важелів стимулювання розвитку економіки є податки й оподаткування. Завдяки податкам відбувається розподіл і перерозподіл у просторі й часі значної частки виробленої вартості. Вони також впливають на результати економічної діяльності платників.

Останіми роками податкова система зазнала суттєвих позитивних змін. Основні принципи її побудови спрямовано на створення в Україні стабільної податкової системи, яка забезпечить достатній обсяг надходжень платежів до бюджетів усіх рівнів, ефективне функціонування економіки держави, справедливий підхід до оподаткування всіх категорій платників податків і чітке визначення їх прав та обов'язків.

Світова економічна практика накопичила значний досвід податкового регулювання економічних процесів. Організація оподаткування впливає на економічні процеси як на макро-, так і на мікроекономічних рівнях. У раціонально побудованій системі оподаткування податки використовують як інструмент ефективної економічної політики.

Отже, виникає необхідність дослідження питань, пов'язаних із впливом податкової системи на основні економічні процеси, зокрема на виконання бюджетної програми, оскільки для подолання негативних тенденцій і з метою підвищення рівня ефективності оподаткування необхідне подальше удосконалення як системи оподаткування в цілому, так і окремих податків.

Огляд чисельних публікацій в пресі, наукових статтях та спеціальних виданнях щодо місця і ролі податків в економічній системі дозволяє стверджувати, що досліджуване питання є актуальним.

Проаналізувати сучасний стан і дослідити вплив податкової системи на економіку України, а також розглянути питання, пов'язані з її реформуванням, – такою є мета статті.

Ефективність податкової системи, передусім, визначається здатністю рівнозначно виконувати фіскальну та регулюючу функції. Досягнення економічного зростання можливе тільки за умов ефективного державного регулювання через застосування податкових важелів. В основу формування сучасної податкової системи в Україні покладені міжнародні податкові системи, які не враховують особливостей економічного розвитку країни. Податкова система може бути ефективною тільки тоді, коли при її формуванні враховуються специфічні умови національної економіки, трудові традиції населення, а також інші чинники.

Ефективність податкової політики, насамперед, характеризується результатами виконання основних макроекономічних показників і, зокрема ВВП.

Зростання ВВП відбулося на 9,4% у 2003 р. порівняно з 5,2% у 2002 р. Протягом 2005 р. темп економічного розвитку України мав позитивну динаміку. Так реальний ВВП у 2005 р. зріс на 2,4% У 2007 році реальний ВВП зріс на 7,3% порівняно з 2006 роком, повідомив Державний комітет статистики.

Слід відзначити, що структура податкових надходжень також зазнала певних змін. Майже за всіма видами податків був приріст надходжень. У 2004 р. додатково до державного бюджету надійшло понад 33,7 млрд. грн., або 101,5% до показників, що містяться у Законі України “Про Державний бюджет України на 2004 рік”. За період 2002-2005 р.р. спостерігається позитивна тенденція до збільшення питомої ваги податку на прибуток підприємств на 6,9%. Податок з доходів фізичних осіб – фактично надійшло за I півріччя 2007 року 167 547,8 тис. грн., темп росту до факту 2006 року 179,5% (+ 74 203,7 тис. грн.), питома вага становить 31,0% проти 22,9% на 01.07.2006.

Слід також зазначити, що на незадовільний рівень ефективності застосування ПДВ вплинула недосконалість чинного законодавства. Наприклад, за роки існування Закону України

“Про податок на додану вартість” до нього було внесено понад 120 змін, що призводить до значної плутанини.

Така ситуація притаманна майже всім основним податковим законам. Особливо рекордними на законодавчі зміни був 2005 і 2006 роки. Крім того, Бюджетний кодекс України передбачає, що зміни в систему оподаткування можна вносити за шість місяців до початку нового бюджетного року, для того щоб був час на адаптацію. Натомість уже кілька років поспіль в держбюджеті приймаються додаткові зміни. Лише у 2007 р. вперше за останні 10 років їх відокремили від бюджету 2007 р. і розглянули окремим законом.

На сьогодні податкова система має значні резерви для підвищення фіскальної ефективності, проте загальне податкове навантаження на господарюючих суб'єктів залишається досить значним, що спонукає їх приховувати доходи від оподаткування.

Як свідчать результати перевірок податкових органів, у загальному обсязі податкових витрат бюджету частка податків, несплачених шляхом примітивного заниження чи приховування об'єктів оподаткування, відносно незначна і виявляється простою перевіркою бухгалтерських документів. Найпоширенішими способами ухилення від сплати податків в останні роки стали: банкрутство; фальсифікація документів, наданих підприємствами на відшкодування негативного сальдо ПДВ; створення фіктивних підприємницьких структур, зареєстрованих на підставних осіб, які після проведення кількох фінансових операцій, як правило, припиняють своє існування; завищення валових витрат; неповернення експортної виручки; зростання частки готівки в грошовій масі, яка обертається поза банками тощо.

Таким чином, на сьогодні існують значні проблеми в проведенні ефективної податкової політики, відсутній глибокий аналіз фінансових зв'язків в економіці, потреб держави у фінансових ресурсах для виконання покладених на неї функцій щодо регулювання темпів і пропорцій розвитку економіки, підтримки на належному рівні суспільного добробуту, обороноздатності та систем державного управління. Недоліки існуючої податкової системи вимагають її реформування. З цією метою урядом було розроблено Концепцію реформування податкової системи України.

Основними завданнями реформування податкової системи України визначено:

– удосконалення інституційного середовища оподаткування, сприятливого для реалізації принципу рівності всіх платників перед законом, відповідного ставлення платників до виконання своїх податкових зобов'язань;

– підвищення регулюючого потенціалу системи оподаткування на основі запровадження інноваційно-інвестиційних преференцій;

– поетапне зниження податкового навантаження на платників;

– зближення податкового та бухгалтерського обліку;

– гармонізацію податкового, валютного, митно-тарифного, зовнішньоекономічного та цивілізованого законодавства;

– забезпечення проведення заходів щодо легалізації доходів та майна, одержаних з порушенням податкового законодавства;

– підтримувати ставки ввізного митного збору на рівні, який відповідає вимогам СОТ;

– планується поступово привести ставки акцизного збору у відповідність до стандартів ЄС (насамперед, на тютюнові вироби та алкогольні напої). Можна підтримати пропозиції щодо реформування акцизного збору в частині поступового підвищення його ставок шляхом їх перегляду не рідше, ніж раз на два роки; створення мережі акцизних складів тощо.

Реформування відбуватиметься поетапно, це забезпечить передбачуваний, планомірний характер податкового реформування.

Серед основних напрямів трансформації податкової системи України доцільно також назвати: визначення співвідношень в оподаткуванні між прямими і непрямими податками; сферами виробництва і споживання; окремими чинниками виробництва; доходами фізичних і юридичних осіб; доходом індивідуальним і сімейним, необхідністю і доцільністю диференціації податкових ставок, використання податкових пільг тощо, які формують основу конструкції оподаткування.

Сучасна податкова система недостатньо гнучка і недостатньо ефективно працює на залучення як національних, так і іноземних інвестицій в економіку України. У податковій системі є серйозні проблеми і з поверненням ПДВ. А це не стимулює розвиток окремих галузей, зокрема, аграрного сектору. Тому ці недоліки мають бути враховані в новому Податковому кодексі.

На сьогодні залишаються невирішеними питання переорієнтації діючої податкової системи на стимулювання процесів еконо-

мічного розвитку країни, а стан справ, що склався у сфері податків і податкової політики, суперечить принципам ефективної роботи й управління складними системами, до яких відноситься податкова система. Проблема наповнення доходної частини бюджету не повина безпосередньо залежати від рівня податкового навантаження. Зростання податкових надхаджень повинно забезпечуватися за рахунок прискорення оборотності капіталу і підвищення ділової активності суб'єктів господарювання.

Удосконалювати податкову систему України слід з урахуванням позитивного досвіду розвинутих зарубіжних країн. Зрозуміло, при цьому необхідно виходити із конкретних історичних та економічних особливостей України. Адже податкова стабілізація, як відомо, є важливим чинником економічної стабілізації країни.

Формування податкової системи України потребує вивчення досвіду розвинутих країн, податкові системи яких мають багатолітню історію. Наш власний досвід надзвичайно обмежений, оскільки в умовах адміністративно-командного соціалізму відносини між державою і підприємствами базувалися на прямому вилученні значної частини їхніх доходів до бюджету у вигляді відрахувань від прибутку, різного роду платежів.

Список використаних джерел:

1. Брезвін А. Наша мета – сприяти становленню стабільної та раціональної податкової системи. // Вісник податкової служби України. – 2007. – № 31.
2. Бурденко І. М. Аналіз стану й напрямки розвитку податкової системи України та її вплив на зростання економіки // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 4.
3. Єфименко Т.І. Основні напрямки трансформації податкової системи України. // Фінанси України. – 2007. – № 9.
4. www.dtk.com.ua

Осадчук О., Хмарук Ю.В.,
Національний університет "Острозька академія"

ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

У даній статті проаналізовано особливості формування доходів Державного бюджету України, динаміку основних бюджетоутворюючих податків, а також визначено пропозиції щодо вдосконалення формування доходів Державного бюджету України.

Державні фінанси, і насамперед система державних бюджетів держави, в умовах переходу до ринку є одним із найдієвіших інструментів впливу на темпи та пропорції розвитку економіки та соціальної сфери. Сьогодні в Україні питання бюджету та надійного управління ним належить до найгостріших як в економічному та соціальному, так і в політичному контексті, оскільки фінансовий потенціал і реального, і фінансового секторів економіки, як і доходи громадян та держави є суттєво обмежені, що і зумовлює актуальність даного дослідження.

Теоретичним проблемам становлення та розвитку бюджетної системи України і їх впливу на соціально – економічний розвиток України присвячені численні роботи вітчизняних вчених-економістів. Серед них слід відзначити дослідження Єпіфанова А.О., Карліна М.І., Куровського С.Н., Лук'яненко І.Г., Пасічника Ю.В., Семчик О., Юрія С.І., Романенко О. Р., Опаріна В.М., Василика О.Д. У працях цих вчених закладено теоретичні основи бюджетної політики, визначено її економічний ефект та аналізуються її особливості на різних етапах розвитку української економіки. Проте дана сфера потребує детальніших досліджень, зокрема що стосується її практичних аспектів.

Метою даної роботи є визначення пропозицій щодо вдосконалення формування доходів Державного бюджету України на основі вивчення практичних та теоретичних аспектів досліджуваної проблематики.

Основна частка державних доходів формується за рахунок

доходів Державного бюджету, які включають податкові надходження, неподаткові надходження, доходи від операцій з капіталом, трансферти. Дослідження проблем формування доходної частини Державного бюджету України викликає інтерес, насамперед тому, що саме бюджет характеризує рівень економічного розвитку країни, і завдяки правильному здійсненню бюджетного процесу забезпечується економічна і соціальна стабільність та належний життєвий рівень населення [5, с. 62].

На рівень доходів Державного бюджету впливають зовнішні та внутрішні фактори. Вони можуть мати економічне, соціальне, політичне, національне спрямування. Економічний фактор є найбільш вагомих і включає такі чинники:

внутрішні економічні чинники:

- рівень податкових ставок;
- рівень банківського процента;
- рівень податкоспроможності населення;
- об'єкти приватизації;
- рівень ВВП;
- курс національної валюти;
- рівень інфляції;
- внутрішній державний борг.

зовнішні економічні чинники:

- зовнішній державний борг;
- рівень інтеграції у зовнішньоекономічний простір;
- рівень цін на енергоносії;
- сальдо торгівельного балансу;
- рівень зовнішньої фінансової допомоги від іноземних держав, міжнародних фінансових організацій.

На основі даних таблиці 1 розглянемо виконання доходної частини Державного бюджету України (далі ДБУ) за 2004–2006 роки.

Згідно таблиці 1, спостерігається позитивна тенденція зростання розміру доходної частини ДБУ. Загальна сума доходів ДБУ за 2004 рік становила 70,34 млрд. грн., що на 7,9 % більше ніж було заплановано Законом України “Про Державний бюджет України на 2004 рік”. Серед факторів, що мали негативний вплив на стан виконання Закону України “Про Державний бюджет на 2004 рік” варто відзначити несвоєчасну розробку та затвердження Кабінетом Міністрів України окремих нормативно – правових актів із справляння платежів до бюджету.

Водночас державний бюджет несе постійні втрати надходжень внаслідок недієвого механізму управління державним майном та неефективного використання державних природних ресурсів державного значення.

Таблиця 1.
Динаміка доходів Державного бюджету України
у 2004 – 2006 роках

Роки	Затверджено ВРУ розмір доходів зі змінами, млрд. грн.	Надійшло доходів, млрд. грн.	Виконання плану надходження доходів, %	Частка доходів у ВВП, %	Темп росту, %		Абсолютна зміна, млрд. грн.	
					2005/2004	2006/2005	2005-2004	2006-2005
2004	65,19	70,34	107,9	20,4	149,6	126,8	4,85	28,27
2005	106,13	10,52	99,1	23,8				
2006	127,52	133,46	104,7	24,8				

Однією з основних недоліків бюджетної системи України є відсутність довгострокового та короткострокового бюджетного планування, що і стало однією з основних причин недовиконання плану надходжень до бюджету у 2005 році у сумі 0,933 млрд. грн., що становить 0,9 % від плану (див. табл.1).

Законом України “Про Державний бюджет України на 2006 рік з врахуванням внесених змін, доходна частина державного бюджету затверджена у обсязі 127,52 млрд. грн. Станом на 1.01.2007 до Державного бюджету надійшло доходів на суму 133,46 млрд грн., що становить 104,7 % річних призначень. Щодо темпу росту доходів, то у 2006 році їх обсяг був на 26,8 % більше ніж минулого року. Виконанню плану доходів ДБУ у 2006 році вдалося досягти завдяки ряду чинників як зовнішньо-

го так і внутрішнього характеру. По – перше, на початку своєї діяльності, в серпні минулого року, Уряд зіткнувся з низкою таких проблем, що потребували негайного вирішення: низькі темпи зростання ВВП, розбалансований бюджет із порушеними пропорціями, зниження фінансових результатів підприємств, уповільнення інвестиційної активності, різке погіршення зовнішньоторговельного балансу. Але за менш ніж півроку вдалося відновити макроекономічну стабільність та тенденції економічного зростання.

Щодо динаміки найважливіших складових доходів ДБУ у 2004-2006 роках варто зазначити, що разом податкові та неподаткові надходження забезпечили близько 93 – 95 % усіх надходжень до бюджету, проте частка останніх помітно скорочується. У 2005 році порівняно з 2004 роком на 66 % зріс обсяг податкових надходжень, зокрема податку на додану вартість за 2005 рік надійшло 33,8 млрд.грн, що становить 33,2 % від обсягу доходів бюджету. Порівняно з 2004 надходження збільшилися вдвічі (на 17,1 млрд.грн), що було забезпечено скасуванням податкових пільг та вжиття заходів по боротьбі з ухилення від сплати податків завдяки реалізації державної програми “Контрабанда – СТОП”. У 2005 році вдалося значно поліпшити ситуацію з відшкодуванням ПДВ – до повного погашення цих заборгованостей на кінець року, окрім тих, що залишаються неузгодженими та знаходяться у судових справах. У 2006 році надходження від сплати ПДВ зросли порівняно з 2005 роком у 1,5 раза, що становить 16,6 млрд.грн. Питома вага ПДВ у доходах становила 37,84 %.

У 2005 році порівняно з 2004 роком збільшився обсяг надходжень від сплати податку на прибуток підприємств на 45,2 %, що у абсолютному вимірі складає 7,25 млрд.грн. Виконання плану надходжень цього податку було перевиконано на 4,5 % а його питома вага у доходах бюджету становила 22,1 %. Щодо 2006 року, то темп росту податку на прибуток підприємств був не такий високий порівняно з 2005 роком і становив 11,1 %, через це не було виконано плану надходження даного податку до бюджету у розмірі 0,7 %, а його частка скоротилася до 19,4 %.

Щодо акцизного збору, то у 2005 році цього податку надійшло на 18,3 % більше ніж попереднього року, не виконання плану надходжень від сплати даного доходу спостерігається ще з 2004 року, коли недоотримано було 1,2 %, відповідно у 2005

та 2006 році відхилення від плану становило відповідно 6,1 % та 18,4 %. Частка акцизного збору зменшилася з 9,5 % у 2004 році до 6,4 % у 2006 році.

Отже, найбільш важливим елементом формування доходів залишаються такі непрямі податки як ПДВ та акцизний збір, питома вага яких у доходах Державного бюджету у 2004 – 2006 роках становила всередньому 31,2 % та 7,8 % відповідно, а серед прямих податків – податок на прибуток підприємств, частка якого всередньому становила 21,4 % (див. рис. 1).

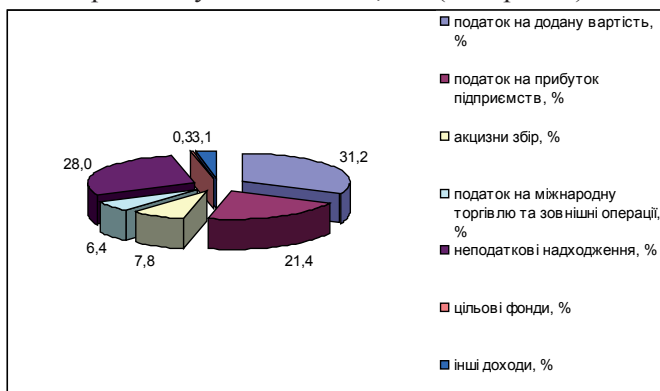

Рис. 1. Середня частка окремих елементів у структуру Державного бюджету України у 2004-2006 роках

Характеризуючи динаміку неподаткових надходжень, варто зазначити, що їх розмір зріс у 2004 році порівняно з 2006 та всередньому склав 28 %, характерним також було недовиконання плану неподаткових надходжень до бюджету.

Серед найбільш вагомих негативних факторів, вплив якого відчуває кожна країна, є тіньова економіка, яка здійснює безпосередній прямий вплив на систему макроекономічних показників, призводить до зростання податкового тягаря у легальному секторі, звуження фіскальної бази, необхідної для формування дохідної частини бюджету та виконання державою своїх функцій. Тому важливим завданням держави є впровадження заходів щодо зменшення цього явища у економічному житті країни [2, с. 68].

За розрахунками Держкомстату України, здійсненими на основі міжнародних стандартів, рівень тіньової економіки в Україні становив: у 2001 році – 16,3 % ВВП, у 2002 році – 17,7

%, у 2003 році – 17,2 %, у 2004 році – 18,9 %, у 2005 році – 18,1 %. Міністерством внутрішніх справ в 2005 році виявлено 45,1 тис. економічних злочинів, з яких більше половини – тяжкі та особливо тяжкі. Найбільш криміналізованими були бюджетна сфера, де викрито 8,6 тис. злочинів; агропромисловий комплекс – 5,9 тис.; паливно-енергетичний комплекс – 4,1 тис.; сфера приватизації – 3,5 тис. злочинів. У сфері господарської діяльності виявлено 9 тис. злочинів (на 4,2 % більше ніж у 2004р.), у тому числі 374 злочини, пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом; 835 – із шахрайством з фінансовими ресурсами; 233 – з фіктивним підприємництвом. У скоєнні злочинів викрито понад 1,4 тис. службових осіб органів влади.

Частина авторитетних вітчизняних економістів притримується ідеї запровадження на певний період політики амністії по відношенню до тіньового капіталу некримінального походження через відкриття йому шляхів для легального інвестування. На їх думку, виведення на „світло” тіньових капіталів сприятиме вагомому збільшенню національного інвестиційного потенціалу, матиме значний позитивний ефект для бюджетної сфери, слугуватиме зміцненню довгострокової стабільності та зорієнтованості національної економіки на стратегічний розвиток і зростання.

Україна знаходиться на новому етапі свого розвитку, який потребує відчутного збільшення абсолютного обсягу бюджетних видатків з метою фінансування цілей реалізації соціальних програм, державного будівництва та соціально-економічного розвитку. Тому особливо важливим на даному етапі є як безпосереднє наповнення бюджету держави завдяки послідовній політиці оптимізації податкового навантаження контроль за даними процесами з метою недопущення порушень та зростання необгрунтованого податкового навантаження. Зокрема першочерговим на даному етапі розвитку економіки України є:

- створення умов для формування сприятливого інституційного середовища оподаткування шляхом забезпечення детальної законодавчої регламентації всіх аспектів податкових правовідносин з метою запобігання вирішенню спірних питань на розсуд контролюючих органів;

- вдосконалення структури системи оподаткування шляхом збільшення частки місцевих податків і зборів у структурі дохо-

дів місцевих бюджетів, поступового зменшення частки податку на прибуток підприємств і збільшення частки податку з доходів фізичних осіб у структурі податкових надходжень; скасування неефективних (затратних) податків і зборів;

– проведення реформування системи податків і зборів (обов'язкових платежів), зокрема щодо податку на прибуток підприємств, то необхідно усунути розбіжності між нормами Закону України “Про оподаткування прибутку підприємств” і положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку; поетапно знизити ставку податку до 20 відсотків; забезпечити стимулюючу роль податкової амортизації в оновленні основних фондів шляхом застосування принципу “прискорена амортизація” до пріоритетних інноваційних технологій; стимулювати інвестиційну діяльність шляхом запровадження інвестиційно-інноваційного податкового кредиту з податку на прибуток підприємств для всіх суб'єктів господарювання, що здійснюють кваліфіковане інвестування інноваційного спрямування. Щодо податку на додану вартість, необхідно забезпечити бюджетне відшкодування даного податку за результатами двох звітних періодів платникам податку, що здійснюють систематичні поставки на експорт, мають значні інвестиційні витрати, провадять діяльність, пов'язану із сезонною закупівлею товарів. Необхідно також вжити заходів щодо поступового наближення механізму справляння акцизного збору до вимог законодавства ЄС; сформувати ефективну систему акцизних податків з використанням економічно обгрунтованого рівня і структури ставок; поступово збільшити частку акцизу в ціні реалізованих підакцизних товарів шляхом підвищення ставок акцизного збору на лікєро-горілчані, тютюнові вироби тощо, а також встановити поступово збільшення мінімального податкового зобов'язання із сплати акцизного збору в твердій сумі з одиниці реалізованої продукції; збільшити частку акцизного збору в дохідній частині бюджету та посилити його регулюючий впливу на ціноутворення на ринку товарів, шкідливих для здоров'я населення, з метою зменшення їх обсягу споживання;

– диференціація ставок податків, зокрема ставку податку на додану вартість затвердити в залежності від галузі економіки, що дасть змогу галузям з виробництвом високої доданої вартості не втрачати її, а варто встановити застосування нульової ставки податку виключно при здійсненні експортних операцій та недопущення її застосування при здійсненні операцій на митній тери-

торії України. Щодо податку на доходи фізичних осіб та податку на прибуток підприємств, то доцільно було б ввести систему пільг при сплаті даних податків, використовуючи при цьому досвід зарубіжних країн, зокрема, Великобританії та Франції [1].

Отже, мобілізуючи доходи до бюджету, держава впливає на фінансові можливості господарських структур і громадян за допомогою об'єктів оподаткування, ставок податків, пільг при оподаткуванні тощо. В сучасних умовах питання оптимізації складу та структури бюджетних доходів, раціоналізації бюджетного процесу, забезпечення ефективної діяльності усіх органів влади, що наділені бюджетними повноваженнями набуває особливого значення, зокрема тому, що Державний бюджет нашої держави значно менший за обсягом за бюджети окремих європейських країн, що за територією поступаються Україні. Нинішня українська бюджетна практика багато в чому продовжує ґрунтуватися на засадах адміністративно-командної економіки, про що свідчить відсутність реального бюджетного планування на довгостроковий та середньостроковий період. Для покращення системи формування доходів Державного бюджету України важливим є вивчення як позитивного так негативного зарубіжного досвіду у даній сфері, оскільки бюджетні системи розвинутих країн світу сьогодні є сформованим динамічним механізмом, який дає змогу вирішувати основні соціально-економічні завдання держави. Доходи їх державних бюджетів формуються в основному за рахунок податкових надходжень [4, с. 519]. Та на відміну від України ставки на них є значно диференційованими, що своїм наслідком має значний позитивний ефект.

Список використаних джерел:

1. Проект Податкового кодексу // <http://www.sta.gov.ua>
2. Дяченко Я. Я. Детінізація економіки у системі макроекономічного регулювання // *Фінанси України*. – 2006. – №2. – С. 68-77.
3. Куровский С.Н. Нові шляхи наповнення доходної частини державного бюджету України // *Наукові праці НДФІ*. – 2004. – № 1-2. – С.27-29.
4. Пасічник Ю.В., Бюджетна система України та зарубіжних країн: Навч. посіб. – 2-ге вид. перероб. і доп. – К.: Знання-Прес, 2003. – 523 с.

*Решетнякова Є. І., Кас'яненко Л.В.,
Донецька філія Європейського університету*

УДОСКОНАЛЕННЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

У статті досліджується процес удосконалення податкової системи України. Визначено, що реформування податкової системи повинно відбуватися не лише на загальнодержавному рівні, але й на регіональному, основним напрямом якого є вдосконалення системи місцевого оподаткування та ліквідація дисбалансу між дохідною та видатковою частинами доходів регіонів. Вказано основні підходи до реформування податкової системи.

У 90-х рр. Україна була вимушена практично з нуля будувати власну систему оподаткування. Вона мала водночас як відповідати вимогам ринкової системи господарського регулювання, так і виходити зі специфічних рис трансформаційних процесів, що відбувалися в українській економіці. Зараз Україна, як незалежна держава, вживає посилені заходи щодо створення міцної податкової системи, але не завжди подібні заходи мали позитивні результати. Нинішній уряд надзвичайно зацікавлений у зниженні темпів інфляції, бездефіцитності державного бюджету, збільшенні обсягів мобілізації податків і зборів для фінансового забезпечення вирішення соціальних завдань.

Вивчення літературних джерел показує, що питання вдосконалення податкової системи України розглядалися в працях Кодацького В.П., Ревун В.І., Єфименко Т.І. та інших. Дослідження пропозицій вищеназваних вчених відображають, що вони є неефективними в зв'язку з тим, що розглядають лише питання щодо окремих галузей, окремих підприємств або лише певні конкретні аспекти застосування того чи іншого податку. Одночасно актуальними зараз є напрямки вдосконалення податкової системи України, які дозволять збудувати прогресивну податкову систему, сприяючої істотному поповненню державної скарбниці, прискоренню соціально-економічного розвитку

країни, підвищенню рівня життя народу.

Податки є складною і надзвичайно впливовою на всі економічні явища та процеси фінансовою категорією. З одного боку, податки – це фінансове підґрунтя існування держави, мірило її можливостей у світовому економічному просторі щодо розвитку науки, освіти, культури, гарантування економічної безпеки, зростання суспільного добробуту громадян. З іншого боку, податки – знаряддя перерозподілу доходів юридичних і фізичних осіб у державі, їх мобілізація й використання торкається інтересів не тільки кожного підприємця чи громадянина, а й цілих верств населення і соціальних груп.

На сьогодні роль податків як регулятора економіки зростає. Держава шляхом встановлення ставок податків та їх видів стимулює чи обмежує розвиток окремих галузей або сфер економіки. Регулювання нових економічних відносин потребує гнучкої податкової політики, яка дала б змогу оптимально поєднати інтереси держави з інтересами платників податків. Введення нових податків, навіть державних, не стимулюють діяльності підприємств жодної форми власності в галузях господарювання. Для податкової політики нашої держави поки що характерне те, що нові податки на підприємствах, у районах або містах не апробуються, а ставки оподаткування не відпрацьовуються.

Недоліком податкової системи є те, що вона характеризується передусім фіскальною спрямованістю. Водночас її регулююча функція не зорієнтована на стале економічне зростання. Значне податкове навантаження на виробництво та недостатнє податкове навантаження за використання природних ресурсів негативно впливає на розвиток економіки. Це не сприяє також посиленню позиції країни щодо податкової конкуренції, особливо враховуючи ті зміни, що відбуваються в податкових системах колишніх соціалістичних держав.

Нормативно-правова база оподаткування є складною, неоднорідною та нестабільною, а окремі законодавчі норми – недостатньо узгоджені, інколи суперечливі. Питання оподаткування і досі регулюються не тільки законами, а і декретами Кабінету Міністрів України, указами Президента України. Через наявність у законодавчих актах норм непрямой дії значна кількість питань у сфері оподаткування регулюється підзаконними актами. Такий стан правової бази може бути виправданий на початковому етапі формування податкової системи, однак неприйнятний на

даному етапі розвитку економіки. Чимало норм мають неоднозначне тлумачення при їх застосуванні, що негативно позначається на діяльності підприємницьких структур, знижує привабливість національної економіки для іноземних інвесторів.

Реформування податкової політики в сучасних умовах повинно відбуватись через структурну перебудову економіки і фінансів. Тільки на основі цього можна досягти стабілізації і збалансованості як торгово-платіжного балансу, так і бюджету держави. Актуальним є розглядання та узагальнення основних підходів до реформування податкової системи та обґрунтування напрямків їх реалізації шляхом послаблення податкового тиску щодо платники податків. Передбачається впровадження стимулюючої системи податків: при зростанні обсягів та рентабельності діяльності підприємств автоматично зменшується норматив сплати податків, що має стимулювати підприємців до збільшення надання послуг (робіт, продукції).

Визначено, що реформування податкової системи повинно відбуватися не лише на загальнодержавному рівні, але й на регіональному, основним напрямом якого є вдосконалення системи місцевого оподаткування та ліквідація дисбалансу між дохідною та видатковою частинами доходів регіонів.

При побудові та вдосконаленні податкової системи варто також взяти до уваги наступні спостереження за процесами системи оподаткування:

- прибутковий податок впливає на вибір між нинішнім і майбутнім споживанням, а універсальний не має такого впливу на споживача, що є своєрідною вигодою;

- частковий податок на доходи капіталів порушує інвестиційний процес, а нашій країні необхідні інвестиції на даній стадії розвитку, тому потрібно або зменшити цей податок, або застосувати пільги до потенційних інвесторів;

- при рості податкових ставок ефективність податкової системи спочатку підвищується і досягає свого максимуму, а потім починає знижуватися, отже необхідно знайти оптимальне рішення для постійного ефективного процесу оподаткування;

- витрати на прогресивне прибуткове оподаткування значно вищі ніж при використанні пропорційного методу.

Отже, основні підходи до реформування податкової системи в податковій політиці на сучасному етапі в Україні є реформування податкової системи в наступних напрямках:

- зниження загального рівня податкового тягара шляхом введення пільг для покращення підприємницької діяльності, зокрема сільського господарства;
- забезпечення інвестиційної спрямованості податкової системи шляхом впровадження інвестиційних пільг;
- реалізація соціальної спрямованості податкової системи;
- удосконалення механізмів начислення і стягнення податків;
- удосконалення правової бази оподаткування, закріплення податкової системи України в Податковому кодексі.

Результатом реформування податкової системи України стане наближення організації відносин між державою і платниками податків до європейського рівня.

Список використаних джерел:

1. Проект Податкового кодексу // <http://www.sta.gov.ua>
2. Дяченко Я. Я. Детінізація економіки у системі макроекономічного регулювання // *Фінанси України*. – 2006. – №2. – С. 68-77.
3. Куровский С.Н. Нові шляхи наповнення доходної частини державного бюджету України // *Наукові праці НДФІ*. – 2004. – № 1-2. – С.27-29.
4. Пасічник Ю.В., Бюджетна система України та зарубіжних країн: Навч. посіб. – 2-ге вид. перероб. і доп. – К.: Знання-Прес, 2003. – 523 с.

Соколова Т.Г., Дворецькова Т.В., Красій А.О.,
Кременчуцький державний політехнічний університет ім. М. Остроградського

ОСОБЛИВОСТІ ВЕДЕННЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ТА ПОДАТКОВОГО ОБЛІКУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ МАЛОГО БІЗНЕСУ

У даній статті відображено особливості організації бухгалтерського та податкового обліку на підприємствах малого бізнесу. Розкрито сутність спрощеної системи оподаткування та ведення звітності на малих підприємствах.

Згідно Указу Президента №727 1998 р. спрощену систему оподаткування і звітності можуть обрати СПД-юридичні особи будь-якої організаційно-правової форми і форми власності, у яких за рік середньооблікова чисельність працівників не перевищує 50 чоловік і об'єм виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за рік не більше 1 млн.грн. (ст.1 Указа № 727) [1].

Як і всі інші юридичні особи, одиниці ведуть облік згідно Закону України „Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні” від 16.07.96 р. №996-XIV та положенням (стандартам) бухгалтерського обліку [2]. Платники єдиного податку не використовують: нормативи, які затверджені формою “великої” фінансової звітності. Це П(С)БО 2 “Баланс”, П(С)БО 3 “Звіт про фінансові результати”, П(С)БО 4 “Звіт про рух грошових коштів”, та П(С)БО 5 “Звіт про власний капітал”. Решту стандартів слід знати і застосовувати. Хоча деякі з них будуть зустрічатись достатньо рідко.

На малих підприємствах, незалежно від галузей виробництва, необхідно керуватись вимогами практично всіх затверджених Положень (стандартів) бухгалтерського обліку, а не тільки П(С)БО 25 “Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва”.

У той же час Законом України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” встановлено, що кожне підприємство самостійно обирає форму бухгалтерського обліку як певну систему реєстрів, порядку і способу реєстрації та уза-

гальнення в них інформації з дотриманням єдиних засад, встановлених цим законом, та з урахуванням особливостей своєї діяльності і технології обробки облікових даних. Податковий облік на малих підприємствах здійснюється з урахуванням вимог податкового законодавства.

Згідно з цих вимог бухгалтерський облік на малому підприємстві повинен бути організований так, щоб забезпечити:

- точні і повні дані про наявність основних і оборотних засобів, тобто будівель і споруд, транспортних засобів, обладнання, пального і мастил, запасних частин, малоцінних і швидкозношуваних предметів, сировини, інших матеріалів на будь-яку дату, а також про всі їх надходження і вибуття за кожний період часу;

- своєчасність проведення розрахунків з постачальницькими підприємствами чи будь-якими іншими організаціями, біржами, окремими особами за придбані товарно-матеріальні цінності чи надані послуги і виконані роботи, а також за кредитами і податками;

- обґрунтоване і чітке відображення витрат виробництва у відповідності з “Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 16 “Витрати”;

- чіткий контроль за виконанням договірних зобов'язань щодо обсягів і строків реалізації виробленої продукції і товарів чи продуктів переробки, їх якості, правильності застосування реалізаційних цін, скидок і надбавок до них, повнотою оплати за реалізовану продукцію;

- правильне визначення фінансових результатів;

- обґрунтований розподіл прибутку на фонди нагромадження і споживання;

- складання точної, повної та своєчасної податкової і фінансової звітності в передбачених обсягах;

- неперервний, суцільний і повний контроль за схоронністю активів підприємства.

Малі підприємства повинні використовувати типові первинні документи бухгалтерського обліку. В той же час треба мати на увазі, що громіздкість обліку і його трудомісткість зумовлена насамперед величезною кількістю первинних документів. Так, типовий перелік первинної документації для підприємств передбачає 65 форм бухгалтерських документів, не рахуючи потрібних для оперативного-технічного обліку. Якщо врахувати, що більшість з них разового використання (тобто вони використо-

вуються для запису однієї або кількох господарських операцій, які записують до документа одночасно), стає зрозумілим, що така методика організації первинного обліку на малому підприємстві неприйнятна. Вихід може бути лише в застосуванні нагромаджувальних документів, які дозволяють проводити записи однорідних господарських операцій в міру їх здійснення на протязі місяця чи періоду виконання роботи. Так, замість таких разових документів як накладна внутрішнього призначення при повторюваності операцій з видачі товарно-матеріальних цінностей варто застосувати лімітно-забірну картку; замість наряду на відрядну роботу (індивідуальний) – наряд на відрядну роботу (для бригади) тощо. В той же час на деяких малих підприємствах необгрунтовано збільшують документообіг навіть у тих випадках, коли без цього можна обійтись.

Малі підприємства мають право самі вибирати форму обліку. Зокрема, вони можуть пристосовувати реєстри бухгалтерського обліку стосовно до специфіки своєї роботи. Однак при цьому треба дотримуватись єдиних методологічних основ обліку, насамперед, принципу подвійного запису господарських операцій і взаємозв'язку даних аналітичного і синтетичного обліку, суцільного відображення всіх господарських операцій в реєстрах обліку на основі первинних документів. Що ж стосується податкового обліку, то тут існують жорсткі вимоги щодо уніфікованого первинного і аналітичного обліку податкового кредиту і податкових зобов'язань з податку на додану вартість. Облік же валових витрат і валових доходів можна вести за самостійно встановленим порядком, в тому числі і без записів у системі реєстрів і рахунків бухгалтерського обліку. На нашу думку, останній варіант придатний лише для таких малих підприємств, де кількість господарських операцій протягом кварталу незначна. При значній кількості операцій доцільніше вести облік валових витрат і валових доходів для визначення оподаткованого прибутку у системі аналітичного і синтетичного обліку з включенням субрахунків 841 “Валові витрати” та 747 “Валові доходи” до “Оборотно-сальдової відомості” або Головної книги та відповідним відображенням їх у “Журналі обліку господарських операцій” чи Реєстраційному журналі.

Єдинщики – юридичні особи можуть користуватися двома формами бухгалтерського обліку:

1. Проста – знадобиться підприємствам з незначним доку-

ментообігом і невеликою кількістю господарських операцій. Вона обмежується журналом обліку господарських операцій і однією відомістю (з обліку розрахунків з дебіторами та кредиторами, податками і зборами, довгостроковими зобов'язаннями, доходами майбутніх періодів, а також розрахунків з оплати праці).

2. Спрощена – ведеться:

– Журнал обліку господарських операцій-всі рахунки;

– Відомість 1М обліку готівки і грошових документів-30,31;

– Відомість 2М обліку запасів-20, 26;

– Відомість 3М обліку розрахунків з дебіторами і кредиторами, за податками й платежами, довгострокових зобов'язань і доходів майбутніх періодів-37, 55, 64, 66, 68, 69;

– Відомість 4М обліку необоротних активів та амортизації (зносу), капітальних і фінансових інвестицій та інших необоротних активів-10, 13, 14, 15,18, 35;

– Відомість 5М обліку витрат, доходів і фінансових результатів, власного капіталу, витрат майбутніх періодів, забезпечення майбутніх витрат і платежів-23, 39, 40, 44,47, 70, 79, 84, 85;

– Оборотно-сальдова відомість-всі рахунки.

Наказом Міністерства фінансів України від 19.04.01 р. №186 було затверджено спрощений План рахунків для суб'єктів малого підприємництва, до них входять і платники єдиного податку. У ньому можна відобразити все, що необхідно, а головне – швидко переносити обороти по рахункам у фінансову звітність (Звіт суб'єкта малого підприємництва).

Господарські операції, зафіксовані в бухгалтерському обліку і які пов'язані з отриманням виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), слід відображати і в податковому обліку. Для цього існує Книга обліку доходів і витрат суб'єктів малого підприємництва – юридичної особи, які застосовують спрощену систему оподаткування, обліку і звітності. Форма цієї Книги затверджена Наказом ДПАУ від 13.10.98 р. №477 [3].

Перед заповненням Книги її сторінки необхідно пронумерувати, прошнурувати, вказати на останній їх кількість. Потім затвердити цей запис підписом керівника, печаткою підприємства, а також печаткою органу державної податкової служби. За місцем реєстрації підприємства (п. 11 Порядку ведення Книги) [4].

У Книзі відображають рух грошових коштів на банківському рахунку (у касі) в хронологічній послідовності.

У гр. 1 вказують номер запису, у гр. 2 – дату і номер первинного документу. Це може бути платіжне доручення, прибутковий (видатковий) касовий ордер, банківська виписка та ін.

Обліку грошових надходжень відведено одразу три графи:

– виручка від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) – гр.3;

– виручка від реалізації основних фондів – гр.4;

– позареалізаційні доходи і виручка від іншої реалізації – гр.5.

У гр.6 всі надходження, відображені в гр.3, 4 і 5, додають.

Для витрат призначена єдина гр.7 – відображають суму витрат з ПДВ незалежно від того, платник ви цього податку чи ні.

Книга обліку доходів і витрат суб'єкта малого підприємництва – юридичної особи наведена в таблиці 1:

Таблиця 1.

<i>№ з/п</i>	<i>Дата або номер банківського або касового документа</i>	<i>Сума виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), грн.</i>	<i>Сума виручки від реалізації основних фондів, грн.</i>	<i>Позареалізаційні доходи і виручка від іншої реалізації, грн.</i>	<i>Загальна сума виручка та позареалізаційних доходів, грн (гр. 3 + 4 + 5)</i>	<i>Загальна сума витрат, здійснених у зв'язку з веденням господарської діяльності, грн.</i>
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>

Облік податкових зобов'язань і податкового кредиту за податком на додану вартість на підприємствах, які його сплачують, здійснюється в “Книгах обліку продажу товарів (робіт, послуг)” та “Книгах обліку придбання товарів (робіт і послуг)”.

Аналітичний і синтетичний облік на малому підприємстві організовується у такій послідовності. На підставі первинних

документів кожну господарську операцію записують одночасно у відповідну відомість форми М1, М2 і т.д. та “Журнал обліку господарських операцій”. Якщо кількість первинних документів за однорідними операціями значна, їх попередньо доцільно згрупувати у листках-розшифровках чи інших допоміжних реєстрах, а потім записати підсумки з них у згадані форми М1, М2 і т.д. та Журнал. При наявності комп’ютера таке групування можна проводити у відповідних машинограмах відразу, без застосування листків-розшифровок та інших допоміжних реєстрів.

Викладена методика обліку діяльності малих підприємств завдяки тому, що вона побудована за наскрізним принципом на взаємозв’язаних між собою типових господарських операціях, може бути використана і при розробці програмного забезпечення для автоматизованих робочих місць бухгалтерів на персональних комп’ютерах.

Список використаних джерел:

1. Указ №727 – Указ Президента України „Про спрощену систему оподаткування, обліку і звітності” від 03.07.98 р. №727/98.

2. Закон про бухгалтерський облік – Закон України „Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні” від 16.07.96 р. №996-XIV.

3. Наказ №477 – Наказ ДПАУ від 13.10.98 р. №477 „Про затвердження форми Книги обліку доходів і витрат суб’єкта малого підприємництва – юридичної особи і Порядку її ведення”.

4. Порядок ведення Книги – Порядок ведення Книги обліку доходів і витрат суб’єкта малого підприємництва – юридичної особи, який застосовує спрощену систему оподаткування, обліку і звітності, затверджений наказом ДПАУ від 13.11.98 р. №477.

5. Матвіїв М.Я., Хомин П.Я. Бухгалтерський облік на малих підприємствах за різними формами: Навчальний посібник – Київ: Центр навчальної літератури, 2004. – 352 с.

*Ткач М.С., Недзведовська О.Є.,
Національний університет "Острозька академія"*

АЛЬТЕРНАТИВНІ ДЖЕРЕЛА НАПОВНЕННЯ ДОХОДНОЇ ЧАСТИНИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

У статті досліджуються особливості функціонування бюджетної системи України, на основі чого виявляються можливі вектори її розвитку. Відповідно для цього проаналізовано особливості функціонування бюджетної системи та можливі шляхи збільшення дохідної частини бюджету України.

Економічний зміст бюджетної системи розкривається в процесах формування та розподілу грошових ресурсів, які за своєю сутністю дуже різноманітні й охоплюють усі рівні державного управління. Рух внутрішнього валового продукту на всіх стадіях – від створення до споживання, здійснюється за допомогою грошових фондів. Тому залежно від того, як відбувається процес мобілізації та використання бюджетних коштів, як це впливає на формування в кінцевому підсумку фондів споживання та нагромадження визначається і роль бюджетної системи в управлінні економікою.

Актуальність теми дослідження обумовлюється не тільки потребами практики управління державним бюджетом, а й необхідністю всебічного наукового дослідження бюджетної системи та бюджетного процесу в цілому.

Виходячи з цього, мета даної роботи полягає у дослідженні особливостей функціонування бюджетної системи України та виявленні можливих векторів її розвитку. Поставлена мета обумовила необхідність вирішення двох взаємопов'язаних завдань: проаналізувати особливості функціонування бюджетної системи та напрацювати можливі шляхи збільшення дохідної частини бюджету України.

Об'єктом дослідження виступає бюджетна система України, а предмет – шляхи наповнення дохідної частини державного бюджету.

Науковим дослідженням питань бюджету присвячені праці О.Д. Василика, А.С. Гальчинського, А.І. Даниленка, М.І. Карліна та ін.

Для реалізації своїх функцій держава мобілізує фінансові ресурси. Основним джерелом доходів держави є валовий внутрішній продукт, частину якого вона і використовує. Причому, використовує лише ту частину, яка переходить у її власність без будь-яких умов і обов'язків по відношенню до інших осіб у вигляді різного виду платежів. Саме ця частина валового внутрішнього продукту і складає державні доходи, якими можуть розпоряджатися органи державної влади.

Доходи державного бюджету – поняття більш вузке, ніж доходи держави. *Доходи Державного бюджету України* – це частина доходів держави, яка використовується для фінансування виконання органами державної влади загальнодержавних функцій, які визначені Конституцією України.

Україна вступає до етапу свого розвитку, який потребуватиме відчутного збільшення абсолютного обсягу бюджетних видатків з метою фінансування цілей реалізації соціальних програм, державного будівництва та соціально-економічного розвитку. Між тим, ця потреба не повинна ототожнюватися з можливістю значного збільшення позичкового фінансування бюджету, особливо – із зовнішніх джерел.

Таблиця 1.
Бюджетний дефіцит, який планувався в Україні
і був затверджений Законами про Державний бюджет
у 2001–2008 рр., млрд. грн.

Рік	Доходи	Видатки	Бюджетний дефіцит	
			в абсолютному виразі	% до видаткової частини
2001	54,9	55,5	-0,6	1,09
2002	61,9	60,3	1,6	-2,58
2003	75,3	75,8	-0,5	0,66
2004	91,5	102,5	-11	12,02
2005	134,2	142	-7,8	5,81
2006	171,8	175,5	-3,7	2,15

2007	147,8	161,8	-14	9,47
2008	215,4	232,4	-17	7,89

Джерело: Закони України “Про Державний бюджет на 2001-2008 роки”

Проаналізувавши дану таблицю ми дійшли до висновку, що рівень дефіциту державного бюджету в нашій країні суттєво коливається з року в рік. Держава намагається його скоротити, проте це не означає, що проблема зникає. Головну роль для стійкого зростання бюджетного дефіциту та збільшення державного боргу відіграють:

- збільшення державних витрат у періоди будь-яких соціальних конфліктів;
- циклічні спади в економіці, особливо якщо вони глибокі та тривалі.

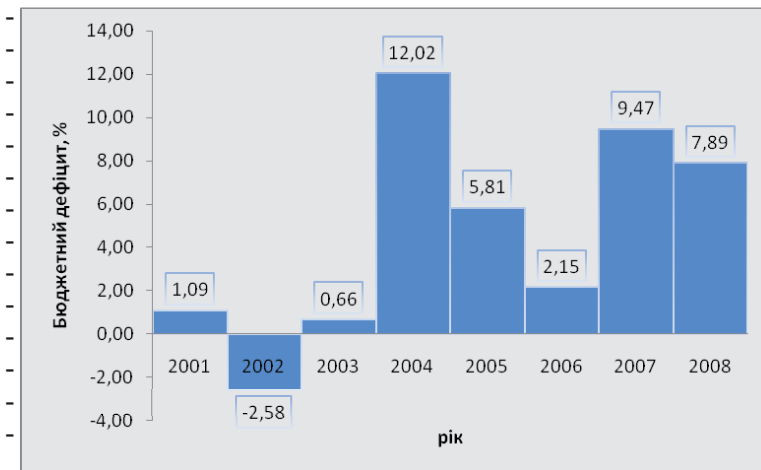

Рис. 1. Бюджетний дефіцит України у 2001–2007 рр.

Бюджет і економіка взаємопов’язані, однак пріоритет надається останній. Без здорової економіки, що ефективно функціонує, не може бути життєздатного бюджету з обдуманим дефіцитом.

В даний час одним з найважливіших завдань, які слід вирішувати – є оптимізація доходів і видатків бюджету. Йдеться як про безпосереднє наповнення бюджету держави завдяки послідовній політиці оптимізації податкового навантаження та

детінізації економіки, так і про зменшення потреби в прямих бюджетних видатках внаслідок децентралізації фінансування відповідних завдань.

На нашу думку, альтернативними шляхами наповнення державного бюджету є:

- відмова від практики залучення для покриття дефіциту бюджету кредитів Національного банку;

- запровадження виваженої податкової політики за рахунок впровадження системи оподаткування, яка базується на зменшенні кількості податків і введенні єдиного податку на основні фонди підприємств усіх форм власності;

- продаж тимчасово вільних коштів на рахунках головних розпорядників Держказначейства, на ринку міжбанківських кредитів. Вихід Держказначейства на міжбанк вже практикувався наприкінці 2000 р. (з наданням кредитів “овернайт” найбільшим комерційним банкам України), хоча й не був урегульований нормативно. На нашу думку, такий механізм міг би стати досить дієвим важелем зменшення потреби в державних запозиченнях та збільшення кредитного потенціалу економіки. Про останнє свідчить значний обсяг залишків на рахунках уряду – 13,2 млрд грн. на початок грудня 2004 року.

- зміцнення фінансової основи місцевого самоврядування і забезпечення його фінансової незалежності за рахунок встановлення стабільних нормативів відрахувань від загальнодержавних податків залежно від економічного розвитку регіонів.

Державний бюджет є одною із головних ланок фінансової системи. З його допомогою уряд концентрує у своїх руках значну частину національного доходу, перерозподіленого фінансовими методами. У цій ланці зосереджуються найкрупніші прибутки і найбільш важливі в політичному й економічному відношенні витрати. Бюджет тісно пов'язаний з іншими ланками фінансової системи, виступає координуючим центром і надає їм необхідну допомогу у формі бюджетних дотацій, субсидій, гарантій, забезпечуючи більш-менш нормальне функціонування інших ланок фінансової системи.

Дослідження проблем функціонування бюджетної системи викликає інтерес, насамперед тому, що саме бюджет характеризує рівень економічного розвитку країни, і завдяки правильному здійсненню бюджетного процесу забезпечується економічна і соціальна стабільність та належний життєвий рівень населення.

Список використаних джерел:

1. Бюджетний кодекс України від 21 червня 2001 р. № 2542-III // Відомості Верховної Ради. – 2001.
2. Закони України “Про Державний бюджет України на 2001-2008 роки”.
3. Базилевич В.Д., Баластрик Л.О. Державні фінанси. Навч. посібник/ За заг.ред.Базилевича В.Д. – К.: Атіка, 2002. – 368 с.
4. Буковинський С.А. Концептуальні засади управління бюджетними коштами в Україні // Фінанси України. – 2001. – №5. – С. 24-33.
5. Василик О.Д. Бюджетний механізм в управлінні економікою // Фінанси України. – 1999. – № 9. – С. 22-23.
6. Василик О.Д. Державні фінанси України: Навч. посібник. – К.: Вища шк., 2000. – 383 с.
7. Мочерний С.В. Економічний словник-довідник. – К.: Феміна, 1995. – 368 с.
8. <http://www.minfin.gov.ua>
9. <http://www.ukrstat.gov.ua>
10. <http://www.zakon.gov.ua>

*Шандрук О.М., Недзведовська О.Є.,
Національний університет "Острозька академія"*

СУЧАСНИЙ СТАН РИНКУ БОРГОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ В УКРАЇНІ

У статті здійснено економічну оцінку сучасного ринку боргових зобов'язань та боргового навантаження в Україні, а також з метою зменшення боргового тягаря пропонується використання альтернативних, не позичкових інструментів фінансування бюджетних видатків.

Метою дослідження є проведення економічної оцінки сучасного ринку боргових зобов'язань та боргового навантаження в Україні та запропонувати шляхи зменшення боргового тягаря за рахунок альтернативних, не позичкових інструментів фінансування бюджетних видатків. Актуальність даної теми проявляється в тому, що після фактичного дефолту 2000 року за розрахунками з іноземними кредиторами державна боргова політика стала виваженішою, проте подальше залучення позикових коштів державою потребує економічної оцінки стану боргових зобов'язань з метою визначення особливостей боргової політики, проблем в даній сфері та напрямків їх вирішення з метою уникнення подібних наслідків.

Дослідженням даної теми займалися українські вчені Вахненко Т. П., Губар В., Крикун В., Лютий І. О., Нічосова Т. В., Омельчук С. та ін.

Боргова складова у системі державних фінансів має функціональне походження від державного кредиту і в умовах економічного сьогодення України набуває особливого значення. Державні запозичення проводяться для покриття бюджетного дефіциту на державному і регіональному рівнях, цільового фінансування різних програм, поповнення необхідних резервних активів.

Ретроспективний аналіз засад формування і обслуговування державного боргу України, а також управління ним дає змогу виділити кілька етапів цього процесу. Перший з них (1991 р. –

перша половина 1994 р.) характеризується безсистемним утворенням і нагромадженням боргу: залучалися прямі кредити НБУ, надавалися урядові гарантії щодо іноземних кредитів українським підприємствам, урегульовувалися боргові взаємовідносини з Російською Федерацією. На початок 1994 р. державний борг України становив 4,8 млрд. дол. (у тому числі зовнішній – 3/4).

На другому етапі (друга половина 1994 р. – перша половина 1997 р.), поряд з продовженням боргової політики попередніх років, активізувалися зв'язки з міжнародними фінансовими організаціями. За цей період зовнішній борг зріс на 56%. Починаючи з 1995 р. внутрішній борг формується переважно шляхом розміщення облігацій внутрішньої державної позики.

Найгостріше проблеми управління державним боргом далися взнаки на третьому етапі, що розпочався з другої половини 1997 р. Необхідність виконання Україною своїх боргових зобов'язань у поєднанні зі світовою фінансовою кризою, дуже загострили ситуацію. Наприкінці 1998 р. уряд зіткнувся із серйозними труднощами щодо погашення боргових зобов'язань, за якими настав термін розрахунку. Тому вперше в Україні було започатковано комплекс заходів щодо скорочення темпів збільшення державного боргу, здійснення конверсійних процедур та продовження середнього терміну погашення державних боргових зобов'язань шляхом проведення реструктуризації державного боргу України.

2000 рік вважається піком реструктуризації державного боргу України. Саме в цей час існувала найреальніша загроза того, що кредитори пред'являть вимоги щодо дострокової виплати всієї суми боргу за невиконання зобов'язань за позиками, що призвело б до дефолту. Однак на той час було успішно здійснено реструктуризацію зовнішнього комерційного боргу на суму близько 2,2 млрд. дол. США.

На сьогоднішній день вбачаються незначні зміни сукупної величини державного боргу в цілому (за 1999-2006рр він зріс лише на 0,85 млрд. грн.) і його складових (внутрішній борг зріс на 1,65 млрд. грн., а зовнішній – зменшився на 0,8 млрд. грн.), а також непропорційність таких змін. При цьому за цей же період майже постійно зменшуються відношення сукупного державного боргу, його внутрішньої та зовнішньої складових до ВВП, які на початок 2006р досягли рекордної за роки незалежності України позначки – 18,7; 4,6 і 14,1% відповідно (див. таблиця 1)

Таблиця 1.
Державний борг України у 2002-2006 рр.

Показник/Рік	2002	2003	2004	2005	2006
Державний борг – всього, млрд. грн.	75,729	77,533	85,401	78,146	80,548
Внутрішній борг, млрд. грн.	21,387	20,525	20,954	19,189	16,60
Зовнішній борг, млрд. грн.	54,342	57,001	64,447	58,957	63,90
Співвідношення загального обсягу державного боргу до ВВП, %	33,5	29,0	24,7	17,7	15
Співвідношення державного внутрішнього боргу до ВВП, %	9,5	7,7	6,1	4,3	3,1
Співвідношення державного зовнішнього боргу до ВВП, %	24,0	21,3	18,7	13,4	11,9

У 2005 році, вперше за останні чотири роки, загальний обсяг державного боргу скоротився майже на 7,3 млрд. грн. і на кінець року становив 78,15 млрд. грн. скорочення державного боргу відбулося переважно внаслідок дострокового погашення частини внутрішнього державного боргу в сумі 5,5 млрд. грн. та ревальвації гривні у 2005р на 4,8%, що спричинило відносне зменшення державного боргу в цілому на 3,3 млрд. грн. проте дострокове погашення частини державного боргу не за рахунок економічного зростання та наявного профіциту бюджету, а внаслідок нарощення державних запозичень.

Якщо державний зовнішній борг змінювався в унісон обсягу сукупного державного боргу, то внутрішня складова останнього змінювався ще більш нерівномірно. За даними Міністерства фінансів України, на 1 січня 2007 року внутрішній борг держави становив 16,6 млрд. грн. при цьому понад половину (53,7%) загального обсягу офіційно визнаної внутрішньої заборгованості становить заборгованість Уряду перед НБУ, решту – заборгованість перед юридичними особами за внутрішніми позиками.

Величина зовнішнього боргу України зростає за рахунок збільшення заборгованості за позиками, наданими іноземними комерційними банками (зросла у 18,5 рази за 2002-2006рр), а також зовнішньої заборгованості, не віднесеної до інших категорій, яка зросла у 2,4 рази за досліджуваний період. Причи-

ною цього значного залучення кредитів іноземних комерційних банків є те, що ці кошти є простішими у механізмі залучення, ніж позики МФО і кредитів урядів іноземних держав.

Існує стала тенденція до зростанням обсягів державних запозичень. У порівнянні із 2002р у 2006р вони збільшилися у 2,6 рази, що було зумовлено зростаючою залежністю Державного бюджету від державних запозичень. Головною причиною цього є зростання витрат з погашення боргових зобов'язань, несплачених в попередні роки.

У структурі державного боргу України тривалий час домінуючу позицію займали необлігаційні запозичення, проте у 2002р ситуація кардинально змінилася. У 2000-2006рр залучення коштів до бюджету за рахунок розміщення ОВДП відбулося вкрай нерівномірно, а відношення заборгованості за цими цінними паперами до ВВП постійно знижувалося. У 2000р і 2004-2006рр дохідність ОВДП поступалася рівню річної інфляції, а в 2001-2003рр – значно перевищувала річну інфляцію. Однією з причин такого зниження дохідності ОВДП стало погіршення політичної ситуації і пов'язані із цим ризики економічної політики. “Не останню роль відіграло посиленням розбіжностей між Прем'єр-міністром Віктором Януковичем і Президентом Віктором Ющенком, що почались ще за часів так званої „помаранчевої революції” у 2004 р.” – зазначив кредитний аналітик Standard & Poor's Моріц Крамер.

Одним із найважливіших показників, який характеризує ефективність боргової політики країни та її спроможність виконувати боргові зобов'язання, є співвідношення сумарних виплат із обслуговування й погашення державного боргу до загальних доходів державного бюджету та ВВП. Останні п'ять років відносні бюджетні витрати на обслуговування та погашення держборгу стабілізувались у межах 3,1-4,2 % ВВП (на кінець 2006 року зазначений показник становить 2,36% від ВВП) та 16,0 – 19,9 % сукупних бюджетних доходів (що відповідає 2-3 місячному обсягу надходжень до держбюджету). При цьому слід зважити на збереження відносної стабільності боргових виплат на початку пікового періоду погашення боргових зобов'язань, що припадає на 2003-2007 рр.

Міжнародна платоспроможність України характеризується кількома макроекономічними показниками, серед яких обсяг державного боргу, співвідношення між внутрішньою і зовніш-

ньою його складовими, експортний потенціал економіки, стан платіжного балансу та забезпечення зовнішнього боргу валовими валютними резервами НБУ.

Обсяг державного боргу та його структура значною мірою визначають рівень боргового навантаження та стан платоспроможності держави. З метою кращої оцінки стану державного боргу, його управління та обслуговування та, зокрема, боргового навантаження в Україні за 2002-2006рр, розглянемо таблицю 2.

*Таблиця 2.
Показники боргового навантаження в Україні за 2002-2006 рр.*

Показник	Кри- тичний рівень	2002	2003	2004	2005	2006
Відношення державного боргу до ВВП	60	33,5	29,0	24,7	17,7	15
Відношення державного боргу до доходів держбюджету	300	178,08	147,09	124,23	75,24	61,01
Відношення платежів за державним боргом до доходів держбюджету	45	29,8	26,4	18,4	17,5	16,5
Відношення платежів за держборгом до ВВП	7	5,61	5,2	3,67	4,12	4,05
Відношення державного зовнішнього боргу до доходів від експорту	150	46,36	39,19	31,58	28,89	27,67
Відношення державного зовнішнього боргу до ВВП	30	24,0	21,3	18,7	13,4	11,9
Відношення платежів за зовнішнім боргом до ВВП	5	8,05	6,8	8,05	6,98	6,01
Відношення платежів за зовнішнім боргом до доходів держбюджету	25	42,75	34,49	40,4	29,66	24,49
Величина держборгу на душу населення, грн	-	1584,289	1635,717	1813,185	1673,362	1732,215

Відношення державного боргу до доходів державного бюджету зменшувалося з 178,08% до 61,01% у 2006р, при критичному рівні в 300%, що є дуже хорошим показником. Така ж тенденція прослідковується і у відношенні платежів за державним боргом до доходів держбюджету, відношенні державного зовнішнього боргу до доходів від експорту, відношенні державного зовнішнього боргу до ВВП що теж зменшуються.

На основі обрахованих показників можна зробити висновок, що незважаючи на те, що Україна в основному не перевищує критичні рівні показників боргового навантаження і її відносять до країн з “помірним” рівнем заборгованості, проте невідкладним завданням на даному етапі є зменшення боргового навантаження та вдосконалення системи управління державним боргом.

Оптимізація боргової політики України потребує розробки та впровадження цілісної стратегії, яка поєднуватиме завдання удосконалення нормативно-правового та інституційного забезпечення боргової політики, коротко– та середньострокові орієнтири управління державним боргом, інструменти радикального підвищення ефективності інвестиційної складової бюджетних видатків та стратегічні завдання переорієнтації боргової політики, зменшення боргового тягара та не останню роль в цьому відіграє розвиток альтернативних, не позичкових інструментів фінансування бюджетних видатків, які ми далі і розглянемо.

Збереження можливості звернутися до інструментів позичкового фінансування у випадку депресії та стагнації вимагає скористатися періодом економічного зростання для зменшення обсягів зовнішньої заборгованості України. Йдеться як про безпосереднє наповнення бюджету держави завдяки послідовній політиці оптимізації податкового навантаження та детінізації економіки, так і про зменшення потреби в прямих бюджетних видатках внаслідок децентралізації фінансування відповідних завдань.

В Україні протягом тривалого часу сформувалась стійка мотивація дій монетарної влади, спрямованих на накопичення золотовалютних резервів (ЗВР). Стрімке їх зростання протягом останніх років до майже 12 млрд. дол. США – 21 % від ВВП (наприклад, у Росії цей показник становить 18 %), створює підґрунтя для розробки технологій залучення цих коштів до економічного обороту.

В умовах існування над ліквідності банківської системи слід зважати на можливість інфляційних наслідків використання коштів ЗВР. Це обумовлює важливість дотримання умов жорсткої інвестиційної спрямованості інвестицій, гарантованих за рахунок ЗВР чи наданих за рахунок рефінансування банків. Необхідними передумовами включення відповідних механізмів є ринковий, а не державно-бюрократичний характер механізмів розподілу фінансових коштів, ефективна робота фінансових інститутів, використання державних фінансових активів для підтримки та активізації дії ринкових механізмів.

Важливим кроком, який дозволив би посилити мультиплікативний ефект від коштів, які акумулюються фіскальними засобами, може стати продаж тимчасово вільних коштів на рахунках головних розпорядників Держказначейства, на ринку міжбанківських кредитів. Вихід Держказначейства на між банк вже практикувався наприкінці 2000 р. (з наданням кредитів “овернайт” найбільшим комерційним банкам України), хоча й не був урегульований нормативно. Нині, згідно повідомлень ЗМІ, Національним банком та Держказначейством розроблено спільну постанову з цього приводу, проте на практиці механізм використання залишків так і не запрацював. На нашу думку, такий механізм міг би стати досить дієвим важелем зменшення потреби в державних запозиченнях та збільшення кредитного потенціалу економіки.

Важливим напрямом диверсифікації боргової політики держави має стати розширення місцевих позик. Останні поки що не набули в Україні помітного значення як одне із джерел формування доходів місцевих бюджетів. Позики на зовнішніх ринках розмістив лише Київ – 150 млн. дол. на 5 років у 2003 р. та 200 млн. дол. – на 7 років у 2004. У 2005 р. на міжнародні ринки капіталу вийшли Донецьк, Одеса і Харків. До перешкод на шляху розвитку інституту місцевих позик в Україні належать існування значних макрофінансових ризиків, обумовлених непрозорістю фінансових операцій на місцевому рівні, труднощами, пов’язаними з оцінкою ризикованості місцевих інвестиційних проектів, відсутністю навичок управління проектами на місцевому рівні, слабким захистом прав кредиторів щодо повернення вкладених коштів (державна не несе відповідальності за зобов’язаннями щодо запозичень до місцевих бюджетів).

Існуюча законодавча база є фрагментарною і неповною, не

містить цілісної системи регулювання запозичень місцевих органів і виконання їх зобов'язань перед кредиторами. Відтак розробка ефективного регулятивного механізму управління місцевими запозиченнями все ще залишається на порядку денному.

Таким чином, на сьогодні основними тенденціями в сфері державної заборгованості є наступні: незначні зміни величини державного боргу в цілому та його складових й непропорційність цих змін; зменшення відносного(до ВВП) рівня державного боргу; перерозподіл співвідношення зовнішнього та внутрішнього боргу на користь останнього; суттєве зниження заборгованості з ОВДП за значного зростання заборгованості перед НБУ; постійне зростання обсягів та кардинальна зміна структури державних запозичень; зниження ризиків зовнішніх запозичень завдяки наближенню термінів запозичень; відсутність реального впливу державних запозичень на економічне зростання. Особливу увагу необхідно звернути на впровадження альтернативних, не позичкових інструментів фінансування державних видатків за рахунок безпосереднього наповнення бюджету держави завдяки послідовній політиці оптимізації податкового навантаження та детінізації економіки тощо.

Список використаних джерел:

1. Вахненко Т.П. Зовнішні боргові зобов'язання у системі світових фінансово-економічних відносин. – К.: Фенікс, 2006. – 536 с.
2. Крикун В. Державний кредит в Україні: актуальні питання залучення коштів та обслуговування боргу // Вісник НАНУ, 2005. – 421 с.
3. Омельчук С. Стан ринку боргових зобов'язань в Україні // Економіст. – 2007. – №10. – С. 32-36.

Шипілова К.О., Ткаченко І.В.,

*Кременчуцький державний політехнічний університет
імені Михайла Остроградського*

ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ ПОДАЧІ ЗВІТНОСТІ

У статті розглядається порядок подання податкових звітів у електронному вигляді, а також очікувані результати щодо такого впровадження як для податкової інспекції, так і для платників податків.

Ефективність роботи податкової служби – один з ключових чинників економічного розвитку країни, успішного реформування її економіки. Тому надзвичайно важливими є взаєморозуміння й налагодження партнерських стосунків між податковою службою та платниками податків. Однією з перешкод на цьому шляху є встановлена система подання податкової звітності в класичному, паперовому вигляді. Така система пов'язана з втратами часу та коштів на придбання паперових бланків кожної звітної форми.

Реформування податкової системи України є тривалим процесом та потребує послідовності і наступності економічної політики. Саме тому важливим стратегічним напрямом роботи органів державної податкової служби України є проведення індивідуальної та масово-роз'яснювальної роботи з платниками податків стосовно їхнього добровільного переходу на подання податкової звітності в електронному вигляді, переконання платників податків у перевагах, які відкриває цей механізм.

Державною податковою адміністрацією України розроблено програмне забезпечення системи формування та передачі до органів ДПС податкової звітності, яке безкоштовно передається платникам податків у податковій інспекції за місцем перебування на податковому обліку.

Запровадження системи електронної подачі звітності є не лише засобом забезпечення прозорості відносин між податковими органами та платниками податків. Електронна звітність – це

і престиж підприємства, яке працюючи з використанням сучасних інформаційних технологій демонструє громадськості свою чесну позицію сумлінного платника податків.

При впровадженні електронної звітності податкова служба може отримати ефективний інструмент щодо прозорого адміністрування податків та автоматизований контроль за повнотою і своєчасністю надходження коштів для відшкодування. Така система надасть можливості зменшення витрат та робочого часу на проведення документальних і зустрічних перевірок, зниження трудовитрат на введення та обробку інформації в інформаційній системі податкових органів. І, головне, підвищення рівня обслуговування платників.

Для суб'єктів підприємницької діяльності перехід на подання звітності в електронному вигляді призведе до зменшення паперового документообігу, спростить процедури подання звітності до органів, підтвердження сум до відшкодування та зменшення термінів проведення перевірок.

Подавати електронну звітність чи ні – вирішує сам платник податків. Разом із тим інспектори контролюючих органів не мають права вимагати від платника податків подання звітності в електронному вигляді. Проте багато хто з платників податків вирішує подавати звітність в електронному вигляді.

Отже, розглянемо загальні вимоги до електронного документа.

Електронний документ – документ, інформацію в якому зафіксовано у вигляді електронних даних, уключаючи обов'язкові реквізити документа.

Електронний підпис – дані в електронній формі, що додаються до інших електронних даних або логічно з ними пов'язані і призначені для ідентифікації особи, яка підписує ці дані. Електронний документ без електронного підпису не може бути підставою для його обліку, він не може вважатися правовим документом відповідно до Закону про електронні документи.

Електронний цифровий підпис дає змогу підтвердити цілісність електронного документа, тобто його захищеність від зіпсування або знищення в процесі руху від відправника до одержувача. Використання надійних засобів електронного цифрового підпису та застосування криптографічних механізмів шифрування даних, що передаються, є необхідними та достатніми умовами забезпечення конфіденційності та цілісності інформації підпис-

теми подання податкової звітності в електронному вигляді.

Електронна звітність формується у файлах, які повинні мати певне кодування, вид якого встановлено форматом електронного документа. Існує декілька поширених способів подання звітності в електронному вигляді:

– на магнітному носії (дискеті, диску тощо). Звіт на магнітному носії надається контролюючому органу власноручно. Програму для заповнення звітності контролюючий орган надає безкоштовно.

– мережею Інтернет. Якщо звіт надається мережею Інтернет, то спочатку, як правило, укладається двосторонній договір між контролюючим органом і платником податків.

І в першому, і в другому випадку подання звітності платнику податків необхідно подати звіт на паперових носіях. Подати звітність тільки в електронному вигляді можна за умови реєстрації електронного підпису в контролюючому органі і за умови, що такий контролюючий орган технічно готовий працювати з вашим електронним ключем.

Система електронної звітності, навіть у комбінованому її вигляді, дозволяє скоротити час у чергах при поданні звітів. Як правило, платники податків, що подають звітність в електронному вигляді, поза чергою подають звіт у паперовому вигляді, а також ця система дозволяє платнику податків ще на етапі складання перевірити правильність заповнення звітності та в разі необхідності внести до неї корективи.

На виконання норм Закону про електронні документи і Закону про ЕЦП (електронний цифровий підпис) ДПАУ розробила цілу низку нормативно-правових актів. Одним із перших видано наказ № 297. Цим наказом затверджено:

– план заходів щодо реалізації технічних можливостей для впровадження електронних документів, електронного документообігу та ЕЦП в податкових органах;

– схему приймання податкової звітності в електронному вигляді, яку подають платники податків до податкових органів.

З метою подальшого розвитку технології подання платниками податків звітності в електронному вигляді було розроблено формат (стандарт) електронного документа – XML формат. Формат XML підтримують багато комп'ютерних програм, найпоширеніша з яких – “БЕСТ Звіт”.

Подання електронної звітності до податкової регламенто-

вано Порядком № 691. Відповідно до п. 4.11 цього Порядку звітність, що подається на магнітних носіях (магнітних дисках, флеш картах, компакт-дисках тощо) у XML-форматі подається з роздруком оригіналів документів податкової звітності на паперових носіях. Податковий інспектор при прийманні електронної декларації звертає особливу увагу на електронні підписи та відповідність формату файлу.

Для приймання податкової звітності інспектор виконує перевірку магнітного носія на відсутність вірусів за допомогою антивірусного ПЗ, визначеного відповідним наказом ДПА України; імпорт даних з пакета документів податкової звітності, що знаходяться на магнітному носії, до електронної бази системи приймання та обробки податкової звітності. На цьому етапі системою приймання та обробки податкової звітності здійснюється автоматичне присвоєння реєстраційних номерів усім документам податкової звітності, що є в пакеті; звірку контролюючих сум, зазначених на паперових носіях та в документах податкової звітності, що були імпортовані до електронної бази системи приймання та обробки податкової звітності;

– у разі коли контролюючі суми не збігаються, платнику податків необхідно привести у відповідність дані на магнітному та паперовому носіях або подати звітність у паперовому вигляді.

Якщо звітність до податкової інспекції подається мережею Інтернет, то в цьому випадку користуються Тимчасовим порядком № 672, який містить порядок подання звіту в електронному вигляді мережею Інтернет та процедуру приймання такого звіту податковими органами. Зокрема, для підключення до системи подання звітності в електронному вигляді платник податків зобов'язаний:

– здійснити генерацію особистого ключа та заявки на сертифікат відкритого ключового елемента;

– подати до податкової інспекції за місцем реєстрації заявку на прийняття відкритого ключового елемента за встановленою формою;

– отримати сертифікат відкритого ключового елемента на магнітному носії в податковій інспекції за місцем реєстрації протягом 10 робочих днів;

– отримати, заповнити, підписати і направити до податкової інспекції два примірники Договору на передання звітності платника податків в електронному вигляді.

Отже, перехід на електронну систему звітності дає можливість автоматично проводити розрахунок підсумкових або розрахункових рядків звітності, що багато в чому зводить до мінімуму арифметичні помилки; своєчасно оновлювати програмне забезпечення при введенні нових звітних форм.

Державна податкова адміністрація України зацікавлена у застосуванні електронної форми звітності як юридичними особами, так і суб'єктами господарської діяльності – фізичними особами.

Кінцева мета такого електронного проекту – надати змогу платнику податків подавати звітність до контролюючих органів, не виходячи зі свого офісу, при цьому повністю виключивши подання звітності в паперовому вигляді.

Список використаних джерел:

1. Закон України “Про державну податкову службу в Україні” від 4.12.1990 р. // www.rada.gov.ua
2. Закон України “Про Державний бюджет України на 2001 р.” від 7.12.2000 р. // www.rada.gov.ua
3. Положення про Департамент з питань адміністрування акцизного збору і контролю за виробництвом та обігом підакцизних товарів Державної податкової адміністрації України, затверджене Наказом Державної податкової адміністрації Країни від 21.08.2001 р. // www.rada.gov.ua
4. Трансформація державної податкової служби України: Монографія. – Ірпінь: Національна академія ДПС України, 2004.

Секція 2

**ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ
СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ**

Аблязова Е.З., Синяєва Л. В., Мальцева О.В.,
Запорізький інститут економіки та інформаційних технологій
Мелітопольський відокремлений підрозділ, м. Мелітополь

ІПОТЕЧНИЙ КРЕДИТ МОЛОДИМ СІМ'ЯМ – МІФ ЧИ РЕАЛЬНІСТЬ?

У статті розглядаються питання надання іпотечних кредитів молодим сім'ям для придбання житла.

Тема розвитку ринку іпотечного кредитування та здешевлення кредитних ресурсів для населення є актуальною вже тривалий час. Здебільшого це питання порушується у зв'язку з необхідністю активізації державної підтримки молоді та молодих сімей при будівництві житла.

Сьогодні для більшості молодих людей власне житло – це недоступна мрія. Такими темпами, як зростають ціни на квадратні метри, не зростає заробітна плата. Молодим сім'ям залишається сподіватися лише на підтримку родичів і держави. Вже декілька років держава намагається допомогти молодим сім'ям забезпечити себе власним житлом в кредит. Кожного разу, коли у вищих ешелонах влади відбуваються кадрові перестановки (наприклад, змінюється склад Уряду або комітетів Верховної Ради України) впливає складне питання нашого суспільства: необхідність пільгового кредитування житла для молодих сімей.

Різниця середніх цін у Києві та в Україні в цілому збільшується щороку майже на 126 доларів за м² (у 2001 р. – 188 доларів США, у 2004 р. – 554 долара США). Стан регіонального ринку нерухомості проілюстровано на рисунку (див. рис 1).

Ринок київського житла має статус лідера цінової динаміки на нерухомість (див. рис. 2) і становить 35,93% ринку житлової нерухомості України (населення м. Києва – 2.7 млн. осіб, середня вартість 1 м² житла – 2 600 доларів США). Спостерігається залежність вартості житла від чисельності населення обласного центру.

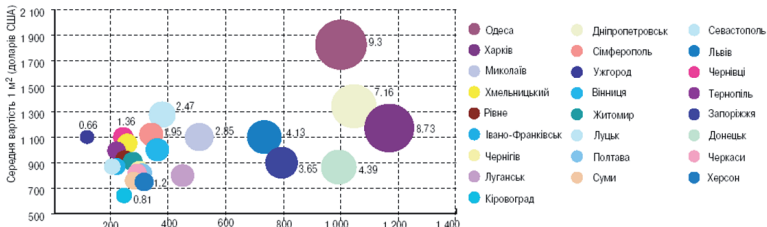

Рис. 1. Вартість житлової нерухомості в обласних центрах України у 2004 році

Розмір кружечка відображає частку ринку житлової нерухомості певного міста у загальному ринку (Україна = 100%).

Розраховано за даними Асоціації із нерухомості України.

На графіку частку м. Києва (35,9 %) не відображено.

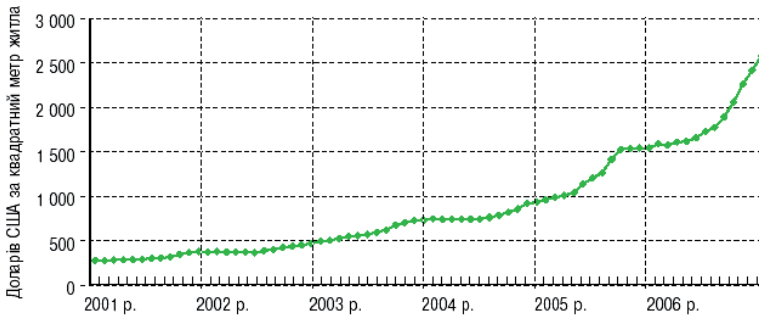

Рис. 2. Динаміка цін на житлову нерухомість у Києві в 2001-2006 рр.

Розраховано за даними Асоціації фахівців із нерухомості України.

На українському ринку нерухомості склалась парадоксальна ситуація: загальна вартість житла сягнула 400 % від ВВП України. В економічно розвинутих країнах це співвідношення значно менше: у США – 160 %, Австралії – 337% від ВВП. Така ситуація цілком зрозуміла, оскільки житловий фонд зростає низькими темпами і за останні 16 років збільшився тобто з 920 млн. м² до 1046 млн. м², що становить всього 0,8% щорічного приросту на 13,7% з 1990 – 2005 р. (див.рис. 3). Водночас житлова площа на одного жителя збільшилася з 17,8м² до 22м²,

тобто на 23,6%; в основному внаслідок скорочення чисельності населення України.

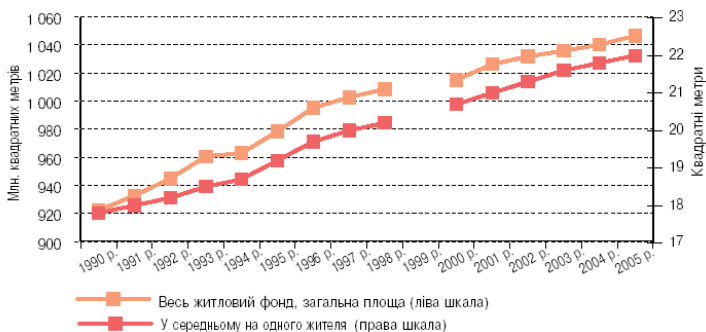

Рис. 3. Житловий фонд України в 1990-2005 рр.

Розраховано за даними Державного комітету статистики України.

Згідно Закону “Про сприяння соціальному становленню і розвитку молоді в Україні”, молоді громадяни – це громадяни України у віці від 14 до 35 років. Молода сім’я – це сім’я, в якій вік кожного з подружжя (і чоловіка, і дружини) не перевищує 35 років, або неповна сім’я, в якій мати (батько) у віці до 35 років. Молоді сім’ї і молоді громадяни можуть отримувати за рахунок бюджетних коштів пільгові довгострокові державні кредити на будівництво і придбання житлових будинків і квартир, на оплату вступних пайових внесків при вступі до молодіжних житлових комплексів, житлово-будівельних кооперативів, а також на забезпечення себе домашнім господарством.

Держава створила для цього державну спеціалізовану фінансову установу при Кабінеті Міністрів “Фонд сприяння молодіжному житловому будівництву”. Фонд сьогодні може запропонувати молодим сім’ям декілька програм, а саме:

1) програма надання пільгових довгострокових кредитів для молодих сімей. У 2006 р. було укладено всього 646 пільгових кредитів. У 2007 р., ця програма отримала з держбюджету 64,3 млн. грн. До програми було направлено 30 млн. грн. від повернення раніше наданих кредитів молодим сім’ям, а також залучено близько 49 млн. грн. за рахунок місцевих бюджетів. У 2007 р. 650 молодих сімей отримали пільгові кредити на житло. Не можна не відзначити вагомість молодіжних житлових програм для нашої держави, на розвитку якої вже найближчими роками може

негативно вплинути несприятлива демографічна ситуація. Адже такі програми стимулюють зростання народжуваності. Пільговий кредит має “бонуси” для користувачів. Якщо сім’я без дитини, то кредит надається на 30 років під 3% річних. Якщо в сім’ї з’являється дитина, то він стає безпроцентним. Якщо дві дитини то 25% кредиту виплачує держава, а якщо діток троє, то держава виплачує вже половину кредиту. Коли програму запровадили, стало ясно, що держбюджет не спроможний її фінансувати, тому уряд дозволив фонду співпрацювати з комерційними банками;

2) програма Фонду часткової компенсації процентної ставки кредитів комерційних банків. Кредит надає банк (за рахунок своїх, а не бюджетних коштів), а держава компенсує банку певну частину процентної ставки у розмірі облікової ставки Національного Банку України. Якщо у 2003 р. з банками було укладено 57 угод, то у 2004 р. – укладено 1143 договорів, у 2005 р. – 15 800 контрактів.

Коли Фонд було звинувачено в корупції, Міністерство у справах сім’ї, молоді і спорту в кінці 2005 р. зупинило дію Програми Фонду, тобто видачу кредитів з бюджету і комерційних банків.

На початку 2006 р. Міністерство затвердило чіткий порядок відбору позичальників залежно від їх роду занять, регалій, кількості дітей в сім’ї тощо. Порядок припускав автоматичне формування черги з відображенням інформації на сайті фонду і, таким чином, унеможлиблював хабарництво. Ввели і обов’язкову умову: майбутній позичальник повинен перебувати на квартирному обліку. За програмою часткової компенсації нові кредити не видавались. Відсутність укладання угод за програмою часткової компенсації у 2006 р. була пов’язана з наявністю заборгованості по вже укладених договорах.

Бюджетний кодекс не дозволяє видавати нові кредити, якщо є заборгованість. Більш того, була серйозна заборгованість з 2003 р. по вже укладених угодах, а їх було 17 тис. Появу такої заборгованості чиновники пов’язують з неадекватною сумою у бюджеті 2006 р. (30 млн. грн.) та зростанням цін на житло.

Часткова компенсація процентної ставки кредитів комерційних банків у 2007 р., наданих молодим сім’ям і громадянам, з держбюджету дорівнювала 114,2 млн. грн., хоча планувалося виділити 123,2 млн. грн. Це дозволило розрахуватися з боргами перед позичальниками за попередній період, налагодити подальше стабільне виконання фінансових зобов’язань Фонду по частковій компенсації, а також укласти нові угоди.

У 2008 р. фінансування програм Фонду з Держбюджету май-

же не збільшилось, виділено всього 177 млн. грн., що дозволить укласти всього по 6 – 7 договорів на область по державним позикам, а разом з Програмою часткової компенсації кредитів, узятих у комерційних банках на купівлю житла, угоди можуть укласти близько 1000 сімей.

Згідно Держбюджету на 2008 р., на програму часткової компенсації процентних ставок після кредитів комерційних банків буде виділено 126,7 млн. грн., що дозволить укласти договори всього лише з 2-3 тис. молодих сімей. Зараз на черзі у Фонді вже більше 3 тис. чоловік, проте лише частина з них відповідає його вимогам – за віком, знаходженню на квартирному обліку та інше. Але ці цифри – незначні у порівнянні з потребою в житлі для молодих сімей, які вже стоять в черзі. В Україні на квартирному обліку стоїть близько 90 тисяч сімей. Крім того, ще 20 тисяч стоять на обліку безпосередньо у Фонді. Коли саме вони отримають житло – невідомо. Адже за п'ять років діяльності Фонду власниками квартир стали лише 26 тисяч молодих сімей.

Черга на кредит організована за принципом рейтингу: набираючи бали, сім'я наближається до моменту отримання пільгового кредиту. Рейтинг розраховує спеціальна комп'ютерна програма, додаючи бали у разі, якщо один з членів молоді сім'ї користується, скажімо, правом на першочергове або позачергове отримання житла, або член сім'ї у поточному році досягає граничного віку для отримання кредиту – 35 років. Учені і спортсмени також отримують додаткові бали. Вчене звання або ступінь також сприяє підвищенню рейтингу.

На сьогодні діє така система накопичення балів для молодіжних кредитів на придбання житла, затверджена наказом Міністерства 26.10.2005 р.: а) 10 балів члену сім'ї або самотньому громадянину, що має право на перше або позачергове надання житла (наприклад, інвалідам I групи, багатодітним); б) 9 балів сім'ї, одному з членів якої у поточному році виповниться 35 років; в) 8 балів молодому ученому або сім'ї, в якій мати або батько мають вчений ступінь;

г) 7 балів молодим спортсменам, що мають найвищі досягнення в національних і міжнародних змаганнях;

д) 5, 6, 7 балів відповідно тим, хто стоїть в черзі на квартиру 3–5 років, 5–10 років і більше років;

е) 1, 2, 3 бала за вчене звання старшого наукового співробітника, доцента, професора;

ж) 4, 5 бала за науковий ступінь кандидата, доктора наук;

з) 1 бал за кожну дитину;

и) 1, 2, 3 бала за 3, 3–5 і понад 5 років з моменту реєстрації в Державному Фонді сприяння молодіжному житловому будівництву.

Примітка: бали, передбачені пунктами “в”, “г”, “е”, “ж”, нараховуються кожному з членів сім’ї.

Документи, які необхідні для участі в одній з двох програм Фонду включають довідку про перебування на квартирному обліку в населеному пункті, де сім’я (особа) хоче придбати житло; довідку про склад сім’ї; копію свідоцтва про шлюб; копію свідоцтва про народження дитини (дітей); паспортні дані та ідентифікаційні коди подружжя.

Для отримання держкредиту на будівництво квартири потрібна довідка з місця роботи про доходи за останні 6 місяців. Під кредит на будівництво індивідуального будинку необхідно надати будівельний паспорт, виданий місцевим органом архітектури і проектно-кошторисну документацію на будівництво. А для отримання часткової компенсації кредиту, отриманого в комерційному банку, – копії договорів з банком і забудовником, або нотаріально завірнену копію договору купівлі-продажу житла на вторинному ринку, плюс експертну оцінку вартості житла і довідку-розрахунок банку по платежах позичальника. В Україні і до сьогодні діє Житловий кодекс УРСР, який висуває достатньо важкі умови для майбутніх власників квартир.

Обсяги державного фінансування молодіжного житлового будівництва поки що не дозволяють вирішити проблему кардинально. У Державному бюджеті на 2008 р. розмір коштів, які виділяються на Державну програму забезпечення молоді житлом, залишився на рівні 2007 р. Прогнозними об’ємами фінансування Державної програми забезпечення молоді житлом на 2002-2012 рр. передбачено фінансування забезпечення молоді житлом у 2008 р. у розмірі 160 млн. грн., у 2009 р. – 140 млн. грн., у 2010 р. – 100 млн. грн., у 2011 р. – 20 млн. грн., у 2012 р. – 20 млн. грн., що явно недостатньо для забезпечення житлом всіх молодих сімей.

Список використаних джерел:

1. Сайт “Іпотека” від 16.12.2007р., 26.12.2007р., 01.02.2008р., 01.02.2008 р.
2. Журнал “Фінанси України”. – № 4. – 2005. – №9. – 2007.
3. Вісник Національного Банку України. – №8. –2005. – №8. – 2007. – № 10. – 2007.

*Благодир Л.В., Недзведовська О.Є.,
Національний університет "Острозька академія"*

РОЗВИТОК НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

У роботі досліджуються особливості процесу становлення системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні, основні проблеми даного питання та запропоновані перспективні шляхи їх вирішення. Проаналізовано кількісні показники розвитку недержавних пенсійних фондів України, їх частки в системі пенсійного забезпечення в Україні. Обґрунтовано роль недержавного пенсійного забезпечення з кожним роком зростає.

Мета кожної держави – це, в першу чергу, досягнення високого рівня соціально-економічного розвитку. Проте на шляху до цього їй постійно доводиться стикатися з рядом проблем. Одним із найважливіших питань, які має вирішувати уряд, є соціальний захист населення, оскільки на сьогодні кількість громадян, які з різних причин все більше і більше потребують допомоги держави, невідомо зростає. Не останні позиції у сфері соціального захисту займає пенсійне забезпечення населення.

Дана проблема була і є особливо актуальною тепер, в умовах старіння нації, коли кількість пенсіонерів поступово збільшується при одночасному зменшенні загальної кількості населення України. Крім того, постійно зростає кількість не лише пенсіонерів за віком, а й по інвалідності, у зв'язку з втратою годувальника тощо.

Метою дослідження є визначення особливостей та напрямів вдосконалення функціонування недержавного пенсійного забезпечення в Україні.

Дану проблематику досліджувало багато авторів, а саме: Дмитро Леонов, Т.Негода, В'ячеслав Копейкін, Лідія Миронова, Олександр Ткач, Григорій Осовий та інші.

На сьогодні в Україні нараховується понад 14 мільйонів пенсіонерів, до яких відносяться різні категорії громадян, зо-

крема ті, які досягли пенсійного віку, інвалідів, дітей-інвалідів, військовослужбовців тощо. Відбувається процес старіння нації, тобто кількість населення пенсійного віку зростає, в той час як кількість молодого населення та трудових ресурсів знижується. Він особливо інтенсивний в останньому десятилітті. За 1992-2007 рр. частка людей пенсійного віку збільшилась більше, ніж на 5%. Якщо у міських поселеннях частка людей у віці понад 60 років становить 18,6%, то у селах – 25,2%. За шкалою ООН старим населення вважається тоді, коли частка людей у віці понад 65 р. становить більше 7%. В Україні вона загалом досягнула 15,9%, а серед сільських жителів – 19,8%. Тому населення країни оцінюють як дуже і дуже старе.

Багато пенсіонерів через недостатньо розвинуту систему соціального захисту опинилися за межею бідності, і сподіватися їм залишається лише на дієві заходи влади, тому велика частка економічно активного населення хоче забезпечити своє майбутнє вже зараз, адже тієї допомоги, яку надає наш уряд, дуже часто не вистачає навіть на товари щоденного вжитку.

Таким чином, обов'язок держави – надати відповідну допомогу тим, хто її потребує в першу чергу, щоб вберегти націю від вимирання, реформувати діючу пенсійну систему таким чином, щоб вона могла забезпечити потреби громадян України в майбутньому та гарантувати їм гідну старість. Тільки через вдосконалення системи соціального захисту населення держава зможе досягти високих темпів соціально-економічного зростання та вийти на передові позиції у світі.

Для вирішення проблем, пов'язаних з соціальним забезпеченням людей похилого віку, з січня 2004 року в Україні розпочалася пенсійна реформа. Введено в дію Закон України „Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування“, яким передбачено трирівневу пенсійну систему, а саме:

- рівень один – солідарна система;
- рівень два – накопичувальна система;
- рівень три – добровільні схеми.

Перший рівень функціонує через діяльність Пенсійного фонду України. Другий рівень, накопичувальна система пенсійного забезпечення, реалізується страховими компаніями через укладання договорів зі страхування життя.

Саме третій рівень – це є система недержавного пенсійного забезпечення, що базується на засадах добровільної участі гро-

мадян, роботодавців та їх об'єднань у формуванні пенсійних накопичень. Дана система передбачає забезпечення людини додатковою недержавною пенсією шляхом перерахування коштів до фонду недержавного пенсійного забезпечення чи іншої установи як за рахунок роботодавця, так і за власні кошти громадянина.

Недержавне пенсійне забезпечення здійснюється:

- пенсійними фондами шляхом укладення пенсійних контрактів;
- страховими організаціями шляхом укладення договорів страхування;
- банківськими установами шляхом укладення договорів про відкриття пенсійних депозитних рахунків.

Введення в дію добровільних схем є дуже доцільно, адже в рамках системи недержавного пенсійного забезпечення громадяни мають можливість робити внески в обраний ними недержавний пенсійний фонд. Істотним є той момент, що система недержавного пенсійного забезпечення також дозволяє залучати гроші роботодавців для формування пенсійних накопичень на користь своїх працівників, таким чином, це ще більше сприяє підвищенню рівня життя громадян після виходу на пенсію. На внески до недержавних пенсійних фондів як з боку роботодавців, так і їх працівників, а також отриманий на них інвестиційний дохід поширюються податкові пільги. Тобто стимулюється процес інвестування залучених коштів у прибуткові проекти, що дає змогу заробити як підприємствам, так і державі.

Розмір пенсій в системі недержавних пенсійних фондів залежить від розміру пенсійних внесків і терміну, впродовж якого ці внески накопичувалися, а також отриманого і розподіленого на них інвестиційного доходу.

Недержавні пенсійні фонди відіграють значну роль в економіці України. Одразу після запровадження недержавне пенсійне забезпечення набрало швидких темпів росту і поступово долало недовіру населення до цих установ.

Аналіз кількісних показників 2006 року в порівнянні з 2005 роком, свідчить про збільшення кількості учасників пенсійних фондів більш, ніж у 2,2 рази. Так, станом на 01.01.07 кількість учасників пенсійних фондів становить 193 335 осіб, з яких 92,7 % (179144 осіб) – учасники „нових” пенсійних фондів. В 2007 році кількість учасників недержавних пенсійних фондів становив

ла 328769 осіб, тобто в порівнянні з 2006 роком зросла на 70%.

Ще одним важливим показником діяльності недержавних пенсійних фондів є суми коштів, інвестовані недержавними пенсійними фондами в різні галузі економіки. Адже ці кошти сприяють поступальному розвитку економіки. Так, станом на 01.01.2007 року недержавні пенсійні фонди інвестували загалом 14 611,4 тис. грн. у різні галузі економіки. Зокрема, в акції металургійної галузі розміщено 40,3% вкладень, машинобудівної – 21,7%, в акції хімічної галузі – 21%, телекомунікаційної – 7%, нафтопереробної – 5,6%, енергетичної – 3,2%, інші – 1,2%. Це зумовлено тим, що саме галузі важкої промисловості є найприбутковішими та найстійкішими в плані отримання прибутку. А основним критерієм інвестування коштів є саме прибутковість проєктів та їх забезпеченість (надійність).

Функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення пов'язане із діяльністю фінансових інституцій, які надають певний спектр фінансових послуг їх споживачам в умовах ринкової конкуренції, а, отже, в умовах ризику. Слід усвідомлювати, що будь-яка система накопичення грошових коштів у будь-якій країні підтверджена різноманітним видам ризиків. І для того, щоб їх вплив не набував руйнівної сили в процесі функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення, з метою захисту та збереження накопичених пенсійних коштів, чинним законодавством передбачено комплекс захисних механізмів, реалізація яких проводиться як за допомогою зовнішнього контролю, так і через установа контролюючих процедур у самій системі, адже завдяки саме ефективній діяльності організацій, що здійснюють контроль, залежить ефективне виконання усіх функцій недержавного пенсійного забезпечення.

В процесі зародження та на шляху становлення недержавне пенсійне забезпечення має ряд проблем, які потребують негайного вирішення. Першою з них є те, що наша нація є однією з найстаріших в світі за віком і немає підстав сподіватися на її омолодження найближчим часом, адже згідно з прогнозом уряду, вже до 2050 року кількість пенсіонерів в Україні подвоїться. А це означає, що перед державою може постати необхідність або збільшити до 70% від фонду оплати праці, тобто майже вдвічі порівняно з нинішнім станом збори до Пенсійного фонду України, або скоротити розміри пенсій, що звучить не менш фантастично.

Ще однією проблемою роботодавці вважають зависокі відра-

хування до Пенсійного фонду (33,2% фонду заробітної плати), стверджують, що саме це – основна перешкода для підвищення зарплати і виходу економіки з тіні. Ми дуже багато говоримо про необхідність залучення в українську економіку інвестицій з-за кордону. Але ж, приймаючи рішення про розміщення своїх коштів, кожен підприємець, за інших однакових умов, порівнює величину пенсійних внесків – 33,2% фонду оплати праці в нашій країні зі, скажімо, 16% – у Польщі, 19,5% – Чеській Республіці чи 8,75% – у Хорватії.

85% пенсій в Україні – за межею бідності. Частка пенсії в сукупних доходах пенсіонерів скоротилася до 54%, а в сільській місцевості – до 38%. Таким чином, навіть у родинах, які складаються лише зі старих, вона перестала бути основним джерелом доходу. Нині не пенсії визначають рівень їхнього життя, а можливість отримання додаткових доходів, передусім з наявних у них ділянок землі.

Ще одним недоліком є те, що фонди, внаслідок того, що їх активи невеликі, не можуть інвестувати в фондовий ринок, де має зміст робити інвестиції, починаючи з декількох мільйонів гривень. На сьогоднішній день проблемою є карликовість фондів, які не можуть працювати на фондовому ринку, де мінімальний об'єм трансакції інколи перевищує активи будь-якого фонду.

Отже, можна сказати, що в сфері пенсійного забезпечення існує багато проблем, які потребують негайного вирішення. Адже їх розвиток і подальше поглиблення може призвести до непоправних для економічної системи в цілому наслідків, зокрема до порушення макроекономічної рівноваги.

Розглянемо деякі перспективні напрямки вирішення вищезазначених проблем, зокрема, щодо проблеми старіння населення. Для вирішення проблеми пенсійного навантаження на працююче населення варто форсовано розвивати недержавну сферу пенсійного забезпечення. Адже тоді працівники зможуть накопичувальним шляхом забезпечувати собі фонд, з якого отримуватимуть в майбутньому пенсійні виплати. Крім того на довгострокову перспективу варто спрямувати зусилля держави в сфері соціальної політики на суттєве омолодження населення. Але це лише на довгострокову перспективу, оскільки, по-перше, виправити титанічний процес старіння населення за останні кілька років буде дуже важко, дорого і займе значний проміжок часу; по-друге, навіть суттєве омолодження населення вплине на пенсійне на-

вантаження лише через кілька років. Адже кількість пенсіонерів при цьому не значно знизиться, а для досягнення народженими економічно активного віку необхідний час.

Однак тут виникає нова проблема. Недостатньо накопичити деяку суму, необхідно ще ці гроші змусити працювати, щоб вони не знецінилися. Найпростіший варіант – купувати державні цінні папери, оскільки в світі прийнято тримати значну частину пенсійних фондів саме в них. Однак, більше 50% активів вкладати в такі папери не дозволяє ні закон, ні здоровий глузд. Звісно, закон дозволяє ще 50% розмістити на банківських депозитах. В даному випадку диверсифікація активів буде мінімальною, а ризики великими. Закон також дозволяє вкладати 40% коштів в акції українських емітентів. Однак в умовах практично повної відсутності фондового ринку, це фантастика. Отже, без адекватного розвитку вітчизняного фондового ринку диверсифікувати активи можна буде лише через їх вкладення в цінні папери іноземних країн і підприємств. Там ці активи будуть інвестиційним ресурсом для іноземних економік та відкривають іноземним інвесторам доступ до наших активів.

Щоб вирішити проблему диверсифікації інвестованих НПФ активів, пропонуємо забрати з ринку дрібні компанії через ускладнення умов виходу на ринок, таким чином підвищиться якість управління активами.

На початковому етапі до виконання функцій з управління пенсійними коштами доцільно залучати тільки найвідоміші і найстабільніші банки країни, які мають досить тривалий і успішний досвід інвестицій у реальну економіку. Такі банки слід зацікавити у створенні спеціальних компаній-адміністраторів. Ці компанії і виконуватимуть усі зобов'язання з пенсійного забезпечення. При цьому вкрай важливо чітко визначити у законодавстві вимоги до компаній-адміністраторів і унеможливити використання ними коштів пенсійних фондів для гарантування своїх зобов'язань чи вирішення інших, далеких від пенсійного страхування, завдань.

У цілому ж держава зобов'язана створити необхідні умови для збереження пенсійних коштів громадян – потрібен спеціальний регулятивний орган, який забезпечує прозорість і координацію всієї системи. Пропонуємо реформувати систему внутрішнього державного контролю, зокрема змінити директивну форму контролю на внутрішній аудит. Це автоматично полегшить процес контролю. Конкретно ж для пенсійного за-

безпечення пропонується створити спеціальний орган контролю за діяльністю недержавних пенсійних фондів. На початковому етапі, доки недержавне пенсійне забезпечення не набуло такого розмаху, для виконання цих функцій може бути створений спеціальний підрозділ при, скажімо, уповноваженому органів нагляду за страховою діяльністю.

Таким чином, ми вважаємо, що всі зазначені вище проблеми можуть і мають бути вирішені. Для цього звісно необхідно прикласти певних зусиль органам державної влади також це вимагатиме значних фінансових витрат. Але в довгостроковій перспективі це приведе до значних економічних зрушень та позитивних тенденцій в поступальному розвитку держави. Таким чином, недержавне пенсійне забезпечення створює всі необхідні умови для соціального забезпечення та для розвитку економіки країни. Але існує багато питань, над якими варто задуматись і які варто вирішувати.

Створення потужної, стійкої системи недержавного пенсійного забезпечення є передумовою для вирішення більшості питань пов'язаних з пенсією, соціальним забезпеченням та позитивно сприяє, як показує іноземний досвід, на загальні тенденції в економіці. Тому ми вважаємо, що проблеми недержавного пенсійного забезпечення не втрачатимуть своєї актуальності і потребують подальшого ґрунтового дослідження як з теоретичних, так і з більш практичних сторін.

Список використаних джерел:

1. Закон України „Про згальнообов’язкове державне пенсійне страхування“// Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2003. – № 49-51. – ст.376.
2. Закон України „Про недержавне пенсійне забезпечення“// Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2003. – № 47-48. – ст.372.
3. Бойко М.Д. Право пенсійного забезпечення в Україні: Навчальний посібник. – Вид.2-ге, випр. і доп. – К.: Атіка, 2006. – 356 с.
4. Василик О.Д. Теорія фінансів: Підручник. – К.: НІОС, 2001. – 416 с.
5. Грушко В.І. Пенсійна система України: Навчальний посібник. – К.: Кондор, 2006. – 336 с.
6. www.ir.org.ua
7. www.pension.kiev.ua
8. www.pfu.gov.ua

*Дубровик А.О., Козак Л.В.,
Національний університет "Острозька академія"*

СИНЕРГІЧНИЙ ЕФЕКТ В УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВА

У статті досліджуються теоретичні і практичні особливості синергетики в економічному житті. Обґрунтовано необхідність застосування синергетичного ефекту в управлінні економікою країни та окремого підприємства.

Світ – це постійні зміни, розвиток, вічна нестійкість, а періоди стабілізації – лише короткі зупинки на цьому шляху. Ця точка зору все ширше використовується в економічній теорії, а сучасна методологія аналізу сформувалася в новий науковий напрям – синергетику, який має мету виявлення спільних принципів еволюції, самоорганізації та адаптації складних соціально-економічних систем на підставі побудови та дослідження нелінійних динамічних математичних моделей.

Синергетика вивчає складні системи, які містять багато підсистем різної природи, маючи на меті виявити, в який спосіб взаємодія таких підсистем приводить до виникнення нових стійких просторових, часових структур, а також досліджує характерні масштаби швидкості перехідних процесів, а отже дослідження синергетичних методів управління економічними системами, що характеризуються динамічністю процесів і досить високим ступенем імовірності ризиків, є дуже актуальним на сьогодні, особливо для української економіки.

Метою цієї роботи є визначення основних напрямків синергетичного підходу управління економічними системами.

Дослідженням синергетичного підходу до управління економічними системами займалися такі вчені, як Г. Хакен (він, власне, і започаткував науковий напрямок, відомий як синергетика), І. Пригожин, Б. Мандельброт, М. Мойсеєв, С. Курдюмов, Г. Малинецький, О. Самарський, О. Тихонов, Р. Том.

Сучасним етапом розвитку ідей кібернетики, загальної теорії систем та системного аналізу можна вважати науковий напря-

мок, відомий як синергетика (грец. “synergeia”, “synergetikos” – такий, що діє спільно, спільний, сприяння, співробітництво). Цю назву запропонував професор Штутгартського університету Герман Хакен, якого вважають засновником синергетики. Зазначений термін акцентує увагу на узгодженості, взаємодії частин системи у процесі утворення її структури як єдиного цілого [1].

Синергетична економіка надає особливого значення, на відміну від лінійних, нелінійним аспектам економічного еволюційного процесу: не стійкості, а нестійкості, не неперервності, а розривам (дискретності), не постійності, а структурним змінам. Синергетична економіка трактує нелінійність і нестійкість як джерело розвитку різноманіття та складності економічної динаміки. Водночас треба враховувати ще й неповноту і невизначеність інформації.[3].

В економічній теорії розроблено різні концепції структурно-функціонального управління, одним з яких є саме синергетичний підхід.

Згідно синергетичного підходу управління вважається, що визначальною умовою для забезпечення оптимальної поведінки складних економічних систем є саме наявність нерівноважних станів та процесів самоорганізації. Нерівновага дає змогу здійснювати вільний вибір варіанта подальшого розвитку з цілого спектра можливих напрямків. Якщо рівноважний стан є необхідною умовою для стаціонарного існування економічних систем, то нерівноважний стан являє собою момент переходу до якісно нового стану, в якому економічна система може здобути більш високий рівень організації та продуктивності [1].

Тільки тоді, коли економічна система втрачає функціональну стійкість, виникають само організаційні процеси формування нових ефективних структур. В нових умовах функціонування економічна система проходить свої рівноважні стани як проміжні етапи на траєкторіях нерівноважної самоорганізації, наприклад, в періоди нестабільності можуть спонтанно виникати паралельні неформальні структури, наприклад відпрацьовані схеми ухилення від податків, спрямування фінансових потоків в офшорні зони, неплатежі постачальникам, бартерні схеми розрахунків, виплати заробітної платні “чорною” готівкою тощо.

З погляду синергетики неефективне управління соціально-економічними системами полягає в нав’язування системі такого поведіння, яке їй не властиве. Згідно із синергетичною кон-

цепією більш ефективним буде так зване, “м’яке” управління. М’яке управління – це управління за допомогою незначних, але незалежних резонансних впливів, які мають відповідати власним внутрішнім тенденціям розвитку системи. Головна мета такого управління полягає в тому, щоб завдяки незначному резонансному впливу “підштовхнути систему” до одного із її власних сприятливих шляхів розвитку [5].

Синергетичне управління базується на таких положеннях:

- існують спектри можливих майбутніх станів, і тому завдання управління полягає у виборі найкращого з доступних варіантів;

- хоча шляхів розвитку може бути багато, але їх кількість скінченна;

- у процесі управління потрібно враховувати не тільки стан зовнішнього середовища, а й власні тенденції еволюції системи;

- головним є не сила (інтенсивність, тривалість) управлінського впливу, а його правильна топологія (просторова та часова) і узгодженість із власними тенденціями розвитку системи [1].

В результаті застосування вищезгаданих принципів синергетичного підходу до управління спостерігається таке явище як синергічний ефект.

В економіці синергічний ефект пов’язаний, зокрема, з тим, що комбіноване використання кількох взаємо узгоджених стратегій виявляється кориснішим, аніж ізольоване впровадження якоїсь однієї. Адже при цьому різні фактори так впливають один на одного, що здатні разом досягти більшого, ніж за окремого їх застосування. Тому синергію коротко записують як “ефект, коли $2 + 2 = 5; 6; \dots N$ ”. Ця формула показує, що сумарна віддача від кількох факторів може бути вищою, ніж сума показників незалежного їх використання. Оскільки в економіці постійно йдеться про комбінацію факторів виробництва, то тут урахування синергічних ефектів набуває стратегічного значення [2].

У сфері менеджменту підприємництва синергію використовують при диверсифікації, створенні концернів, кооперації. Синергічний ефект у сфері управління виникає тоді, коли для виконання якогось завдання вдається зібрати однодумців, котрі доповнюють один одного і разом досягають високих результатів.

Найчіткіше синергічні закономірності проявляються у маркетингу. Справа в тому, що ринок можна розглядати як відкрити економічну систему, що самоорганізується, з широкою ме-

режею прямих і зворотних зв'язків між попитом і пропозицією (коли йдеться про ціноутворення), між постачальниками і споживачами (при обміні), між фірмами (при конкуренції і кооперації виробництва)[3].

Коли говорять про синергію, то йдеться передусім про позитивний ефект. Але той, хто об'єднує фактори, процеси, людей, має враховувати, що вони можуть і заважати один одному. Тоді синергія буде негативною. Так, колективна праця може перетворитися на вільні бесіди за кавою. Або, скажімо, застосувавши для постачання новий канал збуту, ви можете опинитися перед фактом, що його не сприйняли ваші клієнти.

Встановити наявність синергії легко. Але її ефекти важко планувати, а тим більше реалізовувати. Всі комбінації факторів вдається дослідити лише у рідкісних випадках.

Для досягнення позитивних синергічних ефектів у виробництві необхідна гармонійна система цілей. Але не меншу роль відіграють стратегії і структура виробничого потенціалу. Концепцію підприємства та її елементи треба відразу перевірити на всі можливі дисгармонії. Наприклад, може виявитися, що бажана диверсифікація призведе до різноманітних, у чомусь суперечливих вимог щодо виробничого потенціалу або стратегії опрацювання ринку, і це стане причиною нераціонального використання потужностей і поставить під загрозу виконання роботи взагалі. Але попри все слід шукати позитивні синергічні ефекти, які можливі і за відносно незначних змін.

Перевірка всієї концепції має враховувати, окрім синергії, ступінь надійності підприємства та його гнучкість. Під надійністю розуміють зусилля щодо виявлення і подолання ризику, тобто страхування справи. Гнучкість означає можливість підприємства пристосуватися до змін так, щоб не втратити можливих шансів на успіх і уникнути небезпек (за умови, що вже чітко сформульовані цілі і визначений спосіб поведінки). Отже, ці елементи концепції слід розглядати разом.

Деякі підприємства систематично продають специфічні знання, які вони здобули, наприклад, займаючись електронною обробкою даних або в результаті досліджень у галузі космонавтики. Свідоме перенесення добутих знань в інші сфери сприяє не лише пошукові нових видів продукції, а й заощадженню витрат на розвиток їх виробництва. Такі явища мають всі ознаки синергічного ефекту. Мабуть, найефективніше використовують

цей його різновид у Японії.

Специфіка синергії полягає не тільки в тому, що через кооперацію, розширення спектра досягнень чи проникнення на нові географічні ринки можна поліпшити можливості збуту нових і старих продуктів або зменшити витрати на їх виробництво. Вкрай важливим є прагнення забезпечити собі правове ексклюзивне використання нової технології. Відомі німецькі підприємства (“Bayer”, “Bosch”, “Mannesmann”, “Siemens” та інші) вміють одержувати прибуток завдяки нетрадиційним організаційним заходам. Вони, наприклад, об’єднуються у так звані Venture Capital Club (об’єднання ризикованого капіталу з великими шансами на прибуток, венчурного капіталу), аби одержати кошти для стимулювання винахідництва і дальшого розвитку виробництва.

Отже, коли йдеться про такий вид підприємницької гри, як диверсифікація, то загалом синергічний ефект є корисним, але його не можна застосовувати як “лікувальний” засіб від усіх “хвороб” підприємства.

Менеджмент синергії сміливо можна назвати змістом підприємництва. На великих підприємствах синергія виникає спочатку між вузькими сферами діяльності в межах одного підрозділу, потім поширюється на кілька підрозділів. Як правило, синергічний менеджмент охоплює два ієрархічні рівні – підприємство та його відділ. Взаємодія підрозділів створює вищий діловий рівень. Їх завдання полягає у розвитку синергій між сферами діяльності. При цьому важливі всі види синергії: технологічна, що орієнтована на зниження витрат, і ділова, яка виникає на основі спільних інтересів покупців. Їх координація сприяє додатковому успіхові за рахунок певних форм збуту і аж до поліпшення службової діяльності чи цілої системи.

Кожна організаційна структура має знайти баланс між стабільністю і необхідними змінами, що відповідають її інтересам. Скажімо, електроіндустрія з великою часткою інновацій належить до галузей, які швидко розвиваються, і тому організаційні структури тут повинні бути гнучкими, аби легко пристосуватися до змін зовнішнього середовища. З цим пов’язані і вимоги щодо близькості ринку.

Існує поділ на основну і поточну структуру, тому вживають терміни “структура” і “процес”, але понятійна межа між ними дещо розмита. Там, де домінують гнучкі процеси, основна

структура стає другорядною. Традиційна організаційна робота залежить передусім від централізації чи децентралізації.

Якщо підрозділи певного підприємства не кооперуються один з одним задля виконання регулярних завдань, то в кожному з них визначальним стає прагнення до успіху саме своєї підструктури. Як наслідок – дуже швидко виникає ментальна капсуляція (відокремлення) від інших організаційних груп підприємства, формується певна “егоїстична зона”. З позиції гнучкості такий розвиток часто вважають прийнятним. Однак на практиці він спричинює певне напруження і стає на заваді спробам досягти синергічного ефекту в інтересах усього підприємства або використати досвід і компетенцію однієї автономної одиниці для інших.

Пошуки синергічного ефекту відіграють на різних підприємствах неоднакову за важливістю роль. На практиці проблема полягає у тому, що окремі організаційні одиниці не прагнуть до кооперації, а навпаки – бояться конкурентів. Іноді ситуація складається так, що чим більше автономна структура відкриває власних ноу-хау, тим швидше виникає для неї небезпека погіршити свою позицію порівняно з іншими організаційними одиницями. У такому випадку найкращий вихід – обмінюватися інформацією, зруйнувавши бар’єри.

Централізація дає можливість краще використовувати синергію, оскільки має масштабну перевагу. Але вона працює на багатьох рівнях і тому не забезпечує швидкої віддачі. Децентралізація не має цього недоліку: невеликі організації швидко приймають рішення, але вони не можуть повністю скористатися синергічним ефектом. Цей організаційний конфлікт існує постійно. Його слід щоразу заново оцінювати, враховуючи зміни зовнішнього середовища. У середовищі, яке швидко змінюється, вирішальною є адаптація організації до вимог ринку, а не максимальне використання можливого ефекту. Водночас синергія і в цьому разі допомагає підприємству оптимально реалізувати створені цінності.

Отже, досягнення синергічного ефекту від впровадження синергетичного підходу до управління економічними системами є одним із основних і стимулюючих факторів. Однак слід наголосити, що потрібно чітко розмежовувати децентралізований та централізований управлінський підхід. Тенденція до децентралізації пояснюється прагненням діяти швидше. Децен-

тралізованість відкриває більше простору для підприємницької діяльності, але не можна нехтувати можливостями синергії. Просто її менеджмент слід організовувати інакше, ніж у великих організаціях. Спільні цілі допомагають долати такий конфлікт. У будь-якій важливій справі, на будь-якому виробництві сили повинні взаємно підтримуватись, а не розмежовуватись.

Список використаних джерел:

1. Васильєв, О. Синергетичні підходи в економічній теорії // Економіка України. – 2007. – №5. – С. 75-78.
2. Гальчинський, А. Методологія складних систем // Економіка України. – 2007. – №8. – С. 4-18.
3. Добронравова И.С. Синергетика: становление нелинейного мышления. – К.: Лыбидь, 1990. – 152 с.
4. Занг В. Б. Синергетическая экономика: Время и перемены в нелинейной экономической теории / Пер. с англ. – М.: Мир, 1999.
5. Капица С.П., Курдюмов С.П., Малинецкий Г.Г. Синергетика и прогнозы будущего. – М.: Эдиториал УРСС, 2001. – 288 с.
6. Поплавська Ж. В. Концептуальні засади синергетики та нелінійної динаміки.
7. Портер М. Конкуренция / Пер. с англ. – М.: Издательский дом “Вильямс”, 2000. – 495 с.
8. Якубенко В. Д. Базисні інститути у трансформаційній економіці: Монографія. [Текст]. – К.: КНЕУ, 2004. – 252 с.

*Євгененко Р.О., Недзведовська О.Є.,
Національний університет "Острозька академія"*

ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ЗАОЩАДЖЕННЯ І СПОЖИВАННЯ В УКРАЇНІ

У роботі висвітлено основні пріоритетні напрямки удосконалення споживання і заощадження на основі теоретичних аспектів дослідження даної теми, а також проаналізовано доходи, витрати та заощадження населення України за 2002-2006 роки.

Категорії споживання і заощадження виступають одними із визначальних факторів для кожного споживача. Саме тому обрана тема наукового дослідження є досить актуальною. Кожен із нас розраховує норми споживання і вирішує, що заощаджувати, купуючи той чи інший товар, оскільки більшість людей прагнуть підтримувати однаковий рівень споживання у продовж всього життя, враховуючи свій поточний дохід, дохід отриманий в майбутньому і, звичайно, споживчі видатки.

Метою роботи є визначення напрямів вдосконалення споживання і заощадження на основі теоретичних основ дослідження теми та оцінки споживання і заощадження населення України.

Основи функціонування заощадження та споживання знайшли відображення в наукових працях видатних зарубіжних і вітчизняних вчених: М. Фільштейн, Ч. Харіок, С. Полякова, М. Сайкевич, Б. Тимченко, Н. Холода, В. Жіребіна, Г. Колодка, І. Радіонова та інші.

Споживання і заощадження відіграють визначальну роль в економіці будь-якої країни. Держави, які інвестують значний відсоток своїх доходів і споживають відносно менший, досягають високих темпів зростання національної економіки і продуктивності праці. І навпаки, ті країни, що споживають вищий відсоток своїх доходів та інвестують менший, розвиваються повільніше.

Більшість людей прагнуть підтримувати однаковий рівень споживання упродовж усього свого життя. Доходи ж зменшуються із виходом на пенсію, тому споживачі, як правило, за-

ощаджують у молодому віці, щоб забезпечити нормальний обсяг споживання у майбутньому. Завдяки заощадженням раціональні споживачі нагромаджують майно або багатство, що дає змогу вирівнювати споживання протягом життя. Заощаджуючи, особа резервує свій поточний дохід для споживання у майбутньому.

Пріоритети у споживанні – різні, але можливо виділити найбільш спільні групи витрат в залежності від їх бажаності для сім'ї: харчування, одяг, житло, освіта, медичне обслуговування, транспорт. При цьому треба враховувати, що багато залежить від доходів сім'ї, платоспроможності та безплатності тих або інших послуг.

Статистика свідчить, що існують передбачувані закономірності, за якими домашні господарства розподіляють свої доходи за статтями споживання. Так, бідні сім'ї в основному витрачають свої доходи на товари першої необхідності – поточне споживання та житло. Із зростанням доходу збільшуються витрати на більш якісне харчування. Проте існує межа для тих додаткових грошей, що витрачаються на харчування. Із подальшим зростанням доходу питома вага споживчих витрат на харчування зменшується.

Споживчі витрати на одяг, товари тривалого користування, відпочинок зростають швидше, ніж дохід. І, нарешті, дослідження показують, що за умов платності таких послуг, як освіта і охорона здоров'я, розмір сектора послуг займає дедалі більшу питому вагу (50 – 55%) у загальній сумі споживчих витрат.

Заощадження – це та частка особистого безподаткового доходу, яка не споживається.

Крім доходу на величину споживання і заощадження впливають також недоходні фактори. До них відносяться: багатство, податки, рівень цін, відрахування на соціальне страхування, споживча заборгованість, відсоткова ставка та інші.

Споживання і заощадження є визначальними в економіці будь-якої країни. У сучасному суспільстві існує ряд чинників, які заохочують домогосподарства споживати менше або більше за кожного можливого використовуваного доходу, який і є найважливішим визначником змін у споживанні.

Економічне зростання створило об'єктивні передумови для підвищення реальних доходів населення, передусім заробітної плати, збільшення її частки у сукупних доходах населення.

Проте загальний рівень доходів у країні залишається низьким, насамперед через недосконалі стандарти оплати праці.

В цілому структура доходів, споживання та заощаджень населення України за 2004 – 2007 рр. характеризуються такими даними:

– Номінальні доходи населення за січень-грудень 2004р. порівняно з аналогічним періодом 2003р. збільшились на 22,5%. Наявні доходи, які можуть бути використані населенням на придбання товарів та послуг, збільшились на 27,4%, а реальні наявні, визначені з урахуванням цінового фактора, – на 16,8%.

У грудні порівняно з листопадом поточного року номінальні доходи населення збільшились на 12,9%, а наявні та реальні наявні – відповідно на 5,4% та 2,9%. Наявні доходи у розрахунку на одну особу за грудень 2004р. становили 482 грн. проти 457 грн. за листопад. Витрати населення у січні-грудні поточного року порівняно з аналогічним періодом попереднього року збільшились на 24,1%, приріст заощаджень становив 15494 млн. грн., а у загальних витратах 5,9%.

Якщо порівняти частку заощаджень у 2004 р. порівняно з 2003 р., то спостерігається її збільшення на 3480 млн. грн. Такі зміни відбулися за рахунок зростання доходу на 52460 млн. грн. і споживання (витрат) на 48980 млн. грн. Темп росту доходів населення України становить 24,8 %, що свідчить про позитивне явище, оскільки частка заощаджень зросла на 24,5 % (див. табл. 1).

Таблиця 1.

Динаміка доходів, витрат і заощаджень населення України за 2002 – 2006 рр.

	Δ, млн. грн.				Темп росту, %			
	2004-2003	2005-2004	2006-2005	2007-2006	2004-2003	2005-2004	2006-2005	2007-2006
Доходи	52460	101241	109577	150668	124,8	138,3	130	123
Витрати	48980	83779	92006	143345	124,5	133,7	127,7	127,6
Заощадження	3480	17462	17571	7323	130,1	212,7	153,3	153,3

– Номінальні доходи населення за січень-грудень 2005р. порівняно з аналогічним періодом 2004р. збільшилися на 38,4%. Наявні доходи, які можуть бути використані населенням на придбання товарів та послуг, збільшилися на 36,4%, а реальні наявні, визначені з урахуванням цінового фактора, – на 20,1%.

У грудні поточного року порівняно з листопадом номінальні доходи населення збільшилися на 24,5%, а наявні та реальні наявні – відповідно на 18,4% та 17,3%.

Наявні доходи у розрахунку на одну особу за грудень 2005р. становили 662грн. проти 558,9 грн. за листопад. Витрати населення у січні-грудні поточного року порівняно з аналогічним періодом попереднього року збільшилися на 33,8%, приріст заощаджень становив 32956 млн. грн..

У 2005 р. порівняно з 2004 р. заощадження населення України збільшилися на 17462 млн. грн. Це призвело до зростання його частки у загальних витратах на 9 %. Цьому сприяло збільшення доходів на 365623 млн. грн. Темп приросту доходів населення становить 38,3 %, а споживання – 33,7 % (див. табл. 1).

– У січні-грудні 2006 року порівняно з відповідним періодом попереднього року номінальні доходи населення зросли на 28,2%. Наявний дохід, який може бути використаний населенням на придбання товарів та послуг, збільшився на 26,6%, а реальний наявний, визначений з урахуванням цінового фактору, – на 16,1%.

У грудні порівняно з листопадом поточного року номінальні доходи населення збільшилися на 22,5%, а наявний та реальний наявний доходи – відповідно на 15,8% та 14,7%.

Наявний дохід у розрахунку на одну особу за грудень 2006 року становив 852,3 грн. проти 735,7 грн. за листопад. Витрати населення у січні-грудні поточного року порівняно з аналогічним періодом попереднього року збільшилися на 31,3%. Приріст заощаджень склав 50527 млн. гривень.

У 2006 р. заощадження населення України порівняно з 2005 р. збільшилися на 17571 млн. грн., що призвело до зростання його частки у загальних витратах на 12%. Такі зміни відбулися за рахунок збільшення доходів на 109577 млн. грн. Темпи приросту доходу населення становить 30 %, що свідчить про позитивне явище, оскільки частка заощаджень збільшилася на 53,3 %, а споживання – на 27,7% (див. табл. 1).

– У 2007 р. порівняно з 2006 р. заощадження населення України збільшилися на 7323 млн.грн., що призвело до зрос-

тання його частки в загальних витратах на 10 %. Цьому сприяло збільшення доходів на 150668 млн. грн. Темпи приросту доходу населення становить 30 %, що свідчить про позитивне явище, оскільки частка заощаджень збільшилася на 53,3 %, а споживання – на 27,7% (див. табл. 1).

Отже, можна зробити висновок, що за період 2004 – 2007 рр. показники поживання, витрат, а відповідно і заощадження населення України з кожним роком зростали, що свідчить про позитивне явище в економіці країни, оскільки спостерігається стрімке зростання доходів населення.

Рівень якості життя людини вимірюється кількістю і якістю благ, які вона може придбати за свої доходи. Мова йде, у першу чергу, про найнеобхідніші соціальні блага, які внесено до так званого мінімального споживчого кошика.

Кінцевою метою державної політики є поліпшення якості життя широких верств населення, забезпечення єдиних соціальних стандартів на всій території України. При цьому якість життя є результатом дії цілої низки об'єктивних та суб'єктивних чинників, які мають як загальнонаціональний, так і регіональний характер.

Таким чином, основними негативними тенденціями та ключовими проблемами політики доходів та споживання населення є:

- загальний низький рівень доходів населення;
- зменшення ролі заробітної плати у формуванні доходів населення;
- зростання частки “інших надходжень” у грошових доходах населення (значна частина цієї статті відображає “тіньові” доходи населення);
- значна міжгалузева та міжпосадова диференціація заробітної плати;
- суттєва диференціація між регіонами України за показником доходу у розрахунку на одну особу;
- зростання частки неврахованих доходів населення, які потенційно можуть розглядатись як інвестиційні ресурси;
- велика частка споживчих витрат у загальній структурі витрат і низький рівень участі населення в інвестиційному процесі;
- зміщення споживчого попиту у напрямі споживання імпортної продукції.

Ключовою проблемою політики доходів залишається досягнення суспільно прийнятних рівня, структури, диференціації

доходів від трудової діяльності, передусім заробітної плати. Низький рівень трудових доходів та їх не виправдана диференціація неминуче призводять до кризи мотивації трудової діяльності, наслідком якої стає низька трудова активність, неповне використання трудового потенціалу, зниження ролі праці та її часткове виключення з числа основних життєвих цінностей.

Саме тому, пріоритетними напрямками удосконалення політики доходів, витрат і заощаджень населення мають стати:

1. Формування і зміцнення середнього класу. Процес становлення середнього класу в Україні не відбувся внаслідок того, що середньозабезпечені громадяни і в першу чергу інтелігенція, як найширший представник середнього прошарку, не застраховані від ризику збідніти, не володіють власністю і заощадженнями, не здатні повною мірою вписатися у ринкове середовище, що забезпечувало б їм самоідентифікацію, зростаючий соціальний статус за рівнем доходів, достатнє споживання, різноманітні форми соціальної участі в суспільстві.

Формування середнього класу в Україні залежить від: удосконалення структури доходів (отримання в доходах підвищеної частки від оплати праці, дивідендів, процентів на вклади, від володіння власністю), розвитку споживчого ринку, зменшення соціальних зобов'язань держави перед громадянами, становлення та розвитку нового способу життя.

2. Зменшення диференціації населення за рівнем доходу. Це пов'язано з підвищенням оплати праці та її ролі в суспільному розвитку і у бюджеті сім'ї, удосконаленням системи соціального захисту (та з орієнтацією соціальних пенсій на прожитковий мінімум, наданням адресної допомоги, пільг, субсидій лише малозабезпеченим громадянам), посиленням особистої зацікавленості та відповідальності працюючих у забезпеченні своїх матеріальних, соціальних потреб, а також у налагодженому контролі у державі за отримуваними доходами.

3. Поліпшення становища на споживчому ринку. Це вимагає створення системи сприяння підвищенню платоспроможного попиту всім верствам населення (бідним, середньозабезпеченим, багатим), сегментації для цих прошарків населення споживчих ринків, що можливо тільки при стабільному розвитку економіки (низьких темпах інфляції, стабільному курсі національної валюти тощо), високій відповідальності політиків та апарату управління за реалізацію соціальних пріоритетів, ста-

новлення та удосконалення соціально-трудових відносин.

4. Легалізація прихованої частини доходів населення в результаті впровадження системи пенсійного забезпечення на заощаджувальних засадах і страховій основі, удосконалення механізму залучення працюючих до участі в прибутках підприємств і організацій, що має стати стимулом для зростання оплати праці в структурі грошових доходів.

5. Зменшення бюджетних соціальних витрат внаслідок запровадження адресної соціальної допомоги малозабезпеченим і бідним домогосподарствам (сім'ям) з урахуванням як поточних сукупних доходів, так і вартості накопиченого майна, поступової ліквідації пільг для працездатних і відшкодування їх у процесі реформування системи оплати праці.

Механізм удосконалення політики формування доходів населення повинен передбачити:

- уточнення прожиткового мінімуму для основних соціально-демографічних груп населення з урахуванням регіональної диференціації та забезпечення його функціонування як державного соціального стандарту;

- удосконалення оплати праці працівників бюджетної сфери, розроблення механізму регулювання міжгалузевих, міжпрофесійних (міжпосадових) співвідношень заробітної плати працівників бюджетної сфери на єдиній основі;

- удосконалення механізму договірної регулювання соціально-трудових відносин шляхом поліпшення і конкретизації змісту угод і договорів, що укладаються на державному, галузевому, регіональному і виробничому рівнях;

- запровадження накопичувальних персональних рахунків у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування;

- організацію громадських робіт з метою залучення до них безробітних;

- прискорення формування повноцінної та стабільної правової бази для легальної та ефективної діяльності всіх підприємницьких структур, а також посилення боротьби із злочинністю і корупцією;

- сприяння поверненню в Україну експортованих капіталів некримінального походження та створення умов для їх інвестування в національну економіку з гарантіями недоторканності;

- створення умов для легалізації через оподаткування тіньо-

вих доходів окремих категорій працюючих у сфері побутових послуг, послуг охорони здоров'я, освіти, транспорту тощо;

– запровадження механізму підтвердження законності доходів громадян у разі купівлі дорогих товарів (квартир, будинків, автомобілів), а також акцій, інших цінних паперів на велику суму, внесення (переведення) на банківські рахунки значних сум вкладів тощо;

– посилення фінансової, адміністративної та кримінальної відповідальності за ухилення від сплати податків.

Як показують прогнозні розрахунки, суттєві зрушення в рівні життя і структурі доходів населення можна очікувати при темпах росту ВВП вищих за 4-5%, при чому при збереженні цієї тенденції вони матимуть місце тривалий час. При нижчих темпах росту ВВП (до 2-3,5%) і середніх індексах споживчих цін на рівні 15-20%, буде мати місце незначне зростання і навіть спад основних макропоказників споживання: кінцевих споживчих витрат домашніх господарств, реальних грошових доходів, середньомісячної заробітної плати та пенсії. При постійно зростаючих темпах ВВП і значеннях індексу споживчих цін менших ніж 10%, структура грошових доходів і витрат буде поліпшуватися, причому вища частка кінцевих споживчих витрат домашніх господарств значною мірою формуватиметься за рахунок грошових доходів населення, що дасть йому змогу частково сплачувати послуги в галузі охорони здоров'я, освіти, а також дозволить забезпечити соціальний захист працездатного населення на засадах страхування.

Невисокі темпи ВВП (особливо при високих темпах інфляції, без суттєвих змін на ринку праці) у найближчі роки не призведуть до значного зростання середньомісячної заробітної плати та пенсії. Джерелами підвищення оплати праці повинні стати неінфляційні засоби: збільшення прибутків у реальному секторі економіки та у сфері послуг за рахунок зростання продуктивності праці на основі сучасних технологій та ефективно організації управління; зменшення частки матеріальних та інших витрат у собівартості продукції; зниження податків і застосування раціональних шкал оподаткування з метою стимулювання широких верств населення до сплати податків як із офіційних, так і з поки що недеklarованих доходів.

Реалізація ефективної політики доходів населення потребує прийняття нових та удосконалення системи чинних нормативно-

правових актів, які стосуються. Оплати праці, державних соціальних стандартів, прожиткового мінімуму; державної соціальної допомоги; загальнообов'язкового державного пенсійного страхування; загальнообов'язкового державного страхування на випадок безробіття; недержавних пенсійних фондів; податкової системи України.

Важливе значення для макроекономіки має вирішення питання щодо того, як домогосподарства розподіляють, яку частину доходу спожити сьогодні, а яку заощадити на майбутнє, оскільки їх рішення щодо споживання впливають на стан національної економіки у довгостроковому та короткостроковому періодах.

Споживання є головним компонентом сукупних витрат. Існує багато факторів, які впливають на рівень споживчих витрат. Проте основним і найважливішим фактором, який формує рівень споживчих витрат є особистий дохід, зокрема дохід після сплати податків, оскільки споживча поведінка орієнтована на можливість споживати, враховуючи довгостроковий період, тобто на постійний дохід. Заощадження є тією частиною доходу, що не витрачена, тому дохід є також основним фактором, що визначає особисті заощадження.

Споживання і заощадження є частиною доходу, яка витрачається на купівлю товарів та послуг і залишається після задоволення споживчих потреб і спрямовується на споживання у майбутньому.

Важливим і особливо актуальним завданням в умовах ринкової трансформації економіки України є вивчення дії визначників особистих заощаджень, оскільки за низького рівня іноземних інвестицій саме заощадження вітчизняних домогосподарств є сьогодні основним джерелом позикових коштів на фінансовому ринку країни.

Визначальною метою державної політики є поліпшення якості життя широких верств населення, забезпечення єдиних соціальних стандартів на всій території України. Ключовою проблемою політики доходів залишається досягнення суспільно прийнятних рівня, структури, диференціації доходів від трудової діяльності, передусім заробітної плати.

Пріоритетними напрямки ефективної політики доходів населення України повинно бути прийняття нових та удосконалення системи чинних нормативно-правових актів, які повинні стосуватися, зокрема: оплати праці, прожиткового мінімуму,

державної соціальної допомоги, загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та страхування на випадок безробіття, податкової системи України.

Список використаних джерел:

1. Базилевич В.Д., Баластрик Л.О. Макроекономіка. Навчальний посібник. – К.: Атіка, 2002. – 368 с.
2. Баланда А. Доходи населення в контексті безпечного розвитку особи і суспільства // Україна: аспекти праці. – 2006. – №5. – С. 3-7.
3. Кулішов В. В. макроекономіка: основи теорії і практикум: Навчальний посібник. – Львів: “Магнолія плюс”, 2004. – 256 с.
4. Савченко А.Г., Пухтаевич Г.О., Тітьонко О.М. Макроекономіка: Підручник. – К.: Либідь, 1996. – 288 с.
5. Самуельсон Пол. А., Нордгауз Вільям Д. Макроекономіка / Пер. з англ. – К.: “Основи”, 1995. – 544 с.
6. www.ukrstat.gov.ua
7. <http://www.refine.org.ua/>

Іващук В., Новоселецька А.О.,
Національний університет "Острозька академія"

УМОВИ ЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ РИНКУ ПРАЦІ КВАЛІФІКОВАНОЇ РОБОЧОЇ СИЛИ

У статті висвітлено розвиток механізму взаємодії ринку праці і професійної освіти України. Також розглядаються основні проблеми ринку праці, які полягають у неконкурентоспроможності робочих місць, низькому професійному навчанні робочої сили, недостатньому розвитку виробництва та ін.

Актуальність даної теми зумовлена тим, що ринок праці є одним з основних і найскладніших елементів ринкової економіки. Саме через ринок праці найважливіший національний ресурс – людський капітал – розподіляється за регіонами країни, галузями і видами виробництва, професіями і підприємствами. Зараз в Україні загострюється проблема взаємодії ринку праці та ринку освітніх послуг внаслідок невідповідності структури підготовки фахівців і робітників попиту на робочу силу.

Метою даної роботи є визначення основних напрямків покращення ситуації на ринку праці та ринку освітніх послуг України на основі дослідження оцінки їх взаємодії.

Ринок праці є одним з основних і найскладніших елементів ринкової економіки. Перехід економіки України на інноваційно-інвестиційну модель розвитку не можливий без підвищення ефективності системи професійного навчання, що сприятиме розвитку ринку праці. Це сприятиме подоланню гострої соціально-економічної проблеми – безробіття, викликаного дисбалансом між ринком праці та ринком професійної освіти.

Значна частина випускників працює не за спеціальністю, а деякі змушені звертатись до Державної служби зайнятості. Важливим напрямом соціально-економічної політики розвинутих країн, зокрема Європейського Союзу, є перехід від пасивних заходів політики зайнятості (яка ґрунтується на системі матеріальної допомоги) до активних, особливо в напрямі проведення

професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації економічно активного населення. Це зумовлює розвиток механізму взаємодії ринку праці та ринку освіти [1, с.122].

Отже, проаналізувавши спочатку стан ринку праці в Україні, ми зможемо подати висновки, як саме ринок освітніх послуг впливає на його розвиток.

Ринок праці – це система суспільних відносин, пов'язаних із купівлею і продажем такого товару як “робоча сила” [4,с.89]. Крім того, ринок праці є сферою працевлаштування, формування попиту й пропозиції на ту ж саму робочу силу.

Безробіття є головною проблемою розвитку сучасного ринку праці в Україні. Аналізуючи ситуацію на ринку праці в Україні протягом 2005-2007 рр. можна стверджувати, що кількість безробітних (за методологією МОП) у віці 15–70 років у цілому по країні у 2007р., порівняно з відповідними періодами 2006 і 2005 років, скоротилася на 50,7 тис. осіб, або на 3,3% та становила 1,5 млн. осіб, а у 2008 році кількість безробітних цієї категорії продовжує зменшуватись. Серед безробітних майже три чверті склали мешканці міської місцевості (1,1 млн. осіб), решту – сільські жителі. Скорочення безробіття відбулося в основному за рахунок осіб працездатного віку (на 50,2 тис. осіб)[6].

Слід відмітити, що рівень безробіття населення працездатного віку (за методологією МОП) в період 2005 – 2008 років, в 1,9 раза перевищував рівень зареєстрованого безробіття, розрахованого по відношенню до економічно активного населення працездатного віку (у жінок – у 1,5 раза, чоловіків – у 2,7 раза, міського населення – у 3 рази більше). У сільській місцевості цей показник майже дорівнював показнику зареєстрованого безробіття та становив 6,7 % економічно активного населення працездатного віку [6].

Основними причинами безробіття, як зареєстрованого, так і визначеного, найчастіше виступають: звільнення за власним бажанням; вивільнення з економічних причин; неможливість знайти роботу після закінчення навчальних закладів.

Науковці розглядають проблему зростання безробіття на ринку праці, як таку, що яка полягає в неконкурентоспроможності робочих місць. В основі цієї проблеми – низька вартість робочої сили. За офіційними даними, у 2007 р. потреба в робочій силі становила 174,5 тис. осіб. Крім того, Державна служба зайнятості постійно реєструє вакантні робочі місця, однак

лише 5 % із них передбачали заробітну плату понад 1000 грн., а майже 60 % – заробітну плату менше 600 грн., що ускладнює їх комплектацію працівниками [7].

Особливо небезпечно, якщо в стані безробіття перебувають тривалий час, що спричиняє втрату кваліфікації, трудових навичок, і як наслідок – фактичне руйнування особистості. Про важливість проблеми свідчать статистичні дані, за якими, періодичність підвищення кваліфікації робочої сили в Україні (станом на 01.01.2007) становила 16 років (у Західній Європі і Японії – 3,5, Росії – 7 років). Питома вага працівників, які проходили професійну підготовку на виробництві за відповідний період, становила в середньому 10 % облікової чисельності штатних працівників, у тому числі професійна підготовка – 2 %, підвищення кваліфікації – 8 % [5,с.9].

Отже, тривалий час перебування у стані безробіття пливає не тільки на професійний, а й на життєвий рівень, оскільки сума допомоги з безробіття на порядок менша, ніж рівень мінімальної заробітної плати і прожитковий мінімум.

Розмір допомоги з безробіття у 2008 р. становить 21 % середньої заробітної плати штатного працівника (це співвідношення постійно зменшується), 58,09 % мінімального розміру заробітної плати та 42 % прожиткового мінімуму для осіб працездатного віку [6]. Наведене свідчить про неможливість нормальної життєдіяльності людини, оскільки розмір допомоги з безробіття майже в двічі менший, ніж розмір прожиткового мінімуму. Тому, з одного боку це, веде до неефективного витрачання державних коштів, а з іншого – такий рівень допомоги має мотивувати безробітного до самостійного пошуку роботи, з урахуванням свого кваліфікаційного рівня. Це вимагає посилення такого важливого напрямку активної політики зайнятості, як професійне навчання.

Одним із шляхів зменшення рівня безробіття є професійна підготовка, перепідготовка, перекваліфікація робочої сили. Саме освіта, у тому числі професійна, є ефективним засобом підвищення рівня конкурентоспроможності робочої сили і дозволить збалансувати попит та пропозицію на ринку праці.

На даний час існує необхідність підвищувати ефективність системи організації та проведення професійного навчання з використанням сучасних підходів, що потребує:

– постійного професійного навчання працівників, щоб у разі

їх звільнення в них був достатній запас компетентності для майбутнього працевлаштування;

- розвитку виробництва, впровадження нових технологій;
- подолання проблеми дисбалансу на ринках праці та освітніх послуг;
- забезпечення слухачів кількома спорідненими професіями;
- розвитку матеріально-технічної бази навчальних закладів;
- орієнтація економіки на розвиток малого бізнесу, самозайнятості;
- підготовки робітничих кадрів і фахівців до динамічної зміни ситуації на ринку праці тощо.

Також можна зазначити, що попит на освітні послуги постійно зростає, і роботодавці на ринку праці віддають перевагу кваліфікованій робочій силі.

Проаналізувавши статистичні дані можна сказати, що чисельність студентів у вищих навчальних закладах I–IV рівнів акредитації постійно зростає і у 2008 році вона становить 2813 тис., а у минулому році вона становила 2786 тис., а чисельність учнів професійно-технічних навчальних закладів, навпаки зменшилась на 25 тис. осіб. Обсяги випущених студентів за період 2005 – 2007 рр. зросли на 20 %, а обсяги випущених учнів – лише на 7% [7].

Зараз попит на робочу якісну силу зростає. Обсяги заявленої підприємствами потреби в працівниках протягом 2002 – 2005 рр. зросли на 24%, а за період 2005–2007 – на 12%. На кінець 2007 року у структурі потреби найбільша частка припала на робітничі професії, а негативні тенденції, які відбуваються в системі професійно – технічної освіти, не сприяють поліпшенню ситуації. Тому можна зазначити, що і в сфері ринку освітніх послуг також існують проблеми, які потребують нагального вирішення.

Криза в економіці України сприяла масовому банкрутству підприємств, а внаслідок цього багато висококваліфікованих працівників і фахівців залишились без роботи, що спричинило їхню декваліфікацію. Професійно-технічні навчальні заклади, через зменшення попиту на робітничі спеціальності, почали впроваджувати нові, так звані “престижні” спеціальності (економіку, підприємництво, сфера послуг) без урахування потреб на ринку праці, що в остаточному підсумку призвело до дисбалансу на ринку праці України[4. с.56].

Усі ці проблеми є також характерними і для вищих навчаль-

них закладів. Якщо проаналізувати структуру підготовки спеціалістів із вищою освітою за спеціальностями та випускників ВНЗ, які звернулись за допомогою у працевлаштуванні до Державної служби зайнятості у 2007 році, то видно, що у структурі підготовки працівників питому вагу мають такі напрями, як економіка (33%) та інженерія – 23 %, а в ДСЗ зареєстровано 45 % випускників, які закінчили навчання за напрямом “економіка” [3, с.112]. Вищі навчальні заклади готують фахівців-економістів, які не можуть знайти сьогодні собі роботу і автоматично переходять в розряд безробітних. Така ситуація призводить до неефективного витрачання як бюджетних, так і приватних коштів, які спрямовуються на підготовку непотрібних фахівців, а з іншого боку – роботодавці недоотримали потрібних висококваліфікованих фахівців.

Як наслідок, Державна служба зайнятості частину фахівців направляє у вищі або у професійно-технічні навчальні заклади з метою проходження ними професійного навчання. Крім того, з статистики відомо, що 65 % осіб, які пройшли професійне навчання у ПТНЗ, працевлаштовуються, а решта знову стають безробітними. Тому варто більше уваги приділяти забезпеченню відповідності рівня кваліфікації випускників вимогам конкурентного робочого місця і потрібно розробити стандарти професійно – технічної освіти з урахуванням реальних потреб роботодавців та удосконалити підходи до професійного навчання, впроваджуючи також інноваційні методи [2. с.44].

Отже, якісне професійне навчання має суттєво підвищити конкурентноспроможність робочої сили, ділову активність, професійну мобільність на ринку праці та сприятиме зростанню ринку доходів. Тому можна зробити висновок, що чим вищий рівень освіти, тим більший рівень доходу. Хоча, з іншого боку, наявність високого рівня освіти, як свідчить вітчизняний досвід, не завжди адекватно оцінюється роботодавцями, що викликає таке явище, як трудову міграцію. За різними оцінками близько 2,5 – 7 млн. українців працює за межами країни. Ця міграція молодих, освічених, активних людей завдає великої шкоди і демографічному, і освітньому, і трудовому потенціалу України.

Одним із напрямів підвищення ефективності механізму взаємодії між ринком праці та ринком освіти є вдосконалення професійного навчання економічно активного населення, що сприятиме підвищенню конкурентноспроможності та рівня

добробуту громадян. Основними елементами взаємодії ринку праці та ринку освіти має стати удосконалення механізму визначення потреб у підготовці робочої сили зо обсягами та професійно – кваліфікаційною структурою, вивчення і прогнозування професійно – освітніх потреб молоді, налагодження соціального партнерства між усіма учасниками ринку праці та ринку освітніх послуг щодо цільової підготовки кадрів у навчальних закладах відповідно до потреб розвитку економіки, спрощення процедури ліцензування освітніх послуг.

Список використаних джерел:

1. Буряк П.Ю., Карпінський Б.А. Економіка праці і соціально-економічні відносини: Навчальний посібник. – Київ: Центр навчальної літератури, 2004. – 440 с.
2. Венгер А.М. ефективна зайнятість населення України: соціально-економічна характеристика./ зайнятість та ринок праці. Міжвідомчий наук. зб. – К., 1999. – Вип.10.
3. Єсінова Н.І. Економіка праці та соціально-трудоі ввідносини: Навчальний посібник. – К.: Кондор, 2004. – 432 с.
4. Пелюх В.М. Ринок праці та зайнятість. – К.: МАУП, 1997.
5. Україна: аспекти праці. Науково-економічний та суспільно-політичний журнал. – №1. – 2006.
6. [http:// www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua)
7. [http:// www.mlsp.gov.ua](http://www.mlsp.gov.ua)

Касьяненко Р., Новоселецька А.О.,
Національний університет “Острозька академія”

ПОДОЛАННЯ ІНФЛЯЦІЇ – КЛЮЧОВЕ ЗАВДАННЯ УРЯДУ

У статті проаналізовано інфляційні процеси в Україні, котрі досягли свого піку за період 2007 року і спричинили паніку у суспільстві. Навідміну від категорій ВВП, ПДВ та платіжного балансу вислів “зростання цін” (інфляція) не сходить з уст політиків та громадян. Саме тому в статті ми виявили причини інфляційного перегріву у 2007 році і сформулювали можливі шляхи подолання і боротьби з інфляцією.

Важливою складовою макроекономічної рівноваги є цінова стабільність. Остання, в свою чергу, значною мірою залежить від стійкості грошової системи. Інфляція є фактором зазначених процесів. Як соціально-економічне явище вона виникла ще у XVI ст., проте мала локальний, обмежений характер. Лише з розвитком ринкової економіки інфляція набуває постійного характеру. Сьогодні багато економістів і політиків називають інфляцію ворогом суспільства номер один, найбільш суворим податком. Вона тісно пов'язана з проблемою зайнятості населення і безробіттям, матеріальним і духовним благополуччям людей. Широкого розповсюдження в економічній літературі поняття інфляції одержало в XX столітті, відразу після першої світової війни. У класичній економічній теорії інфляція трактується як частина теорії грошей. Дж. М. Кейнс вперше проаналізував інфляцію як елемент макроекономічної теорії. Інфляція – процес знецінення грошей внаслідок перевищення кількості грошових знаків, які перебувають в обігу, суми цін товарів і послуг, що виявляється у їх зростанні. Інфляція посилює диспропорції в економіці, дезорганізує господарські зв'язки, призводить до кризи державних фінансів, значно активізує спекуляцію та “тіньову” економіку, корупцію, знижує життєвий рівень населення, знецінює його трудові заощадження, підриває стимули до

грошових нагромаджень, порушує механізм функціонування фінансово-кредитної системи.[1]

До трактування проблеми інфляції неодноразово звертали-ся представники різних економічних напрямів: неокласичного, кейнсіанського, соціального й марксистського. Неокласичний підхід представлений монетаристською теорією, концепцією “економіки пропозиції” та “раціональних очікувань”. Прихильники монетаризму причину інфляції вбачають у надлишку грошей порівняно з випуском продукції. Дану проблему досліджували М.Фрідмен, Ф.Кейган. Кейнсіанська теорія ґрунтується на тезі про недостатність ефективного попиту. Кейнс запровадив термін “абсолютна інфляція”, тобто інфляція, що виникає, коли подальше зростання ефективного попиту не призводить до збільшення продукції, а реалізується у зростанні одиниці витрат, отже, й зростанні цін. Зв’язок інфляції та безробіття виявив і дослідив А.Філіпс. Інфляцію попиту досліджували американські вчені В.Баумох, А.Бліндер. Основоположниками концепції інфляції витрат є американські вчені В.Торн, С.Чемберлін, англієць А. Пігу.[2]

Інфляція є повсякденною і найбільш актуальною проблемою будь-якої країни, тому дана категорія є широко досліджуваною і проаналізованою. Зокрема, в Україні протягом 2007 року ми відчули інфляційний перегрів економіки, що призвело до певних дисбалансів і негативних наслідків в суспільстві. Тому постає необхідність дослідити причини інфляційного “вибуху” і сформувані чіткі напрями та інструменти боротьби з даною проблемою у 2008 році. Адже саме непослідовність і невважливість дій у подоланні інфляції в Україні є запорукою подальшого процвітання інфляційних процесів в країні, що проявляється у підвищенні цін.

Основний драйвер інфляції 2007 р. – підвищення цін на продукти харчування. М’ясо, хліб, молоко, овочі, фрукти зросли в середньому на 20%. Олія зросла в ціні на рекордні 73%. Фахівці зазначають, що основною причиною подорожчання продовольства є неврожай зернових. За оцінками зібрано 29 млн. т зернових за потреби України щонайменше у 27-28 млн. т. Ціни на пшеницю, кукурудзу, соняшник на внутрішньому ринку в середньому збільшилися вдвічі. Як наслідок – ланцюгова реакція.

Одним із найважливіших чинників, які вплинули на цінову ситуацію, на нашу думку, стало посилення негативних інфля-

ційних настроїв і очікувань як виробників, так і споживачів. Згідно з теорією нобелівського лауреата 2006 року Едмунда Фелпса припущення політиків і економістів про високу інфляцію, озвучувані в ЗМІ, розганяють ціни.[5] Саме тому деякі виробники піднімають ціни, очікуючи зростання цін у конкурентів і в економіці.

Зростання грошової маси цього року також позначилося на інфляції. НБУ зазначає, що за підсумками 2007 року монетарна база зросла на 46% – до 141,9 млрд грн, грошова маса збільшилася на 51,7% – до 396,2 млрд грн, а обсяг готівки поза банками підвищився на 48,2% – до 111,1 млрд грн. При цьому на 2008 рік запланований приріст грошової маси на 30-35%, а монетарної бази на 24-29%. Основна причина високого приросту – вплив валюти в країну. Для підтримки курсу на рівні 5,05 грн/\$ НБУ викупив на міжбанківському ринку 7 млрд.дол. США, тим самим вливши в економіку близько 35 млрд.грн, які прискорили зростання цін.[8]

Можна відзначити, що ціни росли завжди, зростання цін – це плата людства за прогрес і побудову суспільства, в основі якого лежить постійне зростання споживання. Але не можливо не помітити, що на відміну від попередніх років, ціни почали зростати нерівномірно, прискореними темпами і в основному на споживчі та продовольчі товари. Перший чинник – це стрімке зростання світових цін на продовольство. Аргументи впливу світової кон'юнктури та низького урожаю на підвищення цін в Україні, можливо наводити майже по кожній товарній позиції продовольчого ринку, саме тому можна зробити висновок, що підвищення ціни мало досить значний об'єктивний чинник і жодна влада в таких умовах не змогла б зберегти ціни на минулорічному рівні. Другий чинник, що вплинув на зростання цін – це збільшення цін на енергоносії, такі як газ та нафта. Фактично аграрії отримали добрива, які були вироблені із газу по новим цінам тільки восени 2006 року та в аграрний сезон 2007р., що значно вплинуло на собівартість продукції. До того ж ціни на нафту, а отже і на пальне за рік зросли майже на 50%. Зростання вартості пального та інших енергоносіїв вплинуло на собівартість практично всіх товарів, особливо енергоємних, таких як харчі, транспорт, будівельні матеріали. Третій чинник інфляції – це необґрунтоване зростання доходів населення, яке було не тільки швидшим за економічне зростання, а саме головне не підкріплене зростанням продуктив-

ності праці. Так, номінальні доходи населення за рік зросли на 25%, а купівельна спроможність – на 11%. Зважаючи на те, що більше половини населення майже всі свої доходи тратить на їжу, саме ці кошти і додатково сприяли інфляції прискорюючи дію двох попередніх факторів. Крім того доходи населення зросли на фоні падіння виробництва аграрної продукції на 5% порівняно із 2006р. Також, як вже зазначалося, фактором впливу стала невідповідність темпів зростання зарплати і продуктивності праці, котра впливала на ціни з боку пропозиції унаслідок збільшення вартості трудових ресурсів. А неадекватність співвідношення зростання ВВП і доходів населення – на ціни з боку попиту.

Четвертий чинник – це політична нестабільність. Політична нестабільність, це завжди планування діяльності в умовах підвищеного ризику, що і спонукає учасників ринку закладати цей ризик у вартість товару. Саме цей фактор і призвів до вибухового росту цін, адже виробники не знають, яка буде економічна політика наступного уряду, а тому планують максимальні прибутки саме зараз.

Нагадаємо, що Держбюджет-2008 заснований на тому ж макрпрогнозі на 2008 рік, що і попередній його варіант: інфляція – 9,6%, зростання реального ВВП – 6,8%, а його номінальне значення – 889,4 млрд грн.[9] Тому потребує внесення змін. Як відомо, у січні-лютому інфляція склала 5,7%, за 2007 рік у цілому – 16,6%. Це є найвищий показник з 2000 року (рис.1).

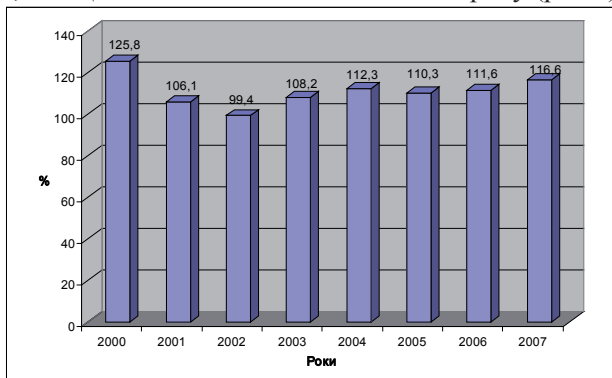

Рис.1. Динаміка індексу споживчих цін в Україні за 2000-2007 рр.

За даними Держкомстату інфляція в лютому 2008 року становила 2,7%. У лютому мало місце невелике зниження інфляції в порівнянні з дуже високим показником в січні (2,9%). У той же час, січень був у нинішньому році довший за лютий на два дні, тому можна вважати, що темпи зростання споживчих цін в перші два місяці виявилися практично однаковими.

Наразі боротьба з інфляцією ведеться більше на рівні розмов, ніж конкретних рішень. Безумовно, інфляція – річ психологічна, і вербальні інтервенції можуть допомогти. Але в умовах об'єктивних інфляційних факторів їх явно недостатньо. Утримання інфляції в Україні в прийнятних межах виключно монетарними методами в поточних економічних умовах неможливе. Ми вважаємо, у 2008 році уряд може скористатися різними інструментами для боротьби з інфляцією. По-перше, це стримування тарифів природних монополій. Цей інструмент дуже простий і ефективний – він найбільше допоможе Кабмінові в боротьбі з інфляцією цього року. По-друге, це насичення ринку за допомогою інструментів регулювання зовнішньої торгівлі. Адже ефективним методом у боротьбі з нинішнім стрибком інфляції в Україні експерти називають розвиток торгівлі з іншими державами, щоб підвищенню цін в Україні перешкождали імпорتنі товари. По-третє, тиск на НБУ з закликами обмежити ріст грошової маси. Однак в умовах активного росту державних витрат таке завдання виглядає безглуздо. Можна обмежувати банківське кредитування, але ціною таких рішень може стати економічний ріст. По-четверте, це ревальвація. Однак, з огляду на не найсприятливішу ситуацію в зовнішній торгівлі, де дефіцит поточного рахунку платіжного балансу перевищить 4% ВВП, цінність використання цього інструмента сумнівна. Можливе жорстке обмеження грошової маси адміністративними важелями впливу. Проте адміністративні методи стримування цін погані тим, що вони тільки на деякий час приховують вади української економіки і не вирішують головної проблеми, а саме: не стимулюють людей та бізнес до підвищення продуктивності праці на виробництві та створенню нових потужностей. Жорстка монетарна політика може привести до підриву економіки, особливо при вступі до СОТ. Монетарні методи ефективні тільки в умовах розвинутого ринку, функціонування якого має бути гарно інституційно облаштовано. Ці заходи приведуть до таких явищ, як подорожчання кредитних ресурсів та уповільнення зростання доходів на-

селення, що в свою чергу приведе до зменшення конкуренції на ринку України, збільшенню собівартості товарів та зменшенню купівельної спроможності громадян. На нашу думку, нівелювання інфляції можливе лише шляхом підвищення ефективності виробництва, яке потребує адекватних інвестицій і часу.

Як відомо, уряд спільно з Нацбанком розробили План заходів, які дозволяють не просто стримати інфляцію, але й стимулювати розвиток виробництва та економічні реформи. На 16 сторінках надано перелік 53 заходів, які мають допомогти Україні. У цьому документі розробники поєднали механізми і ринкового, і адміністративного впливу на ціни. Загалом усі заходи, передбачені Планом, можна умовно розбити на п'ять важливих напрямків.[11] Перший напрямок – бюджетна економія. Другий напрямок плану – це подолання інфляції за рахунок стимулювання конкуренції на внутрішньому ринку. По-перше, йдеться про розширення імпорту товарів за рахунок зниження ввізного мита. Передусім, на зерно і нафтопродукти. Обидва кроки має бути здійснено в II кварталі 2008 року. По-друге, за задумкою уряду, конкуренцію будуть стимулювати і державні гравці на цих ринках. Зокрема, для здійснення активних інтервенцій уряд планує з врожаю 2008 року закупити 1,2 млн. тонн зерна до державного продовольчого резерву. Третій антиінфляційний метод – валютно-монетарний. Документ передбачає забезпечення прогнозованої динаміки обмінного курсу гривні до долара США в межах, установлених основними засадами грошово-кредитної політики на 2008 рік. Нагадаємо, що зараз ці межі становлять 4,95-5,25 грн. за 1 долар. Передбачається більш жорсткий контроль за діяльністю кредитних спілок. З огляду на поставлені цілі, можуть посилитися вимоги для осіб, які беруть кредити, – з метою скоротити видачу ризикованих кредитів, що створюють додатковий інфляційний тиск на споживчому ринку. Що стосується банків, то для більш обережного ставлення до ризикованих кредитів може бути посилено вимоги НБУ щодо формування резервів. Четвертий напрямок боротьби з інфляцією – це адміністративні заходи щодо стримування цін на найбільш соціально значущі товари і послуги. Тут йдеться, по-перше, про стримування апетитів монополій, недопущення зростання цін на їхні послуги. Передусім, про запобігання росту тарифів на житлово-комунальні послуги. По-друге, ці заходи будуть стосуватися посередницьких торговельних структур. Зокрема, планується посилення контролю за застосуванням торговельних надбавок та

механізмів ціноутворення. По-третє, уряд хоче повернути собі право вносити зміни до Митного тарифу України, аби оперативніше реагувати на зміни у світовій кон'юнктурі. І, нарешті, п'ятий напрямок – це докорінні якісні зміни в економіці. Хоча запропоновані кроки пов'язані з проблемою інфляції лише опосередковано, проте вони дозволять зменшувати інфляційні ризики в майбутньому. План передбачає заходи із стимулювання енергозбереження. З початку 2008 р. вже вступили в дію пільги (можливість не сплачувати ввізне мито і ПДВ) для імпорту “енергоефективного обладнання”, яке не виробляється в Україні. А ті, хто створить подібне виробництво на батьківщині, зможуть протягом 5 років сплачувати податок на прибуток підприємств за ставкою лише 12,5%. Уряд вже в I кварталі планує подати додаткові пропозиції щодо механізмів посилення енергоефективності. Крім того, зниженню інфляції сприятиме забезпечення збалансованості фінансової і грошово-кредитної політики, а також сприяння інвестиційно-інноваційній активності суб'єктів господарювання. Необхідно визначити реальний показник прогнозованої інфляції, оскільки занижені оцінки лише посилюють негативні очікування. Потрібно розробити механізм перенаправлення коштів населення зі споживчого ринку в інші сфери. Стримання розвитку інфляції має стати стратегічним завданням держави.

Список використаних джерел:

1. Бюлетень НБУ. – 2007. – №11. – С.3-8.
2. Базилевич В.Д., Базилевич К.С., Баластрик Л.О. Макроекономіка: Підручник/ За ред. В.Д. Базилевича. – К.: Знання, 2007. – 703 с.
3. Гальчинський А. Теорія грошей: Навч. посібник. – К.: Видавництво Соломії Павличко “Основи”, 2001. – 411 с.
4. Кораблін С. Чому в Китаї низька інфляція? // Дзеркало тижня. – 2005. – №32. – 20 серпня.
5. Шаповалов А. Системні особливості розвитку інфляційних процесів в Україні//Вісник НБУ. – 2007. – №12. – С.3-7.
6. Шкарпова О. Інфляція (не) здійснена// Контракти. – 2006. – №43. – С.27-28.
7. Шкарпова О. Левова гривня// Контракти. – 2007. – №46. – С. 22-23.
8. www.ukrstat.gov.ua
9. www.unian.net
10. www.newsru.ua/finance/
11. www.newsru.ua/finance/

*Колеснікова М.О., Шкорба І.В., Н.А. Яковишина,
Вінницький торговельно-економічний інститут – КНТЕУ*

СУТНІСТЬ, РОЛЬ ТА ПРОБЛЕМИ ОПЛАТИ ПРАЦІ В БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВАХ ТА ОРГАНІЗАЦІЯХ

У статті досліджено особливості оплати праці в бюджетних установах та організаціях України. Виділено низку особливостей даної проблеми, а також цілий ряд аспектів, що нині існують в даному секторі, та перспективні шляхи їх вирішення.

Сучасний стан оплати праці працівників бюджетних установ в Україні є досить незадовільним і вимагає якнайшвидшого втручання відповідних державних інститутів. Працівники бюджетних установ отримують невідповідні сучасним вимогам розміри платні за свою працю, що являється поштовхом до пошуку ними нових місць роботи, а отже і високої плинності кадрів в бюджетній сфері.

Продуктивна зайнятість є важливою складовою ринкових відносин, інтегральним показником якості та результативності реформ, оскільки забезпечується сталим економічним розвитком країни, позитивними соціальними й демографічними процесами.

Одним з регуляторів ринку праці та зайнятості населення є заробітна плата. З розвитком ринкових відносин в Україні посилюється роль оплати праці як мотиваційної складової продуктивної зайнятості. Рівень заробітної плати, її структура, динаміка, висока частка в сукупних доходах – це показники, які істотно впливають як на економічну політику підприємства, так і на економіку країни загалом [3, с.71].

Як свідчать теорія і практика, висока заробітна плата справляє вагомий вплив на стабілізацію ефективного сукупного попиту на робочу силу, супроводжується посиленням мотивації та підвищенням продуктивності праці, зростанням платоспроможного попиту населення, інвестуванням економіки, а отже

зростанням зайнятості та поліпшенням її структури.

Низька заробітна плата, навпаки, стимулює підвищений не-ефективний сукупний попит на робочу силу, який не відповідає реальним економічним потребам і призводить до гальмування процесів продуктивної зайнятості, недовикористання трудового потенціалу. Наслідком цих процесів є зростання бідності серед економічно активного населення, гальмування процесу створення середнього класу [5, с.22].

Складність ситуації з питань оплати праці має місце і в бюджетних установах.

Низька оплата праці працівників бюджетних галузей економіки (освіти, охорони здоров'я, культури, мистецтва) негативно впливає на соціально-економічну ситуацію в країні.

Працівники бюджетних галузей (лікарі, вчителі, бібліотекарі) сформувалися як клас “нових” бідних, життєвий рівень яких має від’ємну динаміку щодо мінімальних державних соціальних стандартів [5, с.72].

Сьогодні суспільство усвідомлює, що низька оплата праці в основних соціально значущих галузях бюджетної сфери перешкоджає їх розвитку. Підвищення заробітної плати бюджетників – вимога часу.

В умовах обмежених фінансових ресурсів розв’язання проблеми можливе шляхом оптимального їх використання, ефективної організації діяльності та удосконалення системи оплати праці. Вжиття заходів за цими напрямками лише через економію бюджетних коштів здатне призвести до атрофії потенціалу соціально-культурної сфери. Президент України неодноразово підкреслював, що в основних її галузях можливості підвищення оплати праці за рахунок простого скорочення чисельності працівників вичерпані [4, с.23].

Проблеми та перспективи питань оплати праці, що склались на даний час у нас в країні, досліджує широке коло спеціалізованих фахівців. Ці питання посідають центральні місця в наукових розробках широкого кола вчених і практиків. Так, проблему оплати працівникам бюджетної сфери в Україні досліджує Валерій Новіков, який досить чітко окреслює проблемні ситуації, показує стан та пропонує нові шляхи покращення системи оплати праці для бюджетної сфери. Сергій Коцурак висвітлює та пояснює сучасний стан оплати праці в бюджетних закладах, звертає велику увагу щодо змін, які відбулись про-

тягом останніх років у оплаті праці та в законодавстві, що регулює дані питання.

Поняття оплати праці має досить багато трактувань. Наприклад, згідно ст.1 Закону України “Про оплату праці”: заробітна плата – це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку власник або уповноважений ним орган виплачує робітнику за виконану ним роботу [1,с.2]. Під поняттям “заробітна плата” також розуміють частину національного доходу, яка призначена для особистої потреби робітників та службовців. Також, заробітна плата – це важливий засіб підвищення зацікавленості працюючих у підвищенні результатів своєї праці, її продуктивності, збільшення обсягів виробленої продукції, наданих робіт та послуг, поліпшення якості та асортименту.

Регулювання оплати праці в Україні закріплене у великій кількості законів та нормативно-правових актах. Відповідно до статті 8 Закону України “Про оплату праці” №108/95-ВР від 24 березня 1995 р. умови та розміри оплати праці працівників установ, закладів та організацій, що фінансуються з бюджету, встановлюються Кабінетом Міністрів України. Нині умови оплати праці (посадові (місячні) оклади, надбавки, доплати, премії) цієї категорії працівників визначено постановою Кабінету Міністрів України №134 від 7 лютого 2001 р. “Про впорядкування умов оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери”. Постановою №134 встановлено умови оплати праці та підвищення посадових окладів і тарифних ставок працівникам окремих галузей бюджетної сфери в середньому на 25 відсотків. При цьому основним категоріям працівників було передбачено дещо більше підвищення посадових окладів (ставок заробітної плати), а саме: педагогічним, медичним працівникам, артистичному персоналу – на 27-35 відсотків [2, с.35].

Нині умови оплати праці працівників навчальних закладів освіти з урахуванням їх специфіки, крім тих, що передбачені Постановою №134, наказом Міністерства освіти та науки України №161 від 29 березня 2001 р. зі змінами, визначаються також, у частині, що не суперечить нормам вищезазначених постанови Кабінету Міністрів України та наказу Міністерства освіти та науки, Інструкцією про порядок обчислення заробітної плати працівників освіти, затвердженою наказом Міністерства освіти №102 від 15 квітня 1993 р. та Інструкцією про оплату праці та

розміри ставок заробітної плати професорсько-викладацького складу вищих навчальних закладів, затверджено наказом Міністерства освіти України №90 від 2 квітня 1993 р.

Удосконалення системи заробітної плати в бюджетних галузях має виходити із повсякденної практики із втіленням у життя нових сучасних норм і механізмів регулювання трудових відносин. Головними недоліками оплати праці у бюджетних галузях є низькі ставки й оклади, незначна міжпосадова диференціація заробітної плати, неадекватна оцінка праці провідних спеціалістів. Очевидно, що вирішити назрілі питання неможливо одноментно і радикально за рахунок збільшення фонду оплати праці. Однак поліпшувати ситуацію із оплатою праці бюджетників треба вже тепер. Для цього потрібна модернізація тарифної системи з метою максимально можливого використання трудового потенціалу працівників бюджетних установ і організацій. Головне – забезпечити єдність в оплаті праці рівною за складністю та посилити мотиваційні функції заробітної плати [5, с.73].

Отже, заробітна плата є важливою мотиваційною складовою продуктивної зайнятості. Дослідження взаємозв'язків між зайнятістю і заробітною платою на етапі ринкових перетворень в Україні вказує на те, що низька ціна трудових послуг працівників бюджетних установ стає суттєвим фактором протидії економічному зростанню, оскільки підтримує неефективну зайнятість, призводить до нагромадження обсягів прихованого безробіття, зниження продуктивності праці, поширення вторинної зайнятості та зайнятості в неформальному, тіньовому секторі економіки, деградації робочої сили. Низький рівень доходів бюджетних працівників, соціально й економічно необґрунтована їх міжсекторальна, міжрегіональна диференціація обумовлені відривом системи оплати праці від основних макроекономічних показників, диспропорціями в динаміці економічних показників і показників зайнятості. У результаті ціна трудових послуг не відповідає вартості і принципам розширеного відтворення робочої сили, не сприяє відродженню мотивації й підвищенню продуктивності праці, а отже забезпеченню продуктивної та ефективної зайнятості. Розв'язання цієї проблеми вбачається в розробці і реалізації економічно й соціально обґрунтованої політики зайнятості і доходів, у тому числі заробітної плати.

Список використаних джерел:

1. Про оплату праці: Закон України від 10.07.03 р. № 1086-IV // Урядовий кур'єр. – 15 серпня 2003 р. – С. 8-11.
2. “Закон про Держбюджет – 2007 такий, який він є” // Все про бухгалтерський облік. – №4 (1281). – 15 січня 2007 року.
3. Коцурак С. “Оплата праці бюджетних закладів, її стан та перспективи”// Довідник економіста. – 2007. – №5.
4. Литвин А. “Загальні положення питань оплати праці працівників бюджетних установ”// Довідник економіста. – 2007. – №7.
5. Новіков В. “Оплата праці в бюджетній сфері”// Казна. – 2006. – №1.

*Курганський К.С., Новоселецький О.М.,
Національний університет "Острозька академія"*

МОДЕЛЬ ОПТИМАЛЬНОСТІ ВИБОРУ МІЖ ІНФЛЯЦІЄЮ ТА БЕЗРОБІТТЯМ В УКРАЇНІ

У статті автором запропонована власна модель оптимальності вибору між інфляцією та безробіттям. Проаналізовані та враховані основні фактори, які на думку автора впливають на процес вибору оптимальних рівнів інфляції та безробіття.

Незалежно від того, чи країна розвинена або тільки розвивається, чи є представником третього світу, в ній обов'язково присутні такі явища як інфляція та безробіття. Україна, на жаль, не є виключенням. На сьогодні в ній також спостерігаються аналогічні процеси. Але не можна стверджувати, що вони є виключно економічними, хоча і сповільнюють економічне зростання країни.

Уряд кожної країни намагається досягти певного оптимального поєднання рівнів безробіття та інфляції для ефективного розвитку економіки їх держави. Проте, на даний час питання зводиться до ліквідації наслідків цих процесів, а не їх попередження. В Україні, наприклад, урядові органи лише поверхнево намагаються виконати превентивну функцію по відношенню до цих явищ. Через це актуальним на сьогодні є пошук вирішення проблеми оптимального вибору між інфляцією та безробіттям, при чому поняття оптимальності в цьому випадку можна трактувати як пошук такого вибору, при якому країна зможе звести до найменшого рівня втрати в економіці від впливу цих процесів.

Серед найвідоміших західних економістів, які досліджували дану проблематику, варто згадати А. Філіпса, П. Семюельсона, Дж. Кейнса, Б. Хансена, У. Торна, Р. Куена. Водночас проблему оптимального поєднання інфляції та безробіття досліджували й українські науковці такі як В. Базилевич, О.Д.Шарапов, В.Д. Дербенцев, Д.Є.Семьонов. На думку науковців, вибір між інфляцією і безробіттям існує лише у короткостроковому пе-

ріоді. Лише в ньому існує можливість коригування основних чинників, що впливають на ці процеси. При цьому оптимальний вибір залежить від очікуваного темпу інфляції. Якщо цей темп зростає, тоді процес вибору між інфляцією та безробіттям є менш сприятливим. У цьому разі за кожного рівня безробіття темп інфляції буде вищим. Водночас, знаючи про зворотній зв'язок між цими двома процесами, можна аналогічним чином коригувати і рівень інфляції. У довгостроковому періоді зберігається класична дуалістична проблема: можливість вибору між інфляцією та безробіттям зникає.

Тому, виникає необхідність знаходження оптимального рівня обох показників. Для досягнення поставленої задачі необхідним є створення економіко-математичного інструментарію.

Аналіз теоретичних аспектів досліджуваних категорій показав, що існує обернена залежність між інфляцією та безробіттям, яку можна описати за допомогою теоретико-математичного апарату. Наявність такого зв'язку дає змогу стверджувати, що для знаходження оптимального рівня поєднання обох категорій можна використати модель, що задається функцією. Тому, ми пропонуємо наступну модель оптимального вибору рівня між інфляцією та безробіттям:

$$F(h_t, U_n) = (a_0 x (U_n)^{a_1} x e^{a_2 t}) / h_t \rightarrow 1, \quad (1)$$

де h_t – рівень інфляції за поточний період; U_n – рівень безробіття за поточний період рівня інфляції; $a_2 t$ – випадкові відхилення у часі; a_0, a_1, a_2 – питома вага кожної складової у структурі моделі.

Слід врахувати, що для визначення оптимального вибору рівня між явищами, нам необхідні показники річного періоду (адже на сьогодні статистичні дані щодо безробіття обраховуються виключно на строк терміном в один рік, а отже ми не маємо змоги подати отриманні результати за місячний період на відміну від інфляції).

Рівень інфляції h_t пропонуємо розрахувати за допомогою наступної моделі, яка враховує не тільки статистичні показники, але й динамічність процесу інфляції у часі:

$$h_t = a_0 + a_1 h_{t-12} + a_2 y_t + a_3 m_t + a_4 v_t + a_5 e^t, \quad (2)$$

де h_{t-12} – рівень інфляції у попередньому періоді за звітний місяць (характеризує процеси циклічності); y_t – відсотковий приріст ВВП реального за попередній період; m_t – відсотковий приріст грошової маси (агрегату M2); v_t – відсотковий приріст

грошового обігу в Україні; e^t – вплив випадкових процесів на рівень інфляції в країні впродовж усього часового ряду.

Підставивши статистичні дані, отримаємо:

Таблиця 1.
Розрахункові дані для щорічної моделі інфляції
(у відсотках до попереднього року)

<i>роки</i>	h_t	y_t	m_t	v_t	h_{t-12}	t (час)	\hat{h}_t (моделювана)
2002	99,4	110,6	142,3	84,9	106,1	6	99,4
2003	108,2	118,4	147,5	80,3	99,4	7	108,2
2004	112,3	129,1	132,3	97,6	108,2	8	112,3
2005	110,3	127,9	153,9	83,1	112,3	9	110,3
2006	111,6	121,8	134,3	90,7	110,3	10	111,6
2007	116,6	107,4	150,8	71,2	111,6	11	116,6
	a5	a4	a3	a2	a1	a0	
	-15,3523	4,505	-10,586	-7,036	5,246	1034,269	

З таблиці видно, що впродовж 2002-2006 років щорічний приріст інфляції коливався у межах 8-11 %. Виключення становить приріст інфляції в 2007-2006 рр., коли рівень інфляції зріс на 16, 6%. Водночас приріст ВВП варіював від 10 до 29 % в 2002-2006 рр. Але вже в 2007 р. він різко знизився до 7 %.

Проте, впродовж всього часу спостерігався стабільний приріст грошового агрегату М2 більш ніж на 30 %, що свідчить про появу надлишку грошових коштів на національному ринку. Це призвело до зниження темпів грошового обороту приблизно на 10-20 % щороку. Ці процеси призводять до поглиблення інфляції в економіці країни.

Адекватність запропонованої моделі є доволі високою (пояснюється відсутністю необхідності розбиття річного показника на квартали) і становить 0,987. Це підтверджує показник Дарбіна-Уотсона, який становить 1,953, що безперечно свідчить про найменше припущення чи імовірність виявлення будь-якої закономірності між випадковими величинами.

Довівши адекватність моделі реальному явищу, можна на основі даної моделі спрогнозувати річний темп інфляції для України на 2008 рік. За розрахунками мінімальний річний рівень інфляції на прогнозний період становитиме 119,6 % ($\approx 119,5993$ %).

Графічно економетрична модель та реальне явище співпадають в усіх точках (рис.1.1.). Проте вони не є ідентичними.

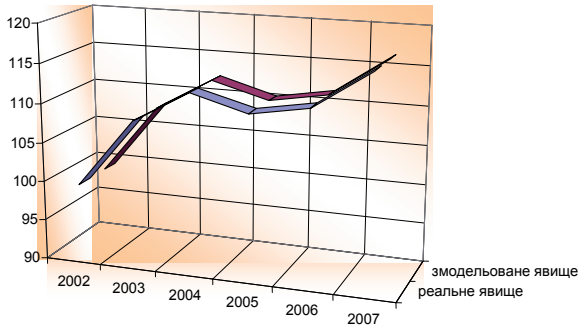

Рис. 1.1. Динаміка коливань темпів інфляції та коливань щорічної моделі

Рівень безробіття U_n розрахуємо використавши наступну модель, яка і запропонована модель інфляції, вираховується на термін строком в один рік:

$$U_n = a_0 + a_1 u_{n-12} + a_2 w_n + a_3 w_r + a_4 D_n + a_5 K_{ol} + a_6 e^t, \quad (3)$$

де u_{n-12} – рівень безробіття за попередній звітний період; w_n – рівень номінальної заробітної плати в порівнянні з попереднім періодом; w_r – рівень реальної заробітної плати; D_n – рівень попиту на робочу силу; K_{ol} – приріст коефіцієнту оборотності робочої сили (в нашому випадку розрахований таким чином, щоб показувати перекриття оборотності по прийому оборотністю по звільненню, тим самим характеризуючи коефіцієнт заміщення); e^t – описує випадкові процеси в економіці країни в певні моменти часового ряду та включає в себе незареєстровану частку населення країни, що є безробітною.

В даній моделі враховані найвагоміші чинники. Показники безробіття за попередній період, реальна і номінальна заробітні плати характеризують пропозицію на робочу силу. Тоді рівень попиту на робочу силу та коефіцієнт заміщення описують сукупний попит на робочу силу. Відповідно, наша модель лише частково враховує випадкові та динамічні процеси в економіці.

Використавши формулу (3), ми отримали наступні дані:

Таблиця 2.
Розрахункові дані для щорічної моделі безробіття
(у відсотках до попереднього року)

	u_n	u_{n-12}	w_n	w_r	D_n	K_{ot}	t	$un\ mod$
2002	87,20	92,44	121,41	118,20	110,36	116,88	5	87,20
2003	93,80	87,20	122,80	115,20	110,36	116,60	6	93,80
2004	94,96	93,80	127,50	123,81	110,36	106,27	7	94,96
2005	83,96	94,96	136,70	120,34	117,54	106,57	8	83,96
2006	94,64	83,96	129,20	118,36	91,37	106,03	9	94,64
2007	90,50	94,64	130,40	113,03	133,31	106,07	10	90,50

a_6	a_5	a_4	a_3	a_2	a_1	a_0
0	-0,7178	0,744788	1,593334	-0,84324	-2,42298	226,5789

З таблиці чітко видно, що приріст рівня безробіття знижується щороку в межах 5-20 % в 2002-2007 рр., що свідчить про створення нових робочих місць, а також про відтік кадрів за кордон. Доволі оптимістичним приростом характеризується номінальна заробітна плата, яка щороку збільшується понад 20 % та продовжує зростати. Проте, водночас, з врахуванням темпів інфляції в країні, відбувається зниження показників приросту реальної заробітної плати за останні роки. Скоріше всього причиною такого зменшення рівня безробіття в країні стала вимушеність пошуку роботи для забезпечення нормального життя населення за існуючих цін. Водночас попит на робочу силу хоч і має позитивний приріст за 2004-2007 рр., проте є доволі низьким і є частково вимушеним.

З наведеної таблиці також видно, що елемент a_6 (а це є врахування динаміки явища) не відіграє ніякої ролі при формуванні рівня безробіття. Усі з показників мають приблизно однаково питому вагу в структурі моделі. Тому, перевіримо модель на адекватність. Рівень детермінації нових показників становить 0,976. Водночас коефіцієнт Дарбін-Уотсона становить 1,958.

На основі наведених аргументів можна стверджувати, що рівень безробіття наприкінці 2008 року становитиме 91,57 % в порівнянні з попереднім періодом.

Створивши моделі обох явищ, ми можемо тепер знайти залежність між ними за допомогою останньої з запропонованих моделей. Використаємо для цього формулу (1). Вона дасть нам змогу

знайти значення оптимального вибору між інфляцією та безробіттям, а також показати залежність, яку описував Філіппс.

В результаті підстановки значень обох моделей, ми отримали наступне рівняння:

$$h_t = 27,7897x(U_n)^{0,2856}xe^{0,0242t}, \quad (4)$$

Дані, які використовувалися для побудови останньої моделі, подані нижче.

Таблиця 3.

Розрахункові дані для моделі оптимального вибору між інфляцією та безробіттям

h_t	u_n	$y=\ln(ht)$	$x1=\ln(un)$	t	$ht \text{ mod}$
99,4	87,19	4,60	4,47	1	101,99
108,2	93,80	4,68	4,54	2	106,69
112,3	94,96	4,72	4,55	3	109,69
110,3	83,96	4,70	4,43	4	108,50
111,6	94,64	4,72	4,55	5	115,02
116,6	90,50	4,76	4,50	6	116,35

Остання модель не потребує аналізу динаміки змінних, а отже можна відразу звернути увагу на показники адекватності моделі. Таким чином, детермінація модельованих коливань інфляції в залежності від безробіття становить 0,8155, при чому показник автокореляції знаходиться на рівні 1,93. Це свідчить, що дана модель є адекватною реальному явищу, а отже при знаходженні оптимального рівня можна вважати показники a_i , де $i = 0.. 6$, достовірними.

Легко переконатися, що вплив безробіття є обернено пропорційним, адже степінь біля нього є меншим за одиницю. А отже, він має обернений характер. Поруч з цим показником незначний обернений вплив має випадковість, яка виникає в часовому ряді. Показник a_0 вказує на сталу тенденцію щодо прогнозованого явища. Водночас, ми можемо сказати про те, що при зростанні рівня інфляції на 1 % рівень безробіття спаде на 4 %.

Для прикладу, припустимо, що рівень безробіття цього року досягне 91,57 %, тоді згідно отриманої моделі рівень інфляції буде рівний приблизно 121,6 %. Згідно останніх даних з офіційних статистичних джерел при темпі зростання ІСЦ щомісячно від 2,7 до 2,9 % цілком імовірним є отримання такого рівня інфляції [6].

Але чи є цей вибір оптимальним? Для цього задамо часовий ряд t константою (за замовчуванням він є рівним 1 при прогнозуванні на один період). Використавши формулу (1), ми отримуємо наступні оптимальні значення, при якому відношення безробіття до інфляції справді описується за допомогою обернено пропорційного зв'язку. Визначивши межі стосовно показника інфляції на рівні 106 – 118 % річних, ми отримали значення темпу приросту ІСЦ в 111, 7 % ($\approx 111,74$ %). А рівень безробіття коливатиметься біля 120 % річних.

Виникає питання щодо такого зростання рівня безробіття. Але враховуючи те, що темпи зростання безробіття в країні поступово знижувалися впродовж останніх п'яти років за офіційними статистичними показниками, то Україна має потенційний резерв для утримання інфляції на рівні 111, 7 % річних. Проте, на жаль, в країні неможливо досягти такого оптимального рівня на сьогодні. Це викликано навіть і тим, що офіційна кількість безробітних в декілька разів менша за реальні показники.

Отже, на сьогодні в Україні дуже важко досягти оптимальності вибору між інфляцією та безробіттям. Подекуди це важче навіть за прогнозування адекватної моделі щорічних темпів зростання ІСЦ в країні, а тим паче пов'язавши його з “офіційним” безробіттям.

Список використаних джерел:

1. Базилевич В.Д. Макроекономіка: тести, ситуаційні завдання, практикум розв'язання: Навчальний посібник / В.Д. Базилевич, Л.О. Баластрик. – Київ: Четверта хвиля, 1997. – 144 с.
2. Шарапов О.Д. Економічна кібернетика: Навч. посібник/ О.Д. Шарапов, В.Д. Дербенцев, Д.Є. Семьонов. – К.: КНЕУ, 2005. – 321 с.
3. Наконечний С.І. Економетрія: Навч. – метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни / С.І. Наконечний, Т.О. Терещенко. – К.: КНЕУ, 2006. – 192 с.
4. Піндайк Р.С. Мікроекономіка / Р.С.Піндайк, Д.Л. Рубінфелд. – Київ: Основи, 1996. – 646 с.
5. www.bank.gov.ua
6. www.ukrstat.gov.ua
7. www.kmu.gov.ua

Лаган О.О., Ципуринда В.С.,

Київський національний торговельно-економічний університет

ОСВІТА І НАУКА В КОНТЕКСТІ РЕФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ СУСПІЛЬСТВА

У статті розглядається вплив освітньо-наукового розвитку суспільства на розвиток і поглиблення світових глобальних тенденцій. Приводиться аналітика кількісних і якісних показників системи вищої освіти. Важливим є уважений та системний підхід до розгляду проблем розвитку, а також приклади і методи вирішення наявних недоліків системи.

Видатки державного бюджету на соціальну сферу в Україні являються одним із визначальних факторів і інструментів трансформації соціально– економічних процесів. Відновлення і розвиток суспільства, нарощування людського загальнонаціонального капіталу в контексті забезпечення якісного поступу держави залежать в багатьох позиціях від видатків держави на освіту і науку.

Дослідження і вивчення тенденцій сьогодення в даній сфері дозволяє прогнозувати результати реалізації державної політики в майбутньому. Проте, варто не лише використовувати методи фінансово-математичної аналітики для констатації факту, а й активно сприяти закладанню ефективних систем реалізації внутрішніх мікропроцесів для забезпечення функціонування загальної системи в цілому. Багато в чому мікро-, а як наслідок, і макрореалізація являються заручниками таких параметрів, як час, простір і енергія. Час – як параметр, що впливає і залежить одночасно від реалізації бюджетного процесу протягом бюджетного періоду. Простір – як сукупна територія, що потребує і готова прийняти визначену кількість суспільної послуги. Енергія – як розуміння затраченої сили, що виявляється в обсязі затраченої розумової і фізичної енергії, що відчужується у вигляді податків і зборів.

Трансформація енергії – основний принцип соціально-економічної синтез-моделі суспільного буття. Освіта – неодномірний енерго-інформаційний простір для відтворення якого необхідно реалізувати ряд процедур. Якість освіти – характеристика, що потребує нового розуміння і апробації на національній системі вищої освіти. Освіта – база майбутнього. Неможливо якісно побудувати будинок без надійного фундаменту. Розуміючи важливість посилення соціально-економічного виміру в розвитку сучасної України, постала необхідність аналізу тенденцій фінансування системи вищої освіти для прогнозування і якісної оцінки майбутнього українського суспільства.

Варто звернути увагу на аналітику в позиціях, пов'язаних з освітою, наукою, пільговим проїздом і житлом для студентства, а також на тому, що аналіз лише на основі первинних даних і без урахування індексу інфляції не є вірний.

Аналіз окремих позицій, як-от структури і динаміки дають більш чітку карту реалізації. Так і видатки, що по своїй суті і фактично розділяються на загальний і спеціальний фонди. Наприклад, стаття видатків державного бюджету України – 2008 року на апарат Міністерства освіти і науки України.

Таблиця 1.

*Загальний фонд Державного бюджету України – 2008 рік
в частині видатків на Міністерство освіти і науки України,
тис. грн.*

Найменування показників згідно з класифікацією видатків та кредитування державного бюджету	Загальний фонд тис.грн				
	Всього	видатки споживання	з них		видатки розвитку
			оплата праці	комунальні послуги та енергоносії	
Міністерство освіти і науки України	11 139 424,2	10 236 594,8	1 240 996,5	236 979,6	902 829,4
Апарат Міністерства освіти і науки України	10 751 298,1	9 914 975,7	1 240 996,5	236 979,6	836 322,4

Джерело: Офіційний сайт Міністерства фінансів України

Таблиця 2.
 Спеціальний фонд Державного бюджету України – 2008 рік
 в частині видатків на Міністерство освіти і науки України,
 тис. грн.

Спеціальний фонд тис.грн					Разом
Всього	видатки споживання	з них		видатки розвитку	
		оплата праці	комунальні послуги та енергоносії		
4 364 049,7	3 704 077,0	73 012,5	18 641,2	659 972,7	15 503 473,9
4 200 172,5	3 582 485,1	73 012,5	18 641,2	617 687,4	14 951 470,6

Джерело: Офіційний сайт Міністерства фінансів України

Згідно Бюджетного кодексу України бюджет може складатися із загального та спеціального фондів (Стаття 13).

Загальний фонд бюджету включає:

- 1) всі доходи бюджету, крім тих, що призначені для зарахування до спеціального фонду;
- 2) всі видатки бюджету за рахунок надходжень до загального фонду бюджету;
- 3) фінансування загального фонду бюджету.

Спеціальний фонд бюджету включає:

- 1) бюджетні призначення на видатки за рахунок конкретно визначених джерел надходжень;
- 2) гранти або дарунки (у вартісному обрахунку), одержані розпорядниками бюджетних коштів на конкретну мету;
- 3) різницю між доходами і видатками спеціального фонду бюджету.

Розподіл бюджету на загальний та спеціальний фонди визначається законом про Державний бюджет України. (див. табл. 1 і

2) Джерела формування спеціального фонду визначаються виключно законами України.

Підставою для рішення відповідної ради про створення спеціального фонду у складі місцевого бюджету може бути виключно закон про Державний бюджет України.

Передача коштів між загальним та спеціальним фондами бюджету дозволяється тільки в межах бюджетних призначень шляхом внесення змін до закону про Державний бюджет України чи рішення відповідної ради.

Платежі за рахунок спеціального фонду здійснюються в межах коштів, що надійшли до цього фонду на відповідну мету.

Створення позабюджетних фондів органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування та іншими бюджетними установами не допускається.

Платежі за рахунок спеціального фонду здійснюються в межах коштів, що надійшли до цього фонду на відповідну мету.

Таким чином, закладене фінансування може бути здійснене за рахунок різноманітних джерел, але при недоотриманні коштів на позицію “спецфонд”, бюджетна установа ризикує не виконати кошторис, а згідно пп.6 п.3 ст.13. Передача коштів між загальним та спеціальним фондами бюджету дозволяється тільки в межах бюджетних призначень шляхом внесення змін до закону про Державний бюджет України чи рішення відповідної ради.

В самих даних по спеціальному і загальному фондах є внутрішні позиції, такі як витрати споживання, що включають витрати на заробітну плату, комунальні послуги і енергоносії, та видатки розвитку. Знаковим є те, що відношення видатків загального фонду на розвиток до видатків видатків споживання становить 0,084, тобто 8,4 %.

Проте слід задуматись, хто саме і по яким критеріям розділяє видатки розвитку і споживання.

Згідно БКУ розпорядники бюджетних коштів – бюджетні установи в особі їх керівників, уповноважені на отримання бюджетних асигнувань, взяття бюджетних зобов’язань та здійснення видатків з бюджету.

Існують розпорядники різних рівнів, коли розглядається система фінансування вищої освіти, мається на увазі відповідний керівник міністерства, ВНЗ.

Розглядаючи кількісні показники, ознайомимося з даними офіційної статистики. Аналізуючи графічні показники рис.1 можна припустити наявність реалізації закономірності – з підвищенням кількості студентів, кількість вузів падає, і навпаки. Сворюється враження, що верхній графік відображає наслідки недобросовісної конкуренції серед ВНЗ. Менше студентів – більше вузів, вищий рівень конкуренції, дорожче статус. Більше студентів – менше вузів, все дорожче ВНЗ залишатися на якісно високому рівні.

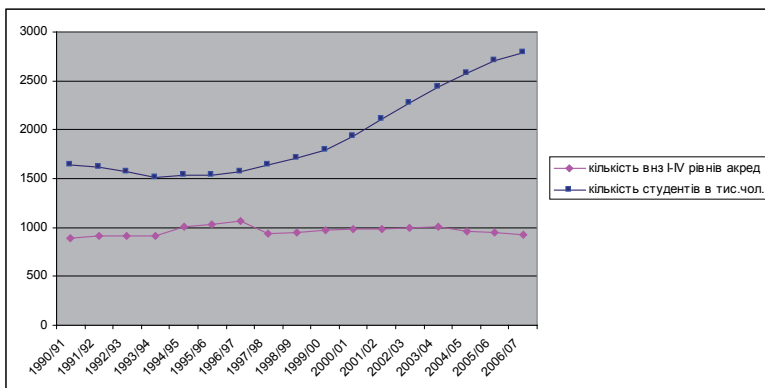

Рис. 1. Динаміка зміни кількості вузів і студентів (I-IV рів.акред.)

Джерело: Державний комітет статистики.

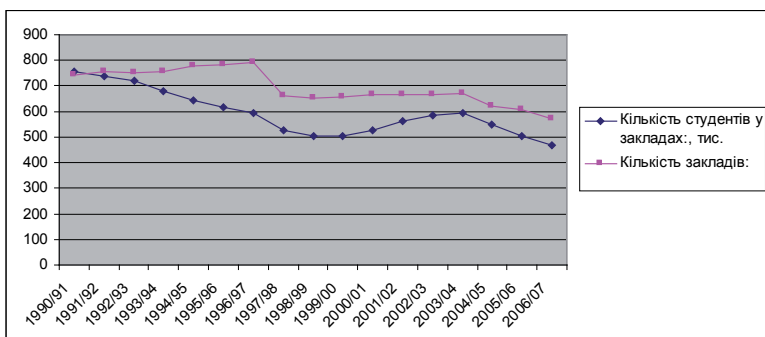

Рис. 2. Динаміка зміни кількості вузів і студентів (I-II рів.акред.)

Джерело: Державний комітет статистики.

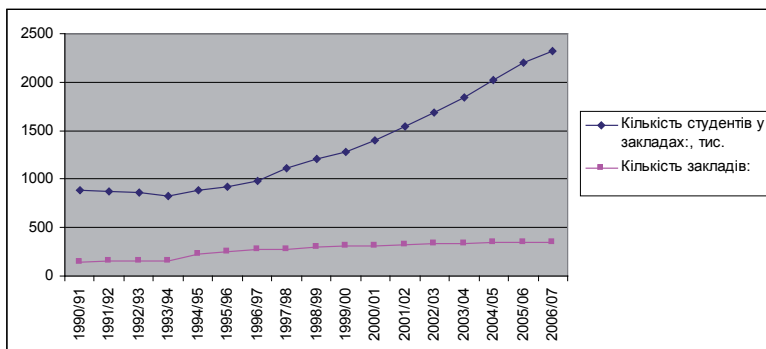

Рис. 3. Динаміка зміни кількості вузів і студентів (III-IV рів.акред.)

Джерело: Державний комітет статистики.

Таким чином, якщо студент ВНЗ I-II рівня акредитації 90 років був майже кожен другий зі студентського середовища, то на даний момент – кожен шостий.

Різкі зміни в кількості ВНЗ спостерігались в період 1996 – 1998 р.р. Кількість ВНЗ I-II рівня акредитації залишалася стабільним до 2004 р., а потім тренд розвитку знову направився в регресивному напрямі. На противагу цьому, тенденція постійного збільшення кількості вузів III-IV рівнів акредитації залишалася стабільною.

Викривлення в системі підготовки впливають на подальший розвиток суспільства і особливості зайнятості робочого населення в майбутньому.

Таким чином, наявність інституціональних викривлень, необхідність розробки стратегії розвитку національної системи фінансування вищої освіти та ряд інших не менш важливих факторів ставлять перед сучасним суспільством вимогу термінових змін і трансформації національної системи підготовки фахівців: в інституціональному, фінансовому, законодавчому, психологічному, гендерному аспектах.

В свою чергу, нова генерація суспільства в інституціональному вираженні органів студентського самоврядування направлена на реалізацію даних поставлених задач. Поступове оновлення та децентралізація розвитку і управління дозволяє

закладати основи демократичного ладу і громадянського суспільства.

Список використаних джерел:

1. Базилевич В.Д., Баластрик Л.О. Державні фінанси. Навч. посібник / За заг.ред.Базилевича В.Д. – К.: Атіка, 2002. – 368 с.

2. Буковинський С.А. Концептуальні засади управління бюджетними коштами в Україні // Фінанси України. – 2001. – №5. – С. 24-33.

3. Василик О.Д. Бюджетний механізм в управлінні економікою // Фінанси України. – 1999. – № 9. – С. 22-23.

4. Василик О.Д. Державні фінанси України: Навч. посібник. – К.: Вища шк., 2000р. – 383 с.

5. Мочерний С.В. Економічний словник-довідник. – К.: Феміна, 1995. – 368 с.

6. <http://www.minfin.gov.ua>

7. <http://www.ukrstat.gov.ua>

8. <http://www.zakon.gov.ua>

Лазаренко О.М., Мелентьєва О.В.,

*Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського*

КАМЕРАЛЬНИЙ АУДИТ ЯК НОВИЙ НАПРЯМОК ПОДАТКОВОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ

Досліджено основні засади функціонування камерального аудиту в Україні та його місце в системі податкового контролю. Розглянуто процес організації та методики відбору платників податків для перевірки. Обґрунтовано шляхи ефективного застосування форм камерального аудиту та необхідність його розвитку в системі податкового аудиту.

Розбудова вітчизняної податкової системи відбувається у складному періоді розвитку економіки ринкового типу, супроводжуючись при цьому кризовими явищами практично в усіх сферах суспільного життя. За таких умов значно поширилися порушення податкового законодавства. Ухилення від сплати податків сьогодні існує на рівні з будь-яким іншим бізнесом, що дає прибуток і пов'язаний з певними витратами.

Порушення у сфері оподаткування вивчаються і в науковій галузі. Вивченню проблем боротьби з податковими правопорушеннями, розробці концептуальних положень контролю в сфері оподаткування присвячені праці таких вітчизняних вчених як В. Андрущенко, В. Загорський, А. Соколовська, В. Федосов, А. Чугаєв та ін.

Проте як свідчить практика боротьби з податковими правопорушеннями, в Україні спостерігається тенденція їх росту і підвищення суспільної небезпеки. Діяльність окремих платників податків на даний час пов'язана зі складною інфраструктурою, великим обсягом зовнішньоекономічних операцій, застосуванням “тіньових” схем роботи, залученням до фінансових операцій “фіктивних” фірм і, як наслідок, – ухиленням від оподаткування.

Ці фактори визначають необхідність підвищення ефективності та застосування нових підходів до організації контролю у

сфері оподаткування. Саме таким новим напрямом податкового контролю сьогодні визнано камеральний аудит.

Однак наукою не досліджені зміст і форми камерального аудиту, а також питання правомірності і доцільності його функціонування. Існує ряд проблемних аспектів щодо функціонування камерального аудиту як складової податкового контролю, що гальмують його розвиток. Передусім, відсутнє визначення сутності та функцій камерального аудиту в чинних законодавчих актах. Тому важливим завданням цієї статті є розкриття передумов та основ впровадження і функціонування камерального аудиту, як нового напрямку податкового контролю в Україні.

Потреба у виникненні камерального аудиту, як нової форми податкового контролю викликана необхідністю кардинальних змін в обслуговуванні клієнтів. Встановлення партнерських відносин між податковими органами і платниками податків на принципах добросовісності, неупередженості та прозорості вимагає розробки принципово нової моделі відносин. І саме камеральний аудит є одним із напрямів забезпечення контролю за виконанням податкових зобов'язань клієнтами.

Доцільність впровадження камерального аудиту в період проведення податкових реформ в державі можна підтвердити, дослідивши саму сутність і форми його проведення.

Камеральний аудит – це технологія діяльності податкової служби, яка передбачає попередження порушення платником податків податкового законодавства за допомогою постійного надання консультаційних послуг та моніторингу діяльності платника податків.

Загалом, систему “Камеральний аудит” можна організувати за схемою, зображеною на рис. 1.

Вказані процедури камерального аудиту здійснюються шляхом проведення електронної податкової перевірки, визначення камеральних ризиків, а також проведення аналізу діяльності клієнтів з використанням інформації з внутрішніх та зовнішніх джерел.

На підставі отриманої інформації в процесі електронної перевірки проводяться процедури визначення камеральних ризиків.

Варто наголосити на важливості та доцільності визначення камеральних ризиків у процесі камерального аудиту. Саме камеральні ризики визначають список платників податків, відносно яких треба застосувати процедури виїзного аудиту та вкажуть

на напрями діяльності клієнтів, яким в першу чергу рекомендовано приділити увагу з боку податкових аудиторів.

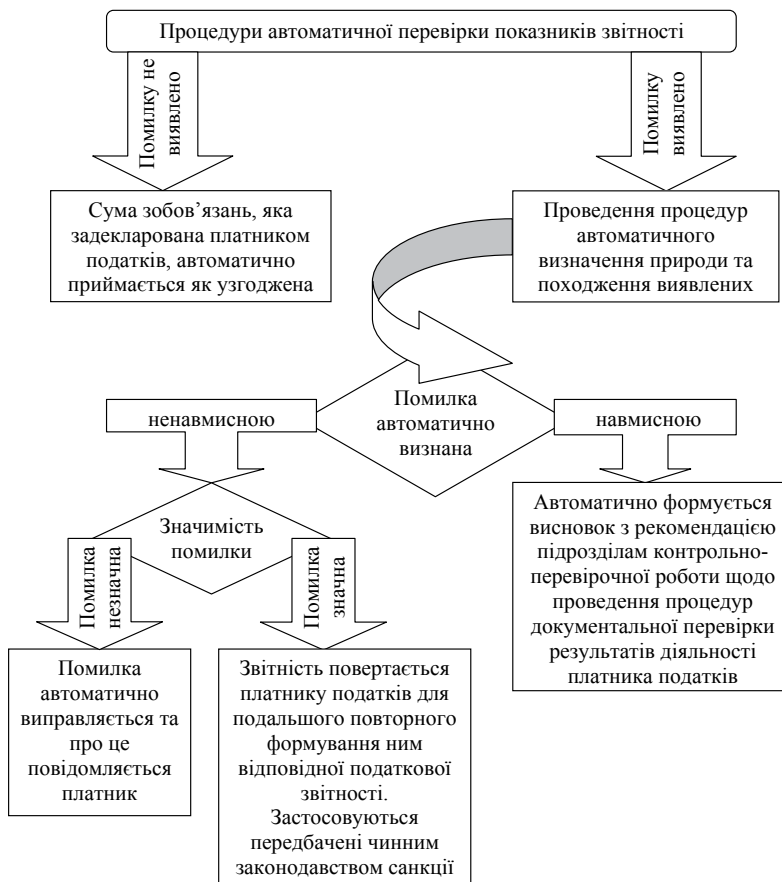

Рис. 1. Схема роботи системи “Камеральний аудит”

Камеральний ризик – це ймовірна можливість порушення платником податків податкового законодавства, в результаті чого виникає ймовірність загрози втрат бюджету, яка визначена на підставі аналізу інформації про діяльність клієнта, отриманої із зовнішніх і внутрішніх джерел.

Робота з камеральними ризиками – це процедури виявлення ризиків пасивним способом, тобто, за допомогою програмного

забезпечення, яке передбачає функціонування за алгоритмом, зображеним на рис. 2.

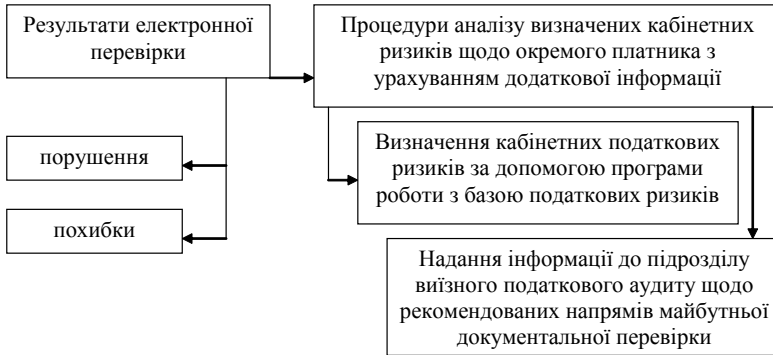

Рис. 2. Методи та процедури визначення камеральних податкових ризиків

Поряд з визначенням камеральних ризиків важливим і необхідним етапом камерального аудиту є аналіз фінансово-господарської діяльності клієнта. При такому аналізі необхідно використовувати економіко-математичні методи, прийоми економічного аналізу, економічне планування та загальнонаукові методи: синтез, абстрагування, модулювання тощо.

Важливо, щоб робота щодо аналізу фінансово-господарської діяльності платника податків будувалася на принципах комплексного підходу до визначення дійсних податкових зобов'язань, оскільки маніпуляції з одним податком означає ухилення від оподаткування іншими.

Результати процесів камерального аудиту необхідно узагальнити у висновку. Однак стандартна форма такого висновку, на жаль, ще досі не розроблена.

Таким чином, камеральний аудит є ефективним засобом в системі моніторингу податкових ризиків у сприянні детального вивчення специфіки відповідного виду діяльності платника податків та оперативного і своєчасного спостереження за нею. Він зорієнтований на протидію виникненню схем ухилення від оподаткування при виконанні клієнтами податкових зобов'язань, відстеження сфер фінансово-господарської діяльності платників з резервами розширення задекларованої ними бази оподаткування на базі наявних камеральних ризиків. Тим самим

підтверджується необхідність і доцільність функціонування камерального аудиту як форми податкового контролю.

Список використаних джерел:

1. Базилевич В.Д., Баластрик Л.О. Державні фінанси. Навч. посібник/ За заг. ред. Базилевича В.Д. – К.: Атіка, 2002. – 368 с.
2. Буковинський С.А. Концептуальні засади управління бюджетними коштами в Україні // Фінанси України. – 2001. – №5. – С. 24-33.
3. Василик О.Д. Бюджетний механізм в управлінні економікою // Фінанси України. – 1999. – № 9. – С. 22-23.
4. Василик О.Д. Державні фінанси України: Навч. посібник. – К.: Вища шк., 2000. – 383 с.
5. Мочерний С.В. Економічний словник-довідник. – К.: Феміна, 1995. – 368 с.
6. <http://www.minfin.gov.ua>
7. <http://www.ukrstat.gov.ua>

Мамчур І., Новоселецька А.О.,
Національний університет "Острозька академія"

ДЕРЖАВНЕ ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ: ОСОБЛИВОСТІ ТА НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Розглянуто теоретичні та практичні аспекти розвитку вітчизняної пенсійної системи. Здійснено аналіз сучасного стану пенсійного забезпечення в Україні, результати якого дозволили визначити основні напрямки вдосконалення та подальшого розвитку пенсійної системи в Україні.

Реформування пенсійної системи є одним з найважливіших завдань розбудови соціальноорієнтованої ринкової економіки в Україні. З-поміж інших видів соціального захисту населення пенсійне забезпечення найпоширеніше і має найвагоміше значення як джерело доходів. Від фінансової спроможності пенсійної системи безпосередньо залежить добробут 14 млн. осіб – майже 30 % населення країни.

Рівень пенсійного забезпечення є показником економічного та соціального становища населення країни. В умовах переходу до ринкових відносин проблема ефективного пенсійного забезпечення стає однією з найгостріших.

У зв'язку з цим потребують подальшого поглиблення і доповнення теоретичні та методичні положення, пов'язані з реформуванням пенсійного забезпечення. Ці проблеми знайшли своє відображення в працях М. Вінера, Є. М. Четиркіна, Л. І. Якобсона та інших фахівців. Українськими вченими, законодавцями і практиками розробляються заходи, спрямовані на створення нової системи пенсійного забезпечення, на пом'якшення негативних наслідків зниження рівня життя пенсіонерів, компенсацію втрат найменш забезпечених верств населення. Значний внесок в дослідження цих проблем внесли Б.Є.Надточій, О.Ф.Новикова, П. П. Овчаренко, В. Яценко.

Мета даної статті полягає у проведенні аналізу державного пенсійного забезпечення та визначенні основних шляхів удо-

сконалення вітчизняної пенсійної системи на сучасному етапі її розвитку.

У процесі реформування пенсійного забезпечення в Україні в Україні запроваджується трирівнева система пенсійного забезпечення, яка включає загальнообов'язкове державне пенсійне страхування і добровільне додаткове пенсійне забезпечення. Основу пенсійної системи в Україні складає система державного пенсійного забезпечення, яка базується на засадах страхування.

Загальнообов'язкове державне пенсійне страхування передбачає два рівні: перший рівень – солідарна система пенсійних виплат (пенсії з поточних надходжень), яка є обов'язковою; другий рівень – система накопичувального пенсійного забезпечення в рамках загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Запровадження цієї системи відбудеться після досягнення Україною певних критеріїв економічного розвитку.

Добровільне додаткове пенсійне забезпечення передбачає третій рівень, тобто це система недержавного пенсійного страхування, що базується на засадах добровільної участі громадян, роботодавців та їх об'єднань у формуванні пенсійних накопичень.

У сфері пенсійного забезпечення з цією метою була впроваджена пенсійна реформа, яка вже на початкових етапах свого розвитку зіткнулася з певними проблемами. Перш за все, найочевиднішим проявом стримуючих чинників розвитку пенсійної системи є величезний дефіцит власних коштів, що призводить до її залежності від Державного бюджету. Другим небезпечним проявом став крах сподівань на те, що пенсійна реформа стимулюватиме населення до участі в пенсійному страхуванні. Причини низької зацікавленості населення в пенсійному страхуванні полягають у недосконалій системі обчислення розміру пенсій, зокрема наданні переваги тривалості трудового стажу перед розміром страхових внесків.

В Україні постійно погіршується демографічна ситуація. Процес старіння населення негативно впливає на солідарну пенсійну систему – співвідношення працездатного і непрацездатного населення потребує збільшення видатків на пенсійне забезпечення. Ця проблема ускладнюється найбільш низьким рівнем пенсійного віку (для жінок – 55 років, для чоловіків – 60 років). Старіння населення та зростання обсягів засобів для їх забезпечення призводить до зростання пенсійного навантаження на тих, хто працює. Але основні проблеми почнуть-

ся з 2010 року, коли пенсійного віку досягнуть жінки, а потім (ще через 5 років) і чоловіки 1948–1952 років народження. У 2040 році в Україні, за оцінками експертів, на 1000 працюючих буде 1200 пенсіонерів.

Соціальну напругу підвищує значна кількість привілейованих державних пенсіонерів. Виникає невідповідність між розмірами страхових внесків робітників середньої ланки, народних депутатів та розмірами отриманих ними пенсій, виплата яких здійснюється за рахунок зменшення розмірів пенсій інших категорій пенсіонерів. Якщо в світовій практиці допускається різниця між розмірами пенсій в 3-4 рази, то в Україні цей показник значний – в 10 раз і більше.

Таким чином, пенсійна реформа в Україні на даний час не спроможна забезпечити населенню надійний захист у сфері пенсійного забезпечення у достатній мірі, однак детальний аналіз усіх стримуючих чинників та розробка концепцій їх усунення абсолютно реально зможе просунути пенсійну систему на крок уперед в майбутньому.

Ще одним прикладом порушення принципу соціальної справедливості у пенсійній системі є необґрунтована диференціація в розмірах призначених пенсій. Чинне пенсійне законодавство створює нерівні умови для різних категорій населення, що може вважатися елементом їх дискримінації.

Недоліки реформи солідарної системи та слабкий розвиток недержавного пенсійного забезпечення ставлять під загрозу створення другого – накопичувального рівня пенсійної системи. Таким чином, на сьогодні ми не можемо говорити про значну дієвість заходів у галузі соціального захисту населення, у тому числі й щодо системи пенсійного забезпечення. Проте деякі кроки уперед вже здійснюються, що дає змогу сподіватися на вдосконалення системи соціального захисту осіб похилого віку.

Спробуємо проаналізувати діяльність держави у сфері соціального захисту населення. Основними показниками, які найкраще характеризують стан та тенденції пенсійного забезпечення в Україні, є кількість пенсіонерів в країні та середні розміри пенсійних виплат. Як свідчать дані, незважаючи на те, що загальна кількість населення України з кожним роком зменшується, питома вага пенсіонерів у ній практично залишається на одному рівні, коливаючись в межах 29,7-30,15 %. Динаміка кількості пенсіонерів має досить нетипову тенденцію (табл. 1).

Це було зумовлено цілим рядом чинників, в першу чергу, негативних демографічних процесів. Хоч в загальній структурі населення України в останні роки кількість людей похилого віку має тенденцію до зростання, проте більше за рахунок скорочення показників народжуваності та зростання показників смертності, що впливає і на кількість наявного населення України в цілому, кількість пенсіонерів в загальному поступово зменшується. Тому із впевненістю можемо сказати, що несприятлива демографічна ситуація в країні значною мірою підриває нормальне функціонування пенсійної системи.

Незважаючи на поступове зростання середнього розміру місячної пенсії, рівень пенсійного забезпечення в Україні залишається низьким, тобто пенсія, яку отримують громадяни України, не спроможна навіть задовольнити потреб прожиткового мінімуму.

Таблиця 1.

Середній розмір місячної пенсії та кількість пенсіонерів в Україні у 2005р. – 2007 р., грн.

Роки	Середній розмір призначеної місячної пенсії пенсіонерам, які перебувають на обліку в органах соціального захисту				Кількість пенсіонерів (млн.)
	всього	у тому числі:			
		за віком	за інвалідністю	у разі втрати годувальника	
2005	316,2	323,8	305,2	262,9	14,1
2006	406,8	417,7	393,2	302,8	14,0
2007	478,4	497,0	435,8	339,3	13,9

Про це свідчать, зокрема, дані співвідношення між середньою пенсією, середньою заробітною платою працівників та рівнем прожиткового мінімуму (табл. 2).

З вищенаведеної таблиці бачимо, що рівень пенсій в Україні є досить незадовільним. У 2005 р. співвідношення між середньою заробітною платою і середньою пенсією становило 40,17 %, 2006 р. – 39,1 %, а в 2007 р. – 35,45 %. Що ж до середнього розміру пенсій, слід відмітити позитивну тенденцію до зростання частки розміру пенсій в прожитковому мінімумі. За 2005-2007 р. таке співвідношення змінилось з 69,8 % до 95,4 %, що говорить про часткове покращення матеріального забезпечення осіб, що досягли встановленого законодавством пенсійного віку.

Таблиця 2.

Співвідношення між середньою пенсією, середньою заробітною платою працівників та прожитковим мінімумом в Україні у 2005 р. – 2007 р., грн.

Період	Середня зарплата	Середня пенсія	Прожитковий мінімум	Співвідношення між зарплатою та пенсією, %	Співвідношення між пенсією та прожитковим мінімумом, %
2005	806	316,2	453,00	40,17	69,80
2006	1041	406,8	463,3	39,1	87,8
2007	1351	478,4	501	35,4	95,4

З 1 січня 2007 року мінімальна пенсія за віком встановлюється відповідно до розміру прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність і зросла у порівнянні з груднем 2006 року на 14 грн. та становить 380 грн. передбачається, що протягом року мінімальна пенсія збільшиться і буде становити з 1 квітня – 387 грн., з 1 жовтня – 397 грн.

Ріст мінімальної пенсії у 2007 році у порівнянні з 2006 роком в середньому становив 8 %. До речі, саме такий показник спостерігався і в 2006 році порівняно з 2005 роком (із 332 грн. до 358,5 грн.).

Отже, характерними рисами пенсійної системи є низький рівень пенсій, старіння населення, збільшення кількості дострокових пенсіонерів, нестача коштів у Пенсійному фонді. Реалізація основних завдань реформування пенсійного забезпечення дасть змогу не лише ці проблеми усунути, а й перейти до більш високих стандартів матеріального забезпечення пенсіонерів.

Для підвищення рівня життя пенсіонерів держава має здійснити ряд заходів, першочерговими з яких є:

1) поетапне збільшення відповідності розміру мінімальної трудової пенсії величині межі малозабезпеченості;

2) здійснення періодичної індексації пенсій з урахуванням зростання споживчих цін, а в майбутньому – з урахуванням динаміки середньої заробітної плати працівників, зайнятих у галузях економіки;

3) створення умов для розвитку страхових принципів у пенсійному забезпеченні;

4) сприяння розвитку недержавних пенсійних фондів з метою формування професійних, галузевих, приватних пенсійних систем за рахунок роботодавців і працівників при посиленні державного захисту і підтримки платників внесків.

Обов'язковою умовою гарантованого і ефективного виконання солідарною системою своїх функцій є усунення об'єктивних і суб'єктивних чинників, накопичених за час її існування. З цією метою необхідно:

1. Забезпечити обов'язковість державного пенсійного страхування всіх без винятку працюючих громадян і поступово перейти до паритетної сплати пенсійних внесків – порівну роботодавцями та найманими працівниками. За тих, хто не працює з поважних причин (здійснює догляд за малолітніми дітьми, інвалідами, проходить військову службу), внески мають сплачуватися з коштів Державного бюджету.

2. Встановити порядок визначення пенсій виключно на основі персоніфікованого обліку пенсійних внесків. До стажу, що дає право на пенсію, мають зараховуватись тільки ті періоди, за які сплачено обов'язкові пенсійні внески. Трудовий внесок і пенсія громадян повинні обчислюватися на основі персоніфікованого обліку за весь період трудової діяльності.

3. Пенсії мають обчислюватися лише з тієї суми доходу, з якої сплачені внески. Обмеження максимальної суми доходу, з якої сплачуються внески, необхідно щорічно коригувати з урахуванням динаміки середньої заробітної плати.

4. Вдосконалити механізм фінансування дострокових пенсій та їх призначення. Дострокові пенсії повинні фінансуватися за рахунок роботодавців, що заохочуватиме їх до запровадження нових технологій, поліпшення умов та охорони праці, зменшення чисельності працюючих у шкідливих умовах.

5. Запровадити сплату єдиного страхового внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, доручивши це Пенсійному фонду. В результаті можна буде уникнути зростання навантаження на фонд заробітної плати, дублювання функцій різними фондами соціального страхування та зменшити адміністративні видатки.

6. Передбачити економічні стимули для пізнішого виходу людей на пенсію шляхом прогресивного підвищення розміру пенсії за кожний рік роботи після досягнення пенсійного віку.

Реформування пенсійної системи потрібно проводити обе-

режно, оскільки макроекономічні умови української економіки та існуючі проблеми солідарної системи у нас набагато складніші, ніж у інших країнах. Світовий досвід свідчить, що ефективна система пенсійного забезпечення в більшості країн ґрунтується на трьох рівнях, використовує як розподільні, так і накопичувальні принципи. В Україні поки що немає сформованої фінансової системи, пов'язаної з міжнародними ринками, і пенсійна реформа стикається з необхідністю формування відповідної інституціональної бази. Якщо Україна має намір спиратися на власні заощадження для забезпечення тривалого економічного піднесення, то створення недержавних пенсійних фондів на накопичувальних принципах варто розглядати не тільки як спосіб розв'язання тих чи інших проблем пенсійної системи, а й як частину стратегічного завдання розвитку сучасного фінансового сектора, адекватного потребам країни.

Список використаних джерел:

1. Закон України “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування”// Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2003. – № 49-51. – ст. 376.
2. Бойко М.Д. Право пенсійного забезпечення в Україні: Навчальний посібник.
3. Грушко В.І. Пенсійна система України: Навчальний посібник. – К., Кондор,
4. Куліков Ю., Михайленко Н. Окремі соціальні аспекти впровадження пенсійної реформи // Україна: аспекти праці. – №8. – 2004. – С. 29-32.
5. Черенько Л. Бідність пенсіонерів в Україні. // Україна: аспекти праці. – №8. – 2003.

*Полюхович М., Новоселецька А.О.,
Національний університет “Острозька академія”*

НЕФОРМАЛЬНА ЗАЙНЯТІСТЬ ЯК ФЕНОМЕН СУЧАСНОГО РИНКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ

У статті висвітлено проблему неформальної зайнятості в Україні. Визначено негативні наслідки функціонування неформальної зайнятості. Запропоновано заходи з поліпшення ситуації на ринку праці.

Однією з найскладніших соціально-економічних проблем в умовах ринкової трансформації економіки України є формування національного ринку праці. Перехід до ринкової системи супроводжується зростанням рівня та тривалості безробіття, розвитком вимушеної та неформальної зайнятості, нелегальної трудової міграції.

Актуальність даної теми зумовлена тим, що в умовах нестабільності економіки, коли ринкові відносини і інститути ще не отримали достатнього розвитку, ще не вироблена відповідна їм досконала законодавча база, найвразливішим місцем стає передусім зайнятість населення. Тому переорієнтація суспільної економічної думки в напрямку зайнятості населення може стати відправною точкою при формуванні соціально-економічної спрямованості українських реформ. Розвиток інноваційного, конкурентоспроможного виробництва не лише визначає зміну характеру зайнятості населення, але передбачає необхідною умовою нарощення й ефективного використання людського капіталу шляхом подолання негативних наслідків неформальної зайнятості.

Метою даної роботи є визначення основних напрямків покращення ситуації на ринку праці України на основі дослідження оцінки неформальної зайнятості та її наслідків в національній економіці.

Сучасний розвиток країн з ринковою економікою передбачає досить широке розповсюдження форм так званої неформальної зайнятості.

Неформальна зайнятість – це сукупність економічних відносин, які характеризують участь громадян у дозволених законом

економічній діяльності, результати якої не враховуються офіційною статистикою [2, с.112].

Неформальна зайнятість охоплює сукупність робочих місць, які існують на підприємствах формального сектору, на підприємствах неформального сектору або в домашніх господарствах.

Від неформальної зайнятості слід відрізнити нелегальну, пов'язану з незаконною діяльністю. Вона підлягає насамперед не економічному, а адміністративно-правовому впливу, хоча певним чином пов'язана з неформальною зайнятістю. Нелегальною визнається не реєстрована зайнятість у формальному секторі економіки, а неформальною – зайнятість у неформальному секторі. Якщо види діяльності в межах першої зайнятості підлягають обов'язковій реєстрації, але навмисно приховуються, то для видів неформальної зайнятості то така реєстрація не передбачається.

Зважаючи на неоднорідність сегмента неформальної зайнятості, необхідно визначити характеристики його складових і виробити доцільні заходи впливу, спрямовані на формалізацію відносин у цьому сегменті.

В економіці України можна виокремити такі основні складові неформального сектору:

- Зайняті на підприємствах неформального сектору:
 - самозайняті на підприємствах без реєстрації;
 - на незареєстрованих підприємствах з найманими працівниками.
- Зайняті поза підприємствами неформального сектору:
 - зайняті на підприємствах формального сектору;
 - випадково зайняті (тимчасовий підробіток);
 - зайняті в домашньому господарстві [1, с. 83].

Неформальна зайнятість характеризується, по-перше, незареєстрованістю, нестабільністю, не гарантованістю трудових відносин; по-друге, відсутністю належного управління, яке б забезпечувало узгодженість різних видів неформальної діяльності в системі поділу праці, ризикованістю, нерегулярністю; по-третє, недеklarованістю та нестабільністю доходів, відсутністю соціального захисту [4, с. 49].

Особливістю ринку праці України є те, що обсяги вимушеної незайнятості та, відповідно, часткового безробіття, значно перевищують обсяги зареєстрованої зайнятості. В той час як у більшості країн з перехідною економікою співвідношення протилежне.

Вимушена неформальна зайнятість в економіці України спостерігається практично з 1992 року і є прямим наслідком перехідного періоду від адміністративно-командної до ринкової економіки. В Україні протягом останніх років зростає неформальна зайнятість. Найбільші темпи її зростання спостерігаються у сільському господарстві, будівництві, торгівлі, ремеслі, ремонті, готельному і ресторанному бізнесі [3, с.15].

З кожним роком в Україні зростає кількість зайнятих у неформальному секторі, що являється негативною тенденцією. Так кількість працівників неформального сектору з 2001-2007 рік збільшилась на 1456 тис. осіб. відповідно у 2007 році в порівнянні з 2006 роком кількість працівників неформального сектору зросла на 23,0 тис. осіб та складала 4,6 млн. осіб або 22,2 % загальної кількості зайнятого населення віком 15-70 років, що на багато більше ніж в попередні роки (див. табл.1).

Сільськогосподарське виробництво залишається переважаючим видом діяльності неформального сектору (71,4 % зайнятих у цьому секторі або 72,3 % всіх зайнятих у зазначеному виді діяльності). Проте, відбулися деякі структурні зміни у сферах прикладання праці неформального сектору. Так, спостерігалось скорочення частки працюючих у торгівлі (на 0,5 в.п.) та сільському господарстві (на 0,3 в.п.), а зростання зайнятості відбулося у будівництві (на 0,9 в.п.) та діяльності готелів та ресторанів (на 0,1 в.п.) в 2007 році в порівнянні з попередніми роками (див. табл.1).

Слід зазначити, що переважна більшість зайнятих у неформальному секторі працюють самостійно, а решта виконують роботу за наймом на основі усної домовленості з роботодавцем.

Неформальний сектор економіки є єдиним місцем прикладання праці для кожної другої особи, з числа зайнятих сільських жителів. Проте у міській місцевості зазначена зайнятість не набула суттєвого розповсюдження завдяки більш широким можливостям знайти роботу.

Аналізуючи отримані дані, можна зробити висновки, що в період з 2001-2007 роки кількість зайнятих у неформальному секторі істотно зросла, тому нагальним питанням для держави є вирішення причин неформальної зайнятості та їх подолання.

У різній економічній літературі широко обговорюються причини неформальної зайнятості. Угорський економіст Ласко М. вважає, що найбільша кореляція існує між неформальною зайнятістю і такими факторами, як рівень регулювання економіки,

податковий процес, корупція. Усі ці фактори є сильнодіючими і в економіці України [5, с. 9].

Таблиця 1.

Зайнятість у неформальному секторі економіки України за видами економічної діяльності за 2001-2007 рр.

Зайнятість у неформальному секторі	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Всього, тис. осіб	3276,4	3484,7	3461,1	3939,5	4436,3	4623,3	4732,5
у тому числі у % до підсумку:							
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство; рибальство, рибництво	73,2	74,4	73,1	70,2	72,0	71,6	72,1
Будівництво	4,4	4,7	5,9	6,1	6,9	7,7	7,1
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку; діяльність готелів та ресторанів	15,2	13,8	13,7	15,0	12,8	11,8	12,3
Діяльність транспорту та зв'язку	1,7	1,6	1,5	1,6	1,4	1,2	1,3
Інші види економічної діяльності	5,5	5,5	5,8	7,1	6,9	7,7	7,2

На наш погляд, найвпливовішими факторами неформальної зайнятості в Україні на даному етапі є такі:

– значне навантаження на фонд заробітної плати. Незважаючи на зниження прибуткового податку, оподаткування фонду заробітної плати залишається все ще неприйнятним для роботодавців і найманих працівників, особливо в секторі малого і середнього підприємництва.

– дефіцит гідної роботи і порушення роботодавцем прав наймати працівників. Людина, яка не може знайти підходящу роботу у формальному секторі економіки, має дві альтернативи: або стати безробітною, або піти у сферу неформальної зайнятості. Часто перед таким вибором опиняється молодь, яка становить значний прошарок сегмента неформальної зайнятості.

– зміна трудових мотивацій населення в бік прагнення самостійності в роботі.

– недосконалість і незрозумілість нормативно правової бази, яка регулює ринок праці та зайнятості.

– нерегульована трудова міграція населення – як зовнішня, так і внутрішня, представники якої значною мірою стають неформально зайнятими.

Протягом останніх років широко обговорюється позитивна та негативна роль неформальної зайнятості в економіці та життєдіяльності суспільства взагалі. Є відомий вислів Дітера Кассела про те, що неформальна зайнятість – це економічне мастило, соціальний амортизатор і вбудований стабілізатор в економіці перехідного періоду [2, с. 365].

Оцінюючи роль неформальної зайнятості на сучасному етапі, на нашу думку, слід виходити з її масштабів, сили впливу на соціально-економічний розвиток країни, а також з її можливих наслідків. Нині баланс між позитивними та негативними рисами неформальної зайнятості порушується в бік негативних. До того ж у часовій перспективі цей факт, очевидно, наростатиме, особливо у сфері використання трудового потенціалу суспільства. Тож уже сьогодні необхідно посилити увагу до цього сегмента ринку праці, спрямувавши його розвиток у цивілізоване русло [1, с. 32].

Розробляючи заходи економічної та соціальної політики щодо обмеження неформальної зайнятості в Україні, слід насамперед зважати на соціальну неоднорідність цього сегмента.

Отже, серед актуальних шляхів мінімізації неформальної зайнятості слід зазначити такі:

1. Підвищення стабільності і привабливості сектору формальної зайнятості:

– розширення можливості працевлаштування у сфері формальної зайнятості;

– зростання оплати праці і прибутків в усіх сферах і видах економічної діяльності;

– сприяння навчанню, підвищенню кваліфікації, перекваліфікації робітників відповідно до потреб роботодавців;

– розвиток контрактних відносин у процесі наймання і використання робочої сили;

– дотримання норм трудового законодавства, захист прав працівників на підприємствах формального сектору.

2. Стимулювання переходу зайнятих з неформального сектору у формальний, важливим напрямом якого є впровадження системи соціального страхування, у тому числі медичного.

3. Сприяння малому підприємництву:

– спрощення процедури реєстрації та ліцензування діяльності;

- створення ефективної приватизаційної моделі, яка б сприяла появі реальних власників на конкурентній основі;
- зменшення податків, насамперед на фонд заробітної плати;
- надання фінансової підтримки підприємствам малого бізнесу засобами гнучкої кредитно-податкової політики.

4. Забезпечення реального захисту соціально вразливих верств населення, створення умов для їхньої посиленої участі в суспільному виробництві відповідно до їхніх бажань і можливостей.

5. Удосконалення законодавчої бази, зокрема у сфері трудових відносин, оподаткування, підприємництва.

Наявність неформальної зайнятості – це за будь-яких обставин втеча від законів, свідчення їхньої недосконалості, того, що вони не виконують функцію захисту інтересів громадян. З іншого боку, необхідний жорсткий контроль за дотриманням законодавства на всіх рівнях влади і господарювання.

В основу зменшення неформальної зайнятості має бути покладено поліпшення загальноекономічної ситуації в державі, чому сприяють економічне пожвавлення і стійкий розвиток підприємств, зростання прибутків населення, реальне забезпечення мінімальних соціальних стандартів, соціальна підтримка окремих прошарків населення, контроль за його дотриманням, розширення зв'язків Державної служби зайнятості з місцевими органами влади з питань створення робочих місць і підвищення освітнього і професійного рівня населення, розвиток розгалуженої інфраструктури ринку праці тощо.

Список використаних джерел:

1. Венгер А.М. ефективна зайнятість населення України: соціально-економічна характеристика./ Зайнятість та ринок праці. Міжвідомч. наук. зб. – К., 1999. – Вип.10.

2. Герасимюк В.В. прихована зайнятість в Україні та шляхи її подолання// Оплата праці: проблеми теорії та практики. Зб. наук. пр. – Луцьк, 2000. – С. 439.

3. Зайнятість та ринок праці. Міжвідомчий науковий збірник НАН України і Міністерства праці та соціальної політики України. – Випуск №16. – 2002.

4. Пелюх В.М. Ринок праці та зайнятість. – К.: МАУП, 1997.

5. Україна: аспекти праці. Науково-економічний та суспільно-політичний журнал. – №1. – 2006.

6. [http:// www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua)

7. [http:// www.scnm.gov.ua](http://www.scnm.gov.ua)

Сухіна Л.П., Поповенко Н.С.,
Одеський Національний Політехнічний Університет

МЕТАЛУРГІЙНА ГАЛУЗЬ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

У статті відображено стан чорної та кольорової металургії на сучасному етапі. Розкриті основні проблеми галузі та тенденції розвитку української металургії в майбутньому.

Металургія як раніше, так і зараз представляє собою стратегічну галузь економіки будь-якої держави. Так, в Україні ця галузь присутня та складається з чорної та кольорової металургії. Переживши в кризові часи після розпаду Радянського Союзу, металургійні підприємства не тільки вижили, а й дістали подальшого розвитку, нарощуючи обсяги виробництва та реалізації продукції. Однак, посилення конкуренції на світових ринках металопродукції, зростання цін на енергоресурси, обмеженість бази сировини, зношеність виробничих фондів загрожують подальшому розвитку та стабільному існуванню цієї важливої для країни галузі виробництва.

В публікаціях, що освітлюють стан металургійної галузі України в минулому, на сучасному етапі і тенденції розвитку в майбутньому, сконцентрована інформація, що дозволяє ознайомитись з одним чи декількома питаннями [1-7].

Більш значну увагу приділяють чорній металургії, яка займає більшу питому вагу в металургійній галузі України [1, 4, 5]. Однак, для висвітлення усіх важливих питань, що стосуються металургійної галузі в цілому, необхідно провести аналіз накопиченого матеріалу для його групування в економічний всебічний огляд стану та перспектив української металургії.

Основною метою є освітлення сучасного стану металургійної галузі України, проблем існування та тенденцій розвитку в майбутньому.

В останні роки українська металургія збільшила основні виробничі показники. Динамічному розвитку галузі та економіки

країни в цілому допомагала сприятлива зовнішня кон'юнктура, пов'язана з зростанням цін металопродукції на світових ринках та те, що українська металургія – експортно-орієнтована галузь промисловості [1, с. 80].

Гірничо-металургійний комплекс України включає до свого складу 15 металургійних комбінатів за заводів, 3 феросплавних заводи, 14 гірничодобувних підприємств, 12 коксохімічних заводів, 15 заводів з виробництва труб, 20 метизних заводів, 13 заводів з виробництва вогнетривів та являє собою повну технологічну систему [2].

Металургійні заводи і комбінати виробляють продукцію чорної металургії, на їх долю припадає близько 98 % виробництва сталі та 100 % виробництва передільного чавуну. У виробництві прокату випуск плоского прокату складає близько 55 % виробничих потужностей, решта припадає на випуск довгомірного прокату, а також прокату з легованих марок сталі. Чорна металургія зосереджена в чотирьох областях України: Донецькій, Дніпропетровській, Луганській та Запорізькій [2]. У цих регіонах розташовані значні родовища природних ресурсів: залізних і марганцевих руд, коксового вугілля, флюсових та вогнетривких матеріалів [3].

Починаючи з 2000 року відзначається щорічне (в середньому на 2-5 %) збільшення виробничих показників у чорній металургії. Так, основні виробничі показники виросли на 28,1 % по чавуну, на 30,2 % по сталі й на 61,2 % по прокату в 2005 році в порівнянні з 2000-м [2]. В 2006 році в порівнянні з 2005 роком сукупні обсяги виробництва чавуну, сталі та прокату зросли на 6-8 % [4, с.16]. Інформація щодо зростання обсягів виробництва в розрізі основних видів продукції [2] наведена в таблиці 1.

Таблиця 1
Динаміка виробництва продукції чорної металургії в Україні
за 2000-2006 роки, млн. тонн

Продукція	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Чавун	25,69	26,36	27,63	29,52	31,05	30,77	32,93
Сталь	31,4	33,10	34,04	36,93	38,73	38,63	40,89
Сталевий прокат	22,46	25,25	30,16	32,31	33,38	33,37	36,20

Після розпаду СРСР та кризи 80-90 років ХХ – сторіччя в країнах СНД та в Україні внутрішній ринок металопродукції зна-

чно скоротився [4, с. 6]. Подальший зріст обсягів споживання продукції чорної металургії на внутрішньому ринку пов'язаний з погиршенням ситуації в будівництві, на транспорті, в машинобудуванні. Потреби внутрішнього ринку в прокаті забезпечуються власними потужностями металургійних підприємств України та мають тенденцію росту (так, в 2000 році – 15,6 %, в 2006 році – 21,9 %).

Частка експорту продукції чорної металургії в загальному обсягу продажу становить більше 60 %. Цьому сприяє вигідне розташування країни по відношенню до ринків збуту металопродукції: країн Європейської Співдружності, Близького Сходу та Росії. Вона займає одне з передових місць серед країн-виробників чорних металів, таких як Китай, Японія, США, Росія, Південна Корея й Німеччина.

Щодо основних економічних та фінансових індикаторів сектору чорної металургії, слід підкреслити, що середні показники рентабельності по металургійним та феросплавним підприємствам в 2006 році склали 14,26 %, що більше на 0,34 % в зрівнянні з 2005 роком. Обсяг виробництва за цей же час виріс на 7,8 млрд. грн. та склав 82,3 млрд. грн. Сукупні обсяги продажу металургійних і феросплавних підприємств склали 84,6 млрд. грн., що на 8,6 млрд. грн. вище по зрівнянню з 2005 роком. Фінансовий результат в 2006 р. перевищив рівень 2005 року на 1,642 млрд. грн.

По даним Держзовнішінформу [2] подальший розвиток буде розвиватися таким чином: реконструкція і часткова модернізація українських виробничих фондів дозволить збільшити виробничі потужності до 44-44,5 млн. тонн, або на 9-12 %. За рахунок максимального використання виробничих потужностей (до 95-97 %) планується також збільшити випуск прокату з 36,2 до 41,0 млн. тонн, або на 13 %. Хоча й планується підтримувати високу експортну орієнтацію металопродукції, у перспективі пріоритетної ролі набуде внутрішнє споживання, що буде пов'язане з високими темпами росту будівництва, машино-, судно- та автобудування, можливим погіршенням кон'юнктури світового ринку й надвиробництвом сталі. Передбачається, що в майбутньому невиключене корегування виробничих і торговельних показників чорної металургії держави в залежності від світової кон'юнктури, від розвитку економіки України залежно від економічних і політичних подій в країні та в світі.

Кольорова металургія займає значно меншу питому вагу в зрівнянні з чорною, але залишається досить потужним промисловим утворенням. За даними статистики до цієї галузі відносяться більше 70 підприємств.

В часи економічної кризи після розпаду СРСР, скорочення внутрішнього ринку для збуту, галузь не минули негативні явища занепаду. В роки становлення незалежності України сформувалась тенденція збільшення поставок на зовнішній ринок в умовах лібералізації торгівлі. Майже 80 % продукції цієї галузі йде на експорт, однак з кожним роком ситуація щодо внутрішнього споживання поступово поліпшується [2, 6].

Сировинною базою кольорових металів в Україні служать родовища руди урану, титану, цирконію, германія, графіту, нікелю, золота, скандію та гафнію, а також берилію, ніобію, танталу, міді, свинцю, цинку та молібдену. Алюмінієві, марганцеві, нікелеві, хромові, молібденові та цирконієві руди нині імпортуються в Україну. Однак у рудах міститься незначна кількість металу, що потребує розміщення виробничих потужностей поблизу джерел сировини і при цьому в руді міститься багато різним металів, що вимагає її комплексного використання. Для добування металів з руди також необхідна велика кількість енергії та води [3]. З економічної та екологічної сторін для виробництва кольорових металів доцільно використовувати вторинну сировину, що й активно впроваджено в підгалузі кольорової металургії. Найбільше використання лому і відходів кольорового металу, зібраного в межах України, зафіксовано при виробництві алюмінієвої і мідної продукції, а також при виробництві свинцю і цинку.

На експорт поставляється нерафінована мідь у злитках, мідні сплави, а також рафінована мідь, первинний алюміній та алюмінієві сплави в чушках [7]. По даним Держзовнішінформу [2] об'єми експорту нікелю, свинцю, цинку, олова незначні. Валютні надходження від експорту продукції кольорової металургії в 2006 році збільшилися на 44,5 % в зрівнянні з 2005 роком та склали 891,4 млн. дол. США (таблиця 2). З сировини експортуються значні об'єми титанових та цирконієвих руд і концентратів [2]. Однак, в 2006 році змінилась кон'юнктура експорту в порівнянні з попереднім роком в бік збільшення по титановій руді (з 44,2 % до 86,0 %) та зменшення по марганцевій (з 51,2 % до 6,3 %). Загальна сума валютних надходжень скоротилась на 1097,6 тис. дол. США при скороченні обсягів експорту руд і концентратів на 377,2 тис. тонн (таблиця 3).

Таблиця 2.
Експорт кольорових металів з України за 2005-2006 рр.

Метали й вироби з них	2005		2006		2006/2005, % (тонн)	2006/2005, % (USD)
	Кількість, тонн	Вартість, тис. USD	Кількість, тонн	Вартість, тис. USD		
Мідь	54060	168577	56577	302878	4,7	79,7
Нікель	138	3888	135	6557	-2,2	68,6
Алюміній	165341	317332	158798	405899	-4,0	27,9
Свинець	12856	11649	12990	14698	1,0	26,2
Цинк	81	125	81	196	0,0	56,8
Олово	421	2233	4	64	-99,0	-97,1
Інші	9785	113080	10435	161098	6,6	42,5
Усього	242682	616884	239020	891390	-1,5	44,5

Таблиця 3.
Експорт руд і концентратів з України

Руди й концентрати	2005		2006		2006/2005, % (тонн)	2006/2005, % (USD)
	Кількість, тонн	Вартість, тис. USD	Кількість, тонн	Вартість, тис. USD		
титанові	319646	48934	331431	63051	103,7	128,8

цирконієві	31574	15747	26837	17895	85,0	113,6
марганцеві	369984	19029	24348	1448	6,6	7,6
алюмінієві	1509	177	2865	388	180,2	219,2
хромові	1	0,4	20	7,8	2000,0	1950,0
Усього	722714	83887,4	385501	82789,8	53,3	98,7

Зростаючий попит на метали сприяє збільшенню цін на них, особливо кольорової металургії. Також впливають на зростання цін спекулятивні інвестиції на ринку товарних ф'ючерсів в значних обсягах. По розрахункам фахівців Світового банку, ринок металів більш привабливий, ніж ринок нафти (так, за останні чотири роки ціни на метали зросли в середньому на 180 %, на нафту – на 157 %) [7].

Ціноутворення як на зовнішньому, так і на внутрішньому ринку кольорових металів залежить від світових котирувань на Лондонській Біржі металів (ЛБМ). Збільшення обсягів попиту країн Азіатського регіону в зв'язку з розвитком в цих країнах проектів електроніки та енергетики, які мають значну металоємність виробництва, а також зростаючого попиту високоіндустріальних країн Європи та Америки, сприяють зростанню цін на кольорову металопродукцію [7]. Цей фактор служить причиною збільшення цін на сировину та металобрухт.

Слід зауважити, що для конкурентоздатності металопродукції вітчизняних виробників на світових ринках чорних та кольорових металів, при зростанні цін на сировину, матеріали та енергоресурси необхідно значну увагу приділяти собівартості продукції (утриманню від її зростання) та покращенню її якості, у відповідності до міжнародних стандартів.

Для подальшого розвитку та конкурентоспроможності металургійної галузі України найбільш значними задачами на сучасному етапі стають: технічне переоснащення на основі удосконалення передових технологій виробництва металопродукції,

енергозбереженню та екологічної безпеки, випуск більш технологічної і якісної продукції, освоєння виробництва нового асортименту металопродукції, скорочення витрат сировини і інших складових собівартості.

Подолавши економічну кризу 80-90 років ХХ сторіччя, відродивши виробництво продукції чорної та кольорової металургії, зайнявши істотну нішу на міжнародному ринку металів, досягши якості, яка відповідає міжнародним стандартам, металургійна галузь націлена на подальший розвиток та збільшення збуту виробленої продукції як на зовнішньому, так й на внутрішньому ринках.

Список використаних джерел:

1. Жирош Т. Железный рост. “Гвардия, всеукраинская рейтинговая программа”. 500. Рейтинг самых богатых компаний Украины, 2007. – С. 80-83.

2. Литвин В.М., Алехин А.Б., Осипов В.Н. Черная металлургия Украины: экономическая эффективность и проблемы налогообложения. – Донецк: ИЭП НАН Украины, 1998. – 45 с.

3. Пономаренко И. Пока еще прирост // Металл. – 2007. – №2. – С.16-17.

4. Металлургический комплекс стран СНГ: экономический аспект / Роменец В.А., Юзов О.В., Рубинштейн Т.Б. и др. – М.: МИСИС, 2003. – 298 с.

5. <http://www.zn.ua/2000/2200/36169>

6. <http://www.ukrdzi.com>

7. <http://www.tspu.edu.ua/subjects/65/8/Lekcii/Rozdil1%203/5/5.htm>

Тимошук Х.І., Панчишин В.В., Фещур Р. В.,
НУ “Львівська політехніка”, Інститут економіки та менеджменту

РОЗВИТОК МАШИНОБУДУВАННЯ ЯК ОДИН З ЧИННИКІВ СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

У статті розглядається процес розвитку вітчизняного машинобудування через призму становлення державної економіки. Аналізуються показники стану підприємств машинобудування за останні десять років.

Розвиток підприємства визначають як незворотну, спрямовану і закономірну зміну системи на підставі реалізації властивих їй механізмів самоорганізації. Розвиток системи означає її здатність до перетворення (трансформації) при збереженні відносною стійкості і протидії змінам.

Слід зазначити, що на розвиток підприємств машинобудування істотно впливають трансформаційні процеси, які відбуваються на макроекономічному рівні.

Закономірності, особливості та пріоритети соціально-економічного оновлення і зростання на етапі економічних трансформацій національної економіки України, а також роль технологічного потенціалу на шляху інноваційного розвитку детально досліджено у працях Лукінов І.І., Гейця В.М., Аслунд А. Моделі соціально-економічного розвитку в перехідному суспільстві, а також механізми формування моделей ринкової економіки наведено у працях Гейця В.М., Панченко Є.Г.. Критерії ефективності і показники соціального розвитку економіки розглядалися в роботі Гаврилишина Б., а соціальні складові економічних перетворень в Україні – у працях Лукінов І.І., Гейця В.М.

Як показали дослідження [8, 26] період трансформації економіки постсоціалістичних країн істотно залежить від глибини економічного спаду. Побудована регресійна модель:

$$y = 2,189 + 0,064 \cdot x + e, r^2 = 0,681,$$

де y – тривалість періоду трансформації (років), x – глибина

економічного спаду (%), r^2 – коефіцієнт детермінації, дає підставу стверджувати, що для країн Південно-Східної Європи та Прибалтійських країн відстежується щільна залежність між періодом трансформації економіки і глибиною економічного спаду.

Натомість такої щільної залежності для країн СНД не виявлено, оскільки на тривалість періоду трансформації економіки цих країн істотно впливають інші фактори, зокрема обрана стратегія розвитку.

Структурні зрушення у ВВП, трансформація підприємств, підвищення конкуренції позитивно вплинули на виробництво продукції, зокрема продукції машино- і приладобудування.

За даними Державного комітету статистики України, середньорічний темп приросту обсягу реалізованої продукції промисловості за 1999–2006 роки становив 8,9 %, у той час як для машинобудування цей показник склав 15,5 %, тобто машинобудування розвивається випереджувальними темпами [9]. За даними урядового порталу, упродовж першого півріччя 2007-го року підприємства машинобудівного комплексу зберігали високі темпи виробництва, особливо у виробництві машин для металургії (30,5 %), у виробництві автомобільного транспорту (25,0 %), побутових приладів (21,5 %), у будівництві та ремонті суден (15,0 %), у виробництві верстатів (7,7 %) і в авіаційній промисловості (6 %) [10].

Можна вважати, що машинобудування стає одним із найвагоміших економічних та інноваційно-технологічних чинників соціально-економічного розвитку країни. У структурі зайнятого населення за 2005 рік чисельність найманих працівників у промисловості становила 3,878 млн осіб (27,7 %), у той час як у машинобудуванні – 0,773 млн осіб (5,5%). Рентабельність операційної діяльності промислових підприємств за 2001–2005 роки зросла на 1,8 % і 2005-го року становила 5,5 %. У структурі обсягу реалізованої продукції промисловості за видами діяльності продукція машинобудування 2006-го року склала 12,9 %, що поступається лише продукції металургії та оброблення металу (24,4 %), виробництву та розподіленню електроенергії, газу та води (15,1 %) і продукції харчової промисловості та перероблення сільськогосподарських продуктів (14,8 %).

В експрес-довіді Держкомстату України “Підсумки роботи промисловості України за січень – травень 2007 року” зазначається, що в машинобудуванні рівень виробництва за січень

– травень 2006 року перевищено на 22,9 %. При цьому істотно наростили обсяги продукції підприємства з виробництва автомобільного транспорту (на 49,5 %), контрольно-вимірювальних приладів (на 39,5 %), машин для добувної промисловості і будівництва (на 39,2 %), електричних машин і устаткування (на 21,3 %), залізничного машинобудування (на 25,8 %), верстатів (на 10,8 %), побутових приладів (на 5,9 %).

Слід зазначити, що за перший квартал 2007 року із 556-ти найменувань інноваційних видів продукції, 324 упроваджено підприємствами машинобудування (58,3 %), з яких 182 (56,2 %) – машини, устаткування, прилади. Майже кожне десяте інноваційно активне підприємство впровадило нові технологічні процеси.

Вимоги до якості продукції машинобудування в ринкових умовах господарювання постійно зростають, що потребує наукового забезпечення і технологічного оновлення виробництва.

З метою розвитку конкурентоспроможного машинобудівного комплексу, здатного забезпечити основні сектори національної економіки ефективною продукцією власного виробництва, зокрема, обладнанням нового покоління для енергетики, гірничо-металургійного комплексу, автомобілебудування, авіаційної промисловості, залізничного транспорту тощо, Міністерством промислової політики України розроблено низку галузевих і державних комплексних науково-технічних програм.

Як зазначається в Постанові Кабінету Міністрів України від 18.04.2006р. №516 “Про затвердження Державної програми розвитку машинобудування на 2006-2011 роки” до галузі машинобудування належать 365 промислових підприємств та 57 науково-дослідних організацій. Основними складовими ринку машинобудівної промисловості є продукція таких галузей, як транспортне і енергетичне машинобудування, автомобілебудування, верстатобудування, машинобудування для нафтохімічної, хімічної, металургійної та гірничодобувної промисловості. Державною програмою розвитку машинобудування передбачається здійснити модернізацію існуючих моделей продукції з підвищенням її якісних характеристик, а також створити нові високотехнологічні види техніки, удосконалити структуру виробництва, забезпечити розвиток виробничих потужностей, упровадити нові технології, у т. ч. інформаційні.

Слід наголосити, що реалізація програм призводить не лише до кількісного зростання, а й до якісних перетворень у машино-

будівному комплексі. Вітчизняні підприємства (ВАТ “Сумське машинобудівне науково-виробниче об’єднання ім. Фрунзе”, концерн “Крюківський вагонобудівний завод”, ХК “Автокраз”, ВАТ “ХК Луганськтепловоз”, ЗАТ “Новокраматорський машинобудівний завод”, ВАТ “Дрогобицький завод автокранів”, ВАТ “Маріупольський завод важкого машинобудування”, ЗАТ “Дрогобицький долотний завод” та інші) освоюють нові технології, зокрема, ресурсозаощаджувальні, виробляють нові види техніки, інвестують кошти в розвиток власного виробництва, налагоджують випуск конкурентоспроможної продукції. За даними [10], концерн “Крюківський вагонобудівний завод” розробляє вітчизняний швидкісний візок для швидкісного залізничного сполучення, ВАТ “Сумське машинобудівне НВО ім. Фрунзе” вітчизняну нафтогазову промисловість сучасним високоефективним обладнанням, ЗАТ “Новокраматорський машинобудівний завод” виготовив обладнання двох слябових машин безперервного лиття заготовок для “Азовсталі” тощо.

Аналогічні тенденції розвитку машинобудування спостерігаються на регіональному рівні, зокрема у Львівській області. У структурі реалізованої промислової продукції за 2005 рік продукція машинобудування займала 14,8 %, а середньорічний темп приросту обсягу продукції машинобудування за 2000–2005 роки становив 18,0 %. У першому півріччі 2007-го темп приросту обсягу продукції машинобудування стосовно аналогічного періоду 2006 року становив 4,8 % [12].

Машинобудування віднесено до пріоритетних видів економічної діяльності у промисловому комплексі Львівської області, для розвитку яких розроблено кластерні моделі. Кластерна модель розвитку машинобудування має на меті інноваційний розвиток підприємств шляхом упровадження новітніх технологій і освоєння нових видів продукції, конкурентоспроможних як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках. Кластерна модель (система) є територіально-виробничим об’єднанням підприємств, які спільно з науково-дослідними установами, органами державної влади і громадськістю ефективно вирішують завдання соціально-економічного розвитку регіону. За рахунок упровадження подібних кластерних моделей (систем) розвитку машинобудування, приладобудування і хімічної промисловості прогнозується прискорений розвиток таких підприємств Львівської області, як ВАТ “Стрий-авто”, ВАТ “Укравтобуспром”,

ЗАТ “ГалАЗ”, ВАТ “Дрогобицький автокрановий завод”, ЗАТ “Львівський завод автотранспорту”, ВАТ “Львівський автобусний завод”, ВАТ “Львівсільмаш”, ВАТ “Конвесп” тощо.

Очікуваний соціальний ефект від упровадження кластерної моделі інноваційного розвитку промислового комплексу Львівської області виразиться в такому: створення нових робочих місць (близько 3 000), що призведе до зниження рівня безробіття; підвищення доходів населення регіону (підвищення соціально-економічного стандарту), що позитивно позначиться на міграційних процесах, а також на демографічній ситуації; розвиток сфери малого і середнього бізнесу, що забезпечить сталий соціально-економічний розвиток Львівщини [13].

Список використаних джерел

1. Лукінов І. І. Економічні трансформації (наприкінці ХХ сторіччя). – К.: Інститут економіки НАН України, 1997. – 455 с.

2. Економіка України: підсумки перетворень та перспективи зростання / За ред. акад. НАН України В. М. Гейця. – Х.: Форт, 2000 – 392 с.

3. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / За ред. акад. НАН України В. М. Гейця. – К.: Ін-т економ. прогноз., Фенікс, 2003. – 1008 с.

4. Аслунд А. Розбудова капіталізму. Економічні перетворення у країнах колишнього радянського блоку. – К.: Дух і літера, 2003. – 637 с.

5. Трансформація моделі економіки України (ідеологія, протиріччя, перспективи) / За ред. акад. НАН України В. М. Гейця. – К.: Логос, 1999. – 500 с.

6. Перехідна економіка / В. М. Геєць, Є. Г. Панченко, Е. М. Ліанова та ін.: За ред. В. М. Гейця. – К.: Вища школа, 2003. – 591 с.

7. Гаврилишин Б. Дороговкази в майбутнє: До ефективніших суспільств. – К.: Основи, 1993. – 238 с.

8. Математические модели трансформационной экономики / Клебанова Т.С., Раевнева Е.В., Стрижиченко К.А., Гурьянова Л.С., Дубровина Н. А. – Х.: ИД “ИНЖЕК”, 2004. – 280 с.

9. Постанова КМ України від 18.04.2006 р. № 516 “Про затвердження Державної програми розвитку машинобудування на 2006-2011 роки”.

10. <http://www.stat.lviv.ua>.

11. <http://www.oblrada.lviv.ua>.

12. <http://www.ukrstat.gov.ua>.

13. <http://www.kmu.gov.ua>.

*Тріска Н.І., Луной Л.Б., Русул Л.В.,
Буковинська Державна Фінансова Академія*

МЕДИЧНЕ СТРАХУВАННЯ ТА НЕОБХІДНІСТЬ ЙОГО ЗАПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

У дослідженні описано основні стратегічні напрями процесу реформування системи медичної допомоги в Україні і викладено авторське бачення загальних підходів до проведення ефективної реформи в системі охорони здоров'я. Науково доведено, що запровадження обов'язкового медичного страхування населення – це перехід у медичному забезпеченні країни на європейські стандарти в питанні здоров'я людини.

Переведення медичної галузі України на ринкові засади – процес довготривалий. Це постійний динамічний процес організаційного й управлінського генезу, котрий засвідчує необхідність адаптації чинної системи охорони здоров'я до політичних, соціальних і економічних умов нашої держави, що постійно змінюються й удосконалюються.

Метою статті є розкриття питань щодо процесу реформування нинішньої системи медичного забезпечення, визначення передумов розвитку обов'язкового медичного страхування та соціального аспекту медичного забезпечення.

Основні аспекти проблеми формування та розвитку страхового ринку в умовах перехідної економіки отримали висвітлення в економічній літературі. Належне місце в розробці цієї теми займають праці вітчизняних та іноземних економістів: Е. Вальяна, К. Вобляя, А. Манеса, В. Базиловича, О. Василика, В. Грушка, С. Осадця, Дж. Гендерсона, Е. Магуйара, Г. Муні і Е. Уотерса.

Процес реформування нинішньої системи медичного забезпечення за своєю суттю, на нашу думку, повинен бути системним і комплексним, а за змістом має базуватися на таких стратегічних напрямках:

1. Внесення змін і доповнень до ст. 49 Конституції Украї-

ни (1996) у частині як безоплатності медичної допомоги, так і наявної неможливості скорочення мережі державних та комунальних медичних закладів, а також створення відповідної законодавчої бази, необхідної для запровадження ринкових механізмів до чинної медичної галузі.

2. Структурна перебудова медичної галузі з перенесенням акцентів у медичному забезпеченні зі стаціонарної медичної допомоги на її первинний рівень, де основною дійовою особою має стати підготовлений у нових умовах вищої медичної школи лікар загальної практики (сімейний лікар).

3. Створення системи багатоканальності у фінансуванні медичної допомоги, що спричинить зміну принципів у фінансуванні медичних закладів і оплату праці медичному персоналу.

4. Запровадження цивілізованого ринку медичних послуг з основними його суб'єктами: провайдерами, платниками податків і пацієнтами й обов'язково – політикою держави в цьому питанні.

5. Удосконалення процесу навчання у вищій медичній школі України згідно з вимогами Болонської угоди щодо підготовки лікарських кадрів.

6. Запровадження процесів демократизації у структурних підрозділах органів і закладів чинної системи охорони здоров'я усіх рівнів і форм власності.

7. Соціальний і професійний захист працівників галузі через асоціації: професійні товариства лікарів, медичних сестер.

Звісно, для проведення ефективної реформи в системі охорони здоров'я самих президентських указів замало. Необхідними умовами у цьому питанні мають бути: політична воля у вищих ешелонах влади (Президента, уряду, парламенту); державницька позиція і національна ідея в ідеологів процесу реформування медичної галузі; готовність МОЗ України й органів місцевого самоврядування – як виконавців процесу реформування медичної галузі – до політичної, фінансової та громадянської відповідальності перед Президентом, урядом, парламентом і народом за те, що робиться в системі медичного забезпечення.

Прерогатива в запровадженні ОМС обґрунтовується ще й тим, що отримання медичної допомоги в державних і комунальних закладах системи охорони здоров'я України потребує чималих фінансових витрат пацієнта чи його родини, які не підлягають на сьогодні страховому відшкодуванню чи страховому покриттю, що негативно позначається не лише на інтересах

особи, а й на інтересах конкретної громади.

Правовою передумовою запровадження системи ОМС є стаття 49 Конституції України (1996), стаття 18 Закону України “Основи законодавства України про охорону здоров’я” (1992), Концепція розвитку охорони здоров’я населення України (2000), статті 4, 5, 6 Закону України “Про страхування” (19%) тощо [1, с. 124].

Можна до безконечності дискутувати про суть цих документів у питанні запровадження системи обов’язкового медичного страхування, але переконує тут те, що правова колізія в незалежній державі, котра визначає потребу у цій економічній інновації, значною мірою вирішена, і це факт, який не підлягає сумніву. Одначе, як доповнення до цього, правовим механізмом має бути ще закон України про обов’язкове медичне страхування.

Медична передумова є досить обсяговою як у управлінському, організаційному, фармацевтичному, так і в суто медичному плані. У своєму дослідженні ми зупинимося лише на основних її складових.

1.Процес дезінтеграції в системі охорони здоров’я на початку 90-х років ХХ століття призвів до хаотичного розпаду централізованої колись системи органів управління і медичних закладів різних рівнів, котрі де-юре втратили підтримку на макрорівні держави, а де-факто стали незалежними, випрацюовуючи при цьому власну стратегію виживання.

Це призвело до порушення єдиного медичного простору в новітній Україні та втрати наступності на етапах медичного забезпечення, без чого медична допомога не може існувати, а також до втрати контролю за якістю надання медичних послуг і спричинило їхню нерівномірність у територіальному розподілі (міська – сільська місцевість, столиця – райони).

2.На сьогодні сім’я стала основним агентом у забезпеченні пацієнтові медичних послуг, несвідомо запровадивши в медичне забезпечення принцип деінституалізації.

3.Наявна серед української людності ментальна традиція взаємної підтримки, високий рівень освіти теперішнього населення, зниження особистих грошових прибутків у людей, дезінтеграція в медичному забезпеченні й досвід самостійного розв’язання проблем зі здоров’ям призвели до погіршення стану здоров’я нації і зменшення чисельності населення України,

що становить на сьогодні 46 988 тис. осіб.

4. Перехід наявних медичних послуг у сферу тіньового фінансування – безпосереднього взяття плати лікарями з пацієнтів – став принциповою рисою у неформальній оплаті праці лікаря й фінансуванні системи охорони здоров'я, передусім через придбання медикаментів та інших засобів і виробів медичного призначення.

Водночас неформальні угоди стали “базовою нормою” в практичній діяльності системи охорони здоров'я, що аж ніяк не сприяє розвитку здорової ринкової конкуренції в медичному забезпеченні.

5. Дизбаланс організаційного, управлінського й психологічного генезу в системі охорони здоров'я пояснюється ще й тим, що, по-перше, як населення, так і медичний персонал невдоволені, з відомих причин, діяльністю нинішньої системи охорони здоров'я і покладають значні сподівання на зміну її організації; по-друге, медичний персонал відчуває себе професійно невпевненим у своїх діях і має постійну невизначеність в отриманні фінансових прибутків; по-третє, незаможні пацієнти, яким надається “безоплатна” медична допомога, відчувають себе приниженими, тоді як порівняно заможні пацієнти згодні, щоб система оплати за медичні послуги була чітко регламентована; по-четверте, центральна й місцева влада втратила контроль за процесами в медичному забезпеченні.

6. Проте найголовнішою медичною передумовою організаційного генезу в запровадженні ОМС є бажання і вимога суспільства змінити форму організації системи медичного забезпечення, котра відповідала б економічному й політичному курсу новітньої України і будувала свою діяльність у поліпшенні здоров'я суспільства на перспективу [2, с. 41].

Психологічна передумова у своїй структурі поєднує процес усвідомлення населенням того, що відповідальність за стан здоров'я чи виникнення хвороби вже сьогодні покладається на конкретну людину, що, в кінцевому результаті, потребує чималих фінансових витрат із її боку.

Соціальний аспект медичного забезпечення, що безпосередньо визначає реальну потребу в запровадженні ОМС серед населення, у своїй суті базується на таких аргументах, як: можливість реалізувати серед осіб громадянського суспільства конституційне право громадян на фінансове забезпечення у випадку

хвороби; здатність налагодити ефективний процес відтворення, зміцнення і збереження здоров'я людей; намагання держави на якісному рівні вирішити питання соціального захисту людини в момент її хвороби чи травми; наявність у країні як значної кількості осіб, котрі, з огляду на певні обставини, не беруть участі у суспільно корисній праці й не мають змоги за рахунок заробітної плати підтримувати свої життя і здоров'я, так і тих осіб, котрі є дієздатними, але не мають можливості реалізувати цю дієздатність; сприяння скороченню розриву в рівнях матеріального забезпечення працюючих і непрацюючих громадян у процесі отримання медичної послуги; спроможність центральних виконавчих органів управління охорони здоров'я до передачі частини функцій медичних працівників соціальним працівникам, вивільнення першим значної кількості часу на профілактичну, діагностично-лікувальну та реабілітаційну діяльність; наявність у населення України традиції взаємної підтримки, що дасть змогу успішно реалізувати потенціал взаємодопомоги, котрий об'єднується навколо принципу "солідарності" в оплаті медичних послуг; оптимальне поєднання інтересів держави, суспільства, підприємств і громадян при використанні коштів ОМС [3, с. 78].

Запровадження ОМС населення – це перехід у медичному забезпеченні на європейські стандарти в питанні здоров'я людини, що допоможе нашій державі в геополітичному плані стати європейською країною.

Нарешті система обов'язкового медичного страхування дасть змогу значною мірою упорядкувати економіко-правові й соціальні відносини в медичній галузі та створити відповідне підґрунтя для виходу зі стану розбалансованості процесу управління у системі медичного забезпечення, а також зі стану кризи здоров'я у громадянському суспільстві України.

Грунтуючись на результатах проведеного дослідження системи обов'язкового медичного страхування, можна зробити висновок, що ця система є об'єктивно необхідною складовою страхового ринку будь-якої країни із розвинутою соціально орієнтованою економікою. На жаль, затримки у запровадженні з одного боку, та недостатня ефективність функціонуючої у рамках транзитивної економіки України системи фінансового забезпечення медичного обслуговування громадян – з іншого гальмує процес економічного зростання, не забезпечує соціальну захищеність населення України. Гострота про-

блеми формування нового страхового механізму фінансування державної системи охорони здоров'я за умов переходу до ринкової економіки об'єктивно потребує реалізації комплексу заходів, спрямованих на розбудову і вдосконалення системи загальнообов'язкового медичного страхування.

Список використаних джерел:

1. Вірменко В.В. Обов'язкове медичне страхування як фактор посилення соціальної захищеності населення України // Формування ринкових відносин в Україні. – 2006. – № 8. – С. 123 – 127.
2. Мних М.В. Медичне страхування та фактори його запровадження в Україні // Економіка та держава. – 2007. – № 2. – С. 40-41.
3. Рудень В.В., Сидорчук О.М. Передумови запровадження обов'язкового медичного страхування // Фінанси України. – 2006. – № 10. – С. 71-78.

Фесюк Р.В., Ковальчук В. М.,
Національний університет "Острозька академія"

МОДЕЛЮВАННЯ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ ІНФЛЯЦІЇ В УКРАЇНІ

У статті проаналізовано основні методи, за допомогою яких відбувається моделювання та прогнозування інфляційних процесів в Україні. Виявлено ряд недоліків даних методів і запропоновано використання даних моделей, а також виділено найбільш перспективні методи та дослідження та моделювання складних економічних процесів за допомогою яких можна отримати найбільш точні результати.

Показники інфляції в Україні все частіше повертають до себе увагу. Це пояснюється тим, що на врахуванні інфляції ґрунтується вся соціально-економічна, фінансова та банківська політика. По-перше, з нею пов'язані соціальні питання: індексація пенсій та допомог, зростання заробітної плати тощо. По-друге, складання економічних програм на мікро– та макрорівнях. По-третє, визначення процентних ставок, у тому числі облікової ставки Національного банку України. По-четверте, взаємовідносини з міжнародними фінансовими організаціями, які надають великого значення рівню інфляції та виконанню зобов'язань щодо його зниження.

В умовах реформування економічних відносин для обґрунтування перспектив розвитку економіки держави, оцінки її ресурсів, для вирішення нагальних соціально-економічних проблем та інших завдань, на макроекономічному рівні потрібні кількісні характеристики показників зміни цін в розрізі основних галузей матеріального виробництва. Такі оцінки корисні також для аналізу тенденцій та моделювання інфляційних процесів.

Дана тема досить актуальна, оскільки інфляція є одним із індикаторів макроекономічної нестабільності і фактором, від якого в значній мірі залежить соціально-економічний розвиток країни. Тому визначення рівня інфляції, її приборкання та підтримання на сприятливому для економіки рівні є ключовою проблемою державної економічної політики.

Мета дослідження полягає в побудові та оцінці моделей інфляції, адаптованих під особливості України та прогнозування інфляції на короткострокову перспективу.

Питання, пов'язані з проблемами моделювання, прогнозування, управління інфляцією в перехідній економіці, широко висвітлюються у науковій літературі. Серед вітчизняних дослідників інфляції слід, зокрема, відмітити А. Гальчинського, В. Гесця, В. Дербенцева, С. Дзюбика, Б. Кваснюка, М. Ковалю, Т. Ковальчука, О. Мельника, В. Найдьонова, М. Павловського, М. Савлука, А. Савченка, В. Степаненко та інших.

Але, незважаючи на велику кількість наукових публікацій і певні досягнення в теорії та практиці, дана проблема продовжує залишатися предметом наукових досліджень.

Під інфляцією, як правило, розуміють зростання загального рівня цін у країні впродовж певного періоду часу, що супроводжується знеціненням національної грошової одиниці.

Інфляція – явище досить складне за формою її прояву та за сукупністю чинників, що її спричинюють. Зовні вона виявляється в зростанні цін на товари і тарифів на послуги, у падінні валютного курсу національних грошей, у поглибленні товарного дефіциту. Усі ці явища є проявом знецінення грошей, незалежно від причинно-наслідкових зв'язків між грошима і товарами на ринку. Проте інфляція не є лише грошовим феноменом. Вона є тонким соціально-економічним явищем, яке породжене диспропорціями відтворення у різних сферах ринкового господарства [2, с.28].

Сучасна інфляція виникає і розвивається під дією багатьох факторів. Проте економічною теорією доведено, що основними причинами інфляції є перевищення товарного попиту над пропозицією (інфляція попиту) та зростання грошових витрат виробництва (інфляція витрат). Ці дві класичні причини спричиняються низкою монетарних та загальноекономічних чинників.

Таким чином, інфляція є результатом порушення макроекономічної рівноваги, але водночас вона сама породжує низку соціальних та економічних проблем. Тому доцільно розглянути наслідки даного явища на різні сфери суспільного життя.

Інфляція зменшує поточне споживання та зацікавленість у продуктивній праці, знецінює заощадження, гальмує технічний прогрес, внаслідок інфляції поглиблюється майнова нерівність, у соціальній сфері інфляція створює передумови для перерозподілу доходів між найманими працівниками та підприємцями

на користь останніх. Розгортання інфляційних процесів призводить до такого загострення економічних та соціальних суперечностей, що держави починають вживати заходів для подолання інфляції та стабілізації грошового обігу [5,с.48].

Зважаючи на все це, можна зробити висновок про необхідність прогнозування інфляційних процесів та практичне значення одержаних результатів.

Проведення досліджень та моделювання інфляційних процесів перехідної економіки є потребою урядів країн, що досі не досягли того рівня розвитку, який би дозволяв проводити ефективну цінову політику та оптимізувати інфляційні процеси, а отже розробка та використання моделей для контролю за індексом споживчих цін у країні є дуже важливим фактором економічного розвитку.

Метою прогнозування інфляції є створення наукових передумов для прийняття та реалізації управлінських рішень щодо інфляційних процесів. З огляду на це, основними функціями прогнозування інфляції є науковий аналіз інфляційної динаміки; дослідження причинно-наслідкових зв'язків, які визначають динаміку цін; оцінка темпів інфляції; виявлення альтернатив розвитку інфляційного процесу. З метою дотримання зазначених функцій прогнозування інфляції має ґрунтуватися на певних принципах, до яких можна віднести: принцип цілеспрямованості, системності, наукової обґрунтованості, адекватності та альтернативності. Дотримання цих принципів покликане забезпечити методологічну єдність різних методів та моделей інфляційного прогнозування [3,с.58].

Надійність прогнозування інфляції залежить від правильного вибору методу її прогнозування. На шляху до помірної інфляції в Україні були сформовані та апробовані на практиці два основних методи прогнозування інфляції: метод факторного аналізу та метод регресійного аналізу.

До переваг методу факторного аналізу можна віднести: по-перше, прогноз інтегрального індексу інфляції дозволяє виявити, за рахунок яких товарних груп і в якій мірі зростають ціни; по-друге, при використанні цього методу можуть бути враховані ризики прогнозування, особливо ті, які пов'язані із зовнішньоекономічною кон'юнктурою; по-третє, даний метод створює умови для розробки кількох варіантів прогнозних сценаріїв.

Основний недолік методу факторного аналізу полягає в тому, що він спирається на систему припущень щодо поведінки

інфляційних факторів у прогностному періоді. Оскільки в основі цих припущень лежить метод експертних оцінок, то результати прогнозування інфляції сильно залежать від суб'єктивного фактора. Крім того, велика кількість факторів, які враховуються при застосуванні цього методу, робить її надто трудомісткою.

Тому широке застосування в практиці прогнозування інфляції мають регресійні моделі. В науковій літературі пропонується багато варіантів таких моделей. В останні роки в Україні в практичному прогнозуванні інфляції використовується регресійна модель прогнозування макроекономічних показників (CASE модель), розроблена спільно польськими та українськими науковцями, складовим елементом якої є прогнозування індексу споживчих цін.

Загальною рисою всіх регресійних моделей є те, що вони спираються на фактори кількісного рівняння. Поряд з цим, досить часто в якості ендогенних змінних таких моделей використовуються фактори, які впливають на інфляцію витрат. До них відносять середню зарплату, продуктивність праці, ціни на імпорتنі енергоносії, валютний курс тощо [3, с.59].

Важливою перевагою методу регресійного аналізу є високий рівень об'єктивності прогностних розрахунків, оскільки він спирається на відповідний математичний апарат. Але головний недолік цього методу полягає в тому, що коефіцієнти регресії, які лежать в його основі, відображають зв'язок між інфляцією та її факторами у минулому періоді, а в прогностному періоді вони можуть змінюватися, особливо при виникненні дестабілізуючих явищ.

У зв'язку з цим для прогнозування інфляційних процесів в Україні та отримання найбільш точних результатів було запропоновано використання адаптивних моделей, які є найбільш перспективними методами дослідження і моделювання складних економічних систем.

Дані методи базуються на припущенні про те, що статистичні дані мають різну інформаційну цінність. Найбільш важливою є інформація про останні періоди функціонування економічної системи. По мірі віддалення від останнього періоду дані починають старіти і моделі, які враховують такі дані, стають неточними.

Адаптивні моделі дають можливість будувати самокорегуючі економіко-математичні моделі, що можуть реагувати на зміну умов функціонування економічної системи та враховують інформаційну цінність статистичних даних.

В адаптивних моделях найбільш важливою є формула, за допомогою якої можна одержати прогнозовані значення. В основі такої формули лежить ряд Тейлора, а сама вона має наступний вигляд:

$$\hat{y} = \hat{a}_0 + \hat{a}_1 x + \hat{a}_2 x^2 / 2,$$

де \hat{y} – індекс інфляції у прогнозованому періоді;

$\hat{a}_0, \hat{a}_1, \hat{a}_2$ – параметри моделі;

x – період на який роблять прогноз [4, с.8].

Адаптивна модель для короткострокового прогнозування інфляції побудована на основі показників інфляції протягом 1997-2007 років, оскільки значні коливання інфляції 1991-1996 років не можуть дати якісних показників для прогнозу.

У процесі досліджень була отримана функція виду:

$$\hat{y} = 364,681 + 5,518275x + 0,08836x^2.$$

На основі даної функції обраховано річний та щомісячний темпи інфляції на 2008 рік, при чому річний темп інфляції становить близько 22%, а щомісячні значення дещо менші, ніж реальні показники перших місяців року, що дає підстави для припущень про можливість встановлення вищого темпу інфляції за прогнозований рівень.

Як відомо, інфляція в Україні в лютому 2008 року сповільнилася до 2,7% в порівнянні з 2,9% в січні. Однак вже в березні вона становила 3,8%. Таким чином, з початку поточного року інфляція склала вже 9,7%, що вище закладеного до Держбюджету показника на весь 2008 рік – 9,6% [1].

Прогнозування інфляції в Україні є дуже складним процесом, оскільки політична та економічна нестабільність не дають змоги отримати якісних показників для здійснення цього прогнозу. Основною проблемою є те, що різні органи державної влади подають різну за змістом інформацію про перебіг інфляційних процесів в Україні.

Прем'єр-міністр Юлія Тимошенко обіцяла, що рівень інфляції не перевищить 9,6%, тобто рівня закладеного в Держбюджеті на весь 2008 рік. Однак Національний банк України (НБУ) пропонував уряду підвищити прогноз інфляції хоча б до 12%. Міністерство економіки України прогнозує інфляцію на рівні 10,5-12,5%, якщо буде проводитись продумана політика і співпраця з Національним банком. За оцінками ж самого Національного банку України, за умови незмінності прийнятого Держбюджету-2008 інфляція цього року сягне 14,8%. Світовий банк також змі-

нив прогноз рівня інфляції в Україні за підсумками 2008 року з 9,6 % до 13,8 % у зв'язку зі збільшенням інфляційних очікувань та з урахуванням прийнятого на 2008 рік бюджету країни.

Водночас незалежні експерти вважають, що значення рівня інфляції в 2008 році буде значно вищим, ніж його прогнозують. На основі дослідження темп приросту інфляції в 2008 році очікується на рівні 22 % і вище, що впливає з результатів аналізу адаптивної моделі для короткострокового прогнозування інфляції.

Таким чином, існування великої кількості прогнозів свідчить про те, що всі вони мають у собі чималу частку невизначеності пов'язаної з політичною та економічною нестабільністю в країні. Однак який би прогноз не був, його точність та адекватність ми оцінимо тільки в кінці періоду, на який робиться сам прогноз.

Практичне значення результатів даного дослідження полягає у вдосконаленні методів прогнозування та регулювання інфляції на етапі стабілізації економічного розвитку України. Отримані наукові результати можуть бути використані органами державного управління в процесі обґрунтування та прийняття рішень щодо прогнозування та регулювання інфляційних процесів.

Отже, моделювання та прогнозування інфляції у перехідній економіці є дуже складним та трудомістким процесом. Однак параметри, отримані у результаті досліджень, дають змогу набагато краще проаналізувати діяльність та прийняти ефективне управлінське рішення, уникаючи складних соціально-економічних наслідків.

Список використаних джерел:

1. Закон України "Про Державний бюджет на 2008 рік".
2. Булавина О.А. Модель регулювання інфляції в умовах сталого економічного розвитку // Інформаційні технології в економіці, менеджменті і бізнесі: проблеми науки, практики і освіти: Зб.наук.праць. – К.: Вид-во Європейського університету, 2002. – С. 28-33.
3. Дербенцев В. Залежність інфляційних процесів від технологічної структури економіки. // Банківська справа. – 2001. – №2. – С. 57-60.
4. Ковальчук В. М. Матеріал лекцій з курсу "Прогнозування соціально-економічних процесів". – Острог, 2008.
5. Сменковський А. Ю. Інфляція та економічне зростання: стратегічний вимір. // Актуальні проблеми економіки. – 2001. – №5-6. – С. 45-54.
6. www.ukrstat.gov.ua

*Штинь О.В., Данилюк Р.Л., Забарєва О.В.,
Буковинська державна фінансова академія*

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНИХ ВАЖЕЛІВ ВПЛИВУ НА РОЗВИТОК ВІТЧИЗНЯНОЇ КУРОРТНО- ОЗДОРОВЧОЇ ТА ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ

Досліджено розвиток курортно-оздоровчої та туристичної сфери України. Визначено, що виконання державної Програми розвитку туризму дасть змогу відновити і зміцнити потенціал для розвитку внутрішнього та іноземного туризму з урахуванням природно-кліматичного, рекреаційного, соціально-економічного та історико-культурного потенціалу України.

Держава проводить макроекономічну і регіональну політику, допомагає формуванню сприятливого для господарської діяльності середовища, передусім за напрямками, які відповідають інтересам суспільства. Дедалі більшого значення для розвитку економіки та соціальної сфери в Україні набуває курортно-оздоровча сфера, що стрімко інтегрується в світову туристичну індустрію. Дослідженням проблеми розвитку вітчизняного туризму займалися різні вчені, зокрема Антонов А.Л., Розметова О.Г., Добровольський А.Б., Гулич О.І., Данилишин Б.М., Міщенко В. та інші.

Нині в Україні налічується понад 20 тис. закладів для розміщення туристів і відпочиваючих. Створення нового іміджу українського турпродукту, конкурентоспроможного в нашій державі та за кордоном, комплексний підхід до розвитку туризму й курортів на регіональному рівні, підтримка розвитку малого й середнього бізнесу в туристичній сфері зумовили неухильне зростання кількості туристів й кількості наданих їм послуг.

Внаслідок поступального розвитку міжнародного співробітництва в сфері туризму кількість іноземних туристів, які відвідують Україну щороку зростає. В 2004 р. введено в дію ЗУ "Про внесення змін до Закону України "Про туризм", з чим пов'язано початок ліцензування туроператорської та турагентської. Пріоритетними видами туристичної діяльності залиша-

ються внутрішній та виїзний туризм. У 2002-2006 рр. турфірми України віддавали переваги роботі в'їзному туризму, який за кількістю перевищував виїзний.

Обсяг наданих туристичних послуг суб'єктами туристичної діяльності в Україні у 2006 р. збільшився порівняно з 2004 р. на 29 % і становить 2,8 млрд. грн. це зумовлено підвищенням вартості одного турс-дня та подовженням тривалості подорожі. Протягом 2006 р. середня вартість путівки зросла на 34 %. Найбільше зросла середня вартість путівки по внутрішньому туризму (на 46 %) за рахунок збільшення середньої тривалості подорожі від 5,9 до 6,4 турс-дні та підвищення середньої вартості одного турс-дня на 35 %.

За географічними напрямками туристичні потоки майже не зазнали змін. Як і в попередні роки, українці подорожували до Туреччини (33 %), Єгипту (22 %), Росії (5 %), Польщі (3 %). В Україну приїздили переважно з росії (47%), Німеччини (6 %), Англії (4 %), Білорусі (3 %) [2, с. 84].

Першочерговим напрямом роботи держави в туристичній сфері залишається розбудова договірно-правової бази зовнішніх відносин, насамперед, з країнами, що є для України генеруючими туристичними ринками. Станом на 1 січня 2007 року укладено 44 міждержавні та міжвідомчі угоди про співробітництво в галузі туризму, в тому числі 12 з них країнами ЄС.

Розвиток туризму істотно впливає на такі сектори економіки, як транспорт, торгівля [1], зв'язок, будівництво, сільське господарство, і є одним з найбільш перспективних напрямів структурної перебудови економіки. До основних пріоритетних напрямів державного регулювання розвитку сфери послуг туризму належить, насамперед, законодавче та нормативно-правове регулювання туристичного бізнесу

Нормативно-правова база державного регулювання сфери послуг туризму включає Конституцію України, Закон України "Про туризм" та ін. нормативно-правові акти. Майнові відносини в галузі туризму засновані на рівності, автономії і майновій самостійності їх учасників, регулюються Цивільним та Господарським кодексами України з урахуванням особливостей, встановлених законодавством [3, с. 2].

Основними пріоритетними напрямками державної політики в галузі туризму визнано:

– удосконалення правових засад регулювання відносин в галузі туризму;

- забезпечення становлення туризму як високорентабельної галузі економіки України, заохочення національних та іноземних інвестицій у розвиток індустрії туризму;
- розвиток виїзного та внутрішнього туризму, сільського, екологічного туризму;
- розширення міжнародного співробітництва, утвердження України на світовому туристичному ринку;
- забезпечення доступності туризму та екскурсійних відвідувань для дітей, молоді, людей похилого віку, інвалідів та малозабезпечених громадян шляхом запровадження пільг стосовно цих категорій осіб.

Реалізація державної політики в галузі туризму здійснюється шляхом, у визначення і реалізації основних напрямів державної політики в галузі туризму, пріоритетних напрямів та програм розвитку. Програма розвитку туризму укладається з метою реалізації довгострокових пріоритетів країни в галузі туризму і становлять комплекс взаємопов'язаних правових, економічних та організаційних заходів, спрямованих на реалізацію конституційних прав громадян [1, с. 86].

Зокрема, Державна програма розвитку туризму в Україні на 2002-2010 рр. у покликана стимулювати ефективне використання наявних рекреаційних ресурсів, підвищити рівень міжгалузевого співробітництва, стимулювати розвиток ринкових відносин у туристичній сфері, визначити перспективи подальшого розвитку туризму на основі аналізу його сучасного стану. Програмою передбачається здійснення комплексу заходів щодо удосконалення системи управління туристичною галуззю, нагромадження на підприємствах туристичної галузі необхідних для здійснення структурних перетворень матеріальних і фінансових ресурсів, створення умов для реалізації інвестиційних проектів. Основною метою Програми є створення конкурентоспроможного на міжнародному ринку національного туристичного продукту, здатного максимально задовольнити туристичні потреби населення, забезпечення комплексного розвитку регіонів за умови збереження екологічної рівноваги та культурної спадщини.

Отже, виконання Програми дасть змогу відновити і зміцнити існуючу матеріально-технічну базу туризму, створити якісний національний туристичний продукт, здатний максимально задовольнити потреби населення, створити передумови для

залучення іноземних інвестицій, сприяти ефективному туристичному обміну та зміцнення іміджу України на міжнародній арені, а також забезпечити створення високоприбуткової галузі економіки, яка задовольнить потреби внутрішнього та іноземного туризму, з урахуванням природно-кліматичного, рекреаційного, соціально-економічного та історико-культурного потенціалу.

Список використаних джерел:

1. Антонов А.Л. Державне регулювання використання природно-ресурсного потенціалу розвитку курортно-оздоровчих територій. // Економіка та держава. – 2007. – №11. – С. 84-88.
2. Розметова О.Г. Методи прямого державного регулювання курортно-оздоровчої сфери. // Економіка та держава. – 2008. – №1. – С. 83-85.
3. Черчик Л.М. Напрями державного регулювання сфери рекреаційного природокористування// Економіка та держава. – 2007. – №2. – С. 49-52.

Секція 3

**СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ
ФІНАНСОВОГО РИНКУ**

Єдинак В.С., Чубай В.М.,

Інститут підприємництва та перспективних технологій

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АУДИТОРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ У ЗВ'ЯЗКУ З ІНТЕГРАЦІЄЮ В СВІТОВИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ ПРОСТІР

Розкрито перспективи розвитку аудиторської діяльності в Україні, розглянуто вітчизняний досвід в сфері аудиту та виділено проблеми пов'язані з його проведенням на вітчизняних підприємствах

На сьогодні аудит є обов'язковою умовою цивілізованого функціонування ринкової економіки кожної країни. В Україні аудиторська діяльність активно розвивається лише друге десятиліття, оскільки цей процес розпочався тільки після проголошення незалежності України.

На жаль, аудит в Україні ще не набув справді широкого застосування, оскільки основну питому вагу в нашій країні займає обов'язковий аудит. Обов'язковий аудит в Україні було запроваджено у 1993-1995 роки для всіх суб'єктів господарювання. Це певною мірою позитивно вплинуло на вирішення проблеми поширення аудиту в Україні, однак були й негативні моменти. Але, починаючи з 1996 року, проведення обов'язкового аудиту було скасовано для багатьох видів суб'єктів підприємництва. Тому на сьогодні дуже важливим є вирішення питання вибору напрямків і способів розвитку аудиторської діяльності в Україні в контексті її інтеграції в світовий економічний простір.

Термін "аудит" виник понад дві тисячі років тому, а професія аудитора в сучасному розумінні з'явилася в ХІХ столітті в країнах Європи. Основною передумовою значного поширення аудиту в світі є взаємна зацікавленість підприємств в особі їх власників (акціонерів), держави в особі контролюючих органів і самого аудитора в забезпеченні реальності та достовірності інформації відображеної в обліку і звітності суб'єктів господарювання [1, 2].

Для вирішення непорозумінь між податковими органами і менеджерами підприємств, що представляють інтереси власників щодо засобів підвищення ефективності господарської діяльності, державного контролю вже було недостатньо, адже він захищав лише інтереси держави. Це стало поштовхом до виникнення незалежного контролю, який дістав назву аудиту, що в перекладі з латинської означає „той, хто слухає”. Аудитори почали бути потрібними й незацікавленій стороні – судам, які відстоювали справедливість. Розвиткові аудиту сприяло також розмежування функцій та інтересів власника та найнятих управлінців вищої ланки [3, 4].

Завданнями статті є: виявлення переваг, які надає аудит його замовникам та країні загалом; дослідження проблем, що існують сьогодні в аудиторській діяльності, і перспектив її розвитку в Україні.

Згідно із законодавством, аудит – це перевірка даних бухгалтерського обліку і показників фінансової звітності суб'єкта господарювання з метою висловлення незалежної думки аудитора про її достовірність в усіх суттєвих аспектах та відповідність вимогам законів України, положень (стандартів) бухгалтерського обліку або інших правил (внутрішніх положень суб'єктів господарювання) згідно із вимогами користувачів [5].

Мета аудиту – сприяння підвищенню ефективності діяльності підприємства, зокрема за рахунок раціонального використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів для максимізації прибутку.

Аудит в Україні найчастіше включає:

- перевірку фінансової звітності в розрізі правильності її складання і реальності інформації, відображеної в ній;
- перевірку правильності відображення операційної, інвестиційної та фінансової діяльності суб'єктів підприємництва в бухгалтерському та податковому обліку;
- перевірку дотримання норм чинного законодавства щодо діяльності підприємства та сплати податків і обов'язкових платежів.

Вітчизняні аудитори також активно надають різноманітну консультативну допомогу підприємствам, банкам, інвестиційним фондам тощо.

Власники вітчизняних підприємств змушені вдаватися до перевірки фінансової звітності незалежними аудиторами най-

частіше для виявлення та попередження недоліків в роботі бухгалтерії та інших підрозділів, зловживань посадами, приховування доходів, неправильного розподілу прибутків, навмисного присвоєння їх найманими управлінцями.

Аудит надає можливість впевнитись у достовірності даних обліку та звітності, зокрема перед проведенням податкових перевірок, в процесі залучення інвесторів та отримання кредитів тощо. Аудит також дає практичну допомогу керівництву підприємства щодо визначення відповідності кваліфікації конкретних працівників і результатів їх роботи займаним ними посадам.

Аудит проводиться на договірній, платній основі і про порушення, які виявляються, повідомляється замовник аудиторської перевірки. Зібрана інформація є конфіденційною і розголошенню підлягає тільки з дозволу замовника. Винятком є випадки, коли аудитор зобов'язаний надати певну інформацію за рішенням судових органів або за санкцією прокурора.

Дуже важливо для аудитора у своїй роботі дотримуватися принципів професійної етики, які є обов'язковими для виконання всіма хто займається аудиторською діяльністю. Особливо небезпечними для підприємств-замовників є випадки, коли аудитори використовують отриману в ході перевірки інформацію для своєї вигоди або вигоди третіх осіб. Аудитор повинен бути доброзичливим, сприяти встановленню нормальних відносин з клієнтами та представниками інших аудиторських фірм. На жаль, на сьогодні часто не дотримуються фундаментальні принципи етики аудитора. Всім відомо, що керівники підприємств підкуповують аудиторів, даючи їм хабарі, щоб ті не так прискіпливо ставилися до перевірки і надавали потрібний їм вид аудиторського висновку. Таким чином, аудитори стають залежними, порушуючи принципи чесності і об'єктивності.

Необхідно також пам'ятати, що аудитори повинні подавати наукове обґрунтування результатів аудиторського дослідження, щоб якомога точніше відобразити причини, суть і наслідки виявлених порушень і помилок.

Певний досвід проведення аудиту в Україні вже накопичено, насамперед, на базі підприємств, що приватизувались, акціонерних товариств, що здійснювали емісію цінних паперів та суб'єктів господарювання, що брали банківські кредити.

До проблем аудиторської діяльності в Україні слід віднести:

– недостатню кількість методичних рекомендацій з проведення аудиторських перевірок конкретних об'єктів;

- брак досвіду здійснення аудиту за міжнародними стандартами;
- недостатню кількість кваліфікованих в багатьох сферах аудиторів;
- недостатній рівень освоєння багатьох сегментів ринку аудиторських послуг;
- відсутність типових форм документів з аудиту, що створює значні незручності та уповільнює роботу аудиторів;
- відсутність вичерпних методичних рекомендацій з питань комп'ютеризації аудиту тощо.

Разом із тим активний розвиток аудиторської діяльності надає низку істотних переваг, зокрема:

- значну економію державних коштів, які витрачаються на утримання штату контролюючих органів, що перевіряють достовірність фінансової звітності та даних обліку підприємств;
- надходження додаткових коштів до бюджету за рахунок сплати аудиторськими фірмами податків;
- зростання незалежності та професіоналізму аудиторів, за рахунок підвищення конкурентної боротьби між ними, що сприяє підвищенню якості перевірок;
- розширення альтернативності вибору компетентного аудитора замовником тощо.

В майбутньому роль аудиту буде дедалі зростати, а до найближчих перспектив розвитку аудиторської діяльності варто віднести такі:

- активний перехід підприємств на міжнародні стандарти обліку та складання звітності, що збільшуватиме частку аудиторських перевірок на добровільних засадах та обсяг замовлень на консультації з цих питань;
- розвиток ринкової економіки в Україні та зростання потреби у інвесторів в достовірній інформації про активи, власний капітал, зобов'язання та фінансові результати підприємств, що підвищуватиме попит на послуги кваліфікованих і непідкупних аудиторів;
- поступова інтеграція України в Європейський Союз та інші міжнародні організації відкриватиме для вітчизняних аудиторів реальну можливість працювати за кордоном і сприятиме підвищенню вимог до претендентів на отримання сертифікатів аудитора.

Розвиток аудиту як в Україні в цілому, так і в окремих її

регіонах – процес досить тривалий та пов’язаний із суттєвими труднощами, однак вже сьогодні послугами аудиторів в значній мірі охоплені всі регіони України. Присутність в Україні аудиторських фірм з числа “великої четвірки” сприятиме активізації процесів по зростанню якості аудиту, що здійснюється вітчизняними аудиторами.

Список використаної літератури:

1. Бутинець Ф.Ф. Аудит: Підручник, 2-ге вид., перероб. і доп. – Житомир, 2002. – 672 с.
2. Давидов Г.М. Аудит: Підручник. – К.: Т-во “Знання”, 2004. – 511 с.
3. Іваніна О.О. Аудит туристичної діяльності: Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 256 с.
4. Усач Б.Ф. Аудит: Навчальний посібник. – Київ, 2002. – 223 с.
5. Закон України “Про аудиторську діяльність” від 22.04.1993 р. № 3125-ХІІ, із змінами та доповненнями.

Ковальчук О.,

Національний університет "Острозька академія"

УКРАЇНСЬКИЙ ФОНДОВИЙ РИНОК, ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО РОЗВИТКУ

У роботі висвітлені основні особливості розвитку фондового ринку, принципи його функціонування. Проведено аналіз існуючих проблем, які пов'язані з діяльністю на ринку цінних паперів, а також вказано шляхи вдосконалення роботи даного ринку в Україні.

Трансформація економічних відносин в Україні передбачає створення ефективного та прозорого механізму акумуляції й перерозподілу фінансових ресурсів між суб'єктами економічної діяльності у відповідності до ринкових правил та законів. Одним з таких генеруючих та перерозподільчих каналів є фондовий ринок як невід'ємна складова забезпечення цілісності та узгодженості функціонування всіх елементів економічної системи держави.

Будь-яка діяльність вимагає певної оцінки, що повною мірою відноситься і до розміщення та обертання цінних паперів підприємства на фондовому ринку. При цьому значимість та ґрунтовність такої оцінки полягає в тому, що у загальному обіг цінних паперів підприємства може розглядатися в якості одного з джерел його інвестиційних ресурсів, яке об'єктивно відображає зміну пріоритетів в розвитку відповідної галузі та виробництва. Водночас особливість оцінки ефективності застосування цінних паперів пов'язано з тим, що вона (оцінка) допомагає виявленню певних ознак щодо можливого розходження між поставленими цілями та досягнутими результатами підприємства у відповідній сфері діяльності. Тобто, ця оцінка є рефлексивним засобом, що допомагає визначити не лише доцільність та якість емісії цінних паперів, а й врахувати напрямки вдосконалення функціонування підприємства у зазначеній сфері діяльності. При цьому складність такої оцінки виступає

на перший план, що й обумовлює актуальність предметної області даного дослідження.

Метою роботи є аналіз стану і розвитку фондового ринку в Україні в умовах становлення ринкових відносин, вивчення проблем, пов'язаних з діяльністю на ринку цінних паперів, а також визначення певних перспектив його розвитку на майбутнє.

На сьогоднішній день економіка України складається з великої кількості структур, ринків, установ, та інших елементів. Важливою складовою економіки України є фінансовий ринок, що в свою чергу включає фондовий ринок.

Фондовий ринок відрізняється від інших видів ринків перш за все специфікою товару. Цінний папір – товар особливого роду. Він одночасно і зобов'язання і право на отримання доходу і зобов'язання виплачувати дохід.

Загальними принципами функціонування фондового ринку є:

- упорядкованість – наявність “правил гри”, контролю за їх виконанням;

- прозорість – ринок має відповідати умовам відкритості інформації про емітентів, угоди, стан попиту і пропонування тощо;

- відкритість – на ринку не повинні існувати штучні бар'єри для входу і виходу;

- рівність можливостей – недопущення переваг будь-якого суб'єкта ринку над іншими;

- спокій – ринок не може бути “бурхливим”, бо інакше дрібні інвестори, що є його опорою, залишать ринок;

- збалансованість – відповідність масштабів оптового ринку роздрібному.

Виходячи зі стратегії формування фондового ринку України, Верховна Рада визначила такі принципи створення і функціонування національного фондового ринку:

- соціальна справедливість – забезпечення створення рівних можливостей та спрощення умов доступу інвесторів та позичальників на ринок фінансових ресурсів, недопущення монопольних проявів дискримінації прав і свобод суб'єктів ринку цінних паперів;

- надійність захисту інвесторів – створення необхідних умов (соціально-політичних, економічних, правових) для реалізації інтересів суб'єктів фондового ринку та забезпечення захисту їх майнових прав;

– регульованість – створення гнучкої й ефективної системи регулювання фондового ринку;

– контрольованість – створення надійно діючого організму обліку і контролю, запобігання і профілактики зловживань та злочинності на ринку цінних паперів;

– ефективність – максимальна реалізація потенційних можливостей фондового ринку щодо мобілізації та розміщення фінансових ресурсів у перспективні сфери національної економіки, що сприятиме забезпеченню її прогресу та задоволенню життєвих потреб населення;

– правова упорядкованість – створення розвиненої правової інфраструктури забезпечення діяльності фондового ринку, яка чітко регламентує правила поведінки і взаємовідносин його суб'єктів;

– прозорість, відкритість – забезпечення подання інвесторам повної і доступної інформації, що стосується умов випуску та обігу на ринку цінних паперів, гласності фінансово-господарської діяльності емітентів, усунення проявів дискримінації фондового ринку [2, с. 15].

Основи функціонування фондового ринку знайшли відображення в наукових працях видатних зарубіжних і вітчизняних вчених, таких як М.Ю. Алексєєв, Б.І. Альохін, Є.С. Бредлі, Е.Ф. Брігхем, А.Н. Буренін, В.А. Галанов, І.В. Галкін, Б. Грехем, І.А. Гусєва, В.С. Загорський, А.В. Каліна, О.І. Мертенс, Я.М. Міркін, О.М. Мозговий, Дж. О'Брайєн, В.С. Торкановський, Дж. Тьюлз, С. Шристава та інші.

Розглянемо стан фондового ринку на сучасному етапі.

Фондовий ринок є невід'ємним та важливим елементом фінансової системи ринкової економіки.

Становлення ефективного та дієвого фондового ринку є важливим етапом завершення трансформації економіки. В Україні фондовий ринок формально існує вже понад 15 років, з часу прийняття Закону України “ Про цінні папери та фондову біржу”.

При аналізі фондового ринку можна помітити деякі проблеми та виявити бар'єри, що перешкоджають його розвитку.

Ліквідний та прозорий фондовий ринок має забезпечити реалізацію національних інтересів України, сприяти підвищенню конкурентоспроможності національної економіки шляхом:

– акумуляції та перерозподілу інвестиційних ресурсів між різними галузями економіки та підприємствами;

- формування коректної ринкової вартості підприємств;
- створення ефективної системи захисту прав та інтересів інвесторів;
- сприяння розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення та інститутів спільного інвестування.

Успішне функціонування фондового ринку вимагає існування цілого ряду різноманітних інституцій. Зокрема, для реалізації зазначених цілей, необхідна наявність наступних передумов: свобода переміщення капіталу; забезпечення ліквідності цінних паперів, наявність розвинутої інфраструктури фондового ринку, чітка специфікація прав власності, інформаційна прозорість ринку; макроекономічна стабільність, високий рівень довіри до держави, її інституцій, а також між суб'єктами господарювання. Наявність зазначених передумов у поєднанні з ефективним фондовим ринком формують сприятливий інвестиційний клімат, який забезпечує надходження в економіку додаткових фінансових ресурсів.

Останніми роками спостерігається досить динамічний розвиток вітчизняного фондового ринку. Протягом 2006 року фондовий ринок наростив свій потенціал та демонструє тенденцію до зростання.

Обсяг торгів на фондовому ринку у 2004-2006 роках перевищує обсяги як виробництва продукції сільського господарства, так і товарів народного господарства (рис. 1).

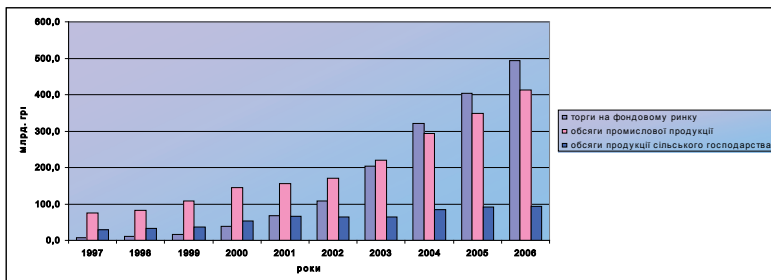

Рис. 1. Порівняльні дані обсягів торгів на фондовому ринку, реалізованої промислової продукції та продукції сільського господарства України у 1997-2006 рр., млрд. грн.

Однак, незважаючи на позитивні зрушення, на сучасному

етапі розвитку економіки України перед фондовим ринком необхідно поставити нові завдання, орієнтовані на вирішення проблеми забезпечення економіки інвестиційними ресурсами. Основним завданням фондового ринку на даному етапі трансформації економіки України має бути мобілізація тимчасово вільних коштів населення та господарюючих суб'єктів, перерозподіл цих коштів у ті сектори економіки, що потребують додаткового фінансування для подальшого розвитку. На відміну від акумулювання та перерозподілу грошових коштів через банківську систему, фондовий ринок орієнтується на перерозподіл довготермінових грошових ресурсів, які спроможні забезпечити процес розширеного відтворення. Крім того, ресурси, залучені за допомогою фондового ринку, є дешевшими, ніж банківські. Фондовий ринок має бути альтернативним джерелом інвестиційних ресурсів і конкурувати з банківською сферою, забезпечуючи економіку відносно дешевими та довгостроковими фінансовими ресурсами. З метою реалізації фондовим ринком завдань щодо залучення інвестиційних ресурсів та забезпечення сталого економічного розвитку необхідно усунути ряд перешкод, які заважають подальшому розвитку фондового ринку та якісному виконанню покладених на нього функцій. До основних таких перешкод потрібно віднести наступні.

1. Психологічне несприйняття та недооцінка потенціалу фондового ринку як важливого елементу фінансової системи ринкової економіки. Фондовому ринку відводиться другорядна роль порівняно з іншими секторами фінансової системи, зокрема кредитно-банківським та спостерігається недооцінка потенціалу фондового ринку стосовно можливості акумулювання інвестиційних ресурсів населення та господарюючих суб'єктів. Недооцінка потенціалу фондового ринку спостерігається як з боку держави, так і з боку господарюючих суб'єктів та домашніх господарств.

2. Окремі характеристики вітчизняного фондового ринку загалом, та особливості його структури зокрема:

– суттєве превалювання неорганізованого ринку над організованим, що негативно позначається на прозорості фондового ринку, що відлякує іноземних інвесторів;

– наявність кількох торгових площадок, на яких здійснюються торги цінними паперами, що ускладнює контроль над операціями з цінними паперами та розповсюдження інформа-

ційних індикаторів щодо кількісних та якісних параметрів операцій з цінними паперами;

- низька ліквідність фондового ринку;
- учасники фондового ринку маніпулюють цінами з метою завищення вартості чистих активів інвестиційних фондів;
- незавершеність формування інституційної інфраструктури фондового ринку, її низька якість.

3. Низький рівень специфікації прав власності, що зумовлює численні корпоративні конфлікти. Слабкий захист прав акціонерів, зокрема міноритарних власників, низький рівень корпоративного управління є чи не найбільшими проблемами, які гальмують розвиток фондового ринку та стримують як внутрішнього, так і зовнішнього інвестора.

4. Слабкість внутрішніх інституційних інвесторів, представлених інститутами спільного інвестування (ІСІ), недержавними пенсійними фондами (НПФ) та страховими компаніями, низька активність фізичних осіб на ринку цінних паперів. Сьогодні перш за все необхідно звертати увагу не на кількісне зростання ІСІ, а про якість їхніх послуг, набуття досвіду та підвищення професійного рівня менеджменту і фахівців з управління активами, зростання довіри потенційних інвесторів, готовності економіки.

Розвиток ІСІ та НПФ має бути потужним імпульсом для активізації розвитку фондового ринку та наповнення його внутрішніми інвестиційними ресурсами. Оскільки пенсійні фонди є значними клієнтами інвестиційних фондів, кошти, вкладені у недержавні пенсійні фонди, через фондовий ринок можуть бути перетворені на інвестиції. Активізація приватного пенсійного бізнесу можлива і за рахунок фізичних осіб, проте поки що не спостерігається особливого інтересу до недержавних пенсійних фондів через високу недовіру населення до довготривалих внесків, а також низький рівень обізнаності з можливостями системи недержавного пенсійного забезпечення.

5. Слабка зацікавленість стратегічних іноземних інвесторів у вітчизняному фондовому ринку. Присутність на вітчизняному фондовому ринку стратегічних іноземних інвесторів залежить від таких факторів, як:

- макроекономічна та політична стабільність;
- стабільність національного законодавства;
- чітке забезпечення прав акціонерів, високий рівень корпоративного управління;

– відсутність бар'єрів для вільного переливу капіталу (як в Україну, так і з неї), передбачуваність валютної політики;

– прозорість як фондового ринку, так і звітності вітчизняних компаній, належного рівня їх корпоративного управління. Більшість з наведених факторів перебувають на незадовільному рівні, що стримує приплив іноземного капіталу на вітчизняний фондовий ринок.

У контексті нарощення інвестиційного потенціалу, поряд з використанням внутрішніх ресурсів необхідно використовувати можливість участі у міжнародному русі капіталу. Залучення іноземних інвестицій саме через фондовий ринок видається найбільш привабливою формою міжнародного руху капіталу. Це зумовлюється тим, що фондовий ринок забезпечує мобільність руху капіталу та ліквідність вкладів. За наявних умов функціонування економіки України ліквідність вкладів можна вважати одним з вирішальних чинників, що впливають на інвестиційну діяльність.

Подальший розвиток фондового ринку залежить від конкретних заходів держави у сфері розбудови фінансової системи. Ефективна реструктуризація фінансової системи, подальший розвиток фондового ринку винятково на основі саморегуляції ринкових відносин є неможливими. Це пояснюється тим, що ринкові відносини на нещодавно утворених ринках ще повністю не сформувалися. Тому темпи розвитку фондового ринку, його якісні аспекти, а також розкриття його інвестиційного потенціалу, залежать від конкретних заходів державної політики у сфері фінансового сектору.

Таким чином, майбутній розвиток фондового ринку неможливий без реформування більшості складових ринку та усунення перешкод, що заважають цьому розвитку. Має бути переосмислена та суттєво підвищена роль фондового ринку у залученні інвестиційних ресурсів та спрямуванні їх на оновлення виробничого потенціалу, створення умов для становлення потужних інституційних інвесторів. З метою якісної перебудови фондового ринку України та спрямування його на реалізацію завдань інвестиційно-інноваційної сфери політика держави щодо цього має бути зосереджена на наступному:

– роз'яснення потенційних можливостей, налагодження тісного співробітництва в рамках міжнародних організацій з метою створення позитивного іміджу українського фондового ринку серед зарубіжних та вітчизняних інвесторів;

– чітке визначення прав та обов'язків емітентів та інвесторів, підвищення вимог до корпоративного управління, узгодження законодавства відповідно міжнародних норм та сучасних вимог розвитку капіталу в Україні;

– розбудова національної депозитарно-клірингової системи, створення єдиного центрального депозитарію корпоративних цінних паперів, вдосконалення обліку прав власності на цінні папери, запровадження міжнародних стандартів обліку прав власності на цінні папери та розвиток системи обігу цінних паперів та деривативів, спрощення процедури проведення розрахунків за угодами з цінними паперами за участю нерезидентів;

– запровадження міжнародних стандартів бухгалтерського обліку з метою забезпечення прозорості фондового ринку та підвищення привабливості вітчизняних емітентів серед іноземних інвесторів;

– змінення механізму приватизації акцій підприємств, що перебувають у державній власності, з першочерговим продажем через організовану біржу невеликих пакетів акцій з метою оцінки реальної ринкової вартості підприємства та створення умов для зростання його капіталізації;

– розробка та впровадження нормативно-методичного інструментарію емісії приватних інвестиційних цінних паперів для роздрібного продажу індивідуальним інвесторам;

– погодження нормативної бази та регулювання ринку фінансових послуг відповідно до світових стандартів;

– концентрація торгівлі цінними паперами на організованому ринку, діяльність якого відповідає міжнародним стандартам.

Отже, низький рівень державної політики стримує фондовий ринок.

Проблеми фондового ринку та депозитарної системи призводять до того, що в Україні на організованому ринку здійснюється лише 4 % загального обсягу операцій з цінними паперами. Загальна ж капіталізація та обіг залишаються на край низькому рівні.

Основним напрямками розвитку фондового ринку мають бути:

1. Удосконалення базового спеціального законодавства.
2. Забезпечення виконання вимог законодавства усіма учасниками фондового ринку. Інвестор та інші учасники фондового ринку повинні відчувати як захищеність своїх прав, так і реаль-

ність своїх обов'язків. Норми законів не повинні бути мертвими, вони повинні постійно підкріплюватися гарантіями їх виконання на практиці.

3. Створення дієвої системи розкриття інформації емітентами цінних паперів.

4. Упорядкування і підвищення ефективності інфраструктури фондового ринку.

5. Вжиття заходів для залучення емітентів та інвесторів до взаємодії на організованих фондових ринках.

6. Розвиток інститутів колективного інвестування.

Отже, створення ефективно діючих товарних та фінансових ринків є найважливішими завданнями реформування економіки країни. Будь-які масштабні економічні перетворення залишаться незавершеними без створення конкурентноспроможного фінансового сектора, здатного мобілізувати, перерозподіляти та надавати реформованій економіці інвестиційні ресурси. Тому розвиток фондового ринку як невід'ємної частини фінансового ринку та важливого сегмента національної економіки набуває першочергового значення.

Список використаних джерел:

1. Алексеев М. Ю. Рынок ценных бумаг. – М.: Финансы и статистика, 1992.

2. Гольцберг М. А. Акционерные общества. Фондовая биржа. Операции с ценными бумагами. – К.: Текст, 1992.

3. Жуков Е.Ф. Ценные бумаги и фондовые рынки: Учеб. пособие для вузов. – М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1995. – 224 с.

4. Иванов В. М. Финансовый рынок: Конспект лекций. – 2-е изд., стереотип. – К.: МАУП, 2001. – 112с.: ил. – Библиогр.: С. 105.

5. Мендрул О., Шевчук І. Ринок цінних паперів: Навч. посібник. – К., 1998. – 152 с.

6. Міньков В. І. Деякі особливості розвитку фондового ринку України. // Фінанси України. – 2005. – №12.

7. Чередніченко Н. І. Ринок цінних паперів: Метод. вказівки і завдання для самостійного вивчення дисципліни. – К.: МАУП, 2004. – 88 с.: ил. – Библиогр.: С. 84-85.

8. www.ssmc.gov.ua

Лісовський О.П.,

Національний університет "Острозька академія"

МІСЦЕ ТА РОЛЬ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

У статті розглянуто вплив прямих іноземних інвестицій на динаміку ВВП України та чистий експорт держави. Детально проаналізовано кореляційні зв'язки даних показників, визначено основні тенденції впливу на економічне життя країни. Також розроблені власні пропозиції стосовно вдосконалення державного регулювання інвестиційних процесів з закордону.

Рух іноземних інвестиційних капіталів відбувався ще до того, коли Україна почала приймати в цьому участь. Тому як елементарні фірми, так і уряди країн Європи мають набагато більший досвід управління інвестиційним капіталом.

Сьогодні Україна активно включається в інвестиційні процеси, Програми розвитку іноземних інвестицій на 2002 – 2010 роки яскравий тому приклад. Проте досвід нашої країни в даній сфері порівняно малий, щоб ефективно та безпечно приймати іноземний капітал, управляти ним. В цьому якраз і полягають деякі актуальні питання для нашої держави, які слід підняти на обговорення.

В Україну вже кілька років активно інвестують провідні країни Європи. Виникає питання – який вплив іноземний капітал спричинив на соціально-економічний розвиток України. Відповідь на нього має неабияку вагу у плані побудови інвестиційної політики.

Тому, дослідження місця та ролі іноземних інвестицій в розвитку держави стане центральною ланкою нашого дослідження.

Ролі іноземних інвестицій в розвитку держави є надзвичайно важливою. Про це говорить те, що інвестиції почали досить активно надходити в Україну. Проте незаперечним є той факт, що вони можуть здійснювати як позитивний, так і негативний вплив на економік. Це передусім залежить від досвіду управ-

ляти ними. Важливість цього питання і в тому, що іноземний капітал спроможний посягати на економічну безпеку держави, її незалежність. Цю проблему піднімали у своїх роботах Т. Ковальчук, О. Лавров, Ю. Вандін та багато інших дослідників.

Саме тому, мета дослідження полягає у визначенні місця та ролі іноземних інвестицій в розвитку держави.

Відповідно до чинного законодавства, іноземна інвестиційна діяльність розглядається як послідовна, цілеспрямована діяльність, що полягає в капіталізації об'єктів власності, у формуванні та використанні інвестиційних ресурсів, регулюванні процесів інвестування і міжнародного руху інвестицій та інвестиційних товарів, створенні відповідного інвестиційного клімату і має на меті отримання прибутку або певного соціального ефекту [1].

Міжнародна інвестиційна діяльність держав здійснюється у двох напрямках: вивезення капіталів і залучення іноземних інвестицій у країну.

В свою чергу, інвестування в Україну зумовлюється дією низки об'єктивних чинників, серед яких хотілося б наголосити на наступних:

- потребою в нових ринках збуту, дешевшої сировини;
- формуванням певного рівня конкурентоспроможності економіки;
- транснаціоналізацією світової економіки;
- пошуком стабільних умов застосування капіталів;
- політичними мотивами.

Необхідність залучення інвестицій в Україну, очевидно, виникає через:

- низьку інвестиційну активність власних інвесторів;
- необхідність залучення разом з інвестиціями нової техніки та технології;
- бажання створити конкурентоспроможну економіку, освоїти світові ринки;
- потреби в модернізації соціальної структури суспільства.

Відповідно до законодавства, іноземне інвестування в Україну може здійснюватися в досить різноманітних видах та формах. Так, найбільш цікавими для нашого дослідження слід виділити прямі інвестиції (здійснюють інвестори, які беруть безпосередньо участь у виборі об'єктів інвестування і вкладають в них кошти з метою одержання доходу й участі в управлінні вироб-

ництвом) та портфельні (передбачає придбання цінних паперів, деривативів та інших фінансових активів за кошти на фондовому ринку), в них полягає суть іноземного вкладання капіталу, розкриваються інтереси інвесторів [2].

Добре відомо, що інтереси іноземних інвесторів майже ніколи не збігаються із загальнонаціональними інтересами країни-реципієнта інвестицій [5]. Тому, головним завданням для України при залученні іноземних інвестицій, є створення таких умов щодо іноземного інвестування, які б при гарантуванні засад економічної безпеки держави одночасно забезпечували максимальне зближення інтересів держави з інтересами іноземних інвесторів.

Світовий досвід показує, що прямі іноземні інвестиції (ПІІ) у виробничий сектор економік всіх країн, що розвиваються, значно перевищують портфельні інвестиції. Так, згідно даних Державного комітету статистики України, обсяг прямих інвестицій в економіку України з країн ЄС на 01.07.2007 року становив 18518,6 млн. дол. США, що складає 76,6% загального обсягу всіх інвестицій в Україну (станом на 01.07.2006 – 13563,0 млн. дол., 73,8%). Очевидно, що дані інвестиції займають досить велику частку. Саме тому вони потребують пильного нагляду держави. Тим більше, з поняттям прямих іноземних інвестицій пов'язують питання інвестиційної безпеки держави.

Так, вітчизняний економіст О. Лавров вважає, що до іноземних інвестицій, як чужорідного капіталу, необхідно ставитися дуже обережно, адже його недооцінка може призвести як до залежності від так званої “зовнішньої допомоги”, так і до втрати національних доходів на користь іноземців [6]. З такою думкою погоджуються дослідники досліджуваної проблематики Ю. Вандін, Т. Ковальчук та інші [4, с.68-75].

Тому, щоб ширше та комплексно підійти до аналізу динаміки та впливу іноземного капіталу на економічний розвиток України, проаналізуємо його впродовж останніх тринадцяти років поряд з:

- 1) динамікою ВВП (складова внутрішнього розвитку держави);
- 2) динамікою чистого експорту (складова зовнішнього економічного зв'язку).

Дана вибірка надасть нам змогу побачити не тільки важливі тенденції, а й виділити певні особливості та залежності.

Зв'язок між ВВП та інвестиціями в економіку (в тому числі прямими іноземними інвестиціями) закладені на макроекономічному рівні – у формулі обрахунку ВВП за витратами. Тому, можна припустити про існування певного зв'язку між ВВП та ПІІ, який загальною мжно зобразити як

$$\text{ВВП} = f(\text{ПІІ})$$

Щоб краще проаналізувати наявність певної залежності проаналізуємо графік, зображений на рисунку 1.

Проводячи аналіз, варто зазначити важливий факт, що крім певного впливу ПІІ на ВВП, існує і зворотній вплив – ВВП на ПІІ, наприклад, коли темпи росту даного показника впливають на рішення іноземного інвестора вкладати капітал саме в цю країну. Саме через це, виокремлення чіткого впливу ПІІ на ВВП є складним питанням. Тим більше, ВВП є надскладним макроекономічним показником, що приймає на себе безліч як великих, так малих впливів. Тому ми спробуємо показати припущену нами можливу залежність $\text{ВВП} = f(\text{ПІІ})$ аналітично.

Для зручності поділимо нашу вибірку до 2001 року, коли темпи росту реального ВВП мали тенденцію впевненого зростання, і після – коли темпи росту характеризуються дуже низькими темпами приросту (рис. 1).

Приймаючи за незалежну величину ПІІ, а ВВП – за залежну, в першому періоді (до 2001 року) вплив ПІІ на ВВП можна назвати позитивним чи таким, що не спричиняє очевидного негативного впливу. Темпи росту інвестицій, в даному випадку, майже не впливають на темпи росту ВВП. Впродовж цього періоду темпи росту ПІІ не мали значних змін і знаходилися, порівняно з наступним періодом (після 2001 року), у вузькому проміжку – від 63,1% до 125,9% (див. рис. 1). Це під час того, коли темп росту ВВП зростав з рівня 85,5% до 109,2%.

Варто додати, що інвестиції, здійснені в даний період, все ж мали певний вплив на ВВП в плані підтримки економічного зростання.

В другому періоді (після 2001 року) ситуація значно змінилася: прослідковуються досить слабкі темпи росту у ВВП у плані мінімальних темпів приросту, тоді як темпи росту ПІІ почали зростати та кардинально міняти свою поведінку. В даному випадку, ми змушені говорити про взаємний вплив ВВП та ПІІ, і, беручи до уваги, динаміку частки ПІІ в ВВП (табл. 1), маємо відмітити значно більший вплив ВВП на ПІІ, аніж навпаки,

хоча і вплив ПІІ на ВВП починає зростати в силу збільшення їх частки у головному макроекономічному показнику держави.

Рис. 1. Динаміка темпів росту реального ВВП України та ПІІ в державу впродовж 1995 – 2007 років, млн. грн

Джерело: Державний комітет статистики України – експрес-випуск “Валовий внутрішній продукт” за 2007 рік та “Прямі іноземні інвестиції”

Таким чином, розглядаючи вплив ПІІ на розвиток ВВП, можна впевнено вважати що він є і буде збільшуватися щонайменше два-три роки мінімум на стільки, на скільки зростає частка ПІІ в ВВП. Звичайно, це кардинально залежить і від політики держави та інвесторів.

*Таблиця 1
Динаміка частки ПІІ у номінальному ВВП України
впродовж 2002 – 2007 років, млн. грн.*

Рік	2002	2003	2004	2005	2006	2007
ВВП номінальне, млн. грн.	225810	267344	345113	441452	537667	576917
ПІІ, млн.грн.	4628,33	6679,13	11375,63	39607,15	23822,37	39804,61
Частка ПІІ у ВВП, %	2,05	2,50	3,30	8,97	4,43	6,90

Джерело: Державний комітет статистики України

Отже, вплив ПІІ на соціально-економічний розвиток (на ВВП), на перший погляд, можна оцінити як нечіткий та з негативними тенденціями в останніх періодах – спостерігається зниження темпів приросту ВВП та паралельне зростання ПІІ. Проте, така оцінка не є достатньо якісною, адже на динаміку ВВП можуть впливати і інші фактори. Саме тому доцільно проаналізувати вплив ПІІ на ВВП через чистий експорт.

Чистий експорт (ЧЕ), як і прямі іноземні інвестиції, є фактором зовнішньоекономічного характеру, саме він є одним із характеристик розвитку держави на міжнародному ринку, індикатором ефективності зовнішніх зв'язків. Вибір показника ЧЕ і його порівняння з ПІІ для характеристики розвитку держави ми пояснюємо не тільки його впливом на ВВП (згідно макроекономічної теорії ВВП за витратами), а й можливим істотним зв'язком із ПІІ. Тим більше ЧЕ та ПІІ мають явний зовнішньоекономічний характер, що робить їх особливості тільки ближчими. Зобразимо можливий зв'язок ЧЕ та ПІІ України у наступному вигляді:

$$\text{ЧЕ} = f(\text{ПІІ})$$

Тепер, для подальшого дослідження присутності та сили даного зв'язку, проаналізуємо динаміку ЧЕ та ПІІ впродовж 1995 – 2007 років. В даній вибірці, динаміку обох показників для аналізу зручніше поділити на три періоди: перший – до 1998 року, другий – з 1998 до 2004 року, третій період – від 2004 року (рис. 2.). Дані ПІІ та ЧЕ переведені з USD на UAH за однаковим курсом для всіх періодів: 100 USD – 505 UAH.

Перший період можна назвати як негативний в зовнішньоекономічному розвитку держави, зважаючи на відемні значення ЧЕ. Проте, на відміну від наступних періодів, динаміка показників ЧЕ та ПІІ в даному періоді є відносно стабільною, ВВП зростає.

В другому періоді ПІІ майже не відхилилася від своїх прогнозованих значень, впродовж 1995 – 2004 років ПІІ знаходилися у відносно вузькому інтервалі коливань: 2087,67 – 11375,63 млн.грн. (рис. 2). І тільки на кінець 2003, початок 2004 року значення другого періоду почали трохи відхилитися від прогнозованих. Зовсім навпаки, в порівнянні із своїм попереднім періодом, значення ЧЕ в другому періоді різко змінили полярність свого значення відносно нульового балансу, і по абсолютних значеннях навіть перевищили максимальні значення

попереднього періоду. Якщо в першому періоді значення ЧЕ було мінус 7756,8 млн.грн., то в другому – 9377,85 млн.грн. зі знаком плюс.

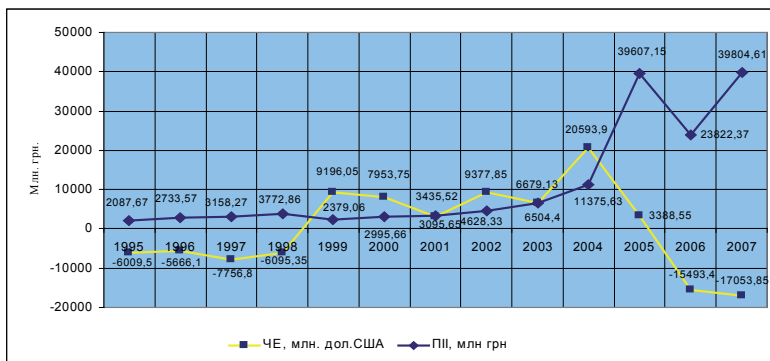

Рис. 2. Динаміка ПІІ та ЧЕ України впродовж 1995 -2007 років, млн.грн.

Третій період характеризується зовсім протилежним явищем у взаємній динаміці ЧЕ та ПІІ, порівняно із попередніми періодами. Так, з 2004 року, коли ЧЕ становив 20593,9 млн.грн., тенденція даного показника почала прямувати до від'ємних значень і вже на 2007 рік значення ЧЕ становило -17053,85 млн. грн. В цей час ПІІ взяла тенденцію в протилежному напрямку: коли в 2004 році їх рівень становив 20593,9 млн.грн. то в 2007 році цей показник склав 39804,61 млн.грн. (рис. 2).

Таким чином, коли говорити про зв'язки між показниками в усіх трьох періодах, то можна підвести наступний висновок.

В першому періоді вплив ПІІ на ЧЕ (хоча можна говорити і про зворотній зв'язок) ми назвемо неістотним та слабким, проглядається протилежний зв'язок, про що говорить показник кореляції між показниками в періоді між 1995 – 1998 роками – -0,2646. Другий період характеризувався зміною особливостей взаємодії ПІІ та ЧЕ. Хоча в цьому періоді набагато кращі показники, ніж в попередньому (значно зріс показник ЧЕ), проте все одно залишився незначний протилежний зв'язок між ПІІ та ЧЕ. Кореляція в цьому періоді становила -0,1241. Щодо третього періоду (2004 – 2007 роки), то зв'язок тут став набагато чіткішим, і, можливо, навіть був закладений на основі незначних зв'язків попередніх періодів. Кореляція в періоді відображала вже набагато чіткіший образ протилежного впливу на ПІІ на ЧЕ – -0,5923. Годі,

коли в попередніх періодах максимальний розрив значень між ЧЕ та ПІІ становив 10915,07 млн.грн., то в даному періоді він становить 56858,46 млн.грн. (в 5 разів більше; див. рис. 2).

Варто зазначити, що третій період характеризується своєрідною випадковою величиною (ВВ) ПІІ в 2005 році, це підвищення приватизаційних процесів, що спотворило системну, поступову тенденцію зростання ПІІ. За таких умов, якщо ми виключимо значення ПІІ в 2005 році і замінимо його середнім арифметичним сусідніх значень 2004 та 2006 років, то отримуємо зв'язок між ПІІ та ЧЕ набагато кращий – $-0,8533$. Так, можна також припустити і про наявність інших ВВ, які приховують звязки між величинами. Проте, хоч ВВ збільшують чи зменшують значимі для нас показники, все ж ми бачимо тенденцію взаємного впливу ПІІ та ЧЕ, яка говорить про наростаючий протилежний зв'язок між цими величинами, що особливо виділився в період 2004 – 2007 років.

Отже, ми можемо зробити висновок, що ПІІ мають деякий негативний вплив на ЧЕ, і цей вплив особливо спостерігався протягом останніх чотирьох років.

До загального підсумку впливу ПІІ на економічний розвиток не можна зазначити однозначно чіткий зростаючий негативний зв'язок в силу дії випадкових величин. Тоді коли ПІІ на ВВП впливають неоднозначно, на ЧЕ спостерігається набагато краща тенденція зростання зворотнього зв'язку, що взагалі, при тому що ЧЕ входить до ВВП, говорить і про негативний вплив ПІІ на економічний розвиток держави.

Таким чином, приймаючи до уваги вплив інших факторів та випадкових величин, визначення чіткого впливу ПІІ на економічний розвиток є доволі складним питанням. Однак проведений нами аналіз свідчить, що ПІІ окрім всім відомого позитивного впливу, характеризуються зростанням негативного.

Враховуючи вже наявні проблеми із іноземним інвестуванням капіталу такі як 1) невідповідності між реальними інвестиційними потребами національної економіки та спрямуваннями іноземних інвесторів; 2) інвестування з метою усунення конкурентів на українському ринку чи захоплення внутрішнього ринку; 3) використання процесу залучення іноземних інвестицій вітчизняним та міжнародним криміналітетом з метою відмивання коштів (Кіпр – другий за масштабом іноземний інвестор в Україну – донедавна відносився до офшорних зон); 4) здій-

снення під виглядом вкладання іноземних інвестицій, шахрайських фінансових махінацій, державі слід змінити свій погляд на проблему підвищення негативного впливу ПІІ та прийняти реальні заходи із її вирішення [4, с.54-59].

Таким чином, виходячи із вищесказаного, щоб мінімізувати негативні сторони даної проблеми та отримати більше позитивного ефекту від ПІІ, доцільно було б здійснити наступні заходи:

- створити спеціальний Банк із регулювання іноземних інвестицій, який би був державним гарантом, активним учасником визначення державної інвестиційної політики та координаційним центром діяльності всіх посередників ринку іноземного капіталу;

- приділити більше уваги інвестиційній безпеці економіки шляхом регулювання потоків інвестицій в галузі, які їх потребують, та обмеження в сфері, які треба контролювати лише державі;

- узгодити податкове регулювання іноземного інвестування та його заохоченням із нормами інвестиційної безпеки;

- боротьба із недобросовісним інвестуванням (махінації, шахрайство, відмивання коштів) та стимулювання реального інвестування;

- здійснення жорсткого контролю за зобов'язаннями, що взяли на себе іноземні інвестори.

Список використаних джерел:

1. Закон України “Про режим іноземного інвестування” // <http://www.rada.gov.ua>

2. Закон України “Про оподаткування прибутку підприємств” // <http://www.rada.gov.ua>

3. Лист Міністерства закордонних справ України станом на 27 березня 2007 року Щодо проекту розпорядження Кабінету Міністрів України “Про перелік офшорних зон” на 2003 рік // <http://www.rada.gov.ua>

4. Глобалізація інвестиційних процесів та економічна безпека України: Матеріали Між нар. наук. – практ. конф. (Київ, 27 черв. 2001). / Міжвідом. коміс. з питань фін. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України – К.: [НПМБ], 2001. – 144 с.

5. Експрес-випуск ДКСУ від 18.09.2007 р. №235 // <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Мороз О.,

Національний університет "Острозька академія"

ПРОГНОЗУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ: ІНВЕСТИЦІЙНИЙ АСПЕКТ

У статті досліджено роль інвестицій для економіки країни як найважливішого засобу забезпечення умов виходу з економічної кризи. На основі чого ідїлено ряд проблем, що нинї існують в економіці, які є безпосередньо пов'язані з інвестиційними процесами. А також на основі досліджених даних зроблено прогноз стосовно необхідних обсягів інвестицій в економіку країни на наступні 5 років.

В економічному процесі інвестиції відіграють центральну роль, оскільки вони визначають загальний ріст економіки. Дослідження проблеми інвестування завжди знаходилося у центрі уваги економічної думки. Це обумовлено тим, що інвестиції торкаються найглибших основ господарської діяльності, визначають процес економічного зростання в цілому. У сучасних умовах вони виступають найважливішим засобом забезпечення умов виходу з економічної кризи, структурних зрушень у народному господарстві, зростання технічного прогресу, підвищення якісних показників господарської діяльності на мікро– і макрорівнях. Активізація інвестиційного процесу є одним із надійніших механізмів соціально-економічних перетворень.

Отже, основною ціллю даного дослідження є визначення перспектив розвитку інвестування в економіку України у найближчі 5 років шляхом аналізу вже існуючої ситуації.

В результаті інвестування засобів в економіку збільшуються обсяги виробництва, зростає національний прибуток, розвиваються в економічній конкуренції галузі та підприємства. Отриманий приріст національного прибутку частково знову накопичується, проходить подальше збільшення виробництва, процес повторюється безперервно. Таким чином інвестиції, що утворюються за рахунок національного прибутку, в результаті

його розподілу, самі обумовлюють його ріст, розширене відтворення [4, с. 512].

Інвестиції – це грошові, майнові, інтелектуальні цінності, які вкладають в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності з метою отримання прибутку. Таким чином, інвестиціями вважаються ті економічні ресурси, які направлені на збільшення реального капіталу суспільства, тобто на розширення чи модернізацію виробничого апарату [2, с. 116].

Інвестиції поділяють на прямі та портфельні. Прямі інвестиції – це підприємницький капітал, який рухається у сфері міжнародних економічних відносин, і забезпечує інвестору право управляти та контролювати підприємство, в яке він вклав капітал. Портфельні інвестиції – вкладення капіталу у цінні папери підприємств у розмірах, які не забезпечують права власності над цим підприємством або права контролю над ним. Іноземні прямі інвестиції – вкладення капіталу, яке передбачає контроль інвестора над закордонними підприємствами чи компаніями.

Відомо, що найбільший вплив на економіку держави мають прямі іноземні інвестиції, оскільки вони дозволяють закордонним партнерам контролювати вітчизняні підприємства. Отже, змодельовано вплив прямих іноземних інвестицій на ВВП України.

Таблиця 1.
Обсяги ВВП та прямих іноземних інвестицій
в економіку України за 2000-2006 рр., млн. грн.

Роки	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Y	138138,1	185716,4	214807,9	247487,8	299692,6	354431,1	472685,1
I	3900	4600	5500	6800	9000	16400	19900

На основі цих даних побудуємо модель залежності обсягу ВВП України від обсягу прямих іноземних інвестицій. Для цього використаємо функцію виду $Y = \frac{a_1 I (a_2 + I)}{a_3 + I}$ [3, с. 45].

Лінеаризуємо її:

$$Y = \frac{a_1 I (a_2 + I)}{a_3 + I}$$

$$Y(a_3 + I) = a_1 I (a_2 + I)$$

$$\frac{Y}{I}(a_3 + I) = a_1(a_2 + I)$$

$$\frac{Y}{I}a_3 + Y = a_1a_2 + a_1I$$

$$-\frac{Y}{I} = z, a_1a_2 = a_0$$

$$Y = a_0 + a_1I + a_3z$$

Для обчислення коефіцієнтів обраної моделі скористаємося методом найменших квадратів, який полягає у мінімізації суми квадратів похибок. В результаті отримали такі дані (таблиця 2):

Таблиця 2.
Оцінки параметрів виробничої функції $Y = \frac{a_1I(a_2 + I)}{a_3 + I}$,
побудованої за вихідними даними таблиці 1

№	інтервал	a_1	a_2	a_3	σ	R^2	DW
1	2000-2006	521945,939	-2335,035	2137,424	41671,371	0,910	2,007

Перевіримо статистичну значущість знайдених параметрів. Розрахунковий критерій Фішера $FR=20,188$, а табличний $FR_{\text{табл}}=6,61$, що вказує на адекватність моделі. Значення коефіцієнта кореляції складає $R=0,954$, тобто між факторною та результуючою величинами існує тісний зв'язок. Це значення є достовірним, оскільки експериментальне значення t -критерію Стьюдента $t_{\text{екс}}=6,354$, а табличне $t_{\text{табл}}=2,015$.

Модель виду $Y = \frac{a_1I(a_2 + I)}{a_3 + I}$ була використана тому, що вона логічно описує розвиток обсягів виробництва. Вони не можуть постійно стрімко зростати, як це описує показникова функція. На певному етапі розвитку економіки збільшення інвестицій чи впровадження новинок науково-технічного прогресу більше не веде до зростання обсягів виробництва, тобто обсяг ВВП стає майже стабільним, інакше кажучи, він збільшується у дуже незначних межах.

Такі характеристики дають змогу змоделювати зміни об-

сягу ВВП під впливом зміни обсягу прямих іноземних інвестицій. Для розробки прогнозу було використано функцію $Y = \frac{a_1 I (a_2 + I)}{a_2 + I}$. Нам уже відома сама модель, а також те, що вона повністю адекватна, тому можна робити прогноз саме по ній. Так як спостережень проведено лише 7, то прогноз буде адекватним лише на 2 наступні роки. Нагадаємо, що модель має вигляд: $Y = \frac{521945,939I(-2335,035+I)}{2137,424+I}$.

Нам відомі параметри моделі, значення t (вони будуть дорівнювати 8, 9, 10, 11, 12 відповідно п'яти наступним періодам часу). Залишилось визначити за екстраполяцією значення обсягу інвестицій у періоди часу $t_8 - t_{12}$. Спробуємо визначити його за допомогою полінома другого степеня ($I = a_0 + a_1 t + a_2 t^2$). Далі представлено формулу, за якою розраховувались прогнозовані обсяги інвестицій: $I = 5614,286 - 1917,857t + 575t^2$. Коефіцієнт детермінації для тренду дорівнює 0,978, що є нормальним для прогнозу.

Прогнозовані значення обсягу прямих іноземних інвестицій та ВВП України наведені у таблиці 3.

Коефіцієнт детермінації для моделі складає 0,91. Іншою характеристикою на точність прогнозу є середня абсолютна процентна похибка, яка в даному випадку дорівнює 5,939 % при її нормативному значенні менше 10% для отримання високої точності прогнозу. Розрахунок проводився за формулою:

$$MAPE = \frac{1}{n} \sum \left| \frac{y_{\text{mod}} - y}{y} \right| \cdot 100\%$$

Отже, якщо обсяги іноземних інвестицій будуть зростати й надалі, обсяг ВВП також буде збільшуватися. Цьому сприятиме стабілізація політичної, а отже і економічної ситуації в Україні. Відобразимо таку ситуацію на графіку (рис. 1).

Таблиця 3

Прогнозовані значення обсягу ВВП залежно від обсягу прямих іноземних інвестицій в Україні на 2000-2011 рр., млн. грн.

Роки	2007	2008	2009	2010	2011
Модельований обсяг інвестицій, млн. грн.	27071,42857	34928,57143	43935,71429	54092,85714	65400

Прогнозований обсяг ВВП, млн. грн.		442025,588	458966,873	471279,068	480431,265	487381,669
Інтервальний прогнозований ВВП, млн. грн.	верхня межа	545963,415	589826,361	636218,277	685869,777	739238,949
	нижня межа	338087,760	328107,386	306339,859	274992,753	235524,389

В той же час така модель не враховує якісних факторів. Одним з них є те, що цілі інвесторів, які з'являються на вітчизняному ринку, суперечать внутрішній економічній програмі розвитку. Увагу іноземців привертає саме можливість спрощеного дешевого доступу до українського сировинного ринку, науково-технологічної бази і кваліфікованої, але відносно дешевої робочої сили. Невибагливість споживачів українського ринку надає застарілим і неприбутковим на західному ринку товарам можливість продовжити своє життя.

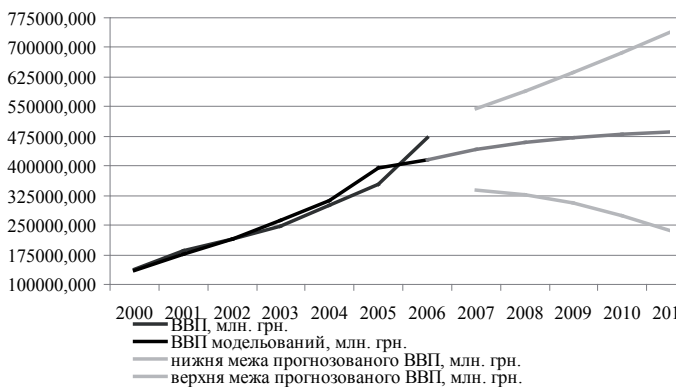

Рис. 1. Прогнозовані значення обсягу ВВП залежно від обсягу прямих іноземних інвестицій в Україні на 2007-2011 рр.

Отже, конкурентоспроможні світові корпорації орієнтуються на глобальні експортні стратегії, а не на розвиток вітчизняного виробництва товарів в Україні, тому зростання прямих іноземних інвестицій у економіку України не приведе до зростання конкурентоспроможності українських галузей та підприємств, а отже не відбудеться й стрибка української економіки на якісно новий рівень. Тому слід збільшувати розміри державних інвестицій в основний капітал як запоруку розвитку вітчизняного виробництва. Крім того, необхідні значні капіталовкладення в науку, щоб Україна увійшла в Європейську спільноту не як сировинна база, а як повноправний конкурент.

Таким чином, збільшення обсягів ВВП під впливом збільшення обсягів прямих іноземних інвестицій є позитивним лише номінально. Не слід сліпо залучати іноземний капітал, адже не завжди це приводить до бажаних наслідків. Варто ґрунтовно задуматися над самостійним вирішенням проблем інвестування у виробництво.

Список використаних джерел:

1. Бессонов В.А. “Проблеми побудови виробничих функцій в російській перехідній економіці”.
2. Губський Б. В. Інвестиційні процеси в глобальному середовищі. – К., 1998.
3. Лещинський О.Л. “Економетрія”. – К.: МАУП, 2003.
4. Мочерний С.В. “Економічна теорія”. – К.:”Видавничий центр “Академія”, 1999.
5. www.ukrstat.gov.ua

*Павлюк І.І., Паньків О.Є.,
ЧТЕІ КНТЕУ*

FOREIGN CAPITAL ON UKRAINIAN INSURANCE MARKET

It is examined the role of the foreign capital in the development of the Ukrainian insurance market. The major advantages and disadvantages of presence of the insurance companies with foreign capital on the Ukrainian insurance services market are defined.

The increase of the growth economy rates of Ukraine in the last few years became the result of great attention to it of the foreign investors. It is caused by the insignificant growth of west countries economies and by the necessity of new directions search of investing money with the purpose of getting greater incomes. One of such directions are growing economies of Central and East European countries and, in particular, of Ukraine.

On the present moment one of greatest is the growth in a financial sector. For a few last years the presence of foreign capital was substantially increased at the insurance market of Ukraine, which has considerable potential of development, unrealized to a full degree.

The purpose of the article is to display a foreign capital flow to the activity of insurance companies and condition of Ukrainian insurance market. It is important task to find out the consequences of foreign capital receipt for the basic participants of insurance market.

The general amount of insurance companies is gradually increasing. If in 2004 foreign insurers were presented by 59 companies, so at the beginning of July in 2007 there were – 65. Although their particle in the general amount of insurers remained almost unchangeable: 15,2% and 16,0% accordingly [4].

More substantial are changes in the absolute indexes of bringing foreign capital to the insurance system of Ukraine. By the results of the first half-year in 2007 its value almost exceeded in 2 times

the proper index of 2004. At the same time it is necessary to pay attention to that in the general structure of insurers charter fund on a foreign capital is 13,4%, and on a domestic capital is 86,6%.

The origin of foreign capital has an important value: 60% is on – Great Britain, USA and Azerbaijan. Other 25% are distributed almost equally between Poland, Cyprus, Austria and Russia. The great part of foreign capital has the European origin which fully corresponds to the general tendency of foreign companies influence on the financial sector of East European countries [6].

There are a few exceptionally important factors which determine the arrival of foreign investors on the insurance market of Ukraine and testify to the perspective development of insurance in Ukraine. Above all things, it is related to the unsaturation of market, in fact insured are only 10 % of risks. Taking into account that the amount of population in Ukraine is large and welfare of it grows gradually, it is possible to hope for the development of such accumulating and social types of insurance, as life-insurance, pension insurance, medical insurance and others like that.

An important index which testifies the development of insurance business is specific weight of insurance in a gross domestic product. In particular the particle of net insurance bonuses in GNP of Ukraine made only 1,8% at the end of 2006, at that time as the proper index in Poland and Hungary attained to 3%, in Czech – 4%. In the most developed countries of Europe it equals to 8.7%.

In general, an insurance market of Ukraine also is attractive for foreign investors due to the rates of growth. After the estimations of experts in the nearest 3 years their average value will be not less than 20%. Thus, the most dynamics will be observed in the field of life-insurance for about 70%, insurance of motor transport for about 30-35%.

For the period from 2003 to 2007 the insurance companies of Ukraine attained such activity indicators, the analysis of which shows that the most substantial achievements of insurance market is an increase of absolute values of majority from them [4]. Gross insurance bonuses grew almost in 3 times, clean insurance bonuses in 2 times, charter fund more than in 4 times, general assets almost in 4 times, gross insurance payments in 3,5 times.

Exactly high indexes of 2004 induced foreign investors to increase the presence at the insurance market of Ukraine. Except for it on the stage of insurance sector development the important factor

of its growth is an increase of trust to the insurance companies from the side of population and subjects of managing. It can be attained by capitalization an increase of insurance business that took place during the last years.

The reasons of Ukrainian insurance market growth are:

- the growth of economy of Ukraine;
- the growth of welfare of population;
- the growth of insurance culture;
- development of technologies in insurance business;
- the growth of investments in insurance business.

If we find out what companies entered the domestic market in the last few years it is possible to notice that in the majority they are influential participants of both national and transnational, insurance markets. Thus the most of foreign investors are presented by the Russian and Austrian companies.

As a rule, non residents are interested in insurance firms, which are placed in a financial center of the country and have the ramified branch network and well adjusted channels of sales.

Foreign iniestors, which work on the Ukrainian market of insurance mark that Ukraine is interesting for them by the dynamic growth in the sector of insurance, and also by the amount of potential insurers. Next to it, foreigners can bring to the market something that is not enough on it, that is experience, technology, principles of business-process construction. Every foreign insurer wants to be a market leader, that must lead to the hard competitive activity which will be the part of general strategy of many companies from strengthening of positions and expansion of presence in Central and East Europe.

The concentration of foreign capital on the insurance market of Ukraine has both positive and negative factors which substantially influence the salespeople of insurance services and users. From the point of insurance services users it will result the increase of amount of new, high-quality products, by gradual diminishing of their cost in comparison with domestic analogues. The example of it is the price decline on property insurance of large industrial objects below middle European level which is the result of growing competition. If in 2005 tariffs were within the limits of 0,1-0,15% from an insured amount, so in 2006 they diminished to the level of 0,05-0,03% [5].

From point view of insurance companies, it will promote the level of competition on the insurance market and will force out small

companies from a market, which can not compete with foreigners after the level of service, cost of insurance products, innovations, technologies. Although the same tendencies can result the stimulation of the domestic insurers competitive products development, which will be able to satisfy new requirements of clients.

Next to it there is a line of disadvantages, related to the arrival of foreign insurance companies on the domestic insurance market, and especially their branches. It is necessary to select among such problems as:

- complication of supervision after the activity of companies;
- the presence of insurance companies with cheaper resources can create the pressure on somewhat weak domestic insurance market;
- advantage of the origin capital country above domestic market subjects interests.

These problems can appear in the nearest future with the entering of Ukraine the WTO. Some proper changes were ratified to the Law of Ukraine “About insurance” recently by Verkhovna Rada of Ukraine [1] in accordance with which, at first, it is allowed non-resident insurers to carry out insurance of risks, related to marine transportations, commercial aviation, launching of space rockets and freight (including satellites) and others like that; secondly, in five years from the day of entering of Ukraine the WTO restrictions on making insurance contracts with foreign insurers (by their branches) will be removed.

There would not be any invasion of foreign insurers even under conditions of limits absence on opening of foreign insurance companies branches. The reason of it is the complication and contradiction of the Ukrainian legislation in the branch of currency operations. The operating system of the currency adjusting is unable to resist the charts of shadow capital flow abroad, but it complicates the work of foreign investors.

Another problem is insufficient general capitalization, and consequently, insufficient capacity of insurance market of Ukraine: the total volume of paid charter fund and formed insurance reserves made only 11733,8 million Hr. by the results of 2006 [3].

But at the same time a tendency to the acceleration of rates of capitalization is observed during the last years and growth of national insurance market financial ability.

In accordance with the National bank of Ukraine the Center of scientific researches forecasts taking down of restrictions, on access

of foreign banks branches to the Ukrainian market is not a threat for the banking system of Ukraine. A basic danger consists in activity of bank institutions with the purpose of getting incomes from speculative operations or for realization of “dirty” money operations [2].

Thus, there is the gradual strengthening of foreign capital influence the insurance market of Ukraine which will result its further growth, however substantial barriers do not exist now. Moreover, entering of Ukraine the WTO will result the getting of permission on opening of foreign insurance companies branches, that will create terms for the increase of competition on the national insurance market.

Taking into account the planned transitional period (5 years) the Ukrainian insurers have a chance to save their own positions on the financial market. But it is possible only under the level capitalization increase condition, improving the quality of management and management risks.

Exactly the contradiction of currency legislation, the great interference of the state in the economy, the presence of indirect barriers which complicate the work of foreign companies, and the high level of political and economic risks create the potential pre-conditions for the capital risk inflow in Ukraine.

Literature:

1. About making alterations in Law of Ukraine “About insurance”: Law of Ukraine 357-V from 16.11.2006// www.zakon1.rada.gov.ua.

2. Vashchenko V.V. Problems of adaptation of the banking system of Ukraine to the terms of WTO of // Problems and prospectives of development of the banking system of Ukraine: Collection of scientific works. – T. 14. Sumy: UABS of NBU, 2005. – S. 180-183.

3. Gamankova O. Capitalization of insurance market of Ukraine as a display of globalization processes // Economic chasopys. – 2006.– 5-6 // www.soskin.info.

4. Official site of the State commission on adjusting of markets of financial services markets // www.dfp.gov.ua.

5. Ochimovskaya T. How will the entering of foreign players influence the Ukrainian insurance market and tariffs, in particular? // www.forinsurer.com.

6. Shcheglova E. Insurance business will rise in price // Common cause. Insurance. – 2006. – №9. – S.20 – 23.

Попов Д., Ковальчук В.М.,
Національний університет "Острозька академія"

ПЕРСПЕКТИВИ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ УКРАЇНИ НА НАСТУПНІ П'ЯТЬ РОКІВ

У статті досліджено особливості економічної ситуації України і на основі цього виділено ряд факторів, що є визначальними чинниками забезпечення економічного зростання на наступні 5 років.

Наприкінці ХХ століття спостерігалися значні якісні та структурні зміни у світовій економіці. Новий етап науково-технічної революції характеризувався збільшенням економічного росту країн, застосуванням принципово нових макро-економічних моделей економічного розвитку. Ці глобальні процеси не могли деякою мірою оминати економіку України. Актуальність дослідження полягає в тому, що нестабільний характер розвитку української економіки потребує аналізу та визначення тенденцій з метою визначення найефективніших шляхів його стабілізації та впровадження ефективної моделі економічного зростання. Зазначені проблеми досліджувалися багатьма зарубіжними і вітчизняними науковцями, зокрема: Гальчинського А.С., Геця В.М., Жаліло В.А. та ін. Однак, на нашу думку, велике практичне значення цієї проблематики потребує подальшої всебічної розробки для визначення стратегії економічного розвитку України.

Цілі даного дослідження полягають у визначенні пріоритетних напрямків розвитку економіки України для забезпечення високих темпів економічного росту. Для цього необхідно побудувати модель економічного росту країни та визначити основні фактори, що на нього впливають.

Для України процес економічного зростання супроводжувався значними політичними змінами та безперервними пошуками пріоритетних моделей розвитку. Це, зокрема, виявилось у тому, що, хоча наприкінці 80-х років, за визнанням більшості науковців, Україна і мала найбільший на пострадянському про-

сторі економічний потенціал вона зазнала значної економічної кризи. Вона має чітко визначені періоди: 1990-1994рр – період стрімкого економічного спаду, та 1995-1999рр період поступової санації. Такі економічні катаклізми значно ускладнюють процес складання моделі, оскільки такі фактори не є прогнозованими. Другим наріжним каменем у формуванні перспектив економічного розвитку України є відсутність достатньої кількості об'єктивних даних. Це пояснюється тим, що Україна ще нещодавно була частиною СРСР, а як відомо дані економічного зростання в СРСР не відображали реальної ситуації. Саме тому моделі, що прогнозують зростання ВВП на період більший за два роки мають доволі низький рівень точності та не можуть прийматися до уваги. Тому емпіричні дані подані нижче будуть прогнозувати ВВП лише за період з 2007 по 2008 роки.

Для прогнозування економічного розвитку України ми пропонуємо використати модифіковану модель Кобба – Дугласа. Ця модель полягає в тому, що приріст ВВП розглядається, як залежність від трьох факторів, а саме: витрат капіталу, витрат праці та НТП. Виробнича функція цієї моделі має вигляд:

$$X = Ae^{-vt}Ka^1L\alpha^2 \quad (1.1)$$

де: A – технологічний коефіцієнт, який характеризує виробництво; K – витрати капіталу; L – витрати праці; α_1 – зміна виробництва при зміні затрат капіталу на одиницю; α_2 – зміна виробництва при зміні затрат праці на одиницю; e – число Ейлера; t – параметр часу; v – параметр, що характеризує темпи розвитку під впливом НТП.

Після проведення відповідних розрахунків отримуємо таку ситуацію: $\alpha_1=0,54$ – зі зростанням одиниці капіталу на 1% випуск збільшується на 0,54%; $\alpha_2=0,11$ – зі зростанням одиниці фонду заробітної плати на 1% випуск збільшується на 0,11%; $v=0,11$ – з кожним роком за сталого рівня капіталу та праці випуск зростає на 0,11 %. Оскільки $\alpha_1 > \alpha_2$ то можна зробити висновок про працемісткий характер виробництва. Спрогнозувавши рівень витрат капіталу та праці на наступні два роки можна визначити модельовані значення ВВП і порівняти їх з реальними, що відображено на рисунку (див.рис.1.1). З цих даних видно, що до 2008 року ВВП обіцяє збільшитись до 635337,98 млн. грн.

Дані розраховані на моделі є достатньо достовірними, оскільки коефіцієнт детермінації складає 99,58%.

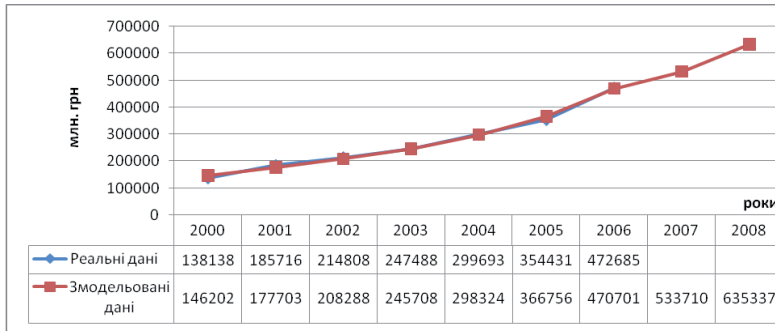

Рис. 1. Порівняльні криві змодельованого та реального ВВП

Прогноз рівня ВВП на більш далеке майбутнє не принесе бажаного результату, оскільки не буде враховувати нестабільний характер розвитку економіки України. За ідеальних умов до 2011 року реальний ВВП України зріс би до 1,05734115 трлн. грн., але таке значення сумнівно характеризує реальну ситуацію.

Якщо аналізувати ситуацію економічного розвитку України з точки зору спостерігача, то висновки доволі песимістичні – політична ситуація не найкраща, програми розвитку України, запропоновані владою знаходяться на межі з абсурдом, економічний тиск з боку РФ все сильнішає, інфляція стрімко зростає разом із грошовою масою, і таке інше. Хоча, спостерігається значний приплив інвестицій з закордону, починаючи з 2005 року, але переважають прямі інвестиції, які часто спрямовані на усунення конкурентів.

Напрямок подальшого дослідження буде безпосереднє вивчення виробничої функції, що дасть змогу прогнозувати обсяги валового внутрішнього продукту на більш довгострокові періоди з врахуванням можливих деформацій кривої через нестабільний характер розвитку нашої економіки.

На нашу думку, пріоритетним напрямком політики України має бути економічне зростання із структурними зрушеннями, що забезпечить рух нашої країни до найрозвинутіших країн світу, що передбачає наздоганяючий розвиток. Для цього необхідно розробити стратегію економічного ривка. За таких умов країна повинна розвиватися швидше провідних країн, а для

цього потрібно шукати нові методи для покращення розвитку, тобто працювати на випередження. Наздоганяюче економічне зростання повинно відбуватися не стихійно, а за участі держави. Держава повинна забезпечувати проведення економічних реформ та обрання оптимального шляху розвитку. Україна повинна орієнтуватися не лише на національні умови, а і на глобальний контекст.

Список використаних джерел:

1. Марія Лизун. Економічне Зростання: світовий досвід та український аспект // Наука молода. – 2005. – №4.
2. Вітлінський В.В. Моделювання економіки: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2003. – 408 с.
3. Мур, Джеффрі, Уэдерфорд, Ларри, и др. Экономическое моделирование в Microsoft Excel, 6-е изд. Пер з англ. – М Видавничий дім “Вільямс”, 2004. – 1024 с.
4. www.ukrstat.gov.ua

Яцук М., Козак Л.В.,

Національний університет "Острозька академія"

ІНВЕСТУВАННЯ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

У статті визначено вплив інвестицій на розвиток національної економіки на основі аналізу їх динаміки та джерел фінансування.

В умовах активної розбудови в Україні економіки ринкового типу особливе місце посідають інвестиції. Так чи інакше, але інвестиції, впливають на формування і зростання валового внутрішнього продукту і національного доходу, на їх розподіл і споживання, а відтак і на розвиток окремих підприємств і галузей національної економіки. З огляду на сказане було обрано тему, мету та об'єкт дослідження.

Метою дослідження є визначення впливу інвестицій на розвиток національної економіки на основі аналізу їх динаміки та джерел фінансування.

Значний вклад в теорію інвестування внесли такі відомі вчені, як Єрмоленко М.М., Слейко Я.І., Данілов О.Д., Майорова Т.В., Пересада А.П., Татаренко Н.О., Череп А.В., Теліженко О.М. та багато інших. Ними було досліджено сутність інвестування, як економічного процесу, визначено роль інвестицій в економічному зростанні.

Дослідження проблем інвестицій завжди перебувало в центрі уваги економічної науки. Це зумовлено тим, що інвестиції зачіпають найглибинніші основи господарської діяльності, визначаючи процес економічного зростання в цілому. В сучасних умовах вони є найважливішим засобом забезпечення умов становлення ринкової економіки, структурних зрушень у народному господарстві, забезпечення технічного прогресу, підвищення якісних показників господарської діяльності на мікро- і макрорівнях. Активізація інвестиційного процесу – один з найдієвіших механізмів соціально-економічних перетворень.

Таблиця 1.
Динаміка ВВП та інвестицій в Україні за 2001-2007 рр.

Показник	Роки						
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
ВВП, млрд. грн.	204,2	225,8	267,3	345,1	441,5	537,7	653,5
абсолютна зміна ВВП, %	–	21,6	41,5	77,8	96,4	96,2	115,8
Інвестиції, млрд.грн.	34,6	46,6	59,9	89,3	111,2	148,9	157,7
абсолютна зміна інвестицій, %	–	12	13,3	29,4	21,9	37,7	8,8
Інвестиційний мультиплікатор	–	3,46	5,85	3,28	4,39	3,07	–

Аналізуючи інвестиційний мультиплікатор в Україні (табл.1) слід зазначити, що його значення є високим і коливається за період 2001-2007 рр. від 3,07 – 5,85 млрд.грн. Проаналізувавши дані показники можна помітити циклічний характер їх зміни, що відповідно залежить від циклічності зміни абсолютних приростів ВВП.

Досить показовою є роль інвестицій в економіку України. Співвідношення темпів росту ВВП та інвестицій подана на рис.1.

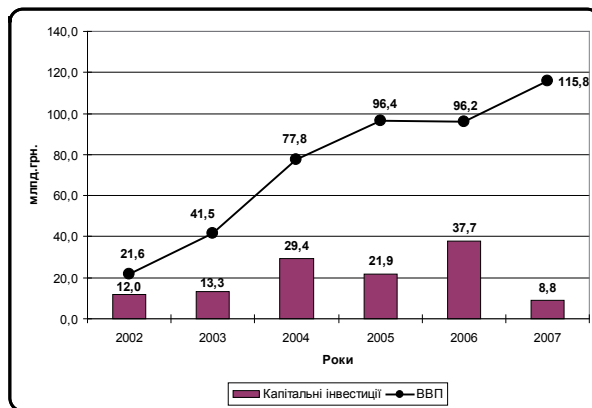

Рис.1. Динаміка абсолютного приросту ВВП та інвестицій в Україні за 2002-2007 рр.

Таким чином, важливу роль у формування національної економіки відіграє інвестиційна складова. Падіння інвестицій у 2005 році призвело до падіння динаміки обсягів ВВП у 2007 році, таким чином ВВП у 2008 році буде ще меншим.

Сьогодні від ефективності інвестиційної політики залежать стан виробництва, технічний рівень основних фондів підприємств народного господарства, можливості структурної перебудови економіки, розв'язування соціальних і екологічних проблем. Інвестиції є основою для розвитку підприємств, окремих галузей та економіки в цілому.

З часів проголошення незалежності економіка України перебуває не на найкращому рівні. Причини цього переважно такі самі, як і в інших “молодих державах”, тобто в країнах перехідної економіки, коли відбувається зміна командної економіки на ринкову.

Для дослідження джерел надходжень капітальних інвестицій проаналізуємо структуру та динаміку їх зміни за останні два роки (табл.2), так сд зазначити, що основну частку в загальній структурі капітальних інвестицій посідає інвестування власних коштів підприємств та організацій так у 2006 році їх частка становила 59,8%, а вже у 2007 році їх частка збільшилась на 1,3%, що в абсолютному вираженні збільшилось на 7,2 млрд.грн. (темп росту 108,1%). Значну частку в загальній структурі посідають кредити банків та інших позик, і їх частки становлять 14,3% та 13,9% відповідно у 2006 та 2007 роках, хоча ми можемо спостерігати зменшення частки в загальній структурі капітальних інвестицій, та обсяг кредитів збільшується на 0,7млрд. грн., показує збільшення на 3,2% в процентному вираженні.

Таблиця 2.

Динаміка та структура капітальних інвестицій за джерелами фінансування в Україні за 2006-2007 рр.

Показник	Роки				Абсолютна зміна, млрд.грн.	Темп росту, %
	2006		2007			
	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%		
Всього	149,0	100,0	157,7	100,0	8,7	105,9
у т.ч. за рахунок					0,0	

коштів державного бюджету	9,6	6,4	8,5	5,4	-1,1	88,1
коштів місцевих бюджетів	6,7	4,5	5,1	3,2	-1,6	75,6
власних коштів підприємств та організацій	89,1	59,8	96,3	61,1	7,2	108,1
коштів іноземних інвесторів	5,1	3,4	4,4	2,8	-0,7	85,4
коштів інвестиційних фондів	2,3	1,5	2,9	1,9	0,7	129,7
коштів населення на індивідуальне житлове будівництво	5,1	3,4	7,1	4,5	1,9	138,1
кредитів банків та інших позик	21,3	14,3	21,9	13,9	0,7	103,2
інших джерел фінансування	9,8	6,6	11,5	7,3	1,8	118,0

Досить незначну частку у структурі капітальних інвестицій посідає фінансування за рахунок коштів державного бюджету (2006 – 6,4% та у 2007 – 5,4%), хоча їх обсягу у 2007 році в порівнянні з попереднім роком зменшився на 1,1 млрд.грн., що в процентному відношенні показало зменшення на 11,9%. Характеризуючи фінансування за рахунок коштів іноземних інвесторів слід помітити зменшення обсягів іноземних інвестицій у 2007 році на 0,7 млрд.грн. у порівнянні з попереднім роком, що відобразилось і на зменшенні частки коштів іноземних інвесторів від 3,4% до 2,8% відповідно у 2006 та 2007 роках.

Схожу ситуацію ми можемо спостерігати у фінансуванні інвестицій в основний капітал (табл.3). Тут обсяг коштів іноземних інвесторів зменшується на 10,5%, що в абсолютному вираженні становило 0,5 млрд.грн. Порівнюючи фінансування капітальних інвестицій та інвестицій в основний капітал в

Україні за 2006 та 2007 роки слід відзначити позитивну динаміку зростання обсягів інвестицій в цілому, так у 2007 році в порівнянні з попереднім 2006 роком обсяг капітальних інвестицій збільшився на 8,7 млрд.грн., а обсяг інвестицій в основний капітал збільшився на 10,9 млрд.грн., хоча темп росту перших становив 105,9% а інвестицій в основний капітал 108,7%.

Таблиця 3.
Динаміка та структура інвестицій в основний капітал
за джерелами фінансування в Україні за 2006-2007 рр.

	Роки				Абсолютна зміна, млрд.грн.	Темп росту, %
	2006		2007			
	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%		
Всього	125,3	84,1	136,2	86,3	10,9	108,7
у т.ч. за рахунок						
коштів державного бюджету	6,8	4,6	6,1	3,9	-0,8	88,9
коштів місцевих бюджетів	5,4	3,7	4,3	2,7	-1,1	79,4
власних коштів підприємств та організацій	72,3	48,6	80,1	50,8	7,7	110,7
коштів іноземних інвесторів	4,6	3,1	4,1	2,6	-0,5	89,5
коштів інвестиційних фондів	2,2	1,5	2,9	1,8	0,7	133,6
коштів населення на індивідуальне житлове будівництво	5,1	3,4	7,1	4,5	1,9	138,1
кредитів банків та інших позик	19,4	13,0	20,2	12,8	0,8	104,3
інших джерел фінансування	9,4	6,3	11,4	7,2	2,0	121,8

Отже, проаналізувавши інвестиції за джерелами фінансування слід зазначити, що найважливішу роль відіграють тут власні кошти підприємств та організацій, і їх частка збільшується, проте частка коштів з державного бюджету є досить незначною

і в подальшому необхідно було б збільшити фінансування підприємств державою. Досить малий показник довгострокового кредитування, коли в зарубіжних країнах це є основним джерелом інвестування.

Порівнявши динаміку капітальних інвестицій та інвестицій в основний капітал ми бачимо, що темп росту капітальних інвестицій є меншим ніж інвестицій в основний капітал на 2,2 млрд.грн., що свідчить про більшу довіру інвесторів до вкладання своїх коштів в нерухомість ніж на збільшення основного капіталу підприємств. Мало розвинуте фінансування коштами інвестиційних фондів, хоча цей показник збільшується кожного року. Хоча частка коштів іноземних інвесторів кожного року збільшується, все ж їх обсяг є недостатнім, що свідчить про малу конкурентоспроможність українських підприємств на світовому ринку.

Таким чином інвестиційна складова національної економіки України відіграє досить суттєву роль.

Для активізації росту ВВП в Україні є збільшення обсягу інвестицій, зокрема частки іноземного інвестування, фінансування з боку держави та активізації банківського інвестування.

Саме тому, для інтенсивнішого залучення іноземних інвесторів в економіку України необхідно:

1. Забезпечити систему захисту особистих та майнових інтересів іноземних інвесторів, приведення до міжнародних стандартів податкової системи в державі.

2. Створити сприятливе нормативно-правове поле: в нормативно-правових актах.

3. Забезпечити стабільність політичної системи в Україні.

4. Зменшити обсяги та темпи інфляції в країні, що спричиняє зменшення інвестицій.

5. Сформувати національний імідж країни через співпрацю з міжнародними організаціями з інших країн.

Список використаних джерел:

1. Україна в цифрах 2006. Статистичний щорічник. – К.: Консультант, 2007. Держкомстат України.

2. Аналіз і оцінка інвестиційних проектів: Навч. посіб. / М.М. Єрмоленко, І.О.Плужников. – К.: Національна академія управління, 2004. – 156 с.

3. Економічний тлумачний словник: власність, приватизація,

ринок цінних паперів, (українсько-англійсько-російський) / Л.М. Алексєєнко, В.М.Олексієнко. – Тернопіль: Астон, 2003. – 672 с.

4. Панчишин С. Макроекономіка: навч. посібник. Вид. 3-тє, стереотипне. – К.: Либідь, 2002. – 616 с.

5. Підхомний О.М. управління інвестиційними процесами на фінансовому ринку: Навч. посіб. – К.: Кондор, 2003 – 184 с.

6. www.ukrstat.gov.ua

Секція 4

**БАНКІВСЬКА СИСТЕМА
УКРАЇНИ**

Бойко І.В., Тодосейчук А.С.,

*Донецький національний університет економіки і торгівлі імені
Михайла Туган-Барановського*

НАЦІОНАЛЬНА СИСТЕМА МАСОВИХ ЕЛЕКТРОННИХ ПЛАТЕЖІВ: ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

У статті обґрунтовані проблеми впровадження Національної системи масових електронних платежів, шляхи вирішення цих проблем та проаналізоване відповідне базове законодавство регулювання діяльності на ринку платіжних карток.

Україна знаходиться на порозі переходу до ринкової економіки та вступу до Світової торгової організації. На цьому етапі природним є постановка такої мети, як вступ до Європейської Ради (ЄР). Для реалізації такої задачі Україна намагається показати кращі показники економічного зростання перед країнами ЄР.

Картковий бізнес у нашій країні динамічно розвивається, але існує декілька проблем, які полягають у становленні та діяльності Національної системи масових електронних платежів (НСМЕП).

Означеній проблемі приділяють увагу такі вчені – економісти як В.Кравець, В.Мороз, А.Сурков, Н.Берніков, С.Толмачев, В.Харченко, Г.Чмелик, О.Махасва.

Метою цієї статті є визначення позитивних і негативних рис розвитку Національної системи масових електронних платежів для економіки України в цілому.

Протягом останніх десяти років 111 банків стали членами різних карткових систем і здійснюють емісію та еквайрінг платіжних карток. На теперешній час банками емітовано майже 33,0 млн. платіжних карток, установлено 14,7 тисяч банкоматів і понад 62 тисячі платіжних терміналів [2].

Незважаючи на швидкі темпи росту емісії платіжних карток та оборотів коштів за ними частка безготівкових операцій населення не перевищує 3-4% (рис.1 та табл.1).

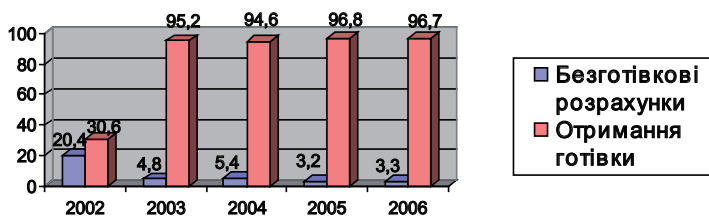

Рис.1. Частки безготівкових розрахунків та отримання готівки за платіжними пластиковими картками в Україні за 2002-2006 рр.

Таблиця 1
Емісія платіжних карток на території України
згідно Головного процесингового центру станом на 01.01.2007

НСМЕП			
Операції НБУ	2006	2007	Темпи приросту (%)
Емітовано карток, шт	1 606 686	1 966 000	22.3
Встановлено терміналів, тис.	14.7	15.02	2.2
Наростаючі обороти НСМЕП, грн	46 086 523 681	52 036 566 366	12.9
Міжбанківські наростаючі обороти, грн	896 613 660	923 236 352	2.9

З наведених даних таблиці 1 можна зробити певні висновки, що емісія платіжних карток на території України значно підвищилась. Міжбанківські обороти та обороти НСМЕП виросли майже на 13 відсотків, при цьому з рисунка 1 видно, що отримання готівки населенням росте з кожним роком на 0,2 – 0,3 відсотки.

Аналізуючи рис. 1 можна сказати, що в Україні розв'язується питання автоматизації видачі заробітної плати, але не утворюється система безготівкових розрахунків населення. При цьому не виконується вирішення проблем переведення готівкового обороту в безготівкову форму. Без цього стає неможливим вирішення таких питань:

– зменшення державних витрат на обслуговування готівково-грошового обігу;

- створення ефективної системи адресного розподілу і контролю за цільовим розподілом та використанням соціальних пільг, компенсацій, допомоги тощо;
- охоплення банківськими послугами переважної частини населення України;
- розширення сфери використання безготівкових розрахунків із застосуванням платіжних карток за рахунок зменшення готівкових платежів;
- збільшення інвестиційних можливостей банківської системи України шляхом залучення коштів населення на рахунки в банках;
- створення системи ефективного фінансового моніторингу для боротьби з корупцією, відмивання грошей, злочинність і тероризмом;
- скорочення частки тіньового грошового обороту в економіці країни та поліпшення системи стягнення податків та зборів.

Сучасний стан функціонування НСМЕП характеризується такими даними. За станом на 01.01.2007 р. із 186 українських банків, які мають відповідну ліцензію, були емітентами або еквайрами платіжних карток. Тільки протягом 2007 року число карток, емітованих українськими банками, дорівнювало 1 606 686 шт. Найбільшу питому вагу на українському картковому ринку має міжнародна платіжна система VIZA – 44%, друге місце належить MasterCard – 33%. Можна прогнозувати, що картковий бізнес розвиватиметься динамічніше, ніж усі сфери банківських послуг, оскільки більше банків зосереджує увагу на клієнтах – фізичних особах.

Національна частина карткового ринку України, а саме сегмент безготівкових платежів, нині знаходиться на стадії становлення та вимагає удосконалення та ретельного вивчення. Для покращення НСМЕП треба створити відповідне базове законодавство регулювання діяльності на ринку платіжних карток [4]. На даний час українським урядом видано ряд нормативно-правових актів Національного банку України стосовно спрямованих на розвиток НСМЕП:

- Постанова Кабінету Міністрів та Національного банку України від 26.05.2006р. №753, якою схвалено Концепцію поширення безготівкових розрахунків з використанням спеціальних платіжних засобів;
- Закон України “Про платіжні системи та переказ грошей в Україні”;
- Постанова Кабінету Міністрів та Національного банку Украї-

ни від 29.03.2006р.№377” Деякі питання здійснення розрахунків за продані товари з використанням спеціальних платіжних засобів”;

– Програма розвитку Національної системи масових електронних платежів на 2006-2008 роки, затверджену постановою правління Національного банку України від 30.03.2006р.№121.

Треба відмітити, що Програма розвитку Національної системи масових електронних платежів на 2006-2008 роки, спрямована на створення умов поліпшення структури грошового обігу в Україні шляхом розбудови масових електронних платежів з використанням платіжних карток.

Хоча зазначені постанови були прийняті урядом наприкінці 2006 року, треба відмітити суттєві позитивні зрушення розвитку в 2007 року інфраструктури приймання платіжних карток у сфері торгівлі та послуг населення (рис. 2).

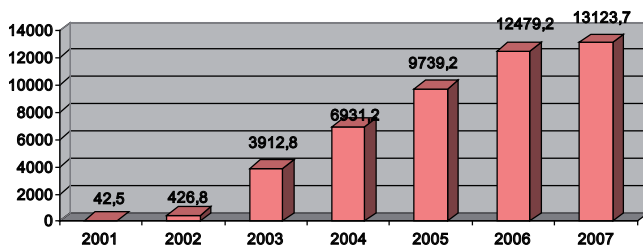

Рис. 2. Річні обороти НСМЕП у сфері торгівлі та послуг в Україні за 2006-2007 рр.

Також у програмі розвитку на 2006-2008 роки відображено поточний стан НСМЕП, визначені мета, основні завдання та шляхи втілення завдань у реальність, а саме: збільшення безготівкових розрахунків порівнянно з розрахунками готівкою; досягнення за усіма показниками роботи НСМЕП рівня загальнодержавного значення; збільшення інвестиційних можливостей банківської системи шляхом залучення коштів населення на особисті рахунки; забезпечення державної діяльності НСМЕП.

Шляхами вирішення таких завдань можуть бути наступні:

- підвищення надійності й ефективності функціонування складових апаратно-програмного комплексу НСМЕП;
- розширення сфери застосування програмного косплексу НСМЕП за рахунок використання платіжних засобів та втілення таких проектів, як “Соціальна картка”, “транспортна кар-

тка”, ”студентська картка”, ”митна картка”, ”дисконтна картка” тощо;

– залучення до розвитку НСМЕП нових банків та участь у виробництві нових підприємств, що мають сертифікат якості;

– вдосконалення та розробка нормативно-програмного, методичного і технологічних документів, які регламентуватимуть функціонування НСМЕП.

Після часткового втілення цих перспектив у 2006-2008 років можна побачити мережу обслуговування за допомогою однієї картки на графіку 3.

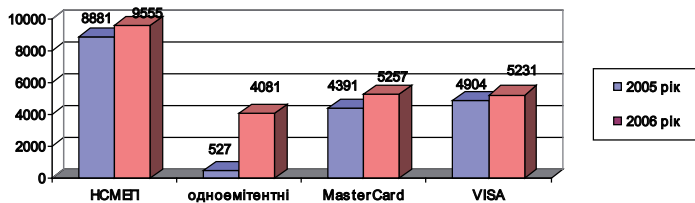

Рис. 3. Середній оборот за однією платіжною карткою у 2005-2007 роках.

Таким чином, проаналізувавши розвиток, становлення та втілення Програми НСМЕП, треба зробити певні висновки. Україна, як молода держава, за короткий час показала кращі свої економічні показники перед країнами ЄР. Протягом останніх 10 років багато юридичних та фізичних осіб перейшли до різних карткових систем. Також намір вступити до НСМЕП є у Ощадбанку та Укргазнафти. Для регулювання НСМЕП український уряд видав багато відповідних нормативно-правових актів, за допомогою яких можна ретельно доглядати за функціонуванням національної системи.

Список використаних джерел:

1. Закон України ”Про платіжні системи та переказ грошей в Україні” від 05.04.2001р. №2346-III.
2. Вісник Національного банку України. – 2007. – №7. – С.14-19.
3. Банківські операції / за ред.В.І. Міщенко, Н.Г. Словянської. – Київ, 2002. – 476 с.
4. О.М. Петрук ”Банківська справа” – К.: Кондор, 2004. – С. 461.
5. Харченко В. Вісник НБУ. – 2003. – №4. – С. 29-36.

Говоруха С.А., Підхомний О.М.,
Львівський національний університет імені Івана Франка

СУТЬ КРЕДИТНОГО БРОКЕРИДЖУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

У статті наведені основні засади формування брокериджу в Україні та приведені основні перспективи його розвитку в умовах сучасної національної економіки.

Сполучною ланкою між банківськими установами та потенційними позичальниками стали кредитні брокери. Кредитний брокеридж як елемент ринку кредитування в Україні з'явився в 2006 року. Необхідність появи консалтингових компаній у сфері кредитування виникла в зв'язку з функціонуванням на ринку значної кількості банків, кожен з яких пропонує кілька програм кредитування іпотеки, автокредитування, а також споживчого кредитування, в яких потенційному позичальнику необізнаному з роботою банків важко розібратись. Для банків кредитні брокери стають додатковим каналом продажу своїх продуктів, банківські установи мають змогу економити на створенні розгалуженої мережі продажу.

Метою наукового дослідження є формування концептуальних основ діяльності кредитних брокерів в Україні. Для проведення дослідження були визначені наступні завдання: формулювання визначень “кредитний брокер” та “кредитний брокеридж”, дослідження ключових проблем у діяльності кредитних брокерів в Україні, окреслення перспектив розвитку кредитного брокериджу як елементу ринку кредитних послуг.

Кредитний брокер – це учасник кредитного ринку, що є фінансовим посередником на кредитному ринку, основним напрямком діяльності якого є надання консалтингових послуг потенційним позичальникам щодо вибору оптимальної програми кредитування для клієнта та підготовка та представлення в банківській установі необхідних документів для отримання кредиту. Відповідно, кредитний брокеридж – це діяльність пов'язана з посередництвом між позичальником та фінансово-кредитною установою при кредитуванні.

За період 2006-2008 років взаємодія кредитних брокерів з банківськими установами еволюціонувала. На етапі зародження брокерських послуг на українському ринку кредитування, в банківських установах було відсутнє зацікавлення у роботі з фінансовими посередниками, оскільки кредитний брокеридж в Україні в основному був представлений “чорними брокерами.” “Чорні брокери” – це посередники між позичальниками та фінансово-кредитними установами, що на основі аналізу вимог банківських установ щодо кредитоспроможності позичальників, надавали консультаційні послуги клієнтами з метою отримання останніми кредитних коштів. Вартість послуг “чорних брокерів” становила від 20% до 50% від розміру кредиту, що хотів отримати позичальник. Їх діяльність пов’язана з фальсифікацією документів та інформації щодо фінансового стану потенційних клієнтів банківських установ з метою отримання позитивного рішення по кредитній заявці. Функціонування “чорних брокерів” спричинило неоднозначне ставлення з боку банків до їх клієнтів. Оскільки, з одного боку, клієнти, що працюють з кредитними брокерами – це потенційні позичальники з підготовленим пакетом документів, а з іншого, – це клієнти з високою імовірністю виникнення простроченої заборгованості по кредитах у зв’язку з наданням недостовірної інформації щодо фінансового стану.

У зв’язку з високою вартістю, а також через високий відсоток відмов у отриманні кредитів клієнтам “чорних брокерів” консалтингові послуги “білих брокерів” в сфері кредитування займають все більшу частку ринку, оскільки вартість їх послуг, а також якість обслуговування, сприяє ефективнішій взаємодії між ними та банківськими установами.

В процесі розвитку кредитного ринку, а також еволюції брокерських послуг, змінились і форми взаємодії між банками і кредитними брокерами. Якщо на початку їхньої взаємодії ініціаторами співпраці виступали кредитні брокери, які переконували банки в її ефективності, то з 2007р. фінансово-кредитні установи самі ініціювали укладення договорів про співпрацю. Також змінились і умови співпраці, комісію за послуги кредитним брокерам сплачують банківські установи, а також, в залежності від умов договору про співпрацю, банки можуть надавати кредитні продукти для клієнтів брокерських компаній під знижені на 0,5-1% процентні ставки. Пільгові умови для клієнтів, що користуються послугами кредитних брокерів свідчить про підвищення довіри з боку банків до цього елементу кредитного ринку.

Розвиток кредитного брокериджу в Україні тісно пов'язаний з розвитком певних кредитних продуктів, найактивніше розвиваються послуги кредитних брокерів в сфері іпотечного кредитування в зв'язку з зростанням попиту на нерухомість. За даними Української національної іпотечної організації, станом на 1 січня 2008 року агентства нерухомості – це основний канал дистрибуції кредитів на житло. Близько 40% заявок на отримання кредитів на купівлю будинків та квартир подають агентства нерухомості. Лише 1% кредитів оформляються через професійних кредитних посередників – кредитних брокерів. Експерти вважають, що при збереженні сучасних темпів розвитку іпотечного кредитування через кілька років 16-20% угод будуть укладатись за посередництва іпотечних брокерів.

Вартість послуг, що надають кредитні брокери залежить від виду продукту. В основному послугами брокерів потенційні позичальники користуються при отриманні іпотечних кредитів. Комісія при отриманні іпотечних кредитів становить 1-5%, на ринку автокредитування комісія не перевищує 1-7% від розміру позики, вартість консультування в сфері споживчого кредитування становить 10-20%. Розмір винагороди також залежить від часу, затраченого на роботу з потенційним позичальником, і від рівня “проблемності клієнта”, оскільки клієнт з низьким рівнем платоспроможності, або з негативною кредитною історією платить кредитному брокеру вищий відсоток за надані послуги.

На основі статистичної інформації брокерських компаній, структура послуг, що надають кредитні брокери є такою:

80% – це підбір програм іпотечного кредитування, 15 % – це пошук програм автокредитування і лише 5% – це сприяння у виборі програми споживчого кредитування.

Також варто зауважити, що мінімальний розмір кредиту для використанні послуг кредитних брокерів становить 25 000 грн., оскільки при нижчих сумах кредитним брокерам не вигідно затрачати час для консультування, тому споживчі кредиту займають незначну частку в роботі брокерів.

Протягом останніх років вартість послуг кредитних брокерів знижується і не лише тому, що банки беруть на себе комісійні витрати, а ще у зв'язку зі зростанням конкуренції на ринку брокериджу. В Україні діє понад двадцять компаній-кредитних брокерів. Активний розвиток компаній “білих брокерів” припав на 2007 р. Зараз на ринку кредитування в Україні функціонують

“Іпотека Експрес”, “Кредит Старт”, “Плюс Вибір”, “Т.О.Ч.К.А.”, Carita та інші. В основному керівниками та власниками компаній-кредитних брокерів в Україні є колишні банкіри та учасники фінансового ринку, які усвідомлюють необхідність та потенціал розвитку цього ринку. В 2008 році на українському ринку кредитного брокериджу свою нішу планують зайняти російські компанії, а саме “Фосборн Хоум”, конкурентною перевагою якої є система оптимального вибору кредитної програми для клієнта (Customer Relationship Management).

Ринок кредитного брокериджу має значний потенціал для розвитку в Україні. Про це свідчать обсяги ринку кредитного брокериджу в США, де 60-70% послуг на ринку кредитування надаються за посередництва кредитних брокерів. На даному етапі розвитку кредитного брокериджу важко оцінити його масштаби, оскільки ні банки, ні самі брокерські компанії не консолідували статистичну інформацію щодо кредитування за посередництва в зв'язку із відсутністю підпорядкованості кредитних брокерів одному з регуляторів ринку, а також в зв'язку з відсутністю Асоціативного кредитного брокера.

Діяльність цієї Асоціації буде спрямована на розробку єдиних стандартів і правил роботи кредитних брокерів, що стимулюватиме стабілізації ринку, підвищенню прозорості в діяльності брокерських компаній, а також підвищення рівня відповідальності за якість кредитних заявок клієнтів. Очікується, що винагороду цьому брокеру в повній мірі будуть сплачувати банки, а клієнти будуть отримуватимуть консультаційні послуги на безоплатній основі. Перевагами цього брокера також буде значний бюджет, а також інформаційний ресурс та можливість для проведення маркетингових міроприємств.

На розвиток ринку кредитного брокериджу в Україні значний вплив має менталітет населення, відповідно потенційні позичальники не завжди готові заплатити 100-150 дол. США за послуги брокерських компаній для того, щоб отримати економію у розмірі 1000-1500 дол. США за весь період кредитування.

Спірним залишається питання щодо того, хто повинен сплачувати брокерам комісію. Активна співпраця банків та кредитних брокерів підвищує ризики для їх клієнтів, оскільки в зв'язку з тим, що банки сплачують комісійні брокерам, то це підвищує ризик вибору не оптимальної кредитної програми для клієнта, а вибору банку для кредитного брокера, що сплатить

вищу комісію. Проте брокерські компанії, що прагнуть довгострокової співпраці з клієнтами на ринку кредитних послуг, цінують свою репутацію, оскільки на моменті зародження ринку репутація це основне джерело нової клієнтської бази.

Актуальним залишається питання щодо відповідальності кредитних брокерів за недобросовісних клієнтів. На даному етапі співпраця банків та кредитних брокерів має значний недолік пов'язаний з відсутністю відповідальності кредитних брокерів за недобросовісного позичальника, оскільки в жодному договорі між банком і клієнтом не вказується участь кредитного брокера в угоді на отримання кредитних коштів. Відповідно, брокерська компанія не несе юридичної відповідальності за несплатою позичальника по кредитному договору. Проте брокерські компанії, що працюють на ринку кредитування тривалий час, цінують свою репутацію, відповідно не беруть участь у операціях пов'язаних з шахрайством.

На українському ринку з'являються нові інноваційні програми створені банками та кредитними брокерами, а саме банки на основі договору про співпрацю з кредитними брокерами зобов'язуються сплатити комісію брокерами за підбір оптимальної кредитної програми та підготовку необхідного пакету документів для клієнта.

Нові договори співробітництва комерційних банків та брокерських компаній містять додаткову вимогу до кредитних брокерів щодо попередньої оцінки кредитоспроможності потенційного позичальника, а також вимоги до кредитного брокера щодо якісного формування необхідного пакету документів. Ці вимоги до роботи кредитних брокерів дають змогу банкам зменшити свої ризики.

Варто зауважити, що клієнтами кредитних брокерів є як платоспроможні позичальники для яких важливе оперативне та якісне обслуговування, так і позичальникам, яким було відмовлено в отриманні кредиту, для яких робота з кредитними брокерами єдина можливість отримання кредитних коштів. Інформацію про брокерські фірми позичальники в основному отримують використовуючи Інтернет ресурси, оскільки активної рекламної кампанії брокерські фірми не проводять.

До співпраці позичальників з кредитними брокерами стимулює наявність на кредитному ринку великої кількості банків, кожен з яких пропонує свій продуктивний ряд. Засилля реклами

різних банківських продуктів, в основному кредитних, спричиняє необхідність в такому інституті на ринку кредитування як брокер – посередник між банком і позичальником, який дає клієнту можливість отримати бажаний банківський продукт в короткий термін з мінімальними затратами.

У зв'язку з тим, що банківські установи хочуть створити навколо себе пул кредитних брокерів, відповідно брокери мають можливість отримувати пільги для своїх клієнтів, а саме клієнти брокерських компаній можуть отримати в банку кредит під пільгову процентну ставку, яка на 0,5-1% нижча від звичайної. Такі пропозиції дають змогу клієнту заощадити до 5% від загальної суми кредиту за весь період кредитування. Також клієнти брокерських компаній мають можливість отримати кредит під знижену ставку за видачі кредиту.

Вигідним співробітництво банків з кредитними брокерами буде тоді, коли кредитні брокери сформують свою філіїну мережу та клієнтську базу.

Співпраця кредитних брокерів і позичальників, що хочуть отримати кредитні кошти містить значну кількість проблемних моментів. Перш за все, це те, що позичальники в багатьох випадках приховують інформацію стосовно свого реального фінансового стану, а також негативну кредитну історію чи наявність непогашених або проблемних кредитів. Відсутність довіри між кредитним брокерами і позичальниками не сприяє ефективній співпраці, відповідно, значна кількість брокерських компаній відмовляється від консультивання клієнтів, що надають неправдиву інформацію.

Також негативно на роботі кредитних брокерів відображається відсутність законодавчого підґрунтя їх функціонування на українському ринку.

Кредитний брокеридж вигідний позичальниками, оскільки кредитні консультанти звільняють клієнтів від необхідності самостійно аналізувати кредитний ринок насичений різноманітними кредитними програмами.

Можна виділити наступні перспективи в розвитку кредитного брокериджу в Україні:

- Визнання та налагодження тісної співпраці між банками, страховими компаніями, агентствами нерухомості, автомобільними салонами та кредитними брокерами;
- Законодавче врегулювання роботи брокерських компаній,

визначення підпорядкованості одному з державних регуляторів ринку;

– Формування механізму компенсації ризиків від кредитного посередництва для позичальника та банку;

– Поява на ринку кредитних послуг нових брокерських компаній;

– Створення професійних організацій, що регулюватимуть якість надання брокерських послуг, таких як Федерація професійних кредитних брокерів в Росії, або Ліги кредитних брокерів;

– Створення прозорих механізмів надання консультацій потенційним позичальникам;

– Розробка і впровадження Кодексу поведінки кредитних брокерів;

– Розвиток програм професійного навчання кредитних брокерів.

Розвиток кредитного брокериджу має значний потенціал розвитку в Україні. Він тісно пов'язаний з розвитком ключових кредитних продуктів, відповідно, найактивніше розвивається кредитний брокеридж в сфері іпотечного кредитування та кредитування автомобілів.

Протягом останніх років вартість послуг кредитних брокерів знижується в зв'язку зі зростанням конкуренції, а також через те, що банки беруть на себе часткову сплату брокерської винагороди. Питання щодо того, хто повинен сплачувати комісію брокерам досі залишається невирішеним.

Актуальним залишається питання щодо відповідальності кредитних брокерів за недобросовісних клієнтів. Також негативно на роботі кредитних брокерів відображається відсутність законодавчого підґрунтя їх функціонування на українському ринку.

Вигідним співробітництво банків з кредитними брокерами буде тоді, коли кредитні брокери сформують свою мережу консалтингових центрів та клієнтську базу.

Список використаних джерел:

1. Риски оставят посередникам// Инвестгазета. – №3. – 21-27.01.2008. – С. 54-56.

2. www.pk.kiev.ua

3. www.news.finance.ua

4. www.ipoteka.net.ua

5. www.bankir.ru

Гончарук А., Топішко І. І.,
Національний університет "Острозька академія"

ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

У статті розглядається поняття, структура та значення власного капіталу для банківської системи України. Ми розглядаємо сучасний стан формування власного капіталу комерційних банків, а також пропонуємо шляхи перспективного його розвитку.

На сьогодні банківські установи демонструють яскраві приклади вражаючих змін у структурі фінансової системи та постійного зростання ролі фінансових інститутів у процесі реформ і економічного розвитку. Банківській сектор перетворюється на ключовий елемент сучасної ринкової економіки. Він демонструє високі кількісні темпи зростання масштабів своєї діяльності та істотний вплив на всі ланки економічної системи.

Здатність банківської системи створювати гроші базується на умові, відповідно до якої комерційні банки в змозі використовувати свої можливості зі створення грошей за допомогою кредитування, а юридичні та фізичні особи надавати та позичати гроші, але слід зауважити, що можливість комерційних банків надавати позики змінюється, і в цьому полягає одна з причин необхідності визначення власного капіталу банків.

Власний капітал комерційного банку становить одне з головних джерел ресурсів банку. За рахунок власного капіталу банки покривають близько 20 – 25% загальної потреби в ресурсах. Він незамінний на початкових етапах діяльності банку, коли засновники здійснюють низку первісних витрат, без яких банк не може почати своєї діяльності. Не менш важлива роль власного капіталу банку як джерела фінансування витрат банку на наступних етапах його діяльності.

Крім того, значення для діяльності банку має капітал, оскільки від його розміру істотною мірою залежать:

– фінансовий стан банку;

- забезпеченість ресурсами, потрібними для роботи банку;
- створення бази для подальшого зростання і розширення;
- захисту банків від ризику;
- довіра до банку клієнтів, зокрема інвесторів.

Власний капітал банку – це основа основ діяльності будь-якого банку, оскільки процеси утворення і надання позик перебувають у тісному зв'язку. Тому розуміння економічного змісту власного капіталу банку, значення проблем пов'язаних із їх ефективним формуванням і доцільним використанням, надзвичайно важливе, особливо для українських банків. Саме нашим, вітчизняним, комерційним банкам надзвичайно важко вирішувати це питання – створення та ефективне використання капіталу банків, тому що українська банківська система є досить молодою, вона тільки на початковому етапі свого розвитку.

Економічну суть поняття “власний капітал” комерційного банку розглядали такі видатні вчені, як А. Сміт, Дж. С. Мілль, А. Маршал, Й. Шумпетер, П. Роуз, та такі визначні вчені – С. Сиротян, О. Дзюблюк, Ж. Довгань, О. Кириченко, Ж. Мартинюк, А. Мороз, А. Ятченко та інші.

Термін капітал (фр., англ. captal, captalis – головний) означає багатство (цінні папери, грошові кошти, майно), яке використовується для власного збільшення. Звідси можна дати таке визначення власного капіталу банку: власний капітал банку – це сукупність внесень власниками – учасниками капіталу – власних коштів, які зростають у результаті ефективної банківської діяльності у процесі капіталізації прибутку, а також за рахунок додаткових надходжень з боку учасників.

Власний капітал КБ займає невелику питому вагу у сукупному капіталі. Для комерційного банку достатнім буде 8% від загального капіталу. Це обумовлено специфікою банківської діяльності. Банк користується, в основному чужими грошима, а власні кошти служать передусім для страхування інтересів вкладників і кредиторів банку, а також для покриття можливих збитків від банківської діяльності. Досить відчутна роль власного капіталу як джерела забезпечення оперативної діяльності комерційного банку на перших порах після його утворення.

Власний капітал банку виконує такі функції:

- оперативна;
- захисна;
- регулююча.

Оперативна функція пов'язана з фінансуванням статутного капіталу, ліцензуванням операцій, придбанням обладнання, за-прошенням працівників для здійснення банківської діяльності. Однак недооцінювати чи ігнорувати її не слід, особливо на перших кроках створення та діяльності банку, коли за рахунок його власного капіталу формується його інфраструктура та розгортається банківська діяльність. Відчутна роль цієї функції власного капіталу у процесі подальшого розширення і впровадження нових банківських технологій та продуктів.

Захисна функція: капітал – це амортизаційна “подушка”, яка поглинає можливі втрати, яких банк зазнає в процесі діяльності під впливом ризиків. Для цього створюються відповідні резерви. Роль захисної функції власного капіталу змінюється під дією багатьох факторів загальноекономічного та фінансового стану країни, а також стабільності грошової сфери; стану гарантування вкладів у країні, стратегії і тактики банків, насамперед у галузі підпорядкування їх забезпеченню ліквідності та фінансової стійкості.

Регулююча функція на основі капіталу НБУ розраховує більшість економічних нормативів, а також здійснює класифікацію (рейтинг) банків відповідно до їх фінансового становища. Сутність регулюючої функції полягає в тому, що через фіксацію розміру власного капіталу (або окремих його складових) регулювальні та наглядові органи впливають на діяльність банку в цілому. Зокрема, встановлення нормативу адекватності регулятивного капіталу (платоспроможності) має на меті не допустити надмірної мінімізації банками капіталу заради максимізації отримуваних доходів, знизити ризик банкрутства банків та підвищити рівень захисту інтересів вкладників та кредиторів.

Отже, функції власного капіталу забезпечують його стабільність та фінансову стійкість. Також вони забезпечують ефективність формування, розподілу та використання його в процесі банківської діяльності.

Краще зрозуміти сутність власного банківського капіталу ми можемо через його класифікацію.

До власних ресурсів комерційних банків, або до банківського капіталу, належать фонди, які створюються банками для забезпечення фінансової сталості, комерційної і господарської діяльності, а також прибуток поточного і минулого років.

Порівняно з іншими сферами підприємницької діяльності

капітал комерційних банків має значно меншу частку в сукупному капіталі. Це пояснюється специфікою діяльності комерційної банківської установи, яка здійснюється мобілізацією вільних коштів на грошовому ринку і надає їх у борг. Тому капітал банківської діяльності має призначення, що відрізняється від інших сфер підприємницької діяльності.

Власний капітал банку поділяють на капітал першого й другого рівня, або основний і додатковий капітал. До капіталу банку не включаються елементи, що асоціюються з імовірними й потенційними збитками, вони не використовуються для покриття непередбачуваних збитків, а сформовані під ризики конкретних актів банку (резерви за кредитними операціями, за портфелем цінних паперів та дебіторською заборгованістю).

Основний капітал вважається незмінним і таким, що не підлягає перепродажу, перерозподілу та повинен повністю покривати поточні збитки. Додатковий капітал має менш постійний характер і його величина піддається змінам.

Основний капітал складається з таких елементів:

- фактично сплачений зареєстрований статутний капітал;
- дивіденди, спрямовані на збільшення статутного капіталу;
- емісійні різниці (емісійний дохід);
- резервні фонди, які створюються згідно із законами України;
- загальні резерви, що створюються під невизначений ризик під час проведення банківських операцій;
- прибуток минулих років;
- прибуток минулих років, що очікує затвердження.

Загальна величина основного капіталу визначається з урахуванням величини очікуваних (можливих) збитків за невиконаними зобов'язаннями контрагентів та зменшується на суму:

– недосформованих резервів під можливі збитки за кредитними операціями, операціями з цінними паперами, дебіторською заборгованістю, простроченими понад 30 днів та сумнівними щодо отримання нарахованими доходами за активними операціями;

– коштів, розміщених на кореспондентських рахунках у банках (резидентах і нерезидентах), які визнані банкрутами або ліквідовуються за рішенням уповноважених органів, або які зареєстровані в офшорних зонах;

– нематеріальних активів за мінусом суми зносу;

- капітальних вкладень у нематеріальні активи;
 - збитків минулих років і збитків минулих років, що очікують затвердження;
 - збитків поточного року.
- Додатковий капітал складається з таких елементів:
- резерви під стандартну заборгованість інших банків;
 - резерви під стандартну заборгованість клієнтів за кредитними операціями банків;
 - результат переоцінки статутного капіталу з урахуванням індексу девальвації чи ревальвації гривні;
 - результат переоцінки основних засобів;
 - прибуток поточного року;
 - субординований борг, що враховується до капіталу (субординований капітал).

Структура банківського капіталу не є сталою за якісним складом і змінюється протягом року залежно від багатьох чинників, зокрема від якості активів, використання прибутку, політики банку щодо забезпечення приросту капітальної бази тощо.

Для того, аби виявити певні тенденції в динаміці обсягів власного капіталу, ми спробували проаналізувати капітал банків України за 2005-2007рр.

Таблиця 1.

Динаміка власного капіталу комерційних банків за 2005-2007 рр.

Показник	2005	2006	2007	Темпи росту		Темпи приросту	
				06-05	07-06	06/05	07/06
Власний капітал	25450853	42566109	69578274	17115256	27012165	1,67	1,634593
у тому числі:							
статутний капітал	16144439	26266179	42872630	10121740	16606451	1,62	1,6
резерви	5505604	5350446	15201740	-155158	9851294	0,97	2,8

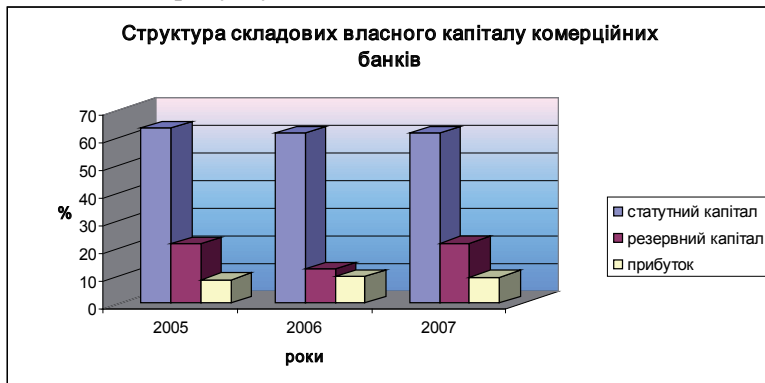
прибуток	2170124	4144473	6619689	1974349	2475216	1,9	1,5
----------	---------	---------	---------	---------	---------	-----	-----

З отриманих даних ми можемо побачити тенденції збільшення величини власного капіталу з кожним роком на 1,6724 в 2006 році, та 1,6345 в 2007 році. Збільшення власного капіталу в першу чергу відбулося за рахунок збільшення статутного капіталу майже на 0,52%.

*Таблиця 2.
Динаміка структури власного капіталу комерційних банків
України за 2005-2007 рр.*

Вид капіталу/роки	Відсоток до власного капіталу, %		
	2005	2006	2007
статутний	63,4	61,7	61,6
резервний	21,6	12,5	21,8
прибуток	8,5	9,7	9,51

У таблиці 2 показано відсоткове значення кожної складової власного капіталу. Очевидно, що найбільшу частку тут займає статутний капітал. Досить низьким є відсоток прибутку в власному капіталі, хоча основною метою діяльності банків і є отримання цього прибутку.

Також слід зазначити, що разом зі зміною статутного капіталу змінювалось відсоткове значення власного капіталу в пасивному капіталі. Це передусім пов'язано зі зміною показників

власного капіталу, тому що в середньому частка власного капіталу в пасиві банку становить 83 %. Тому зміна хоча б одного з показників власного капіталу призведе до зміни усього пасиву.

Визначаючи показники адекватності, ми спробували згрупувати їх і звести до загальної таблиці, яка має наступний вигляд (табл. 3).

Таблиця 3.

Показники адекватності власного капіталу за 2005 – 2006 роки

№	Норматив/ роки		2005	2006	2007
1	Н1	Норматив мінімального розміру регулятивного капіталу	26373386	41148342	72264704
2	Н2	Норматив адекватності регулятивного капіталу (не менше 10%)	14,95	14,19	13,92
3	Н3	Норматив адекватності основного капіталу (не менше 4%)	9,36	9,34	8,91

Звідси видно, що показник адекватності регулятивного є вищими за норми, установлені НБУ. Досі вони є позитивними, але прослідковується динаміка зниження показників адекватності регулятивного капіталу на – 0,3 та адекватності основного капіталу на – 0,45 в 2007 порівняно з 2005. Це свідчить про зниження здатності банку своєчасно і в повному обсязі розраховуватися зі своїми зобов'язаннями, що впливають із кредитними та іншими операціями грошового характеру. Адже чим вище значення показника адекватності регулятивного капіталу, тим більша частина ризику, що її приймають власники банку і навпаки: чим нижче значення показника, тим більша частка ризику, що її приймають на себе кредитори та вкладники банку.

Необхідно визнати той факт, що банківська система України залишається слабкою. Усього 15 банків мають капітал, достатній для видачі одному позичальнику кредиту в розмірі понад 10 млн. євро, шість банків можуть видати “в одні руки” більш як 20 млн. євро й лише три – 50 млн. євро. 89 банків НБУ відносить до четвертої групи – з активами менш як 100 млн. євро, із них 54 (половина діючих банків) мають активи менш як 50 млн. євро і близько 26 – менш як 25 млн. євро. Більше того, загострюється тенденція розбалансованості між темпами зрос-

тання капіталів банків та обсягами їхніх активних операцій. Ці диспропорції негативно впливають на рівень адекватності банківського капіталу. У цілому по банківській системі рівень адекватності знизився до найнижчої за даний період позначки – 13.92%. При цьому зниження відбулося майже у 80% банків. У дев'яти банків рівень адекватності регулятивного капіталу зараз менший від 11%, тобто наближається до нижньої межі. Про погіршення якості капіталу свідчить і те, що у 18 банків частка переоцінки основних коштів становить понад 20% (один із найбільш широко використовуваних способів для “надування” банківського капіталу).

Загалом можна зробити підсумок, що на сьогодні є статті активу комерційних банків зростають, існують позитивні тенденції на створення нових підходів до його формування, відбувається диверсифікація його основних показників починають займати своє вагоме місце операції пов'язані з цінними паперами, фінансування міжнародної торгівлі, комерційних угод між підприємствами, але не можна не зважати на існуючі проблеми, які відіграють велику роль при збалансуванні фінансових ресурсів комерційних банків окреслення найоптимальніших напрямків та забезпеченні фінансової стійкості комерційним банкам України і водночас гарантування фінансової безпеки для своїх клієнтів.

Перспективними шляхами для підвищення розміру власного капіталу було визнано:

- 1) випуск акцій;
- 2) збільшення розміру субординованого боргу;
- 3) злиття банків;
- 4) залучення іноземних інвестицій.

Перший передбачає випуск акцій банком для подальшого продажу акціонерам. Кошти від продажу акцій, зараховуються до власного капіталу і тим самим збільшують його частку.

Як відомо, субординований борг – це звичайні незабезпечені боргові капітальні інструменти, які відповідно до угоди, не можна взяти з банку раніше 5-ти років, а у випадку банкрутства повертаються інвестору після погашення боргів усіх інших кредиторів, тобто в останню чергу. За рахунок збільшення його величини банк може збільшувати величину основного капіталу, тобто збільшення власного капіталу.

Для сприятливого інвестиційного середовища, банк, в першу чергу, має дбати про свій імідж, показники активу та пасиву, а

також про конкурентоздатність на ринку фінансових послуг, довіру клієнтів до банку та місце в рейтингу НБУ. Все вище зазначене допоможе банку стати інвестиційним привабливим та допоможе збільшити кількість клієнтів.

Отже, власний капітал комерційного банку – це першооснова його створення та ефективного функціонування. Збільшення розміру капіталу дозволяє банку відповідно розширювати варіантні межі своєї діяльності та, разом з тим, здійснювати складніші, ризикованіші й більш дохідні операції на фінансових ринках. Розмір та структура капіталу дозволяє судити про стійкість, надійність і стабільність банку та банківської системи загалом.

Список використаних джерел:

1. Бюлетень Національного банку України. – 2007, серпень. – С. 22-25.
2. Вісник НБУ. – 2006, листопад. – С.77.
3. Економіка України. – 2008. – №2. – С. 37-46.
4. Фінанси України. – 2007. – №9. – С. 75-87.
5. Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – №11. – С. 41-48.

*Гнітько О. Ю., Мелентьєва О. В.,
ДонНУЕТ*

СТВОРЕННЯ БЮРО КРЕДИТНИХ ІСТОРІЙ ЯК НОВИЙ ЕТАП РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

У статті розглянуто об'єктивні передумови виникнення бюро кредитних історій в Україні, надано перелік діючих бюро та розкрито сферу їх діяльності, приклади можливих партнерів і умови співробітництва, джерела, за рахунок яких формується інформаційна база бюро. Стисло проаналізовано Закон України "Про організацію формування й обігу кредитних історій". Також наводяться конкретні результати, що можна отримати внаслідок створення мережі таких бюро в Україні.

Проблема необхідності існування бюро кредитних історій є вельми актуальною на даний час, оскільки створення розвинутої системи таких бюро – обов'язкова умова ефективності функціонування банківської системи і фінансового ринку взагалі. Ціль даної статті – розглянути значення, напрямки й нормативні засади діяльності українських бюро кредитних історій.

На сьогоднішній день в Україні склалася ситуація, коли банки стали відходити від практики обслуговування великих підприємств і приділяти все більшу увагу кредитуванню малого й середнього бізнесу, іпотечним і споживчим кредитам. Кредитування фізичних осіб у цілому за 2007 рік збільшилося більш ніж в 2 рази (або на 44.6 млрд. грн). За перше півріччя 2007 року обсяг портфеля кредитів фізичних осіб зріс на 22 млрд. грн. і становить 30,6% кредитного портфеля банків країни.

Однак існує проблема, з одного боку, недовіри громадян до вітчизняних банків, а з іншого боку – недовіри банків до своїх потенційних клієнтів. Це пов'язане з невмінням позичальників розрахувати свої можливості, утаюванням доходів, нестабільністю української економіки й недосконалістю податкової системи. Статистика свідчить, що обсяг проблемних кредитів на 1

червня 2007 року перевищив 1 млрд. грн (близько 1.41% від кредитів фізичним особам). Тому виникла необхідність створення спеціалізованих організацій, які збирають і систематизують дані про клієнтів банків й інших фінансових установ і можуть надавати послуги щодо формування й обігу кредитних історій.

Такими організаціями стали бюро кредитних історій (далі БКІ), діяльність яких регулюється Законом України “Про організацію формування й обігу кредитних історій” від 23.06.2005 р. № 2704-IV, що вступив у силу 29.01.2006 року. Відповідно до Закону, БКІ може бути створене у формі господарчого товариства. Засновниками БКІ можуть бути юридичні й фізичні особи. Засновники БКІ – юридичні особи повинні здійснювати діяльність не менше трьох років від дня реєстрації й не мати заборгованості по сплаті податків й інших обов’язкових платежів за останні три роки. Статутний капітал БКІ повинен бути сформований винятково за рахунок коштів засновників і повинен бути не менше п’яти мільйонів гривень. Користувачами БКІ можуть бути банки, небанківські фінансові установи й інші суб’єкти господарської діяльності, які надають послуги з відстрочкою платежу або надають майно в кредит.

25 січня 2007 року Міністерство юстиції України офіційно зареєструвало два перших бюро, які заявили про намір займатися господарською діяльністю, зв’язаною зі збором, обробкою, зберіганням, захистом, використанням інформації, що складає кредитну історію. Відповідні ліцензії були видані в ході першого засідання спеціальної комісії Мін’юсту.

Першими в Україні офіційними бюро кредитних історій стали ТОВ “Перше всеукраїнське бюро кредитних історій” і ЗАТ “Міжнародне бюро кредитних історій”.

На кінець 2006 року в Україні працювали три БКІ. Зокрема, ЗАТ “Міжнародне бюро кредитних історій” було створено у квітні 2006 року. У червні 2005 року було створено ТОВ “Перше всеукраїнське бюро кредитних історій”, засновниками якого виступили 30 банків, 2 страхові компанії й Асоціація українських банків (АУБ). У липні того ж року “Приватбанк” разом з компанією “BigOptima” заснували ТОВ “Українське бюро кредитних історій”. Наприкінці липня 2007 року ліцензію Мін’юсту одержало ТОВ “Бюро кредитних історій “Російський стандарт”.

Згідно з Законом, бюро кредитних історій здійснює діяльність за наступними напрямками: надання послуг, пов’язаних з

обробкою й аналізом інформації, що складає кредитну історію; надання фізичним й юридичним особам консультаційних послуг, пов'язаних з основною діяльністю бюро; збір, обробка, використання інформації, що складає кредитну історію; надання кредитних звітів; зберігання інформації, що складає кредитну історію та ін.

Крім ведення бази даних і видачі звітів бюро кредитних історій надає ряд суміжних послуг: скоринг, тобто система рейтингової оцінки суб'єкта кредитної історії, моніторинг клієнта, управління боргом. Скоринг кредитного бюро, на відміну від аплікаційного (без історичних фінансових показників) і поведінкового (що виходить з історичної ретроспективи, але тільки в рамках самого банку), охоплює всі джерела. Масив інформації БКІ враховує багато факторів (роботу клієнта з банками, страховими компаніями, оплату комунальних послуг, послуг мобільних операторів, інформацію з державних реєстрів про рухоме й нерухоме майно, інформацію із судів, податкових органів). Записи про ненадійних позичальників і непогашені позички зберігаються протягом 10 років. Найбільше фінансистів цікавлять останні два роки кредитної історії. виправити кредитну історію неможливо, але, через певний строк, її можна поліпшити.

Звіти, які надаються користувачам БКІ діляться на кілька напрямків: бланковий звіт (ідентифікуючий); базовий звіт – розширений (він припускає певні фінансові зобов'язання в сучасному описі); стандартний, що складається із двох частин (передбачає інформацію про фінансову відповідальність як гаранта, поручителя, по страхових договорах, по минулих кредитних договорах і т.д.); негативний звіт (дає тільки негативну інформацію про клієнта). Розширений звіт включає кілька модулів, у т.ч. і державний реєстр, комунальні, податкові платежі й т.д. Бюро, як і будь-яка система, що працює з масивною інформацією, містить у собі модуль білінгу, тобто зниження ціни послуг БКІ для користувача.

Інформація щодо юридичних осіб, що надається в кредитному звіті, містить: детальну контактну інформацію юридичної особи; організаційно-правову форму; дані про державну реєстрацію, реєстрацію платника податків, реєстрацію в інших державних органах; розмір статутного капіталу підприємства; дані про засновників, керівництво компанії; кількість працівників; головні види діяльності підприємства; історію створен-

ня; інформацію про обсяг експорту й імпорту, товарообігу; балансовий звіт, звіт про прибутки й збитки, звіт про результати господарської діяльності; активи (рухоме й нерухоме майно), застави, позички, борги тощо.

Суб'єкти кредитних історій мають право один раз у рік на безкоштовній основі ознайомитися із кредитним звітом щодо власної кредитної історії й інформацією з реєстру запитів власної кредитної історії, а також у випадку одержання відмови від користувача БКІ на оформлення кредитного договору; звернутися до БКІ з письмовою заявою про незгоду з інформацією, що становить його кредитну історію; заперечити в судовому порядку дії БКІ або користувача БКІ, які порушують його права. Інформація може потрапити в базу даних кредитного бюро тільки за згодою клієнта. Але якщо клієнт на це не погодився, то банк має право за законом не видати йому кредит, не пояснюючи причин. Однак при наявності позитивної інформації з бюро вартість надаваного кредиту може бути знижена на 2-3 відсотка.

Залежно від повноти й виду звіту БКІ, його вартість може становити від 0,2 до 4 доларів. До 27 січня 2007 року БКІ мали право продавати кредитні історії в тестовому режимі. Надалі робота без ліцензії викликає санкції.

Вихід бюро кредитних історій на фінансовий ринок України свідчить про підвищення прозорості діяльності українських банків і рівня інформаційного забезпечення кредитного бізнесу. По оцінках рейтингового агентства Fitch, в Україні простроченими є близько 10% кредитів. У країнах з розвитий мережею кредитних бюро, як правило, ризик неповернення кредитів знижується до 90%, а обсяг виданих кредитів на 10-20% вище, ніж у країнах, де подібна мережа відсутня.

Таким чином, створення мережі таких бюро в Україні може принести потрійний результат:

- по-перше, вони підвищать рівень інформованості учасників ринку фінансових послуг, що дозволить більш точно прогнозувати повернення кредиту, тобто зменшить ризик видачі кредитів;

- по-друге, зменшиться вартість одержання інформації, а значить зменшиться вартість кредитів (у т.ч. процентні ставки) для позичальників;

- по-третє, бюро кредитних історій стануть своєрідним дисциплінуючим механізмом для позичальників. У випадку неви-

конання своїх зобов'язань, репутація позичальника в очах потенційних кредиторів буде підірвана, що може стати причиною відмови у видачі наступного кредиту або значного його подорожчання.

На сьогоднішньому етапі розвитку перед бюро кредитних історій стоїть завдання подолати ситуацію, при якій компанії, що співробітничать із БКІ, готові передавати лише негативну інформацію й не готові ділитися позитивною. Це важливо, оскільки орієнтація на останню дозволяє користувачам значно знижувати резерви по можливих неповерненнях кредитів. Крім страхових і лізингових компаній, кредитних союзів, передбачається налагодити більш тісне співробітництво з операторами мобільного зв'язку, комунальними службами, для чого необхідне внесення змін у нормативну базу.

Список використаних джерел:

1. Бюлетень Національного банку України. – 2007, серпень. – С. 22-25.
2. Вісник НБУ. – 2006, листопад. – С.77.
3. Економіка України. – 2008. – №2. – С. 37-46.
4. Фінанси України. – 2007. – №9. – С. 75-87.
5. Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – №11. – С. 41-48.

Дикан Р.В., Майовецька В.Б.,

Буковинська державна фінансова академія

ДІЯЛЬНІСТЬ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано діяльність банківської системи України, проведено порівняння її діяльності з банківськими системами інших країн.

Розглядаючи фінансову діяльність банківських установ в Україні, варто звернути увагу на діяльність банківської системи в цілому.

Нині банківська система України – найпотужніший учасник вітчизняного ринку фінансових послуг. Розвиток банків характеризується позитивними тенденціями (див. табл. 1), а стан банківської сфери істотно впливає як на загальне становище фінансових ринків, так і на фінансові стратегії учасників товарних ринків. Адже саме банки забезпечують грошовий обіг, задовольняють потреби суб'єктів підприємництва у кредитних ресурсах, виконують ряд функцій, пов'язаних із регулюванням реального сектору економіки тощо. Банки як фінансові посередники, акумулюючи тимчасово вільні кошти і перерозподіляючи їх в економіку, надають ще й таку важливу фінансову послугу, як мінімізація ризиків своїх клієнтів.

Проблеми банківської системи, які порушені в статті є досить актуальними. Оскільки вони перешкоджають розвитку економіки країни в цілому. Теоретичні аспекти становлення та функціонування банківської системи досліджуються в роботах В. Базидевича, М. Савлука, В. Кодацького, В. Кириленка, І. Волошина, А. Панченка, З. Васильченко, Т. Кулик, О. Петрика, Ю. Шоломицького, В. Савчука, П. Мазурока, А. Канчука, А. Степаненка та інших.

Розробка та впровадження основних заходів щодо покращення діяльності банківських установ в Україні із застосуванням концепції розвитку банківської системи.

Одним з індикаторів ефективності банківської системи є частка ВВП, що обслуговується банками. Питома вага у

ВВП балансового капіталу, загальних активів банків та кредитів в економіку збільшується. Простежується збільшення зобов'язання банків за коштами, залучених на рахунки суб'єктів господарювання, грошового мультиплікатора, вимог банків за наданнями кредитів, процентної ставки банків за кредитами у національній валюті. Проте досягнуті значення ще значно нижчі, ніж в економічно розвинутих країнах. Однак простежується зменшення емісії грошової одиниці, облікової ставки НБУ, процентної ставки рефінансування, процентної ставки банків за депозитами у національній валюті, ринку державних цінних паперів (див. табл. 1). Крім того, для України характерна невисока концентрація банківського капіталу. Це не дає банкам змоги акумулювати ресурси для фінансування значних проєктів[1].

Як бачимо, є певні позитивні зміни у капіталізації банківського сектору України, зростає рентабельність його діяльності. Проте середній індекс фінансової сили вітчизняних банків – найнижчий серед цих країн: лише 8,3 і (із максимально можливого значення 100). На мою думку, однією з вагомих причин такого становища є значна частка проблемних кредитів у портфелі банків – вона була найбільшою серед цих країн у 2003-2006 рр.

Порівняємо деякі результати діяльності банків України, колишніх республік СРСР, соціалістичних країн-сусідів та інших країн, які перебувають на етапі реформування своїх фінансово-банківських систем або лише завершили цей процес (див. табл. 2).

Таблиця 1.

Основні показники діяльності банківської системи України

Показники	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2008		2008	
								2006	2007	січень	лютий
Емісія готівки											
у відсотках до попереднього періоду	135	151	137	108	127	143	126	98	106	101	107
Грошова маса (МЗ), млн. грн.	32252	45755	64870	95043	125801	194071	261063	272464	282359	288185	303016
у відсотках до попереднього періоду	145	142	142	147	132	154	135	104	104	102	105

Швидкість обертання грошової маси	6.26	5.24	4.08	3.34	3.13	2.76	2.36	1.98	2.09	2.18	2.33
Грошовий мультиплікатор	1.92	1.98	2.11	2.37	2.34	2.34	2.69	2.83	2.83	2.74	2.73
Норматив обов'язкового резервування коштів банків у НБУ на кінець періоду, %	15	6-14	0-12	0-12	6-7	6-8	0.5-5	0.5-5	0.5-5	0.5-5	0.5-5
Облікова ставка НБУ, %	27.0	12.5	7.0	7.0	9.0	9.5	8.5	8.5	8.5	8.5	8.0
Процентна ставка рефінансування (середньозважена річна за всіма інструментами), %	29.6	20.2	9.2	8.0	16.1	14.7	11.5	9.3	10.3	9.4	9.1
– за ломбардними кредитами	30.9	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
– за операціями РЕПО	28.0	22.0	11.7	8.0	13.5	12.0	10.7	-	-	-	-
– за кредитами овернайт	-	20.4	10.7	8.0	17.1	14.9	12.1	10.5	10.5	10.0	10.0
– за кредитами, наданими шляхом проведення тендера	-	16.5	9.2	8.3	13.0	12.9	10.4	9.3	10.2	9.2	9.3
– за кредитами, наданими для підтримання довгострокової ліквідності банків	-	-	8.0	7.0	7.0	-	-	-	-	-	-
– за стабілізаційними кредитами	-	-	-	-	14.9	15.0	-	-	-	-	-
– за кредитами своп	-	-	-	-	-	-	9.5	-	-	-	-
– за кредитами рефінансування під заставу майнових прав на кошти банківського вкладу (депозиту), розміщеного в НБУ							8.5	8.5	-	-	8.0

Девальвація (-), ре- вальвація (+) гривні щодо долара США до попереднього періоду, %	-4.18	+2.50	-0.6	0.0169	0.4895	4.8140	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000
Фінансовий ре- зультат діяльності банків за період, млн. грн.											
Доходи	7491	8520	10358	13859	19853	27205	41407	13048	4788	5167	5341
Витрати	7520	7990	9675	13033	18592	25038	37297	11675	4336	4779	4989
Чистий прибуток (збиток)	-30	530	683	827	1261	2166	4110	1372	452	388	352

Становлення і розвиток ринку фінансових послуг України відбувається в період значних змін у світовій економіці, які визначаються процесами глобалізації фінансових ринків, міжнародною інтеграцією фінансових інститутів та монополізацією ними окремих сегментів ринку.

Проте вихід на вітчизняний ринок фінансових послуг провідних банків світу та інших відомих міжнародних фінансових компаній – не лише характерна особливість сучасного етапу розвитку банківської системи держави, а й прояв на теренах України тенденції подальшої глобалізації фінансових ринків, підтвердження потенційних можливостей та досить високої прибутковості банківського бізнесу в Україні.

Частка іноземного капіталу в сукупному статутному капіталі банківської системи України на 01.01.2008 р. становила 21,5%, а з купівлею Banca Intesa (Італія) 85,64% акцій Укрсоцбанку підвищиться до 26,4%. Проте очевидно, що далеко не всі із 1,161 млрд. доларів США (до речі, ця сума рекордна на банківському ринку України) будуть інвестовані у розвиток банку, а є ціною його переходу до нового власника. Реальною інвестицією стане збільшення статутного капіталу банку на 60 млн. доларів за рахунок коштів Banca Intesa, що дасть йому змогу контролювати понад 87,6% акцій Укрсоцбанку.

Необхідно зазначити, що Banca Intesa – вже другий могутній італійський банк, представлений в Україні. Після об'єднання з однією із найбільших банківських груп у Європі HVB Group – другої за розмірами банківської мережі Німеччини, на фінансовий ринок України вийшла найбільша у Центральній та

Східній Європі UniCredit Group у складі “ХФБ Банк Україна” та Унікредит банку. Значну зацікавленість у ринку фінансових послуг України виявили своєю активною присутністю банки Австрії, Росії, США, Швеції тощо.

Таблиця 2.
Порівняльний аналіз розвитку банківської системи

Показники	Значення показників												
	Роки	Україна	Росія	Естонія	Болгарія	Польща	Угорщина	Чехія	Греція	Іспанія	Туреччина	Китай	Бразилія
Достатність капіталу, %	2004	18.0	19.1	15.3	25.2	13.8	13.0	14.2	10.5	12.5	25.1	–	16.6
	2005	15.2	19.1	14.5	22.4	13.7	11.8	14.5	12.0	12.5	30.9	11.2	18.9
	2006	16.8	17.0	13.4	16.1	15.4	11.2	12.6	12.8	11.6	–	–	18.5
	2007	15.0	16.4	12.1	15.9	15.4	11.4	11.9	12.8	11.6	–	–	18.2
Частка капіталу в активах банківської системи, %	2004	14.9	14.4	12.1	13.3	8.7	8.8	5.2	9.4	8.5	11.6	3.8	13.5
	2005	12.3	14.8	11.3	13.2	8.2	8.5	5.7	7.6	8.1	13.6	4.3	16.2
	2006	13.1	14.0	9.8	11.0	7.8	8.6	5.6	7.9	8.5	14.3	3.9	16.0
	2007	11.5	13.5	8.8	11.0	8.1	9.1	5.8	8.2	7.5	12.7	3.8	16.0
Рентабельність капіталу, %	2004	8.0	17.8	14.2	22.7	5.4	16.2	27.4	6.8	12.1	15.8	–	21.8
	2005	7.6	20.3	20.3	20.0	17.6	19.5	23.8	8.9	13.2	15.8	13.7	17.0
	2006	8.4	20.3	20.3	20.0	17.6	19.5	23.8	7.3	14.2	15.8	–	18.8
	2007	10.4	19.8	23.2	23.6	18.7	–	25.3	15.2	15.9	–	–	20.8
Рентабельність активів, %	2004	1.2	2.6	1.6	2.1	0.5	1.7	1.1	0.5	0.9	1.4	–	1.5
	2005	1.1	2.9	2.1	2.4	1.4	2.3	1.2	0.6	1.0	2.5	–	1.5
	2006	1.1	2.6	2.1	2.4	1.4	2.3	1.2	0.6	0.9	–	–	1.5
	2007	1.3	2.6	2.2	2.1	1.5	2.5	1.4	0.8	0.9	–	–	2.0
Частка проблемних позичок у кредитному портфелі, %	2004	21.9	5.6	0.4	8.6	–	2.9	4.1	7.0	1.0	17.6	25.6	4.8
	2005	30.0	5.0	0.4	7.3	8.1	2.6	4.9	7.0	0.9	11.5	20.1	4.8
	2006	30.0	3.8	0.3	6.9	6.3	2.7	4.1	7.0	0.7	11.5	20.1	4.8
	2007	30.0	3.4	0.3	6.9	6.3	2.7	4.1	7.0	0.7	11.5	20.1	4.8

Підсумовуючи, можна зробити наступні висновки та вису-ну ряд пропозицій. Очевидно, що особливості і значна динаміка розвитку світового фінансового ринку потребують оперативної адаптації теоретичної складової, законодавчої бази та практики реалізації механізму лібералізації руху капіталу в контексті застосування банками сучасних технологій. Вихід на ринок фінансових послуг України провідних міжнародних фінансовій компаній – це прояв на теренах нашої країни тенденцій глобалізації фінансових ринків, підтвердження значної прибутковості банківського бізнесу та потенційних можливостей економіки України. З метою збереження економічного суверенітету держави, забезпечення подальшого розвитку країни необхідно створити і законодавчо забезпечити функціонування конкурентного і прозорого ринкового середовища, яке стимулюватиме ефективний розвиток ринку фінансових послуг, та зміцнити потенціал банківської системи. Одним із вагомих заходів може бути створення спеціалізованого державного банку сприяння розвитку. Конкурентоспроможність банківського сектору забезпечить реалізація стратегічних цілей та пріоритетів розвитку банківської системи. На нашу думку, необхідно розробити та впровадити теоретичні концепції розвитку банківської системи.

Сутність концепції розвитку банківської системи полягає в теоретичному обґрунтуванні ключової ідеї, окресленні ідеології розвитку банківської системи України в умовах інтеграції до світового фінансового ринку. Цей підхід визначає необхідність системного аналізу процесу розвитку банківської системи країни, розкриття його суперечностей і розуміння тенденцій. Дані процеси необхідно аналізувати з урахуванням досвіду зарубіжних банківських систем і загальносвітових тенденцій та закономірностей розвитку фінансового ринку в контексті глобалізаційних процесів[2].

Теоретичне обґрунтування концепції розвитку банківської системи України повинно базуватися на реалізації пріоритетності довгострокових цілей якісного зростання та інтеграції до світового фінансового простору. В цьому контексті необхідно відмежуватися від включення у пріоритетні цілі концепції тактичних цілей, які сьогодні визначають пріоритети у розбудові банківської системи. Так, якщо зараз завданням розвитку банківської системи є формування конкурентного середовища,

наповнення кредитного ринку всім спектром банківської продукції, забезпечення нормативів щодо статутного капіталу, то, звичайно, ці цілі не можуть стати цілями стратегічного розвитку банківської системи, адже вони є умовою такого розвитку.

Стратегічні цілі та пріоритети розвитку банківської системи повинні розкриватися через поєднання інтересів усіх суб'єктів грошово-кредитного ринку. Це, в свою чергу, визначає необхідність створення відповідного правового та інституціонального забезпечення, яке б дало змогу через механізм ринкової конкуренції реалізувати об'єктивні процеси розбудови банківської системи.

Список використаних джерел:

1. Бюлетень Національного банку України. – 2007, серпень. – С. 22-25.
2. Вісник НБУ. – 2006, листопад. – С.77.
3. Економіка України. – 2008. – №2. – С. 37-46.
4. Фінанси України. – 2007. – №9. – С. 75-87.
5. Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – №11. – С. 41-48.

Кондратова Ю., Паньків О.Є.,
ЧТЕІ КНТЕУ

METHODS OF THE BANK CREDIT RISK TRANSFER

In order to attain successful crediting, to provide returning of the given loans and to promote profit credit operations Ukrainian banks have to use the line of credit risk transfer methods. Application of these methods will give the possibility to impose one part of credit risk on other finance-credit establishment saving the income acceptable level, and also use the resources of the bank more effectively. We will consider the methods of credit risk bank transfer.

In accordance with methodical recommendations of NBU *credit risk* – it is the present or potential risk for the receipts and capital which arises up because of incapability of sides, that undertook the obligations, to execute the terms of any financial agreement with a bank or to meet undertaken obligations in other way. All types of bank activity, where the result depends on activity of contractor, issuer or borrower are connected with the credit risk.

Methods of credit risk transfer are in the risks distribution between other participants: by banks, enterprises, buildings, insurance, investment, factoring and leasing companies, and by other financial organizations. There are the following reasons where risk transfer is advantageous for those who transfer and who takes transfer:

- losses favourable for transferor can be indefinite for transferee;
- transferee can be in the best positions and has the best methods to decline the possible losses in comparison with a transferor;
- transferee can have the best position to reduce losses or control the risk.

A risk transfer is not the most safe and effective method of credit risk minimization. It is therefore recommended to take into account the following at the transmission of credit risk:

- transferee must have considerable power to reduce and control the risk and to fulfill these authorities in the best way;

- transferee must have the possibility to meet all undertaken obligations quickly;
- distribution of risks between a transferor and transferee is to be defined certainly and unequivocally;
- the risk is to be passed at price identically attractive for both participants.

Insurance is attributed to the methods of risk transmission by the conclusion of treaty, in which transfer presents as an insurance company. Among all risk transmission insurance responds to the ideal conditions which are pulled out to the risk.

The essence of bank risks insurance consists in that a bank is ready to give up part of profits, in order to avoid the risk, that is the bank is ready to pay for it. Actually, if a cost of the insurance equals a possible loss, the banker, not inclined to the risk, will want to insure so that to provide complete compensation of any financial losses (capital, profits) which he can pass.

In scientific literature the insurance essence of credit risk is considered as a kind of insurance, which consists in the reduction or removal of credit risk. In particular, credit insurance is determined as an economic mechanism, the purpose of which is to satisfy casual property necessities which arise up in connection with the risk of failure credit return, due to the redistribution of losses between the subjects of credit-insurance relations.

The following two kinds of credit risks are:

- voluntary insurance of no repayment credits risks;
- voluntary insurance of borrower responsibility for no repayment credits.

The responsibility of all or separate borrowers before a bank for timely and complete redemption of credits repayment and interests for the use of credits during the term set in the contract of insurance is the subject to insure in the first case. Insuring bank faces the choice: to insure the sum of allotted credit with interests or only the main loan amount; to insure responsibility of all borrowers, which have been given credits earlier, or responsibility of all borrowers to which credits were given earlier, or the responsibility of each separately. In an unstable economic situation it is better to insure a credit sum with interests after every borrower separately. However it's necessary to take into account that automatism of insurance organization responsibility is achieved at insurance of all credits and, in addition, a favourable tariff rate is set under such agreements.

The responsibility of insurer (insurance company) during the insurance risk of no credits repayment arises up, if insuring did not get the sum stipulated by a credit agreement during the set time after the due payment date, foreseen by a credit agreement, or the term set by a bank on the borrower default of the credit agreement conditions.

Such method of credit risk transmission is widespread in modern bank practice as a sale of credits. A bank, following the estimation of credit portfolio conducted by it, can sell certain part of allotted credits to other investors. Due to this operation a bank is in a position to turn the facilities directed in the credit investments. An effect from realization of such operations is many-sided. At first, due to the sale of assets with a low income the resources for financing of more profitable assets are freed; secondly, the sale of credits slows the growth of bank assets, that helps the bank authority to attain the best balance between the bank capital increase and risk related to crediting; thirdly, the proper balance sheet items of bank diminish. Nowadays the commercial banks of Ukraine are forced to sale the part of the credits to turn back even some part of bad debts in connection with the absence of other ways of returning costs.

During the conducting of *factoring operations* a bank-factor is imposed on credit, interest, currency and liquidity risks.

At factoring a supplier having got costs from a bank on account of the regular delivery with the postponement of payment, transfers passes to the bank the right of payment requirement after this delivery. Thus the bank, carrying out the financing of the delivery and having no a supplier as its debtor, in default on this delivery by a buyer bears the losses related to the advanced payment to the supplier independently, undertaking the credit risk of the supplier.

Suppliers, which by the characteristics of business often attract working assets in the case of sharp change of market value of these facilities are forced to change prices on the commodities. At factoring a bank guarantees that the cost of money resources will remain at unchanged level for a long period of time.

The coverage of supplier currency risks provides, in the case of conducting of export-import factoring, the possibility to convert the money facilities immediately got from a bank as an advance payment from delivery, under the payment of currency contract. It enables the suppliers not to set too high price of delivery in national currency, defending themselves from devaluation of national monetary item.

The main disadvantage of this factor is the high risk of such operation. To minimize a risk the factor carries out the supplier of credit debt the limitation, sets the limits of dispatch commodities to the concrete payer, insures the separate agreements.

Thus, a risk transfer is not the most safe and effective method to minimize a credit risk. However, if a bank has already used all possible methods of independent opposition to the credit risk, so the very methods of transfer will allow it to bring the credit risk down.

Literature:

1. "Bank business" 5/2007. Volodymyr Bobyl' "Transfer price formation in the system of managerial accountability of the modern bank".
2. "Bank business" 1/2007. Pavlo Chub "Methods of the transfer credit risk bank".
3. "Bank business" 4/2007. Anatolii Stepanenko "Some urgent problems of improving management of the banking system".

Куйбіда А., Паньків О.Є.,
ЧТЕІ КНТЕУ

BANKING SYSTEM OF UKRAINE AND DIRECTIONS OF ITS DEVELOPMENT

The banking system of different countries is various. In Ukraine its system was formed from the unified system. And now Ukraine in its development faces such problems. We consider various directions of the banking system development in Ukraine.

The Banking system of the state reminds the circulatory system of human organism, because it shows the unique system, under one primary objective, – to provide the effective appeal of financial resources in the state. The efficiency of the financial resources flow, and in turn, the development of the economy depends on how rationally the banking system is organized and how well it responds to the state economic policy, and to the economic development stage.

In accordance with researches of economic science theorists, economic development of society is predefined by its historical development. Not only economic but also naturally geographical, nationally historical and other pre-conditions influence the state of national economy. Consequently, a structure of the banking system as a part of the economic system is the result of historical development. However the banking system is not in the static state it develops constantly, as well as economic relations in the society.

Like the construction of the banking system of highly developed world countries the creation and functioning of the two-level banking system of Ukraine is foreseen by the Law of Ukraine “About banks and bank activity”.

The first level is presented by the National bank of Ukraine with a central part in Kyiv and territorial regional branches, and also by calculation-cash centers in cities and districts. The second level is presented by commercial banks [4].

The banking system of Ukraine was formed from the unified system and only general principal of banking system construction was

forseen by the legislative base; and the definition of the second level structure was absent at all. Both formal and actual specialization of banks, territorial specialization was absent by the beginning of 2001.

New legislation also nominal and foresees the differentiation of banks after the spectrum of services which are given: banks in Ukraine can function as universal or as specialized. After specialization banks can be savings, investment, mortgage and clearing. A bank gets status of specialized in that case, if more than 50% of its assets are the assets of one type. And the status of savings bank – if more than 50% of its liabilities– are physical persons payments. A law does not only mark features, principles of activity of the specialized banks but also does not give determination of the mortgage, investment, calculation banks. There is no statistical information on specialization of the banking system of Ukraine. The specialized savings bank in Ukraine is Savings Bank.

The banking systems of some foreign countries are characterized by high specialization of separate institutes, as, for example, in England, where there is legislative limitation in execution of operations by deposit, commercial banks and other credit establishments. However it is difficult to divide the Ukrainian banks into groups after specialization, as majority of them has licenses on all types of operations. So the banking system of Ukraine can be compared with the universal German banking system. The creation of the last is predefined by that Germany in the days of its industrial development and did not have a sufficient capital, and also necessary organization of trading by securities and that is why could not carry out financing of large enterprises, not utilizing bank credits in large volumes. Specialized banks and other credit establishments function in Germany with universally operating banks [3].

Law in force of Ukraine foresees dividing of banks into groups in minimum size of the chartered capital on the moment of registration: 1) local cooperative banks are 1 million euro; 2) commercial banks which carry out the activity on the territory of one region are 3 million euro; 3) banks which carry out the activity on the territory of all Ukraine are 5 million euro.

The general amount of really operating banks in Ukraine is the group of small banks.

Old system banks. They are the former specialized state banks of the USSR, majority of which got status of commercial banks of Ukraine after the proclamation of independence of Ukraine and introducing

the Law “About banks and bank activity” from 1991. Savings Bank and systems of savings banks, Ukreximbank, Prominvestbank, belong to them, to liquidation belonged APB “Ukraine”. The system they are called because they are created on the basis of state Bank, Zhitlосotsbank, Prombudbank, Zovnishtorgbank, and have the ramified network of branches, managements and separations on all territory of Ukraine. For example, there are 8297 of such structural subdivisions in savings bank, in Ukrсotsbank – 334, in Ukreximbank – 58. This group of banks participates actively in the execution the government programs on the development of non-profit industries of national economy of the country, in crediting of the state by the purchase of OВДP. Often all such operations make worse the activity of banks, as a result they become insolvent (as APB “Ukraine”) or some problems arise in their activity (as in savings Bank) [1].

New system banks. The concepts “new” are relative enough, as „Privatbank”, „PUMB”, “Aval” belong to such banks, a date of registration of which is in 1991 – 1993. We grouped these banks in one, because they were created without participation of the state, beginning the activity in the conditions of market economy. They are large enough banks with the ramified network of structural subdivisions (in Privatbank – 443, “Aval” – 881, PUMB – 21) banks which successfully function and actively serve large clients. Privatbank responds to the system bank showed in the law; and the specific weight responsibilities of which is 17%; and „Aval” is 14,9%. But the share of PUMB does not exceed 10% of banking system responsibilities because its determined as a system bank (e.g. the same situation is appeared with Ukreximbank, the responsibility share of which is 8,7% of the Ukrainian banking system responsibilities).

The share of banks of this group is 11,5% of the banking system capital; 22% deposits of physical persons, that only 7,3% less than index of banks of the first group with a considerable difference in the initial conditions of activity: 29,9% deposits of legal individuals. By the sum of net assets three new system banks lack to four banks (without “Ukraine”) on 1,86 milliарds of HR and by the sum of credit-investment portfolio – on 0,92 milliарds of HR. By the sum of capital in the bank rating of „PUMB”, “Privatbank” and „Aval” occupy accordingly the 3,4,7 places. Privatbank lacks only Oshadbank, by the sum of physical individual deposits. „Aval” is the leader by the sum of legal individual deposits and its ahead of Prominvestbank, Ukreximbank, Ukrсotsbank [4].

Foreign banks. Among 31 banks, that work with participation of foreign capital (such banks are included in the second and third groups), in Ukraine function 7 with a 100-percent foreign capital. These banks belong to the separate group, as differ from the banks of previous groups with high level of management, professionalism, experience of work on a financial market. Besides, foreign banks can count on the financial help of the foreign offices. Such banks make some threat even for the system banks of Ukraine, attracting clients by greater loans, the better level of service, possibility of clients to contact the foreign partners. Amount of net assets of foreign banks is less in 5,8 and 4,6 times than sum of net assets of banks according to the 1 and 2 groups. The sum of foreign banks capital is less in 4,9 and 4,1 time than the analogical index of banks of the 1 and 2 groups. On the whole, the share of foreign capital participation in the banking system of Ukraine is 14,5%, including share 4,9% of the capital foreign banks [2].

Banks are located on the territories of Ukraine extremely unevenly, that is connected with the concentration of production. 51% of banks are in Kyiv and Kyiv region. As a rule, such banks have branches and offices in other regions, and the basic function of which is accumulation of facilities. More than fifth part of banks is concentrated in the developed industrial regions. 15% banks are concentrated in the south agricultural region. In the north and western areas of Ukraine the share of independent banks does not exceed 5%. Industrial regions with developed infrastructure also lead by the size of the paid chartered capital. Agricultural regions are characterized by the low middle sized paid bank chartered fund.

Ukraine in its development faced such problems, as well as countries of Western Europe in a post-war period: with the necessity of restructuring of industry and encouraging of development of small and middle enterprise, by disproportion in economic development of regions, by the concentration of bank capitals in separate regions. Overcoming these problems, mentioned countries began to restructure the banking system. The general sign of the banking systems restructuring of France, Italy, Germany, Switzerland was the creation of regional banks.

In Italy regional banks play substantial role in the banking system, in creation of which state took on active part, with the aim of development encouraging of lack regions.

In Germany, except for three banks-giants, there is a great number

of universal regional banks, the activity sphere of which was limited by certain region. The lines of influence sphere are marked strictly in those regional banks which serve only the population. However the greatest regional banks serve the clients, – legal individuals, – and outside the region. The regional banks of Germany were formed after the Second World war on the base of three grossbank branches, and their operations were strictly limited by the lines of areas which they functioned in. They were created with the aim of level monopolization declining of bank services market, approaching banks to the economy of regions, destroyed by the war. [1]

Among the commercial banks of Switzerland a noticeable role is played by cantonal banks activity of which is concentrated in proper cantons. At first cantonal banks only accepted deposits and gave mortgage credits, but by this time they considerably extended the sphere of the services and became actually universal. [3]

The creation of regional banks for solving of certain problems in different countries had its general purpose – it is the socio-economic development of regions and a state as a whole.

Literature:

1. „Bank business” 5/2007, p.23. Volodymyr Bobyl „Transfer price formation in the system of managerial accountability of the modern bank”.

2. The modern system of currency, K. 2007. Galchynskiy A.S.

3. The economy of regions 3/2007, p.127. Grudzevych U.I. „Features of placing and activity of banks are in the regions of Ukraine”.

4. Announcer of NBU 1/2007, p.46-49. Patrykats P.Y. „Issues of the day and prospects of development of the finansovo-kreditnyy system of Ukraine”.

Копичко В.О., Черевик Н.В.,
КДПУ ім. Михайла Остроградського

ОСОБЛИВОСТІ КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ З ПІДВИЩЕНИМ РИЗИКОМ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

У статті розглянуто проблеми кредитування та оцінки кредитоспроможності клієнтів банку; проведено дослідження кон'юнктури грошового ринку України. Головний акцент зроблено на вдосконаленні ведення кредитної політики банку, що сприятиме підвищенню його діяльності.

Діяльність підприємства в системі ринкової економіки неможлива без періодичного використання різноманітних форм залучення кредитів. Загальноекономічною причиною появи кредитних відносин є товарне виробництво. Основою функціонування кредиту є рух вартості у сфері товарного обміну, в процесі якого виникає розрив у часі між рухом товару і його грошовим еквівалентом, відбувається відокремлення грошової форми вартості від товарної. Якщо рух товарних потоків випереджає грошовий, то підприємства – споживачі товарів із настанням моменту плати за них не завжди мають достатні кошти, що може зупинити нормальний процес відтворення. Коли рух грошових потоків випереджає товарні, то на підприємствах нагромаджуються тимчасово вільні кошти.

Таким чином, актуальним є дослідження: виникнення і функціонування кредиту, пов'язаного із необхідністю забезпечення безперервного процесу відтворення, щодо тимчасового вивільнення коштів в одних підприємствах і появою потреби в них у інших.

Аналіз численних публікацій, наукових статей та спеціальних видань дозволяє стверджувати, що особливості кредитних операцій з підвищеним ризиком комерційних банків України є актуальним питанням.

Це питання досліджували українські науковці А. Мороз [4], В. Вітлінський [2], А. Спіфанов та В. Міщенко у статті „Про-

блеми кредитування та оцінки кредитоспроможності клієнтів банку” [7], С. Ілляшенко „Кредитні ризики та створення резервів для їх покриття” [5], В.Голуб В. „Методичні аспекти ціноутворення на кредитні послуги банку” [6] та ін.

Метою даної статті є розгляд проблеми кредитування й оцінки кредитоспроможності клієнтів банку, а також зроблено акцент на вдосконаленні ведення кредитної політики банку з огляду світового досвіду.

Головними ланками кредитної системи є банки та кредитні установи, що мають ліцензію Національного банку України (далі НБУ), які одночасно виступають у ролі покупця і продавця існуючих у суспільстві вільних коштів.

Оцінка кредитоспроможності бажаючих отримати кредит господарюючих органів, що проводиться банками до укладання кредитного договору, дає їм можливість підстрахувати себе від ризику несвочасного повернення кредиту і пов'язаних з цим збитків для банків. Диференціація кредитування, виходячи з кредитоспроможності позичальників, перешкоджає покриттю їх збитків за рахунок кредиту і з необхідною умовою його нормального функціонування на засадах повернення та платності.

Для забезпечення своєчасного погашення основного кредиту та сплати відсотків необхідно здійснювати постійний та систематичний контроль за виконанням умов кредитного договору, який заключається в нагляді за правильністю використання позичальником кредиту, ефективністю комерційних операцій, рухом коштів та ін.

Оскільки по кожній позиції існує ризик неповернення боргу із-за непередбачених обставин, банк намагається видавати кредити найбільш надійним клієнтам. Однак він не повинен упускати можливість розвивати свої позикові операції і за рахунок надання кредитів, пов'язаних з підвищеним ризиком, тому що вони приносять більш високий дохід. Враховуючи обернено пропорційну залежність між рівнем ризику та доходності позикових операцій, банк має будувати свою кредитну політику так, щоб забезпечити баланс між обережністю та ризикованістю. Надмірна обережність позбавляє банк багатьох прибуткових можливостей, а надмірна ризикованість створює загрозу втрати не тільки доходу від процентів, але й самих позикових коштів [7].

Кон'юнктура грошового ринку України, власне обсяг грошової маси визначають доступність і, відповідно, дешевизну

(дорожнечу) грошових ресурсів. Обсяг грошової маси регулюється НБУ за допомогою корегування норми обов'язкового резервування (див. табл. 1), облікової ставки та через проведення операцій на відкритому ринку [1].

Таблиця 1.
Середньозважені банківські ставки та норма обов'язкового резервування в Україні за 1998-2008 рр., %

Показники	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008 (3 міс.)
Позичкові ставки	43,8	43,3	33	26,1	20,8	17,5	15,2	14,6	14,1	13,5	13,2
Депозитні ставки	18	17,1	11,1	9,9	7,4	6,8	7,4	8	6,8	7,2	7,8
Норма обов'язкового резервування	17	17	15	6-14	0-12	0-12	6-7	6-8	5-6	5-6	4-5

Як видно з табл. 1, проведення НБУ лібералізації резервних вимог супроводжувалось зниженням як депозитних, так і позичкових ставок. Через податковий характер обов'язкового резервування для комерційних банків їх застосування призведе до зменшення реальної процентної маржі банків. Але логічне зниження цих вимог у стабільному економічному просторі до обсягів, необхідних для проведення розрахунків, сприятиме підвищенню кредитного потенціалу банків та зниженню вартості (через зменшення „собівартості”) банківських продуктів [6].

При вдосконаленні ведення кредитної політики банку обов'язковою умовою повинно бути використання світового досвіду. Звичайно, банки розвинутих країн працюють в інших економічних умовах, але їх методи роботи можуть бути адаптовані до застосування і в нашій державі.

Що стосується створення інформаційних систем на рівні держави, які сприяли б мінімізації кредитного ризику комерційних банків, то важливим кроком було б створення в Україні загальнодержавної бази даних, яка б містила відомості про підприємства, їх кредитні історії, поточну кредитоспроможність, на зразок Картотеки Банку Франції. Такий захід, звичайно, є

досить коштовним для держави на сьогоднішній день. Але в перспективі він є необхідним. До співпраці можуть бути залучені інформаційні організації інших країн.

Більш реальним для української фінансової сфери є створення регіональних рейтингових агентств, які б концентрували інформацію про всіх потенційних позичальників. Складність поки що полягає у небажанні підприємств та організацій надавати повну достовірну інформацію, а також в недооцінці важливості додаткової інформації (бо це вимагає витрат на даний момент, хоча може захистити від збитків у майбутньому).

Отже, масові неплатежі в нашій країні на сьогоднішній день в більшості випадків пов'язані з недооцінкою моментів кредитного ризику, з нецивілізованим підходом банків на початку розвитку ринкових відносин до своєї кредитної політики. Тому кредитним відділам банків необхідно постійно враховувати та аналізувати зарубіжний та всезростаючий вітчизняний досвід щодо видачі кредитних ресурсів [2,4].

Розглянувши проблему кредитного ризику можна зробити наступні висновки:

– основним способом мінімізації кредитного ризику в банківській системі України є перш за все забезпечення кредитів. А серед форм забезпечення найпоширенішою є застава, однак інколи при прийнятті рішення про видачу кредитів більша увага приділяється заставі майна, ніж на фінансовий стан та платоспроможність клієнтів, що суперечить економічній суті забезпечення кредиту. Тенденція до зростання ролі застави в найближчому майбутньому в Україні збережеться.

– кредитний ризик не можна розглядати відірвано від інших ризиків банківської діяльності, так як вони переплітаються і корегуються між собою, утворюючи системний ризик комерційного банку. Тому, при врахуванні кредитного ризику слід обов'язково звертати увагу на його зв'язок із валютним ризиком, бо в умовах коливання курсу валют значним джерелом проблемних кредитів є саме сфера кредитування експортно-імпорتنих операцій суб'єктів господарської діяльності.

Проблема управління кредитним ризиком у банках і філіях фактично складається з двох частин:

Частина 1 – це збирання якомога більшої кількості інформації про потенційного позичальника, яка б надала можливість охарактеризувати його фінансово-економічне положення та ре-

путацію зі всіх сторін. Шляхом вирішення цієї проблеми може бути:

а) створення рейтингових агентств як в системі окремих банків так і в масштабі України, які займалися б визначенням надійності та фінансової стабільності підприємств;

б) створення загальноукраїнської бази даних, яка б містила основні відомості про підприємства, їх керівників, засновників, кредитну історію та інші необхідні дані;

в) посилення роботи служби банківської безпеки та її взаємодія з аналогічними службами інших фінансово-кредитних установ.

Частина 2. Ця частина є основною, вона полягає у підготовці висококваліфікованих спеціалістів з енциклопедичними знаннями в усіх галузях економіки, які здатні постійно вирішувати нетрадиційні задачі нетрадиційними методами. Виділення другої проблеми як основної пов'язане зі специфікою кредитного ризику, яка полягає в тому, що на нього прямо чи опосередковано впливає велика кількість економічних факторів та ризиків, цей вплив настільки неоднорідний, що поєднати його в один кількісний показник практично неможливо. Це здатна зробити лише людина з вищеназваними якостями на логічному, а інколи й на інтуїтивному рівні [4].

Практика показала, що працівникам кредитного відділу банку у своїй роботі доводиться зустрічатися з специфічними проблемами майже в усіх галузях економіки країни. Тому для ефективного виконання своїх функцій ці люди мають бути обізнаними у тій чи іншій мірі стосовно широкого аспекту питань. Спеціаліст повинен бачити ситуацію комплексно, повинен вміти поєднати на перший погляд несумісні фактори для прийняття єдиного вірного рішення. Дефіцит саме таких спеціалістів в більшості випадків був і є причиною необгрунтованої кредитної політики, яка призвела багато українських банків до банкрутств.

Список використаних джерел:

1. Положення про нормативи обов'язкового резервування коштів банківською системою України // Вісник НБУ. – 2000. – №9. – С.23-32.

2. Банківські операції: Підручник.– 2-ге вид., випр. і доп. /А.М.Мороз, М.І. Савлук, М.Ф. Пуховкіна та ін.; За ред. д-ра ек. Наук, проф. А.М. Мороза. – К.: КНЕУ, 2002.

4. Кредитний ризик комерційних банків / За ред. В.В. Вітлінського. – К.: Т-во „Знання”, 2000. – 251 с.
5. Ілляшенко С. Кредитні ризики та створення резервів для їх покриття // Вісник НБУ. – 1997. – №6. – С.39-41.
6. Голуб В. Методичні аспекти ціноутворення на кредитні послуги банку // Вісник НБУ. – 2002. – №7.
7. Єпіфанов А., Міщенко В. Проблеми кредитування та оцінки кредитоспроможності клієнтів банку // Банківська справа. – 1997. – №5. – С.39-45.
8. www.bank.gov.ua

Лехман О.М., Пащук І.С.,

Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янука

ВПЛИВ ІНОЗЕМНОГО КАПІТАЛУ НА РОЗВИТОК БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

У статті розглядається процес впливу іноземного капіталу на розвиток банківської системи України внаслідок його проникнення у структуру активів і пасивів фінансово-кредитних установ. Крім цього розглядається питання про вплив даного процесу на інвестиційну діяльність банків.

Сучасний етап розвитку банківської системи України, окрім подальшого розвитку усталених тенденцій, таких як суттєві збільшення активів та капіталу, розвиток банківських операцій та послуг характеризується відносно новим явищем – суттєвим зростанням частки іноземного капіталу та посиленням позицій на вітчизняному ринку іноземних банківських установ. Доказом цього є динаміка статистичних показників: за останній рік частка іноземного капіталу у статутному капіталі банківської системи країни зросла з 13,6% до 30%.

У контексті розвитку банківської системи України особливої актуальності набуває процес входження іноземного капіталу у структуру активів і пасивів фінансово-кредитних установ. Першочерговим завданням регулятивних органів є визначення співвідношення позитивних і негативних моментів, зумовлених формою присутності іноземного банківського капіталу в країні-реципієнті. На цій основі слід виробити чітку позицію щодо присутності іноземного капіталу в банківському секторі України.

Відповідно, постає питання про дослідження впливу цього процесу на інвестиційну діяльність банків та напрямів активізації їх функціонування. Можна з впевненістю стверджувати, що банківська система України відкрита для входження іноземного капіталу. На переконання українських банкірів, допуск філій

іноземних банків на фінансовий ринок України має слугувати перш за все національним інтересам. І тут вони мають сенс, коли наголошують на необхідності недопущення послаблення фінансового суверенітету держави.

Діючим законодавством України передбачено рівні умови для відкриття іноземних банків (юридичних осіб) та банків з національним капіталом, але доступ в країну філій іноземних банків має бути чітко визначеним і регульованим згідно умов, які відповідали б інтересам розвитку економіки і банківського сектору України. Саме тому останнім часом це питання стало майже одним з головних в банківській сфері. Причина занепокоєння вітчизняних банків обумовлена тим, що філії не є самостійними юридичними особами, а лише структурними підрозділами іноземних банків, діяльність яких регулюється іноземним законодавством і які абсолютно не підконтрольні Національному банку України.

На думку багатьох фахівців Україна ще не досягла потрібного рейтингового рівня для вільного допуску філій іноземних банків. Безумовно, що відкриття філій матиме як позитивні так і негативні моменти. Відповідно і активне проникнення іноземного капіталу у вітчизняний банківський сектор передбачає позитивні наслідки та певні ризики які можуть призвести не лише до змін структури банківського сектору, а й спричинити неконтрольовані наслідки для економічної системи держави. Враховуючи те, що український ринок банківських послуг упродовж останніх років залишається одним із найдинамічніших у Східній Європі, а отже, досить привабливим для освоєння іноземними банками, особлива увага приділяється дослідженню сучасних тенденцій присутності іноземного капіталу в банківському секторі України. Зростання участі іноземного капіталу у банківській системі України відбулося у процесі світової фінансової глобалізації та реалізації євро інтеграційного курсу, шляхом придбання діючих вітчизняних банків, а в найближчому майбутньому (з моменту вступу України до СОТ) іноземні інвестори матимуть змогу створювати в нашій країні філії власних банків.

Світовий досвід впливу розширення участі іноземних інвесторів на розвиток банківської системи – багатогранний та певною мірою суперечливий. Тому процес розширення участі іноземних інвесторів у банківській системі України потребує

управління з боку держави, що має сприяти мінімізації потенційних ризиків. Під політикою управління процесом розширення присутності іноземних інвесторів у банківській системі України розуміється сукупність організаційних методів, форм та інструментів регулювання процесу купівлі закордонними інвесторами українських банків та інших шляхів збільшення їх присутності у вітчизняній банківській системі. Метою її здійснення має бути регулювання зазначеного процесу і його спрямування на сприяння банківської системи та економіки України. Суб'єктами такої політики є банки, контрольовані іноземними та українськими інвесторами, українські та міжнародні органи, що регулюють їх діяльність.

На сучасному етапі експансія іноземного капіталу в банківський сектор України має об'єктивні передумови як внутрішнього характеру (структурна розбалансованість вітчизняного банківського сектору, обмежена кількість фінансово надійних банків, низька конкурентоспроможність та інше), так і зовнішнього (процеси фінансової глобалізації, експансія банківського капіталу з перенасиченими ресурсами ринків розвинених країн, завершення переділу ринків банківських послуг у Східній Європі).

Досвід функціонування банків з іноземним капіталом в Україні засвідчив, що в основні масі цілі й особливості їхньої діяльності не стикаються з національними економічними інтересами, а підпорядковані стратегіям діяльності материнських компаній і холдингів. Зокрема досить чітко на цьому етапі простежуються стратегії захоплення "ніші" на ринку, та стратегії "знімання вершків" – отримання високих доходів за рахунок кредитування платоспроможних компаній, активної діяльності в сегменті споживчого й іпотечного кредитування. Намагання встановити обмеження на присутність іноземного капіталу в Україні не є розв'язанням проблеми регулювання його доступу. Крім того, встановлення штучних преференцій для банків негативно позначиться на розвитку інших сегментів фінансового ринку.

Отже, на нашу думку, системних підхід до розв'язання проблеми регулювання доступу іноземного капіталу в банківський сектор України має базуватися передусім не на обмеженнях, а на заходах підтримки конкурентоспроможності банків із національним капіталом, на використанні позитивних структурних і технологічних банків з іноземним капіталом для підвищення

інвестиційного потенціалу вітчизняної банківської системи та її стимульованої ролі в соціально-економічному розвитку країни за рахунок підвищення монетизації економіки; нарощування обсягів кредитування економіки як передумови необхідних структурних зрушень; залучення іноземних інвестицій і доведення їхнього рівня на душу населення до сусідніх східноєвропейських країн; прискореного розвитку фінансових ринків; інтенсифікації використання сучасних банківських технологій та банківського менеджменту; розширення спектра банківських послуг і підвищення їхньої якості; зниження рівня відсоткових ставок за кредитами; оптимізації інституційної структури вітчизняної банківської системи й наближення її до стандартів країн із розвинутою економікою. Цілком зрозуміло, що з огляду на об'єктивні економічні реалії у питанні доцільності розширення присутності іноземного капіталу в банківському секторі необхідно керуватись стратегічними пріоритетами, практична реалізація яких дасть змогу забезпечити цілісність і стабільність банківської системи.

Саме тому, вважаємо, що одним із основних завдань держави є забезпечення рівних умов конкуренції для всіх існуючих суб'єктів ринку. Можна стверджувати, що проникнення іноземного капіталу в український банківський сектор набирає обертів і стримати його на даному етапі неможливо і не варто. Тому для підвищення рівня конкурентоспроможності української банківської системи ми пропонуємо здійснити наступні заходи:

- зменшити рівень кредитних ставок;
- сприяти припливу недорогих зарубіжних фінансових ресурсів;
- покращити фінансову стабільність в державі;
- “захистити” український банківський капітал і створити належні умови для подальшого ефективного його розвитку і функціонування.

Для визначення найоптимальнішого в українських умовах варіанта політики управління присутністю іноземних інвесторів у банківській системі доцільно сформулювати основні принципи цієї політики. Вони мають відповідати, з одного боку сучасному процесу розвитку банківського сектору на світовому рівні, з другого – забезпечувати реалізацію цілей розвитку української банківської системи та економіки. Ці принципи є такими:

1) дотримання правил вільної конкуренції, який полягає у наданні банкам з участю іноземних інвесторів однакових прав із банками контролюваними українськими інвесторами;

2) забезпечення фінансової стабільності, що відповідає основному завданню НБУ – дотриманню стабільності грошової одиниці та доповнює його завданням збереження стабільності на ринку банківських послуг;

3) поліпшення рівня задоволення потреб клієнтів – означає потребу у просуванні банками з участю іноземних інвесторів нових продуктів та послуг на ринок;

4) сприяння розвитку економіки. Для втілення цього принципу НБУ необхідно підтримувати фінансову стабільність, підвищувати дієвість інструментів впливу на розмір кредитних ставок, удосконалювати систему управління кредитними ризиками банків та стимулювати залучення дешевих ресурсів із – за кордону.

Дискусії, які ведуться останнім часом у вітчизняних економічних колах щодо експансії іноземного капіталу в банківський сектор України, засвідчили, що дослідницький інтерес науковців і експертів сконцентрований здебільшого на аспектах, які стосуються вартості кредитів і депозитів, поступового витіснення з окремих сегментів ринку банків із національним капіталом, виведенням капіталу, зменшення податкових надходжень до бюджету. Тим часом процеси активізації присутності іноземного банківського капіталу в Україні потребують серйозного наукового осмислення, передусім під кутом можливих ризиків фінансової нестабільності обмеження суверенітету грошово – кредитної політики і перспектив реалізації національних економічних пріоритетів. Саме тому постає вагомим завдання проаналізувати мотиви й тенденції присутності іноземного капіталу в банківському секторі України з позиції можливих ризиків і фінансової стабільності й необхідності розроблення адекватного інструментарію регулювання його присутності. На відміну від країн Центральної та Східної Європи і Прибалтики, для яких активний прихід іноземного капіталу в банківський сектор почався ще в середині 1990 – х, присутність іноземного капіталу в Україні стрімко зростає торік. Серед основних чинників, які інтенсифікують мотиви входження іноземного капіталу до банківського сектору України, – отримання ринкових переваг за рахунок місткості вітчизняного ринку банківських послуг і перспектив його розширення, приваблива дохідність

операцій. Результати діяльності фінансово – кредитних установ з іноземним капіталом свідчать про наявність у них певних системних переваг, зокрема норматив адекватності регулятивного капіталу та рентабельність у них вищі, ніж у системі в цілому, в загальних активах менша частка недоходних активів, що у перспективі може істотно вплинути на структуру банківського сектору України.

Серед основних макроризиків, пов'язаних з активацією припливу іноземного капіталу в банківський сектор України слід виділити:

– ризик нав'язування моделі залежного розвитку, причому структурна відсталість та інституційна слабкість вітчизняної економіки робить можливість такого деформованого розвитку досить реальною;

– ризик неконтрольованого відпливу капіталу, що ускладнює реалізацію грошово – кредитної політики;

– ризик для економічної безпеки держави внаслідок активного скуповування українських банків іноземними банками.

Загалом на нинішньому етапі домінуючими тенденціями залишається поступове перетворення банківського сектору України у високодохідний сегмент для іноземного капіталу та його захоплення як платформи для подальшого розгортання бізнесу.

Підсумовуючи викладене вище, можна виділити основні позитивні наслідки приходу іноземного капіталу до банківської системи України:

1) швидке та ефективно впровадження новітніх методів банківської діяльності;

2) зростання обсягу кредитних ресурсів та підвищення рівня стабільності їх джерел;

3) розширення спектра якісних послуг, комплексний підхід до обслуговування клієнтів;

4) запровадження системи страхування банківських ризиків;

5) активізація конкуренції та прискорення процесу формування банківської системи;

6) посилення ролі банківської системи процесі розподілу інвестиційних ресурсів;

7) підвищення кваліфікаційного рівня банківських працівників.

Список використаних джерел:

1. Васюренко О.В., Волохата К.О. Економічний аналіз діяльності комерційних банків: Навч. посібник. – К.: Знання, 2006. – 463 с.
2. Галіцейська Ю. Ресурсна база комерційних банків: сучасний стан та можливі напрямки оптимізації //Вісник ТДЕУ, 2006. №3. – С. 124-130.
3. Коваль С.А. Формування фінансових ресурсів комерційних банків//Фінанси України: науково-теоретичний журнал. – Київ, 2004. – №7. – С. 110-115.
4. Лобанова А.Л. Ресурсна політика комерційних банків України: науково-теоретичний журнал. – 2005. – № 1. – С. 88-95.
5. Фінанси (Загальна теорія) Опарін В. М. Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2002. – 240 с.
6. <http://www.bank.gov.ua>
7. <http://www.kraina2.org.ua>
8. <http://www.uabanker.net>

Мінохіна І., Недзведовська О.Є.,
Національний університет "Острозька академія"

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВНІ ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

У статті проаналізовано особливості організації фінансових ресурсів комерційних банків, дано оцінку процесам концентрації банківського капіталу, виявлено проблеми та розроблено пропозиції щодо вдосконалення механізму формування і використання фінансових ресурсів комерційних банків України.

Банківські ресурси – це основа основ діяльності будь-якого банку, оскільки процеси утворення ресурсів і надання позик перебувають у тісному взаємозв'язку. Тому розуміння економічного змісту банківських ресурсів, значення проблем пов'язаних із їх ефективним формуванням і доцільним використанням, надзвичайно важливе, особливо для українських комерційних банків. До того ж не слід забувати, що зміцнення ресурсної бази комерційних банків – одна з головних передумов стабільного функціонування і розвитку української економіки, оскільки від цього значною мірою залежить вирішення проблеми інвестиційної активності. Тому в сучасних умовах розвитку економіки, коли Україна прагне інтегруватися до Європейського Союзу, а НБУ намагається дотримуватися основних вимог Базельського Комітету стосовно банківського регулювання та нагляду (особливо це стосується капітальної бази банківської системи), проблема формування фінансових ресурсів банківських установ, розвиток удосконалення діяльності комерційних банків, формування й використання інших ресурсів має вирішальне значення.

Метою дослідження є аналіз особливостей організації, оцінка процесів концентрації банківського капіталу, виявлення проблем та розробка пропозицій щодо вдосконалення механізму формування і використання фінансових ресурсів комерційних банків України

Дослідженням даної теми займалось багато науковців. Значний внесок в її розробку внесли: зарубіжні економісти: Д. Полфреман, Ф. Форд, Е. Рід, Р. Коттер, Е. Гілл, Р. Сміт, Дж. Сінкі, І.Т. Кох, серед українських, то варто виділити А.М. Мороз, М.І. Савлук, С.А Коваль, С.М. Павлюк, А.Л. Лобанова, Ж.М Мартинюк, Ж.М Довгань, А.П. Вожжов, Ю. Пророзов, Ю.Галицька, І. Лютий, В.Кириленко Об'єктом їхнього дослідження є сутність фінансових ресурсів та особливості організації в Україні, оцінка механізмів їх формування та використання в Україні, дослідження структури фінансової бази комерційних банків як джерела коштів, для здійснення активних операцій, з'ясування ключових проблем.

Фінансові ресурси комерційного банку – це сукупність власних, залучених та запозичених коштів, що перебувають в розпорядженні та використовуються у процесі здійснення банківської діяльності та виконання покладених функцій [3, с. 115].

Структура ресурсів окремих комерційних банків є індивідуальною і залежить від ступеня їх спеціалізації, особливостей їх діяльності, стану ринку кредитних ресурсів, розмірі капіталів, кількості і характеру клієнтів, регіональних та інших факторів [4, с.89].

Банківські ресурси з точки зору джерел утворення, враховуючи положення Закону України “Про банки та банківську діяльність” та сучасні погляди на це питання, поділяються на власні (капітал) і зобов'язання (залучені та запозичені) кошти [3, с. 114].

Операції за допомогою яких комерційні банки формують свої ресурси, називаються *пасивними*. Вони забезпечують формування капіталу банку, необхідних йому понад власного капіталу для здійснення нормальної діяльності, забезпечення ліквідності та одержання доходу. Фінансові операції з розміщення коштів, за допомогою яких банк отримує прибуток, називаються *активними* [2, с. 226].

Практика свідчить, що в діяльності комерційного банку важливим моментом є не тільки формування ресурсів, а й ефективно їх розміщення та управління, що характеризується: залишками коштів, вкладеннями, резервами [5, с.198].

На сьогодні, характеризуючи поточну діяльність та перспективи розвитку комерційних банків та склад їх фінансових ресурсів зокрема, варто визначити яка частка коштів перебу-

ває у банківській сфері, а яка поза нею. Досі більшість банків відчуває нестачу фінансових ресурсів унаслідок нерозвинутого грошового обігу за участю банківської системи. Ця ситуація пов'язана з тим, що населення України через слабкий розвиток фінансового ринку має обмежений вибір інструментів для капіталізації своїх гривневих заощаджень. Банківські депозити є поки що найдоступнішими з них. Але й цим інструментом населення користується лише за достатньої довіри до банків. За її відсутності, яка є і на сьогоднішній день, більша частина гривневих заощаджень зберігається в готівковій формі або ж дробиться на декілька депозитів для зменшення ризику втрат від банкрутства банків (див. рис.1) [6].

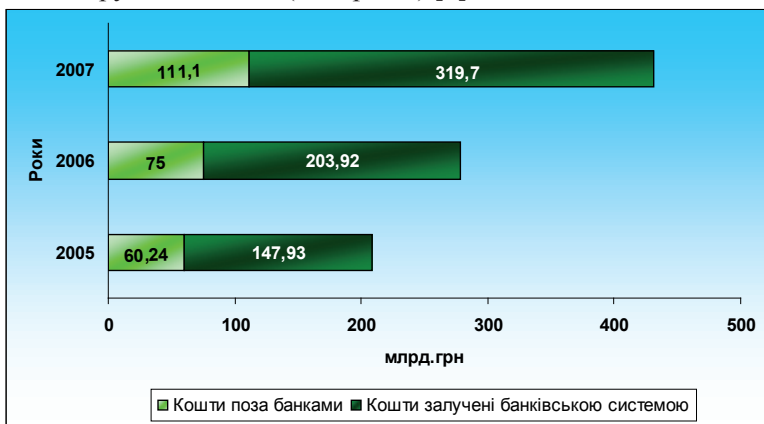

Рис.1. Грошовий обіг в Україні у 2005-2007 роках

Так за даними НБУ, поза банками у 2005 році готівки було в обігу 60,24 млрд. грн., у 2006 році – 75 млрд. грн. (ріст на 24,5%), а у 2007 році – 111,1 млрд. грн. (ріст на 48,2%). Кошти підприємств, організацій та населення залучені комерційними банками (депозитні рахунки та ощадні сертифікати) за 2005 рік становили 147,93 млрд. грн., у 2006 році – 203,92 млрд. грн. (зростання на 37,8%), у 2007 році – 319,7 млрд. грн. (зростання на 56,8%). Дане явище свідчить про значний обсяг роботи в напрямку максимального залучення грошових коштів у банківську систему, зменшення її готівкового обігу і тінезації економіки зокрема.

Період 2005-2007 роки характеризувався певними структур-

ними коливаннями в пасивах банківського сектора. Головним джерелом банківських ресурсів є зобов'язання (залучені й запозичені кошти). Загалом спостерігається тенденція зменшення частки власних ресурсів у структурі ресурсів банків України й відповідне збільшення частки зобов'язань. У 2007 році воно становило 11,6% власних ресурсів та 88,4% по зобов'язаннях, що пояснюється зростанням абсолютної величини залучених та запозичених коштів та зменшення прив'язаності діяльності комерційних банків до наявного власного капіталу (див. рис.2.).

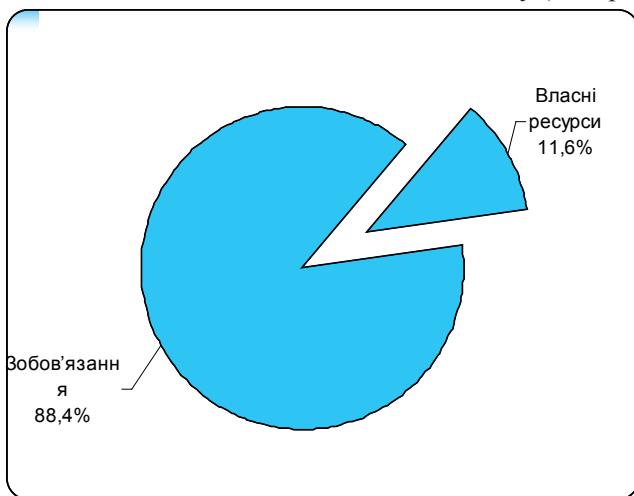

Рис.2. Структура пасивів комерційних банків України за 2007 рік

Це співвідношення можна обґрунтувати тим, що згідно з показником платоспроможності зобов'язання не повинні перевищувати розмір власного капіталу більше ніж у 12 разів. Отже, у діяльності комерційного банку важливе значення має визначення оптимального співвідношення власного капіталу та зобов'язань (власних та залучених коштів). На 2007 рік співвідношення між власними ресурсами та зобов'язаннями складало приблизно 1:8, що є у межах норми і свідчить про достатню платоспроможність банків, незагрозливого рівня кількості зобов'язань для стійкого фінансового стану і надійності.

По узагальнених показниках формування фінансових ресурсів комерційних банків спостерігається збільшення ресурсної

бази (див. рис.3).

Як видно із рис.3, власні ресурси зросли з 25,45 млрд. грн. у 2005 році до 69,58 млрд. грн. у 2007 році (середній ріст становить за два роки 65,35%), а зобов'язання відповідно з 188,4 млрд. грн. до 529,8 млрд. грн. (67,75%).

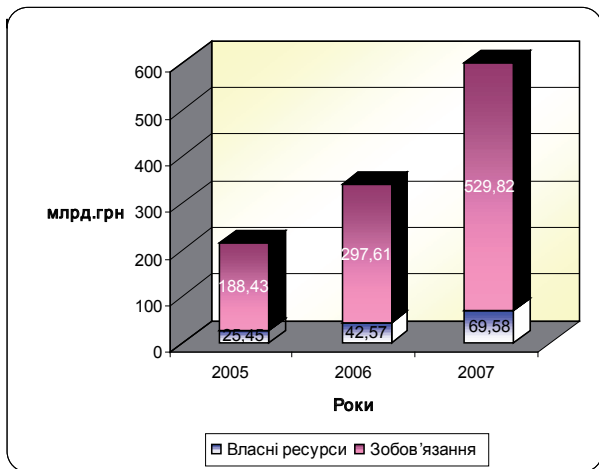

Рис.3. Динаміка фінансових ресурсів комерційних банків України за 2005-2007 роки

Практично кожний аспект банківської діяльності прямо чи опосередковано пов'язаний з наявністю власного капіталу та його вартістю. Проблеми нарощування власного капіталу є ключовими для комерційних банків та банківської системи України в цілому. Адже, зростання власних коштів комерційних банків – це поліпшення фінансової стійкості, але треба визнати, що головне завдання полягає все-таки у подальшому нарощуванні банківського капіталу.

Протягом 2005-2007 років, банки досить активно збільшували свої капітали. Однак показник у розмірі понад 10 млн. євро у 2007 році значиться лише у 116 банках з 198 зареєстрованих банками, тобто 59%. Мають низький рівень капіталу 41% банків, і це всерйоз непокоїть НБУ, оскільки свідчить або про неможливість або про небажання їхніх власників вирішувати цю проблему.

Позитивною тенденцією характеризуються зобов'язання комерційних банків України за період 2005-2007 роки. Основні

частка належить залученим коштам (депозити фізичних, юридичних осіб, депозитні сертифікати) у 2007 році складав 68,5%, а запозиченим (кошти банків та боргові цінні папери) – 27,5% відповідно. За даний період відзначається поступова зміна співвідношень між ними в сторону зростання других.

У складі залучених ресурсів банків України найбільша частка припадає на вклади фізичних осіб та кошти юридичних осіб 52,9% і 47,7% відповідно. Якщо брати їх частку у зобов'язаннях, то вона становить за 2007 рік 31,3% та 28,8%.

Кошти вкладені в боргові цінні папери складають невелику частку в складі зобов'язань, але мають упродовж досліджуваного періоду мають найвищі темпи росту (155,9% – у 2006 році та 248,7% – у 2007 році). Варто відзначити, що гостро необхідною є подальша активізація комерційних банків на ринку цінних паперів, що за рахунок менш громіздкого механізму нагромадження коштів, вільному обігові, довготривалих та визначених строках, дасть можливість банкам здійснювати довгострокові інвестиції, диверсифікувати свої активи та пов'язані з їх розміщенням ризику, отримувати додаткові прибутки від операцій на фондовому ринку тощо

Відповідно до класифікації, що було розроблено НБУ у 2007 році, у групу найбільших входять банки з активами понад 5 млрд гривень (раніше понад 3,9 млрд гривень), у групу великих – банки з активами від 2 до 5 млрд гривень (раніше від 1,8 до 3,9 млрд гривень), у групу середніх – банки з активами від 0,7 до 2 млрд гривень (раніше від 0,5 до 1,8 млрд гривень), у групу невеликих – банки з активами до 0,7 млрд гривень (раніше до 0,5 млрд гривень) [6].

Найбільшу частку серед структури активів (напрямок розміщення фінансових ресурсів) у 2007 році займають вкладення 76,2%, частка яких зросла майже на 6% з 2005 роком. Залишки та резерви, які становлять 19,8% та 3%. (див. рис.4).

Дане співвідношення є позитивним оскільки кошти, які залучаються банком активно беруть участь в операціях, перебувають в обігу, працюють на отримання банком прибутку, а не пасивно зберігають на рахунках банків.

У 2005-2007 рр. спостерігається тенденція до зростання активів комерційних банків. Так у 2006р порівняно з 2005р. зросли на 126,32 млрд. грн. (59,1%), а у 2007р порівняно вже з 2006 рік склав 259,2 млрд. грн. (76,2%) див. рис.5.

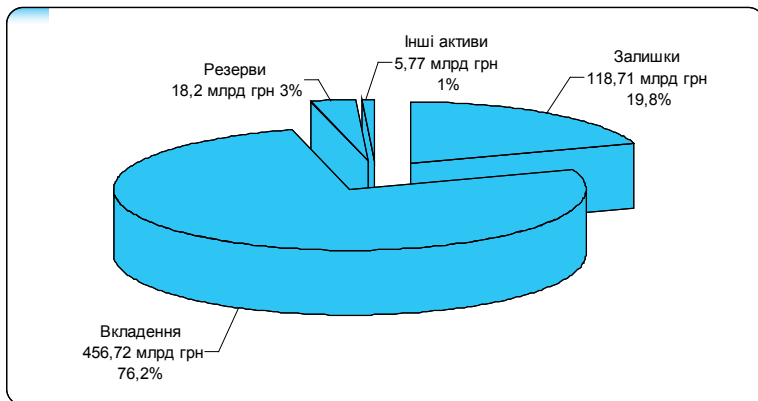

Рис. 4. Структура активів комерційних банків України у 2007 році

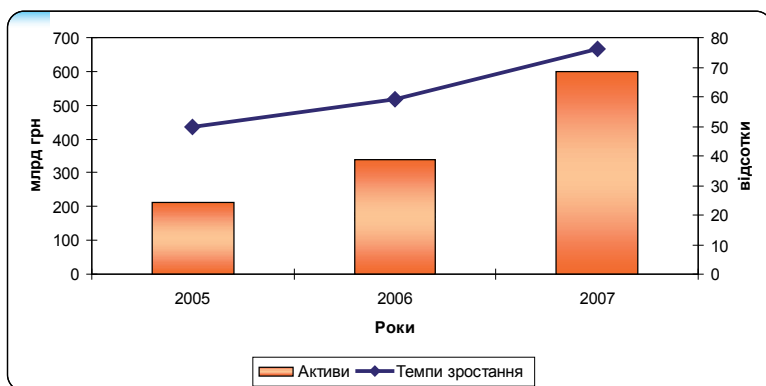

Рис.5. Динаміка активів комерційних банків України за 2005-2007 роки

Така тенденція пов'язана з ростом банківської сфери в Україні, диверсифікацією та збільшенням видів послуг банків, які надаються клієнтам, спрямування коштів не на адміністративні витрати, а на продуктивні напрямки діяльності.

Найбільш гострими проблемами вітчизняних комерційних банків можна виділити:

– висока тенденція зростання іноземних інвесторів у банківській сфері. Особливо виразною тенденцією 2007 року

стало відчутне зростання присутності іноземних капіталів у банківській системі України, так за досліджуваний період 2005-2007рр. за даними НБУ їх кількість становила 23, 35, 47 відповідно. Якщо 2006р. частка іноземного капіталу в українській банківській системі становила 27,6%, то у 2007 р. – 34,6%. При цьому кількість банків із 100-відсотковим іноземним капіталом зросла з 13 до 17. Усього за останні три роки іноземні інвестиції в українську банківську систему склали близько 10 млрд. дол. Ця тенденція зберігатиметься і у 2008 р. За експертними оцінками, вже на кінець I кв. 2008 р. частка іноземного капіталу наблизиться до 50%. У структурі іноземного капіталу, розміщеного в банківській системі України, 17,7% загальної суми належить Франції, 17,4% – Австрії, 14,4% – РФ, 14,0% – Італії. Вважається, що українська банківська система розвивається за прикладом Угорщини, Чехії та Польщі, де іноземний капітал присутній практично у кожному банку відповідної країни [8].

– низький рівень капіталізації, що ускладнює їх діяльність в Україні, змушує встановлювати на свої послуги високі умови отримання для клієнтів та абсолютно унеможливує посідання вагомого місця на світовому ринку банківських послуг.

– низька рентабельність активів. На тлі підвищення загальних показників ефективності банківської системи у 75 банків (тобто майже у кожного другого) рентабельність активів становить менш як 1%, а в середньому по системі у 2007 році 1,61%;

– незбалансованість активів і пасивів за строками. Дедалі більше стає довгострокових активів, які розміщують за рахунок короткострокових зобов'язань. У кожного четвертого банку (у загальній сумі – 41) більш як 10% довгострокових активів не забезпечені необхідними зобов'язаннями, що свідчить про високу загрозу втрати ліквідності [3, с. 128].

Отже, що стосується проблеми капіталізації українських комерційних банків, то на нашу думку, не варто активно підштовхувати банки до концентрації капіталу. Сьогодні перша п'ятірка українських банків тримає 37–39% активів банківської системи України; перша десятка – 54–55%, перші 24 банки (перша і друга групи класифікатора НБУ) – 71,6% активів. На наш погляд, це концентрація – в повній мірі. Власне, як і в багатьох інших країнах світу: на першу п'ятірку американських банків припадає 64% активів, російських – 30%; у середньому по країнах єврозони, за даними ЄЦБ, на п'ять найбільших банків припадає

22% усіх банківських активів. Практично в усіх країнах світу банківська система складається з 5–10 “банків-гігантів”, певної кількості середніх і великої кількості малих банків й інших фінансових інституцій. Україна зовсім не виняток [7].

Перспективні методи вдосконалення організації фінансових ресурсів комерційних банків України:

- застосування нових видів вкладів, зокрема, використовуючи досвід зарубіжних країн: pow-рахунки, що поєднують у собі принципи зберігання і використання строкових вкладів і вкладів до запитання; вдосконалений їх різновид – superpow-рахунки; депозитні рахунки грошового ринку з плаваючою ставкою відсотка; конверсійні, а також святкові, відпускні, податкові, дитячі, пенсійні, спеціальні пенсійні рахунки (наприклад, для військових пенсіонерів) [4, с. 92];

- активізація діяльності українських банків на ринку цінних паперів;

- випуск банками нетрадиційних депозитних інструментів: депозитних і ощадних сертифікатів, чекових депозитів, банківських векселів;

- дисконтна система обслуговування акціонерів, головне призначення якої надання власникам акцій гарантованих пільг і знижок у процесі їх обслуговування, можливості спільної участі в окремих банківських проектах;

- запровадження державою механізми стимулювання довгострокового кредитування, такі як податкові пільги комерційним банкам, у структурі кредитного портфеля яких значну питому вагу мають обсяги середньо– та довгострокових кредитів, або банкам, які здійснюють кредитування підприємств, орієнтованих на експорт тощо;

- кредитування інноваційних проектів технопарків. Для них було запроваджено спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності, який передбачає державну підтримку технопарків, у тому числі податкові й митні пільги;

- створення достатніх страхових резервів.

Підсумовуючи, можна зробити наступні висновки: позитивні тенденції основних показників організації фінансових ресурсів комерційних банків вказують на їхнє переорієнтування на інвестування реального сектору економіки; збільшення залучених коштів за рахунок строкових вкладів фізичних осіб дає змогу зробити висновок про зростання довіри населення до

банків, хоча ще є досить багато роботи в цьому напрямі, ріст розмірів активних операції, що є свідченням диверсифікації та збільшення видів послуг банків, які надаються клієнтам, спрямування коштів не на адміністративні витрати, а на продуктивні напрямки діяльності. Вважаємо за доцільне збільшити капітал за рахунок випуску цінних паперів, залучення довгострокових позик, розширення спектру фінансових послуг, що можуть надаватися банками та створення достатніх страхових резервів, що гарантуватимуть безпеку коштів клієнтів. Подальше удосконалення організації фінансових ресурсів комерційних банків сприятиме зміцненню та посиленню вітчизняної банківської системи, що, відповідно, позитивно вплине на її інтеграцію у світову фінансову систему та можливість виступати повноправним учасником світового фінансового ринку.

Список використаних джерел:

1. Васюренко О.В., Волохата К.О. Економічний аналіз діяльності комерційних банків: Навч. посібник. – К.: Знання, 2006. – 463 с.
2. Галіцейська Ю. Ресурсна база комерційних банків: сучасний стан та можливі напрямки оптимізації //Вісник ТДЕУ, 2006. №3. – С.124-130.
3. Коваль С.А. Формування фінансових ресурсів комерційних банків//Фінанси України: науково-теоретичний журнал, Київ, 2004. – №7. – С.110-115
4. Лобанова А.Л. Ресурсна політика комерційних банків України: науково-теоретичний журнал, 2005. – №1. – С.88-95.
5. Фінанси (Загальна теорія) Опарін В. М., Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2002. – 240 с.
6. <http://www.bank.gov.ua>
7. <http://www.kraina2.org.ua>
8. <http://www.uabanker.net>

*Циганчук О., Паньків О.Є.,
ЧТЕІ КНТЕУ*

BANKING SYSTEM DISADVANTAGES IN GLOBAL BANK NETWORK

The banks and their operations have many disadvantages, which are obvious and presents considerable obstacles for the economic development. We have a good substratum to develop Ukrainian banking system.

Banking system is one of the most important and integral structures of market economies. The development of the banks, commodity production and turn over historically went in parallel and closely intertwined. Banks, conducting money payments and crediting facilities, being middlemen in the capital redistribution, essentially raise the total efficiency of production, promote the growing of the public work capacity. Transition to the market is connected with the realization of credit relations.

As credit-bank system is vitally important to the economy of the country, it serves as the object of the careful control and regulation from the Federal reserve bank of Ukraine. The Control of commercial banks and regulation of their activity pursues mainly two purposes: provision of stability and prevention banks bankruptcy; the restriction of the capital concentrations in the hands of little banks for the reason of preventing monopoly checking on money market. Regrettably, the second purpose is not reached, nowadays.

The Commercial banks is a main section of the credit system of the country, which includes the credit institutions, that realize varied banking operations for their own clients on the basis of the commercial payment. They use not only their own capital, but also attracted financial capital in the form of installments, deposits, interbank credits and other sources. More over attracted facilities, as a rule, greatly exceed the volume of the commercial banks own capital.

The Banks are created on share or joint-stock base by legal and physical individuals. Banks realize their own functions through such

operations, as attraction of the enterprise, institutions, organization, population costs on deposit accounts and non–deposit attraction of the costs; crediting of economic activity and people subject, depositing in securities, forming of cash balance and reserves, forming other assets; cash and accounting of public facilities service, execution of exchange and other banking operations.

According to the west specialists estimation, the average level of deposit in “very rich” countries forms 53% to VVP, “rich” – 31%, “poor” – 20%, “very poor” – 13%. In Ukraine this correlation presents 17,5%, that is we are in between “poor” and “very poor” countries.

National bank has acknowledged the group of ten greatest banks of Ukraine as systemformation banks. The first group of ten Ukrainian banks attracted over half of the economic activity subject and 2/3 contributions of the physical individual deposits. Its income forms 56% total income of the commercial banks system, but net profit is 46%. The total capital of the whole first group of ten Ukrainian banks is equal to the capital of the fifth in rating of the Russian banks. One third of all asset systems of the commercial banks of Ukraine, obligations and credit portfolio impose on three leaders. Oshchadbank and Ukrsimbank are on the fourth and fifth place.

Privatbank has occupied the first line of the group of ten; it’s share happens to be the tenth of the part total commercial Ukrainian banks asset, eighth part of the total volume income and quarter of the whole net profit. The names of Pavel Lazarenko and Sergey Tigipko are connected, with the group of “Privat”. Checking packets of major great Ukrainian industrial enterprises belong to this group. Some control is installed over “Ukrnafta”. In Chernigiv 95,5% shares of “Chernigivnaftaprodukt” belong to “Privat”. The whole link of information resources of Dnepropetrovsk, Kharkiv, Kyiv, has got under the control group.

The Second line is for “Aval”. The founder and leader of the bank Fedor Shpyg became the public deputy in 1998 though he has not lost the independence to the group and position of the leader. “Aval” became one of the greatest structures in the Ukrainian bank system, successfully competing with “Privatbank”. The Main attention of “Aval” is paid to the food industry. Close relations with “Ukrzaliznytsya” and interests to metallurgical brunch were marked recently.

Prominvestbank is among the three prizewinners. The surroundings of “Ukrprominvest” first of all is connected with the name of the public deputy Petro Poroshenko. Headed by him “Ukrprominvest”, (98% of shares which belongs to the offshore companies “Agroprodimpex Korporeyshn”), checks the great part of Ukrainian market. The Corporation Roshen, which unites the confectionary of Petro Poroshenko, produces about 30% of the whole domestic sweetness. The known interests is in car brunch. The line media – project is under Poroshenko.

Some significant obstacles are found in the process of analysing the current existence of the banks and their operation. Even fluent look at given forms and proportions, which were formed in the system of the Ukrainian commercial banks, allows us come to conclusion, that there are many of the problems in this sphere.

There are some factors that prevent the normal development of the domestic bank system. Among the first are very low incomes of the majority of the Ukrainian population as well as not restored confidence of the population to commercial banks, the absence of the proper system of bank guaranteed deposits, significant and specific weight of unprofitable enterprises, the great share of available money turnover. We can say that development of the bank system is appeared on the initial stage. The significant concentration of credit risks exists in the limited circle of borrowers. The structure of credits, given to economic activity subjects remains imperfect. As a result costs do not flow mainly to investment necessities of economic subjects, but to the current consumption. So we can see the low economic effect from such credit politics. Small part of credits to physical individuals is in the total credit mass of Ukrainian commercial banks (as a whole 7 %). The narrow assortment of offered services, the existence of problem credits the absence of credit histories, problems connected with the mortgagees liquidity refers to the subjective factors.

The Bank system practically has no necessary technology and experience of the efficient design financing or investment mediation. The different levels of authorities try to simplify the access to bank secret.

The banks sharply feel the imperfection, but in separate cases the absence of proper normative-legal basis. The acceptance of new law addition “ About banks and bank activity”, “About credit” must be the first step. Modern legislative basis, which concerns the bank

sphere, has more fiscal, more than stimulating character. It does not impel banks to the expansion of its activity, kills in root all new projects and ideas. So it is important to attract attention first of all on the necessities of the banks, on that, how effectively to provide their activity, and make economy production work well. After all banks are “blood vessels” of economic organism. The viability and prosperity of the economy can not exist without well formed bank system.

Literature:

1. The Bank deal (under editing of prof. V.I. Kolesnikova). – M.: Finance and statistics, 2007.
2. Usoskin V.M., Modernized commercial bank, M., IPC “VAZAR-FERRO”, 2005.
3. Rid E., Kotter R., Gill E., Smith R. “Commercial banks”. – M.: Progress, 2001.
4. E.Rode “Bank operations”. – Kiev, 2005.
5. Spitsin I.O., Spitsin YA.O. “Marketing in bank”, ”Tarneks”, 2000
6. Gal’ch’nsikiy A.S., Jeshchenco P.S., Palkin YU. I. Bases of economic theory. – K.: High shkola., 1999.
7. Panteleev V., Khalyava S. Financial stability of the commercial bank: problems of regulations. // Bank deal, 12, 2008.

*Патерікіна Л.В., Кириченко О.А.,
Університет економіки і права "КРОК"*

ОСНОВНІ АСПЕКТИ МЕНЕДЖМЕНТУ РИЗИКІВ У СФЕРІ БАНКІВСЬКОГО СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ

У статті ми досліджували основні ризики, що виникають при споживчому кредитуванні. Відповідно до чого ми виділили ряд підходів до оцінки та аналізу ринку споживчого кредитування в Україні.

Сьогодні в Україні більшість населення не може собі дозволити купувати товари тривалого користування за рахунок точних доходів. Для цих категорій людей, а також пенсіонерів, інвалідів та інших малозабезпечених громадян придбання товарів тривалого користування стає неможливим. У цих умовах актуальність набуває вироблення концепції розвитку споживчого кредитування в Україні в умовах ринкової економіки.

Вивчення системи кредитування фізичних осіб є необхідним, перш за все, стосовно завдань, які стоять перед комерційними банками. Активна робота комерційних банків у галузі обслуговування приватних осіб є необхідною умовою зміцнення ресурсної бази, розширення ринків їх успішної конкурентної боротьби з небанківськими фінансово-кредитними закладами. При цьому мова повинна йти не тільки про вдосконалення техніки кредитування і розширення видів кредитних послуг, але і про вироблення цілого комплексу нових принципів, що нададуть можливість спростити та покращити з якісної точки зору стосунки банків з фізичними особами (наприклад, впровадження в банківську діяльність системи скорингу). Тому особливо актуальним є вивчення іноземного досвіду співпраці з клієнтами, що матиме позитивну роль і допоможе уникнути істотних помилок у побудові моделі економічного механізму стосунків партнерів у процесі кредитування.

Зауважимо, що таке питання, як питання використання

системи скорингу в банківській діяльності при кредитуванні не розглядалося та не вивчалось вітчизняними науковцями до сьогодні. Зустрічаються публікації, які опосередковано розглядають це питання з позиції запозичення досвіду. Але детального опису системи скорингу, способів його побудови, шляхів його впровадження в банківську діяльність України не має. Цю проблему з різних точок зору досліджували такі автори: В.Н. Василенко, В.К. Мамутов, І.Г. Брітченко, Н.С. Меджибовська, А. Улановський, Д. Гриньков та інші.

Українськими вченими висвітлюються різноманітні способи та прийоми аналізу клієнтів при прийнятті комерційним банком рішення щодо кредитування. Але на жаль жоден з них не є оптимальним, якісним та швидким способом оцінки клієнтів. Тому це питання залишається недостатньо вивченим до сьогодні.

Метою дослідження є вивчення ризиків у споживчому кредитуванні, підходи до їх оцінки та аналіз ринку споживчого кредитування в Україні.

Функціонуючи в умовах ринку, суб'єкт господарювання (Комерційний Банк України – далі КБУ) в кожен момент часу поставлений в умови коли від нього вимагається прийняти певне рішення, розробити шлях досягнення певної мети. І оскільки детермінованих ситуацій в економіці практично не існує, такий КБУ не може на сто відсотків бути впевненим, що обраний ним шлях приведе до поставленої мети, тобто КБУ постійно стикається із ситуацією невизначеності. Невизначеність – це ситуація, в якій імовірність отримання результатів прийнятого рішення невідома, в окремих випадках невідомий і весь спектр наслідків такого рішення. Виробляти рішення в ситуації невизначеності КБУ не тільки не вигідно, але й загрозово, тому основною вимогою є переведення невизначеності в ризик. Ризик – це ситуація, коли результат здійснення певного процесу не відомий, але відомі, його можливі альтернативні наслідки і достатньо інформації для того, щоб оцінити ймовірність настання цих наслідків [2].

Українська банківська система на сьогоднішній день переживає нелегкі часи. Причин цьому багато. Проблеми, з якими стикаються банківські установи потребують негайного реагування та вирішення. З огляду на українську статистику протягом останніх років можна зробити наступний висновок: банківську систему України поки що не можна назвати стабільною. Проте

останнім часом зберігається позитивна тенденція до зростання капіталу банків України, обсяг якого протягом I півріччя 2007 року збільшився на 8,1 млрд. грн., або на 19,1%, і на 01.07.2007 р. становив 50,6 млрд. грн. Збільшення капіталу банківського сектору відбулося в основному за рахунок зростання статутного капіталу діючих банків, обсяг якого зріс за цей період на 5,4 млрд. грн., або на 20,4%, і на 01.07.2007 р. становив 31,8 млрд. грн. Для порівняння: за відповідний період 2006 року капітал банків України зріс на 15,7%, у тому числі статутний капітал – на 17,6%. На сьогодні важливим є глибинне вивчення тих чинників, які спричиняють появу різноманітних негараздів за для їх недопущення та подолання. Саме вирішення таких питань допоможе банківській системі України стати стабільною.

В умовах глобалізації проблема ризиків, їх оцінка набуває особливої актуальності. Характер міжнародних фінансових відносин України з іншими країнами багато в чому залежить від чинника ризику тієї чи іншої економіки. Чим передбачуванішою буде банківська діяльність в Україні, тим вищим буде рівень міжнародної довіри до нашої країни.

Теорія і практика підтверджують, що ризик є неминучим фактором банківської діяльності. Адже банківська діяльність є одним із найризикованіших видів підприємництва. Тому ефективне управління ризиками є одним з найважливіших елементів банківської справи в цілому. Актуальним залишається питання визначення загальних причин виникнення ризику в банківській діяльності. Порівняно з іншими видами діяльності банківська сфера характеризується високою ризикованістю. Банківську діяльність неможливо уявити без ризику, тобто ризик є притаманною складовою у функціонуванні комерційних банків. Проблема виникнення ризиків в тій чи іншій сфері діяльності існуватиме завжди, оскільки кредити залишаються найприбутковішими банківськими активами. А це означає, що висока дохідність неодмінно супроводжується підвищеним ризиком. Звернемо увагу на саме поняття “ризик”. Зауважимо, що надання безпосередньо самого визначення цього терміну є некоректним. Більш повною відповідь буде тоді, коли це поняття розгорнути з декількох точок зору.

Ризик (з точки зору банку) – це потенційна можливість недоотримання доходів або зменшення ринкової вартості капіталу банку внаслідок несприятливого впливу зовнішніх або внутріш-

ніх факторів. Такі збитки можуть бути прямими (втрата доходів або капіталу) чи непрямими (накладення обмежень на здатність організації досягти своїх бізнес-цілей). Зазначені обмеження стримують здатність банку здійснювати свою поточну діяльність або використовувати можливості для розширення бізнесу [2].

Ризик (з точки зору Національного Банку) – це ймовірність того, що події, очікувані, або неочікувані, можуть мати негативний вплив на капітал та/або надходження банку.

Важливим в діяльність будь-якого комерційного банку є вміння управляти ризиками. Управління ризиками – це процес, за допомогою якого банк виявляє (ідентифікує) ризики, проводить оцінку їх величин, здійснює їх моніторинг і контролює свої ризикові позиції, а також враховує взаємозв'язки між різними категоріями (видами) ризиків. Комплекс дії ризик менеджменту має наметі забезпечити досягнення таких цілей:

- ризики мають бути зрозумілими та усвідомлюваними банком та його керівництвом;
- ризики мають бути в межах рівнів толерантності, установлених спостережною радою;
- рішення про прийняття ризику має відповідати стратегічним завданням діяльності банку;
- рішення з прийняття ризику має бути конкретним і чітким;
- очікувана дохідність має компенсувати прийнятий ризик;
- розподіл капіталу має відповідати розмірам ризиків, на які наражається банк;
- стимули для досягнення високих результатів діяльності мають узгоджуватися з рівнем толерантності до ризику.

З точки зору ризик-менеджменту, банківська діяльність зводиться до прийняття ризику й отримання за це відповідної компенсації (економічної вигоди). Мета управління ризиками – сприяти підвищенню вартості власного капіталу банку, одночасно забезпечуючи досягнення цілей багатьох зацікавлених сторін, а саме: клієнтів та контрагентів; керівників; працівників; спостережної ради й акціонерів (власників); органів банківського нагляду; рейтингових агентств, інвесторів та кредиторів; інших сторін.

Відповідно до того чи є залежність між ризиками і доходами, ризики можна поділити на 2 групи:

- ризики, що піддаються кількісній оцінці (фінансові ризики). Наприклад, кредитний, ліквідності;

– ризики, що не піддаються кількісній оцінці (нефінансові ризики). Наприклад, юридичний, репутації.

Ризики, щодо яких є залежність між ризиками і доходами розглядаються як такі, що піддаються кількісній оцінці, управління цими ризиками полягає в їх оптимізації. Ризики, щодо яких немає залежності між ризиком і доходами, кількісній оцінці не піддаються та управління ними зводиться до їх мінімізації. Процес управління ризиками, як правило, не має на меті усунення ризику, а спрямований на забезпечення отримання банком відповідної винагороди за прийняття ризику. Розглянемо наступні види (класифікація) ризиків [2]:

- кредитний ризик;
- ризик ліквідності;
- ризик зміни процентної ставки;
- ринковий ризик;
- валютний ризик;
- операційно-технологічний ризик;
- ризик репутації;
- юридичний ризик;
- стратегічний ризик.

Вищезазначена класифікація узгоджується з класифікацією ризиків за Методичними вказівками з інспектування банків „Система оцінки ризиків”, що дає змогу банкам мати чіткі та прозорі орієнтири щодо побудови системи управління ризиками в банках, а також внутрішнього і зовнішнього аналізу ефективності її роботи. Зазначена класифікація не є вичерпною і кожний банк може доповнити її відповідно до власного бачення ризиків, з якими він працює або планує працювати. У цьому разі банк має розробити власну нормативну базу щодо управління визначеними категоріями ризиків, у тому числі з урахуванням кращої світової та вітчизняної практики, зокрема Базельського комітету з банківського нагляду, а також Принципів корпоративного управління. Виходячи з тієї класифікації, яка була наведе вище, звернемо увагу на визначення цих понять.

Кредитний ризик – це наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через неспроможність сторони, що взяла на себе зобов’язання виконати умови будь-якої фінансової угоди із банком або в інший спосіб виконати взяті на себе зобов’язання.

Ризик ліквідності визначається як наявний або потенційний

ризик для надходжень та капіталу, який виникає через неспроможність банку виконати свої зобов'язання у належні строки, не зазнавши при цьому неприйнятних втрат. Ризик ліквідності виникає через нездатність управляти незапланованими відтоками коштів, змінами джерел фінансування та/або виконувати позабалансові зобов'язання.

Ризик зміни процентної ставки – це наявний або потенційний ризик для надходжень або капіталу, який виникає внаслідок несприятливих змін процентних ставок.

Ринковий ризик – це наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через несприятливі коливання вартості цінних паперів та товарів і курсів

Валютний ризик – це наявний або потенційний ризик для надходжень і капіталу, який виникає через несприятливі коливання курсів іноземних валют та цін на банківські метали.

Операційно-технологічний ризик – це потенційний ризик для існування банку, що виникає через недоліки корпоративного управління, системи внутрішнього контролю або неадекватність інформаційних технологій і процесів оброблення інформації з точки зору керованості, універсальності, надійності, контрольованості і безперервності роботи цих технологій.

Ризик репутації – це наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через несприятливе сприйняття іміджу фінансової установи клієнтами, контрагентами, акціонерами (учасниками) або органами нагляду. Це впливає на спроможність банку встановлювати нові відносини з контрагентами, надавати нові послуги або підтримувати відносини, що є.

Юридичний ризик – це наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через порушення або недотримання банком вимог законів, нормативно-правових актів, угод, прийнятої практики або етичних норм, а також через можливість двозначного тлумачення встановлених законів або правил.

Стратегічний ризик – це наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через неправильні управлінські рішення, неналежну реалізацію прийнятих рішень і неадекватне реагування на зміни в бізнес-середовищі.

Ризик варто розуміти, як комплексне поняття, як невизначеність, що несе можливість втрат, так і можливість отримання прибутку. Ризики є невід'ємною частиною банківської діяльності, тому ефективна організація процесу керування ризиками

є однією із ключових конкурентних переваг банку. Основними причинами виникнення ризику у банківській діяльності можуть бути [7]:

- недостатність знань законів банківської діяльності, що не дає змоги ефективно управляти нею;
- невизначеність цілей і критеріїв;
- наявність неповної інформації, приховування інформації, нестача інформації;
- брак часу для повної оцінки ситуації;
- елемент випадковості;
- недосконалість державних регуляторів.

У сучасній економічній літературі існує безліч класифікацій ризиків у банківській діяльності. Кожен автор пропонує власні класифікаційні ознаки. Розглянемо одну з них.

*Таблиця 1.
Класифікація ризиків*

Ознаки класифікації	Види кредитних ризиків
За сферою виникнення	Зовнішнього середовища (політичні, соціальні, законодавчі, економічні, форс-мажорні). Внутрішнього середовища (недосконалість системи управління, технічні ризики)
За рівнем прийняття рішень	Макроекономічні, на рівні банківської установи, відповідальної особи
За рівнем прогнозованості	Прогнозовані і не прогнозовані
За причинами виникнення	Об'єктивні, суб'єктивні
За типами розвитку	Виправдані, не виправдані
За розмірами втрат	Незначні, великі, критичні
За методом подолання	Індивідуальні, спільні
За методом мінімізації	Уникнення ризику, зниження рівня ризику, передача (страхування), взаємозалік ризику, прийняття (поглинання) ризику
За типами аналізу	Кількісні, якісні

Метою аналізу кредитоспроможності є отримання банком якісної оцінки діяльності позичальника, на підставі якої він приймає рішення щодо можливості і умов кредитування або припинення кредитних відносин з ним. Процес аналізу ризику включає такі процедури:

- виявлення можливих варіантів розв'язку проблеми;

- визначення потенційних наслідків реалізації прийнятого рішення;
- інтегральна оцінка ризику, яка включає кількісний і якісний аспект.

Існуючі методи оцінки ризику покликані в комплексі реалізовувати зазначені процедури. Але і в їх рамках зберігаються загальні тенденції оцінювання ризику за двома напрямками: рівень ризику та ризик часу.

Нині для багатьох українських банків основною метою є виживання. Наповнення стратегії залежить від конкретних проблем, спричинених недостатньою капіталізацією, незадовільною якістю кредитного портфеля, марнотратною поведінкою. Отже, найважливішими показниками будь-якого банку є прибутковість і ризик. Завдання комерційного банку, як і інших підприємницьких структур, – максимізація вартості коштів, вкладених акціонерами, при збереженні прийнятного рівня ризику. Це завдання складне, і поступово його розв'язання передбачає, що банківська установа має перебувати у постійному пошуку нових можливостей подальшого зростання, підвищення прибутковості й ефективнішого планування і контролю.

Комерційним банкам України необхідно приділити пильну увагу шліфуванню внутрішньобанківських процесів, скоринговим процедурам, які помітно спростять оцінку потенційного позичальника при споживчому кредитуванні. На початковій стадії перехідної економіки банки стикаються здебільшого з важко контрольованими зовнішніми ризиками. Такі ризики потребують створення особливих систем безпеки, вартість яких досить висока. За зіставлення можливих результатів і витрат виявляється, що контроль за цією групою ризиків не виправданий з економічного погляду. На тлі їх визначального впливу управління більшістю фінансових і функціональних ризиків втрачає свою актуальність. На цьому етапі втрати від реалізації ризиків компенсуються за рахунок високої дохідності банківської діяльності як однієї з найризиковіших сфер економіки. З розвитком ринкових відносин та ускладненням банківських операцій співвідношення між зазначеними групами ризиків змінюється. Настає момент, коли створювати системи управління основними фінансовими та функціональними ризиками виправдано й доцільно, а згодом ці дії перетворюються на необхідні. Для вітчизняної банківської системи такий момент уже настав. Ви-

користання комерційними банками України системи-скорингу в процесі споживчого кредитування покращить їх результати та відкріє перед банками нові горизонти.

Список використаних джерел:

1. Закон України “Про банки і банківську діяльність” від 07.12.2000 р. № 2121-III (зі змінами та доповненнями; за текстом – Закон № 2121-III).

2. Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України – Постанова Правління Національного Банку України №361 від 02/08/2004.

3. Наказ Міністерства економіки України “Про методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дії з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства” – № 10 від 17.01.2001.

4. Положення “Про застосування Національним банком України заходів впливу за порушення банківського законодавства” затверджене постановою Правління Нацбанку України від 28.08.2001 р. № 369 (zareєстровано в Мін’юсті України 27.09.2001 р. за № 845/6036, зі змінами та доповненнями; за текстом – Положення № 369).

5. Положення Національного банку України “Про кредитування” (Затверджено постановою Правління Національного банку України 28.09.1995 р. №246).

6. Банківський менеджмент: Підручник/ за ред. О.А. Кириченка, В.І. Міщенко. – К.: Знання, 2005.

7. Банківський менеджмент: Навч. посіб./ О.А. Кириченко, І.В. Геленко, С.Л. Рогольта ін.; за ред. О.А. Кириченка. – 3-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання-Прес, 2002.

8. Любунь О.С., Любунь В.С., Іванець І.В. Національний банк України: основні функції, грошово-кредитна політика, регулювання банківської діяльності: Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2004.

9. Любунь О.С. Національний банк України: основні функції, грошово-кредитна політика, регулювання банківської діяльності: Навчальний посібник/ Любунь О.С., Адамик Б.П., Іванець І.В. За редакцією О.С. Любуна. – 2-ге вид., перероб. і доп.. – К.: Університет економіки та права “КРОК”, 2005.

10. А.Т. Головка, В.І. Грушко, М.П. Денисенко та ін. (За ред. О.С. Любунь та В.І. Грушко) Система банківського менеджменту: Навчальний посібник. – Київ, Фірма “Інкос”, 2004.

Прозоренко Я.И., Попова И.В.,

*Донецкий национальный университет экономики и торговли имени
Михаила Туган-Барановского*

ИПОТЕЧНЫЙ КРЕДИТ И ЕГО РЕФИНАНСИРОВАНИЕ

В статье рассмотрен такой банковский продукт, как рефинансирование ипотечного кредита, причины его появления в линейке банковских услуг Украины и проблемы его предоставления. Так же приведены данные по ставкам рефинансирования в украинских банках.

Последние несколько лет в Украине на жилищном рынке сложилась ситуация, которая способствовала развитию и изменению ипотечной ситуации в стране. Только за последние три года рынок ипотеки в Украине вырос с 2% до 6% ВВП. Этому способствовал рост доходов населения и динамика роста ВВП.

Конкуренция на ипотечном рынке становится все жестче. Банки-операторы, заинтересованные в увеличении объемов кредитования, не только идут на пересмотр условий (только за последний год ставка по кредитам уменьшилась на 1-2%, срок кредитования увеличился до 30 лет, размер первоначального взноса снизился до 10-20%), но и расширяют линейку предложений. В частности, многие банки выдают кредит под залог строящейся загородной недвижимости, предлагают займы с плавающей процентной ставкой.

Три года назад ставки по долларovým ипотечным кредитам составляли 14-16% годовых, в 2006 г. – 10-12%. Вполне логично желание заемщиков, приобретавших недвижимость в кредит 3-4 года назад, выплачивать долги по нынешним процентным ставкам. Однако заставить банк внести изменения в кредитный договор и снизить процентные ставки по ранее предоставленному ипотечному кредиту – задача не из легких.

Поэтому относительно недавно на рынке появилась новая услуга, ориентированная на заемщиков со стажем – то есть на тех, кто несколько лет назад уже взял ипотечный кредит и

исправно платит по счетам – рефинансирование ипотечного кредита.

Рефинансирование – это один из инструментов кредитной политики банковских учреждений, представляющий собой изменение условий ипотечного кредитования.

В соответствии с условиями перекредитования банк гасит ипотечный кредит заемщика, причем в большинстве случаев взятый в другом банке (не все банки, предоставляющие данную услугу, готовы рефинансировать собственных клиентов). Перекредитование ипотечного кредита предоставляет заемщику ряд выгод. Во-первых, это снижение стоимости кредитных ресурсов (уменьшение процентной ставки). Во-вторых, увеличение срока кредитования, что, безусловно, приведёт к уменьшению ежемесячных платежей по кредиту. В-третьих, появляется возможность получить дополнительные средства (потребительское кредитование). В-четвёртых, рефинансирование – просто возможность поменять банк, если он не удовлетворяет своим сервисом, профессионализмом и т.п.

Получение кредита по банковскому продукту “рефинансирование ипотечного кредита” дело не очень трудное, но довольно хлопотное и занимает довольно много времени. Учитывая, что в банковских продуктах довольно много разных нюансов, да и само их количество довольно большое, украинские банки все же не могут пока сравниться с европейскими или американскими банками, которые могут предложить до нескольких сотен различных продуктов с бесчисленным множеством нюансов.

Появление в Украине такого нового продукта, как рефинансирование ипотечных кредитов можно объяснить несколькими причинами. Одной из таких причин является некоторая приостановка в выдаче кредитов в 2006 году, которая была обусловлена высоким темпом роста цен на жильё. Клиентов, способных купить квартиру с помощью ипотечного кредита стало меньше, и банки, которым необходимо было поддерживать и увеличивать количество выданных займов, решили привлечь людей, которые уже имели кредиты на жильё в конкурирующих банках. Но так же можно сказать, что путем предоставления услуги рефинансирования ипотечного кредита банки пошли на встречу своим клиентам, т.к. за последние несколько лет условия кредитования очень изменились и стали намного доступнее. Однако, рефинансирование ипотечного кредита – не подарок заемщику.

За переоформление нужно заново платить комиссию, а также процент за досрочное погашение. Но если кредит погашать еще долго, дополнительные средства, потраченные на перекредитование, должны окупиться.

По данным компании “Простобанк консалтинг”, средняя эффективная процентная ставка по рефинансированию ипотечных кредитов в гривне сроком на 25 лет на конец января составила 15,8% годовых, в долларах США – 12,8%, в евро – 12,4%, в швейцарских франках – 9,6% годовых. Для сравнения: на вторичном рынке жилья процентные ставки по ипотечным кредитам составляют: в гривне – 16,1%, в долларах – 13,1%, в евро – 12,4%, в швейцарских франках – 9,1% годовых. Эксперты компании определили тройку самых выгодных предложений по рефинансированию ипотечных кредитов. Для анализа рынка ипотечных кредитов были выбраны предложения 50-ти ведущих банков. Услуги перекредитования в настоящее время предоставляют все крупные украинские банки, которые выдают ипотечные кредиты, за исключением ПриватБанка и Райффайзен Банк Аваль.

В гривне (эффективная ставка):

14,07% годовых – ОТП Банк (первый взнос – 30%);

14,08% – Укрсоцбанк (первый взнос – 0%);

17,04% – Кредитпромбанк (первый взнос – 20%).

В долларах США:

10,99% годовых – СЕБ Банк (первый взнос – 20%);

12,07% – ОТП Банк (первый взнос – 30%);

12,58% – Укрсоцбанк (первый взнос – 0%).

В евро:

11,45% годовых – Кредитпромбанк (первый взнос – 20%);

11,57% – ОТП Банк (первый взнос – 30%);

12,08% – Укрсоцбанк (первый взнос – 0%).

Рефинансирование в отличие от обычного потребительского кредитования под залог недвижимости имеет ряд нюансов. Анализ кредитоспособности заемщика основывается на том, как гасился существующий кредит. Если у заемщика были просрочки более 7 дней в течение всего периода пользования кредита, то шансы получить позитивное решение о рефинансировании ничтожны. Сама сделка также нестандартна. Она осуществляется в несколько этапов. На первом этапе заключаются кредитный договор и договор поручительства, страховой

полис. Банк перечисляет средства банку-кредитору в размере вашей задолженности на текущую дату (возможно даже включить в сумму рефинансирования и сумму процентов на текущую дату). После того как банк-кредитор получил деньги, залоговая недвижимость освобождается от запрета отчуждения. Заёмщик получает письмо нотариусу из банка-кредитора, о том, что “претензий со стороны банка нет” и снимает с помощью нотариуса запрет со своей недвижимости. После этого наступает второй этап рефинансирования. Заёмщик заключает договор ипотеки с новым банком. Можно сказать что, рефинансирование в Украине, как банковский продукт, еще достаточно плохо развито и несовершенно. Много вопросов вызывает у специалистов сама юридическая процедура переоформления закладной в пользу другого банка. В данном случае риски банка становятся несоизмеримо выше рисков заемщиков.

Фактически механизм рефинансирования ипотечных кредитов сейчас предполагает, что заем, который выдает новый банк, является необеспеченным, поскольку в законе об ипотечном кредитовании предусмотрена возможность последующей ипотеки только в том случае, если первый банк дал на нее согласие. Банки же, как правило, включают в договор со своими заемщиками пункт о невозможности ипотечного кредита у другой финансовой организации. Возможный выход – выдача клиенту нового кредита без залога, но с обязательством предоставить залог в ближайшее время. При такой схеме новый кредитор должен застраховать риск невозврата ипотечного кредита. Но на украинском рынке очень мало страховых компаний, страхующих подобные риски. Кроме того, услуга недешевая и, вероятно, стоимость страховки придется возмещать заемщику, что ведет к удорожанию услуг перекредитования. Поэтому банки вынуждены задействовать схему досрочного погашения прошлого займа. Получив из “старого” банка справку о точном размере долга своего клиента, банк-рефинансист напрямую перечисляет деньги на счет прежнего кредитора. После этого “старый” банк должен предоставить письмо о снятии обременения с объекта недвижимости. На основании этого письма регистрирующие органы могут оформить залог на “новый” банк. По подсчетам специалистов, вся эта процедура занимает от двух недель до трех месяцев. И это не способствует увеличению спроса на рефинансирование ипотечных кредитов.

Поэтому в целом можно констатировать что, время рефинансирования еще не пришло. Насколько востребованным оно будет в ближайшие год-два однозначно сказать нельзя. С одной стороны, ипотечные ставки вряд ли продолжат снижаться на 2-3% каждые два года. А менять кредитора из-за разницы в 1-2% годовых клиенту, как правило, не выгодно. Но, с другой стороны, по прогнозам банкиров, спустя 3-4 года рынок ипотеки достигнет насыщения и приток новых клиентов замедлится. В таком случае банки вынуждены будут конкурировать за существующую клиентскую базу, переманивая друг у друга клиентов, в том числе, при помощи перекредитования. Наконец, для крупных иностранных банковских холдингов, присутствующих в Украине, перекредитование – неплохой способ быстро нарастить объемы качественных кредитных портфелей. Не исключено, что с этой целью зарубежные банки начнут активно продвигать услуги рефинансирования и на украинском рынке.

Список використаних джерел:

1. Закон України “Про банки і банківську діяльність” від 07.12.2000 р. № 2121-III (зі змінами та доповненнями; за текстом – Закон № 2121-III).

2. Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України – Постанова Правління Національного Банку України №361 від 02/08/2004.

3. Банківський менеджмент: Навч. посіб. / О.А. Кириченко, І.В. Геленко, С.Л. Рогольта ін.; за ред. О.А. Кириченка. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К.: Знання-Прес, 2002.

4. Любунь О.С., Любунь В.С., Іванець І.В. Національний банк України: основні функції, грошово-кредитна політика, регулювання банківської діяльності: Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2004.

5. Любунь О.С. Національний банк України: основні функції, грошово-кредитна політика, регулювання банківської діяльності: Навчальний посібник/ Любунь О.С., Адамик Б.П., Іванець І.В. За редакцією О.С. Любуна. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Університет економіки та права “КРОК”, 2005.

6. А.Т. Головка, В.І. Грушко, М.П. Денисенко та ін. (За ред. О.С. Любунь та В.І. Грушко) Система банківського менеджменту: Навчальний посібник. – Київ, Фірма “Інкос”, 2004.

Стан С.В., Пащук І.С.,

Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука

ПРОБЛЕМА УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ БАНКІВСЬКОЮ СИСТЕМОЮ

У статті розглядаються проблеми удосконалення банківської системи та забезпечення стабільності національної валюти України шляхом вилучення іноземного капіталу.

Банківська система України сьогодні одна із найрозвинутіших елементів господарського механізму. Оскільки її реформування було почате раніше за інші сектори економіки, що визначалося ключовою роллю банків при вирішенні завдань переходу до ринку, то саме банки відіграють основну роль в утворенні оптимального середовища для мобілізації й вільного переливу капіталів, нагромадженні коштів для структурної перебудови економіки, приватизацій й розвитку підприємства. Водночас усебічне розкриття їхніх потенційних можливостей у реалізації функції фінансового посередництва на ринку значною мірою визначається особливостями структурної організації банківської системи країни, яка забезпечує складний механізм практичної реалізації взаємозв'язків і взаємовідносин між банківськими установами, від чого, у кінцевому підсумку, залежать результати їхньої діяльності та ефективність кредитно-фінансового обслуговування усіх ланок народногосподарського комплексу.

Функціонування будь – якої системи, зокрема банківської, спрямоване на підвищення ефективності її діяльності та забезпечення сталого розвитку на макrorівні є однією з основних причин депресивних явищ в економіці та виникнення криз.

Стосовно банківської системи термін „управління” в класичному розумінні у спеціальній і науковій літературі вживається досить рідко. Зазвичай використовують поняття банківського регулювання нагляду і контролю, які за своїм змістом є окремими елементами (напрямами) процесу управління банківською

системою. Термін „управління” вживається у розділі закону України „Про Національний банк України”.

Словосполучення „управління банківською системою” вживається для означення однієї зі специфічних функцій центрального банку, що полягає в регулюванні доступу на банківський ринок (захист від економічно нестабільних, ненадійних, із сумнівною діловою репутацією банків); у створенні нормативної бази, що регламентує та вносить діяльність банків; у кредитуванні, рефінансуванні комерційних банків; в організації ефективної системи гарантування вкладів та нагляду за банками. У світі не існує єдиної універсальної банківської системи, що могла б бути прикладом для усіх держав, які прагнуть збудувати стабільну та сильну систему у власній країні.

В Україні відсутність практичного досвіду ведення банківського бізнесу та використання грошово – кредитних важелів регулювання економіки загалом не стала на заваді ринковому перетворенню однорівневої планово-централізованої системи державних банківських установ на сучасну дворівневу банківську систему, що включає Національний банк та комерційні банки як основні носії ринкових відносин у господарському механізмі країни.

Водночас остаточне формування структури банківської системи ринкового типу ще не завершено повною мірою і потребує вдосконалення відповідно до структурних змін в економіці у процесі її подальшого реформування на ринкових засадах.

Серйозною перешкодою на шляху відродження України, подолання руйнівної, глибокої економічної кризи є недосконала паразитична, лихварська банківська система, яка, не справляючись зі своїми функціями, не забезпечує належного обслуговування виробництва, надаючи йому потрібної кількості доступних (дешевих) кредитних ресурсів, неорганізувавши швидкодійної системи платежів і розрахунків, „паразитують” на виробництві, висмоктуючи з нього всі життєві соки, душить його і руйнує, підриває основи господарської ініціативи, підприємливості, високопродуктивної праці, чесного партнерства.

Україна допустила нічим не виправдану, пристосовану до потреб мафії і тіньювіків, бездумну доларизацію країни.

На нестійкість грошової системи України істотний вплив справляє те, що Україна в широких, точніше грандіозних розмірах користується послугами чужої валюти і здійснює в чужих інтересах грошово – кредитну політику.

Складається таке враження, що Україна не має своєї грошової системи і тому на українському ринку володарює „чужинець” долар. Гривнева грошова маса в п'ять разів менша від доларової. Щорічно в Україну завозиться 5-7 млрд. доларів, що є прямим кредитом американському уряду. І за цю свою безглузду політику Нацбанк не несе жодної відповідальності.

Оскільки гривня жорстоко прив'язана до американської валюти, відповідно і зростання цін в Україні залежить від стану долара в Сполучених Штатах Америки.

Через доларизацію в Україні з'являється величезна неконтрольована сума валют, яка справляє негативний, дезорганізуючий вплив на організацію фінансової системи України і всього економічного життя. Прикро, що Україна безсила перед цією стихією, а купуючи долари на валютному ринку, Україна передає емісійний дохід США.

Доларизація сприяє вимиранню валюти України. Якщо б долари не обертались всередині країни і не було б можливості вивозити їх за кордон, гроші вкладалися б в економіку України, росли б інвестиції. Ми вважаємо, що варто давно надати гривні статус єдиного засобу платежу на території України. Слід запровадити обов'язкову оплату експортних операцій в національній валюті, тоді істотно зросте попит саме на національну валюту і підвищиться її цінність на світовому ринку.

В Україні банківська система формувалася значною мірою стихійно. Процес був практично некерованим. Формування банківської системи України відбувалося на базі „спадщини” колишніх радянських банків та методологічного забезпечення, запозиченого в розвинутих країнах. Подібна ситуація зумовила фактичну відсутність цілісного та послідовного методологічного підходу до банківської діяльності при тому, що техніка банківських операцій відпрацьована на досить високому рівні.

Сьогодні теж недостатньою мірою приділяється увага проблемам розвитку банківської системи як системи в цілому та процесу її управління. Відповідно до чинного законодавства це не є єдиною метою діяльності Національного банку, основною функцією центрального банку, відповідно до ст. 99 Конституції України є забезпечення стабільності грошової одиниці. Фактично розвитком банківської системи, крім неї самої ніхто не займається. Основна увага Національного банку України зосереджена на реалізації грошово-кредитної політики, на опера-

тивному управлінні діяльністю банків шляхом прийняття заходів регуляторного впливу та здійснення банківського нагляду. Свідченням цього є відсутність у національному банку структурного підрозділу, який би предметно займався виключно проблемами розвитку банківської системи. Свого часу (2003-2004 рр.) було створене управління розвитку банківського сектору, але достатньо продуктивна ідея була дискредитована не зовсім вдалою реалізацією: під „дахом” цього управління було зібрано півтора десятка радників з різноплановими інтересами, без чітко окресленого кола обов'язків та функцій, що призвело до відвертої паперової творчості на зразок підготовки різного роду популістських „заходів” щодо підтримки Національним банком аграрного сектору, малого та середнього бізнесу тощо. Проте в цілому необхідність існування такого підрозділу в структурі Національного банку України не викликає сумніву.

Слід розрізнити управління власне банківською системою, яке має більше ознак стратегічного характеру, і управління банківською діяльністю окремими банками. Оскільки, Національний банк України теж є складовою банківської системи держави, то управління ним є важливим елементом управління системою в цілому. Проте ця тема не є предметом пропонованої статті.

Процес управління банківською системою – ця цілеспрямована діяльність Національного банку, орієнтована на розбудову в державі стабільного банківського сектору, пов'язаного з мережею банків які спроможні охопити повноцінним кредитно – розрахунковим обслуговуванням усі сфери національної економіки та зовнішньоекономічної діяльності, надавати суб'єктам підприємницької діяльності повний спектр банківських послуг.

Управління банківською системою в Україні має за мету розбудову в державі такої банківської системи, яка б сприяла економічному розвитку країни; була самодостатньою і стійкою; гнучко і вчасно реагувала на виклики часу та можливі зовнішні негативні впливи; була готовою без загрози національним інтересам інтегруватися до світового економічного простору, забезпечувала гармонізацію інтеграційних процесів із національними інтересами.

Управління розвитком банківської системи держави в цілому має здійснюватися на основі стратегії розвитку банківської системи. Поточне (оперативне) управління функціонуванням і розвитком системи комерційних банків здійснюється шля-

хом визначення обов'язкових для всіх банків вимог, правил і ключових параметрів (кількісних і якісних обмежень) їхньої діяльності, надання їм відповідної методологічної допомоги, в окремих випадках шляхом оперативного управління діяльністю проблемних банків.

Саме тому, необхідно створити (побудувати) систему управління, яка б, з одного боку, забезпечувала стабільність банківської системи, а з іншого – її ефективність і динамічне зростання. Перше мають забезпечувати органи регулювання, а друге – учасники ринку і їхні організації.

Важливе місце в комплексі заходів з удосконалення управління банківською системою належить банківському нагляду. Досвід організації та здійснення банківського нагляду свідчить про позитивну динаміку процесу його розвитку, здатність забезпечувати достатньо стабільну діяльність значних резервів удосконалення організації банківського нагляду. Це стосується, насамперед, законодавчо-правового та нормативно методичного забезпечення на всіх етапах здійснення банківського нагляду. Основним недоліком цього забезпечення є можливість неоднозначного трактування багатьох нормативних актів Національного банку України, що дозволяє учасникам системи ігнорувати вимоги цих актів, уникаючи при цьому відповідальності, створює передумови для можливості корупційних дій.

Важливим та актуальним напрямком управління банківською системою, особливо в період її ставлення, коли рівень довіри до неї ще недостатній, законодавство не є досконалим, а дотримання і виконання його бажає бути кращим – є постійна систематична робота Національного банку, спрямована через використання економічних та адміністративно законодавчих важелів на стимулювання споживачів банківських послуг до поступового зниження процентних ставок за депозитами до економічно обгрунтованого рівня.

Заходи щодо інформування населення про економічно обгрунтований рівень ставок доцільно поширити і на ставки за кредитами.

Одним з напрямків управління банківською системою і насамперед, її діяльністю, є управління готівковим грошовим обігом у державі.

Крім того, підвищення ефективності управління банківською системою неможливе без постійного оновлення банківського

законодавства. Тому, незріла гостра необхідність розробки та прийняття законів „Про кредит (або кредитну справу)”, „Про банківський нагляд”, „Про валютне регулювання і валютний контроль”, а також внесення змін до законів „Про банки і банківську діяльність”, „Про Національний банк України”, а саме необхідність внесення змін та доповнень і до Закону України „Про банки і банківську діяльність”. Відповідно до ст.54 цього Закону, банкам забороняється поширення реклами у будь якій формі, що містить неправдиву інформацію про їх діяльність у сфері банківських послуг, а Національний банк України має право застосувати заходи впливу до банків та їх керівників, що порушують вимоги цієї статті.

Отже, стиль управління банківською системою має бути жорсткою упорядкованим та побудованим на ринково – економічних засадах. Окрім виконання Національним банком України основної конституційної вимоги – забезпечення стабільності грошової одиниці України – необхідно проводити цілеспрямовану політику управління банківською системою. При цьому „не заганяти” її діяльність у жорсткі рамки, хоча і це важливо на певних етапах розвитку конкретного банку та банківської системи в цілому, у разі виникнення в ній ознак кризових явищ. На першому місці має бути захист банківської системи від недобросовісних позичальників, підвищення довіри населення до політики Національного банку та діяльності банківської системи в цілому, яка б сприяла розвитку реального сектору економіки та зростанню добробуту населення України. Це також є одним з найважливіших і актуальних завдань, які стоять перед банківською системою України.

Список використаних джерел:

1. Васюренко О.В., Волохата К.О. Економічний аналіз діяльності комерційних банків: Навч. посібник. – К.: Знання, 2006. – 463 с.
2. Галіцейська Ю. Ресурсна база комерційних банків: сучасний стан та можливі напрямки оптимізації // Вісник ТДЕУ, 2006. №3. – С. 124-130.
3. Коваль С.А. Формування фінансових ресурсів комерційних банків // Фінанси України: науково-теоретичний журнал. – Київ, 2004. – №7. – С. 110-115.
4. Лобанова А.Л. Ресурсна політика комерційних банків України: науково-теоретичний журнал, 2005. – №1. – С. 88-95.

*Турович А.А., Недзведовська О.Є.,
Національний університет "Острозька академія"*

СУЧАСНИЙ СТАН ТА МОДЕЛЮВАННЯ ПОКАЗНИКІВ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано два основні показники, які характеризують розвиток банківської системи України, на основі адаптивного моделювання побудовано моделі процесів, які відбувалися в банківській системі за досліджуванний період, а також побудовано прогнози на ці показники.

Мета дослідження полягає у визначенні перспектив розвитку банківської системи України на основі вивчення та оцінки сучасного стану даних процесів і їх прогнозування, а також теоретичних аспектів даної проблематики. Значний внесок у розробку питань теорії і практики функціонування банківської системи здійснили зарубіжні вчені: Дж. М. Кейнс, Й. Шумпетер, А. Пігу, Дж. Герлі, М. Фрідмен, та велика кількість інших. Означеній тематиці присвячено праці вітчизняних вчених-економістів, зокрема: О. Барановського, А. Гальчинського, Б. Івасіва, та інших. Не зменшуючи значимості наукових напрацювань в рамках загальної теорії банківської системи, досліджень стосовно зарубіжних банків, окремих проблем функціонування вітчизняної банківської системи, зокрема її платоспроможності та ліквідності, слід все ж констатувати, що залишаються недостатньо вивченими особливості, тенденції і перспективні напрями розвитку банківської системи України. В умовах трансформацій, які відбуваються в країні, вони потребують глибшого розроблення як у теоретичному, так і в методично-практичному аспектах.

Розвиток банківської системи є однією з центральних проблем для всіх країн. Кожна країна на основі своїх історичних та інших особливостей сформувала власну, з характерними їй особливостями. Саме тому банківські системи в різних країнах мають різну структуру. Виникає банківська система не внаслідок механічного поєднання окремих банків у випадкову су-

купність, а будується за задалегідь виробленою концепцією, у межах якої відводиться певне місце кожному виду банків і кожному окремому банку.

Банківську систему в літературі часто трактують як просту сукупність банків, що функціонують в економіці країни. Проте, в цьому випадку банківська система являє собою механічне об'єднання банків, що не має задалегідь окреслених цілей, своїх специфічних рис і не виконує самостійних функцій, а це є хибним твердженням, оскільки вона має своє особливе призначення та функції і в якій кожному виду банків та окремим банкам відводиться своє специфічне місце та призначення.

Потужна і розвинена банківська система є необхідною умовою забезпечення сталого економічного зростання в Україні. Українські банки проходять серйозну перевірку часом в умовах постійних економічних трансформацій. Швидка зміна умов функціонування, відкритість зовнішньому середовищу, схильність до внутрішніх перетворень спонукають банківську систему до постійного удосконалення. Тому банківська система України потребує якісних перетворень. Такі перетворення вже в найближчому часі можуть відбутися. Рівень розвитку економіки значною мірою залежить від стану комерційних банків системи.

Банківська система України знаходиться на етапі, на якому можливі якісні перетворення створять додаткові можливості і напрямки для розвитку. Ці перетворення можуть вивести українську банківську систему на якісно новий рівень, рівень, на якому комерційні банки України досягнуть такого ж успіху як і комерційні банки Європи, які на сьогодні є набагато успішнішими і більшими за вітчизняні.

Основою банківської системи України є центральний банк, який в нашій державі має назву Національний банк України. Центральний банк є державною або майже державною установою з чітким правовим статусом. Центральний банк звичайно утворюється у формі акціонерного товариства, наділеного особливими повноваженнями. Центральний банк, як правило, має монополне право емісії банкнот і розмінної монети. Він зазвичай організовує виготовлення грошей, регулює їх оборот, вилучає з обігу фальшиві та зношені гроші, здійснює їх утилізацію. Готівка, що емітується центральним банком, у багатьох країнах є єдиним законним платіжним засобом на території країни.

Центральний банк сполучає в собі риси звичайної (комерцій-

ної) банківської установи і державного відомства, що має відповідні владні функції в області організації грошово-кредитного обігу.

Для характеристики банківської системи оберемо два показники – кредити, надані в економіку країни та депозити, залучені від населення та юридичних осіб. Комерційні банки надавали кредити в економіку України, що є одним з показників за яким можна аналізувати їх діяльність. Тому подамо дані по вимогах комерційних банків у таблиці 1.

Таблиця 1
Вимоги банків за кредитами, наданими в економіку України, за 2003-2007 рр., млн. грн.

Рік	Усього	У тому числі за видами							
		валют		кредитів					
		національної	іноземної	короткострокових			довгострокових		
				усього	у нац. валюті	в ін. валюті	усього	у нац. валюті	в ін. валюті
2003	67835	39563	28272	37282	24737	12545	30553	14826	15727
2004	88579	51207	37372	40575	26864	13711	48003	24343	23660
2005	143418	81274	62144	54819	39474	15346	88599	41801	46798
2006	245226	123783	121443	86193	60101	26092	159033	63681	95351
2007	426863	213798	213065	131501	95155	36346	295362	118643	176719

Як бачимо, протягом всього досліджуваного періоду комерційні банки нарощували величину кредитів, наданих в економіку країни і в загальному вимоги банків за кредитами зросли із 67835 млн. грн. на початок до 426863 млн. грн. на кінець досліджуваного періоду. Це відбувалось як за рахунок іноземної валюти так і за рахунок національної. Так різниця вимог в національній валю-

ті та в іноземній є досить невеликою і становить лише 733 млн. грн. що за таких обсягів є досить таки малою. Також бачимо, що динаміка зростання вимог за короткостроковими кредитами в національній валюті є більшою ніж в іноземній.

Можемо також зробити висновки, що довгострокові кредити з плином часу розвиваються краще ніж короткострокові, оскільки їх темпи росту є вищими ніж в короткострокових, причому як в національній валюті так і в іноземній.

Також зробимо аналіз даного показника за допомогою методу адаптивного моделювання, який передбачає надання більшої цінності для нових даних і меншу цінність для старих даних. При цьому не потрібен пошук факторних величин, можна задавати чутливість моделі щоб не враховувати випадкові коливання.

Для того щоб краще порівняти модельовані значення з реальними значеннями, а також задля того, щоб наочно побачити прогнозні показники на 2008-2009 роки побудуємо графік:

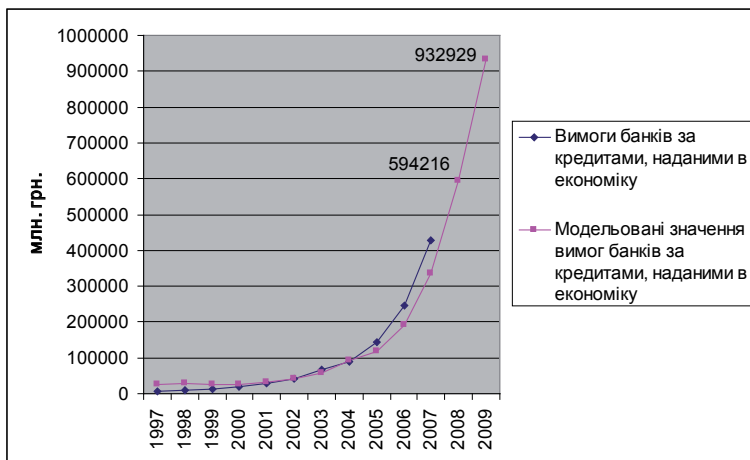

Рис. 1. Модельована динаміка вимог банків за кредитами, наданими в економіку України за 2003-2007 рр., та прогноз на 2008-2009 рр., млн. грн.

Як бачимо, модельовані значення не збігаються повністю із реальними, проте знаходяться в досить близькому okolí. Це зумовлено тим, що під час цього моделювання враховується коефіцієнт, який змінює чутливість моделі до коливань. Ми обра-

ли коефіцієнт 0,5, який забезпечує достатню чутливість моделі і разом з тим не враховує випадкових коливань.

Прогнозовані нами значення на 2008 та 2009 роки становлять 594216 млн. грн. та 932929 млн. грн. відповідно. Ці значення є наближеними, але ми прогнозуємо, що реальні значення вимог комерційних банків за кредитами будуть наближатися до прогнозованих. Перешкодою цьому може стати лише загальна криза або навпаки дуже різкий підйом в економіці, чи гіперінфляція, оскільки модель враховує досить великий проміжок часу з великою вибіркою, а це забезпечує вищу точність.

Для подальшої характеристики діяльності комерційних банків побудуємо таблицю, в якій подамо величину депозитів, залучених комерційними банками як у суб'єктів господарювання так і у фізичних осіб (додаток А).

Бачимо, що загальна кількість депозитів протягом досліджуваного періоду постійно зростала, що може свідчити про збільшення довіри і населення і підприємств до банківських установ, які функціонують на території України. Проте, це може бути також спричиненим збільшенням грошової маси, а також підвищенням рівня життя населення та прибутковості підприємств. Задля аналізу структури кредитів побудуємо графік який покаже динаміку депозитів у національній та іноземній валютах:

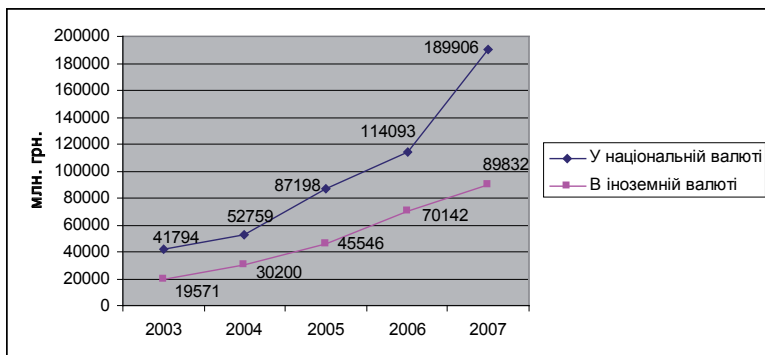

Рис. 2. Динаміка зобов'язань банків за коштами, залученими на рахунках суб'єктів господарювання та фізичних осіб в національній та іноземній валюті за період 2003-2007 роки

Як бачимо, величина залучених депозитів в національній та іноземній валюті має тенденцію до збільшення – із

41794 млн. грн. у 2003 році до 189906 млн. грн. у 2007 році та з 19571 млн. грн. до 89832 млн. грн., але питома вага вкладів у національній валюті поступово збільшується, що можна побачити з графіка – різкому збільшенню депозитів у національній валюті відповідає постійне але повільніше збільшення депозитів у іноземній валюті. Різке зростання вкладень у гривнях є спричиненим насамперед збільшенням довіри до національної валюти.

Розглянемо також структуру залучених комерційними банками коштів за строковістю. Як бачимо (рис. 3.), тенденція зростання тут також присутня в обох видах, і описується подібними графіками функцій, які описують це явище. Знову ж таки бачимо два графіки, один з яких зростає більшими темпами ніж інший.

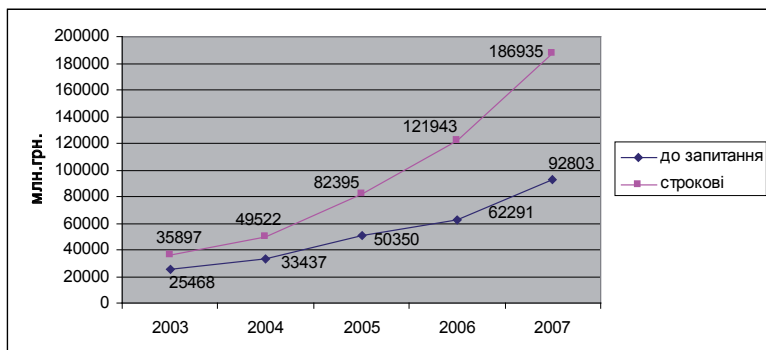

Рис. 3. Динаміка зобов'язань банків за коштами, залученими на рахунках суб'єктів господарювання та фізичних осіб за строковістю валюти в Україні за 2003-2007 роки

Більшими темпами зростають строкові вклади, причому це зростання є стабільним, тобто можна робити прогнози щодо великого підвищення строкових депозитів в цьому році. Зрозумілою є тактика банків щодо поширення і реклами строкових депозитів, яка розпочалася з середини 2006 року, що вже в наступному році принесло свої плоди – їх величина за рік збільшилася з 62291 млн. грн. до 92803 млн. грн. – тому можна чекати також на значне підвищення цього показника в цьому році, оскільки для населення цей вид вкладів є більш вигідним.

Змоделюємо і цей показник. Для цього проведемо аналогічні дослідження як і в попередньому випадку. Знову ж таки побудуємо графік для кращого сприйняття (рис. 4.).

Модельований показник на 2008 рік становить 371025 млн. грн., а на 2009 – 543824 млн. грн. За основу обчислення знову ж таки бралися ті ж самі значення коефіцієнта. Реальні значення за нашим прогнозом будуть такі значення, які будуть знаходитися в околі модельованих. Знову ж таки модельовані значення повністю не збігаються із реальними, оскільки чутливість моделі становить 0,5.

Бачимо, що комерційні банки на Україні обрали правильну стратегію і знизивши відсотки за кредитами та одночасно зменшивши маржу не втратили а навіть підвищили рентабельність своїх активів і разом з тим з кожним роком збільшують величину своїх операцій.

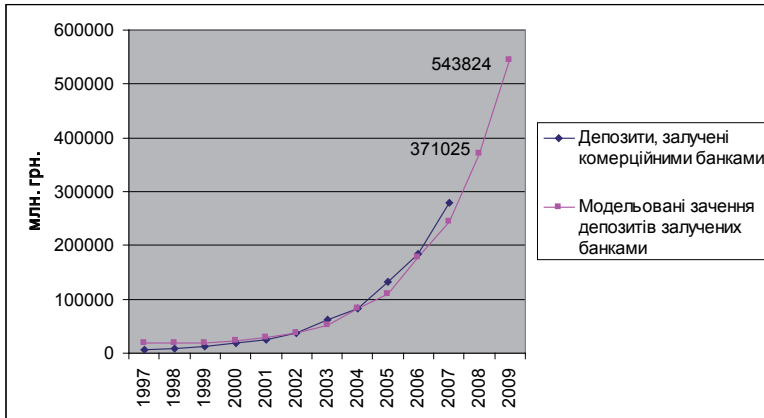

Рис. 4. Модельована динаміка зобов'язань банків за коштами, залученими на рахунках суб'єктів господарювання та фізичних осіб в Україні за 2003-2007 рр., та прогноз на 2008-2009 рр., млн. грн.

Також з проаналізованих показників можемо зробити висновки про підвищення довіри до комерційних банків України. Це в свою чергу збільшує величину депозитів, насамперед в національній валюті, оскільки одночасно відбувається процес зростання довіри до гривні. Завдяки цьому зростанню довіри до грошової одиниці України банки в змозі знизити відсоткові ставки за кредитами в національній валюті, а це сприяє збільшенню кредитних операцій.

Підводячи підсумки можна сказати, що завдяки підвищен-

ню рівня довіри до українських комерційних банків, а також підвищення довіри до національної грошової одиниці – гривні, і разом з тим зростання рекламної кампанії і збільшення асортименту послуг, які надають комерційні банки, банківська система України виходить на новий рівень, що можуть підтвердити і прогнозовані нами показники.

Список використаних джерел:

1. Гроші та кредит: Підручник. / За заг. ред. М. І. Савлука. – К.: КНЕУ, 2002. – 598 с.
2. Кухар В. М. Банківська система України за роки незалежності. – К.: Наукова думка, 2006. – 349 с.
3. Бюлетень Національного банку України, 2008. – №2.
4. <http://www.bank.gov.ua>

ДОДАТОК А

Динаміка зобов'язань банків за коштами, залученими на рахунках суб'єктів господарювання та фізичних осіб в Україні, за період 2003-2007 роки

Рік	Усього	У тому числі											
		У національній валюті					В іноземній валюті						
		усього	у тому числі				усього	у тому числі					
			до запитання	з них		строкові		з них довгострокові	до запитання	з них		строкові	з них довгострокові
переказні	інші			переказні	інші								
2003	61365	41794	20109	18380	1764	21685	11776	19571	5359	4813	549	14212	7954
2004	82959	52759	25765	24669	1096	26994	17123	30200	7672	6924	748	22528	14400
2005	132745	87198	40103	38243	1860	47096	28931	45546	10247	9872	375	35299	22267
2006	184234	114093	48957	48110	847	65136	42970	70142	13334	13026	308	56807	37628
2007	279738	189906	72140	70166	1974	117766	81688	89832	20663	20198	465	69169	48165

Шпилька О. І., Попова І. В.,

*Донецький національний університет економіки і торгівлі імені
Михайла Туган-Барановського*

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ І ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ КРЕДИТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

У дослідженні визначено основні проблеми та перспективи розвитку кредитної системи України на сучасному етапі.

Розглядаючи сутність і значення кредитної системи треба відзначити, що вона має свої особливості, що відбивають специфіку організації суспільного виробництва в конкретних умовах. Кредитна система до своєї структури включає банківську систему і систему небанківських кредитних установ. Ступінь її розвитку обумовлюється певними чинниками, серед яких можна виділити наявність та відпрацьованість законодавчих актів, конкретні умови господарського життя в країні, тощо.

Основними напрямками розвитку кредитної системи є: посилення концентрації банківського капіталу, що становить ядро системи; універсалізація діяльності кредитних установ; зростання ролі держави в організації функціонування всієї кредитної системи. Ці процеси притаманні всім країнам, проте в кожному конкретному випадку вони можуть бути різними як за масштабами, так і за тим значенням, яке вони мають для економіки держави. В Україні розвиток кредитної системи робить ще тільки перші кроки, хоча наша держава вже має діючу дворівневу банківську систему і певні парабанківські системи.

У сучасній ринковій економіці кредитна система відіграє важливу роль і постійно знаходиться в розвитку. Все більше і більше населення країни користується різноманітними послугами банків, та небанківських кредитних установ. Зміцнення товарно-грошових відносин і розвиток ринку цінних паперів та систем, що забезпечують соціальний захист населення набувають все більшого попиту серед українців. Люди розміщують свої кошти з метою отримання на них прибутку, та й забезпе-

чення себе певними соціальними нормами [1. 256].

Мета статі – визначення основних проблем та перспектив розвитку кредитної системи України на сучасному етапі.

Завдяки своїй актуальності, кредитна система широко досліджувалася українськими і російськими економістами протягом останнього десятиліття. Аналізувались роботи В.Савчука, А.Гальчинського, В.Дзюблюка, О.Лаврушина, публікації виступів А.Косого, В.Шенаєва, Л.Єневич, В.Саульської.

Як відомо, в Україні вже в 2000 році було подолано затяжну економічну кризу і вперше відбувались певні позитивні зміни в суспільному виробництві. Вони стали основою змін і в банківській системі.

По-перше, все помітнішим стає процес концентрації банківського капіталу. Кількість банків зменшується за рахунок того, що банки, які потрапляють у розряд проблемних, приєднуються до більш сильних.

По-друге, помітно збільшився капітал банків. Серед залучених ресурсів збільшилися кошти суб'єктів господарювання. Особливо важливим є значний темп приросту внесків населення, які займають друге місце серед залучених банками коштів. При цьому як серед внесків господарюючих суб'єктів, так і серед внесків фізичних осіб строкові депозити зростали в останні роки значно швидше, ніж внески до запитання. Це свідчить про зростання довіри населення і господарюючих суб'єктів до банківської системи, і відкриває перед банками більш широкі перспективи в організації довгострокового кредитування, а відтак, і посилення інвестиційних процесів у суспільному виробництві.

По-третє, концентрація банківського капіталу і нарощування банками кредитних ресурсів, що відбувалося на фоні високих темпів зростання суспільного виробництва, дали змогу помітно збільшити частку довгострокових кредитів, яка зростала значно вищими темпами, ніж зростав загальний кредитний портфель. Позитивним стало й помітне зменшення середньозваженого відсотка за кредитами. Цьому безсумнівно позитивному явищу сприяло й те, що НБУ проводив досить чітку облікову політику, спрямовану на зниження облікової ставки, але дещо за останні роки вона зросла [2. 15].

Позитивні зміни, які відбувалися в банківській системі в останні роки, не відкидають і тих проблем, які притаманні цій системі. Їх можна звести до таких моментів:

- Рівень капіталізації банківської системи невеликий. Про це свідчить відносно малий обсяг активів наших банків;
- Досить великий рівень відсоткових ставок за кредитами для господарюючих суб'єктів;
- Наявність дуже високих ризиків при здійсненні кредитування, що відбиває як недостатній розвиток ринкових відносин у цілому, так і нерозвиненість системи страхування різноманітних ризиків;
- Конкуренція між банками здійснюється переважно не в площині якісних показників обслуговування клієнтів, а в площині кількісних показників.

Названі недоліки виступають помітною перешкодою до подальшого розвитку економіки в цілому і банківської системи зокрема. Необхідність подолання цих проблем диктується не тільки поточними цілями розвитку народногосподарського комплексу, але й стратегічними цілями, пов'язаними з прагненням нашої країни до вступу у Світову торговельну організацію та Європейський союз. Сьогодні наша банківська система зовсім не готова до цього, і державі треба зосередити значні зусилля на даному напрямку, щоб пристосувати наш банківський сектор до обов'язкової лібералізації фінансових ринків. Якщо цього не зробити, то ми при вступі до СОТ понесемо величезні втрати [4. 365].

У планах розвитку на найближчі роки намічені конкретні заходи щодо зміцнення банківської системи і вдосконалення її функціонування. Основними цілями при цьому є:

- забезпечення стабільності національної грошової одиниці;
- збереження досягнутої фінансової стабільності;
- підвищення ефективності функціонування всієї банківської системи;
- прискорення на цій основі темпів ринкових перетворень у всій економіці і кредитно-грошовій сфері зокрема [3, с.27].

Для успішного вирішення поставлених завдань необхідно зосередити зусилля на поширенні безготівкових розрахунків, поліпшенні якості банківських послуг, розвитку національної системи електронних платежів, підвищення прозорості банківських процедур і технологій. Важливе значення в досягненні визначених цілей відводиться подальшому вдосконаленню правової бази, яка регламентує банківську діяльність. Зокрема, необхідно суттєво підвищити діяльність системи гарантування

вкладів фізичних осіб у банки.

Успішна реалізація цих заходів буде сприяти зміцненню банківської системи і створенню нею сприятливих умов для подальшого розвитку нашої економіки й зростання ефективності її функціонування.

Вирішення цих та інших проблем і поступове піднесення економіки вселяють надії на подальше вдосконалення всієї кредитної системи, подолання існуючих перешкод і побудову суспільства, в якому кожна людина буде мати гідні умови існування.

Список використаних джерел:

1. Матвієнко В.П. Роздуми банкіра. – К.: Наук. думка, 2003. – 256 с.
2. Гетьман В. Банківська система України: діяльність і проблеми // Банківська справа. – 2005. – № 1. – С. 15.
3. Конкретно про банки в Україні // Додаток до тижневика “Галицькі контракти”. – 2003. – № 9. – С. 25-33.
4. Щетинін А.І. Гроші та кредит: Підручник: Вид. 2-ге, перероб. та доп. – Київ: Центр навчальної літератури, 2006. – 365 с.

Секція 5

**ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ
ПІДПРИЄМСТВ В ЕКОНОМІЦІ
УКРАЇНИ**

Бенедик Ю. Ю.,

магістр Національного університету “Острозька академія”

ФІНАНСОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ФОРМУВАННЯ КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

У статті автором розкрито сутність капіталу підприємства та визначено основні напрямки вдосконалення управління процесом формування капіталу підприємства на основі його оцінки та ефективності використання.

Розвиток ринкових відносин в Україні супроводжується якісними структурними зрушеннями у бік інтенсифікації виробництва, пошуку джерел їх фінансування та підвищення ефективності використання. За цих умов важливим фактором подальшого розвитку будь-якого підприємства є грошові надходження, що перевищують його платежі. Від наявності або відсутності коштів буде в кінцевому підсумку залежати можливість функціонування підприємства, його конкурентоспроможність та фінансовий стан. Тому актуальність теми на даному етапі розвитку економіки вимагає врахування особливостей управління формуванням капіталу підприємства, визначення оптимального співвідношення власних та залучених коштів і застосування отриманих знань на практиці.

В сучасній економічній літературі велика увага приділяється саме фінансовому менеджменту формування капіталу підприємства. Серед відомих вчених, які вивчають ці питання є Брігхем Є., Бланк І.А., Воробйов Ю.М., Кірейцев Г.Г., Ковалев В.В., Стоянова Е.С. та інші. Проте виникає потреба у поглибленні дослідження напрямків забезпечення покращення фінансового менеджменту формування капіталу підприємства.

Метою дослідження є визначення основних напрямків вдосконалення управління процесом формування капіталу підприємства на основі його оцінки та ефективності використання на прикладі ТОВ “Укрінтерм” за 2004-2006 роки.

Науковою думкою протягом багатьох століть досліджується сутність економічної категорії “капітал” (від лат. capitalis

– головний, основний). Перше наукове визначення капіталу дав Аристотель. Сутність його він пов’язував, з одного боку, з майном, з володінням, а з іншого – з мистецтвом забезпечувати достаток, або з такою діяльністю, яка спрямована на отримання прибутку на зроблені вкладення [8, с.173].

У подальших дослідженнях капітал розглядався як сукупність засобів виробництва, що приносять дохід власнику цих засобів; як запас, що використовується для господарських потреб і приносить дохід; як сукупність речей, без яких виробництво не могло здійснюватися, але які не є безплатними дарами природи [3, с.237].

Під загальним поняттям “капітал підприємства” розуміють різні його види, які характеризуються десятками термінів. Проведемо систематизацію видів капіталу підприємства за найбільш важливими класифікаційними ознаками (рис.1).

Розглянуті види капіталу тісно пов’язані між собою і свідчать про складність економічної категорії “капітал” з теоретичного та практичного погляду.

Щодо управління формуванням капіталу підприємства, то воно належить до основних завдань фінансового менеджера на будь-якому підприємстві, оскільки обсяг, структура та вартість капіталу суттєво впливають на основні показники фінансово-господарської діяльності даного підприємства та в цілому на ефективність його функціонування. Управління формуванням капіталу – це система принципів і методів розробки і реалізації управлінських рішень, пов’язаних з оптимальним його формуванням з різноманітних джерел, а також забезпеченням ефективного його використання у різних видах господарської діяльності підприємства [4, с.259].

ТОВ “Укрінтерм”, створене 17 лютого 1994 року, працює на ринку автономних систем опалювання та водопостачання і є вітчизняним лідером в даній галузі. Аналізуючи активи та пасиви підприємства, приходимо до висновку, що в структурі активу балансу у відсотковому відношенні до валюти балансу лівову частку займають оборотні активи (табл.1, табл.2). Проте, протягом досліджуваного періоду спостерігається тенденція зменшення частки оборотних активів та зростання частки необоротних активів, що оцінюється позитивно, оскільки підприємство розширює своє виробництво.

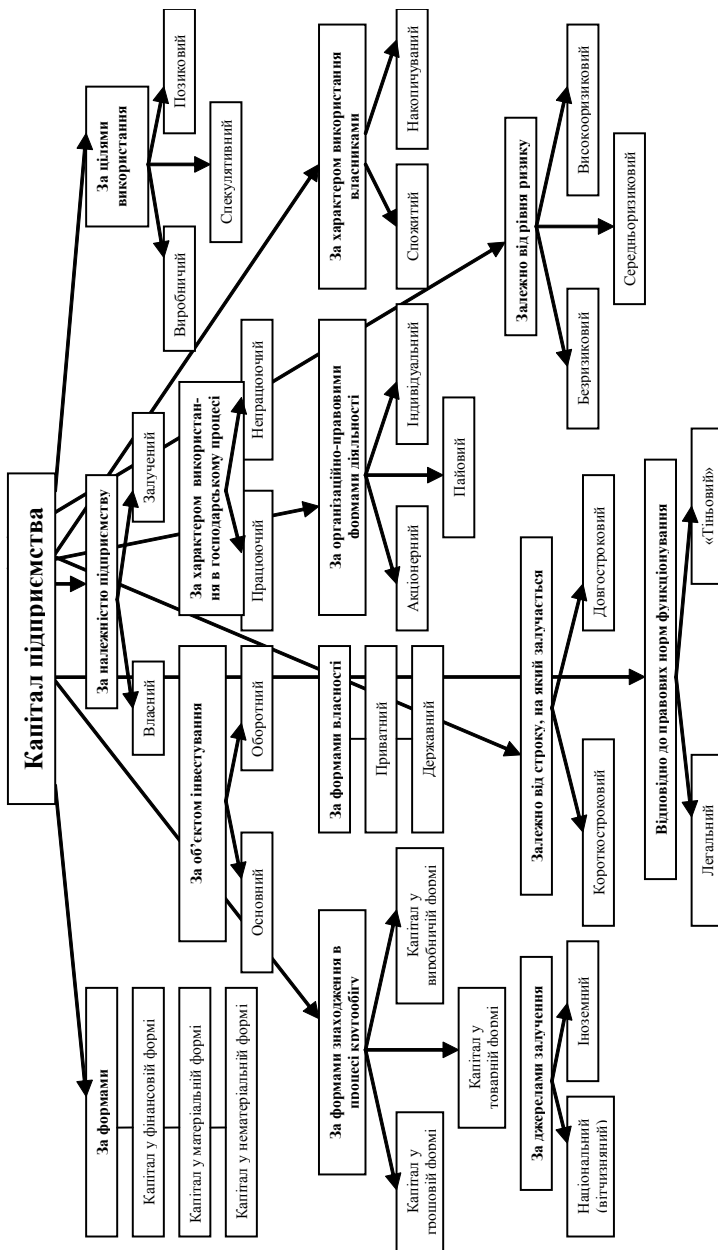

Рис.1. Види капіталу підприємства

Таблиця 1.
Динаміка активів ТОВ "Укрінтерм" за 2004-2006 роки

Показники	Роки			Абсолютний приріст, тис. грн.		Темп росту, %	
	2004	2005	2006	05-04	06-05	05/04	06/05
Актив балансу:							
1. Необоротні активи, тис. грн.	2898,6	4848,0	6308,8	1949,4	1460,8	167,25	130,13
У % до валюти балансу	12,51	19,60	23,56	-	-	-	-
2. Оборотні активи, тис.грн.	20270,4	19888,2	20468,5	-382,2	580,3	98,11	102,92
У % до валюти балансу	87,49	80,4	76,44	-	-	-	-
3. Витрати майбутніх періодів, тис.грн.	-	-	-	-	-	-	-
Баланс, тис.грн.	23169,0	24736,2	26777,3	1567,2	2041,1	106,76	108,25

Щодо абсолютного приросту та темпів росту, то збільшення необоротних активів у період з 2004 року по 2005 рік на 1949,4 тис. грн., або 67,25% було більшим порівняно з періодом з 2005 по 2006 роки, коли їх величина збільшилася лише на 1460,8 тис. грн., 30,13%. Величина ж оборотних активів у 2005 році зменшилась порівняно з 2004 роком на 382,2 тис. грн. Проте в 2006 році ситуація змінилась і абсолютний приріст оборотних активів становив 580,3 тис. грн., або 2,92% порівняно з 2005 роком.

До складу пасиву підприємства входять власний капітал, частка якого коливається в межах 56,73 – 62,81 відсотка за досліджуваний період та поточні зобов'язання (43,27-37,19%) (табл.6).

Щодо власного капіталу, як основного джерела пасиву балансу, то його величина у валюті балансу зростає, що оцінюється позитивно, оскільки зростає фінансова стійкість підприємства. Хоча в абсолютному вираженні абсолютний приріст власного капіталу за 2006 рік – 1787,4 тис. грн., 11,89% є меншим в порівнянні з 2005 роком – 1887,8 тис. грн., 14,37%.

Таблиця 2.
Динаміка пасивів ТОВ “Укрінтерм” за 2004-2006 роки

Показники	Роки			Абсолютний приріст, тис. грн.		Темп росту,%	
	2004	2005	2006	05-04	06-05	05/04	06/05
Пасив балансу:							
1. Власний капітал, тис. грн.	13143,3	15031,1	16818,5	1887,8	1787,4	114,37	111,89
У % до валюти балансу, тис.грн.	56,73	60,77	62,81	-	-	-	-
2. Забезпечення наступних витрат і платежів, тис.грн.	-	-	-	-	-	-	-
У % до валюти балансу	-	-	-	-	-	-	-
3. Довгострокові зобов'язання, тис.грн.	-	-	-	-	-	-	-
4. Поточні зобов'язання, тис.грн.	10025,7	9705,1	9958,8	-320,6	253,7	96,80	102,61
У % до валюти балансу	43,27	39,23	37,19	-	-	-	-
5. Доходи майбутніх періодів, тис.грн.	-	-	-	-	-	-	-
Баланс, тис.грн.	23169,0	24736,2	26777,3	1567,2	2041,1	106,76	108,25

Іншим значним джерелом формування пасивів є поточні зобов'язання. Їх частка у валюті балансу зменшується, що теж оцінюється позитивно. Проте щодо абсолютного вираження, то в 2005 році величина поточних зобов'язань зменшилася на 320,6 тис. грн. порівняно з 2004 роком, а в 2006 році збільшилась на 253,7 тис. грн., або 2,61% в порівнянні з 2005 роком.

Отже, проаналізувавши баланс ТОВ “Укрінтерм”, можна сказати, що на підприємстві протягом досліджуваного періоду спостерігаються позитивні тенденції щодо збільшення валюти балансу, яка постійно зростає (у 2005 році порівняно з 2004 роком зросла на 1567,2 тис. грн., або на 6,76%, а в 2006 році порівняно з

2005 роком на 2041,1 тис. грн., або 8,25%), що в свою чергу створює резерви для майбутнього зростання обсягів виробництва підприємства, а отже і для його подальшого розвитку.

Проаналізувавши пасиви балансу та статтю власний капітал за досліджувані роки, можемо зробити висновки, що у 2005 році в порівнянні до 2004 року зростання відбулось на 14,36 %, а у 2006 до 2005 року – на 11,89 %. На зростання капіталу впливають зміни по активам та борговим зобов'язанням. У 2005 році в порівнянні до 2004 року активи зростають на 65 %, а зобов'язання зменшуються на 3,2 %, а у 2006 році величина активів зростає на 27,17 %, а боргові зобов'язання на 2,92 %. Так, власний капітал збільшується за досліджуваний період на 11,89 % в цілому (табл.3).

Щодо структури власного капіталу, то за 2004-2006 роки статутний капітал і інший додатковий капітал підприємства не зазнавали змін і становили 6444,50 тис.грн. та 58,00 тис.грн. відповідно. Так, на зміну власного капіталу ТОВ “Укрінтерм” за 2004-2006 роки впливає зміна резервного капіталу та нерозподіленого прибутку. Простежується позитивна тенденція до зростання показника резервного капіталу. Так, у 2005 році показник зріс порівняно з попереднім роком на 2258,10 тис. грн., або на 51,52 %. У 2006 резервний капітал зріс до 2005 на 1879,80 тис.грн. або на 28,31 %.

Таблиця 3.

Динаміка та структура власного капіталу підприємства ТОВ “Укрінтерм” за 2004-2006 роки

Показники	Роки			Абсолютний приріст, тис. грн.		Темп росту, %	
	2004	2005	2006	05-04	06-05	05/04	06/05
Статутний капітал	6444,50	6444,50	6444,50	0,00	0,00	100,00	100,00
У % до власного капіталу	49,03	42,87	38,32	-6,16	-4,56	-	-
Інший додатковий капітал	58,00	58,00	58,00	0,00	0,00	100,00	100,00

У % до власного капіталу	0,44	0,39	0,34	-0,06	-0,04		
Резервний капітал	4382,70	6640,80	8520,60	2258,10	1879,80	151,52	128,31
У % до власного капіталу	33,35	44,18	50,66	10,83	6,48	-	-
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	2258,10	1887,80	1795,40	-370,30	-92,40	83,60	95,11
У % до власного капіталу	17,18	12,56	10,68	-4,62	-1,88	-	-
Власний капітал	13143,30	15031,10	16818,50	1887,80	1787,40	114,36	111,89

Щодо нерозподіленого прибутку, то його величина у 2005 році зменшилась у порівнянні з 2004 роком на 370,30 тис.грн. або на 16,4 %. Зміна даного показника у 2006 році відповідно до 2005 року була меншою і становила 92,40 тис.грн. або 4,89%.

Прослідкувавши за динамікою власного та залученого капіталу підприємства (табл. 4), можемо прийти до висновків, що у 2005 році порівняно з 2004 величина власного капіталу зросла на 1887,80 тис. грн. або 14,36%. Щодо залученого капіталу підприємства, то в період з 2004 по 2005 рік він зменшився на 320,60 тис. грн. або 3,2%. У 2006 році ситуація дещо змінилась: власний капітал продовжував зростати, проте меншими темпами порівняно з 2005 роком лише на 11,89% або на 1787,4 тис. грн.; величина залученого капіталу збільшилась на 2,61% або на 253,7 тис. грн.

Таблиця 4
Динаміка власного та залученого капіталу ТОВ "Укрінтерм"
за 2004-2006 роки

Показники	Роки			Абсолютний приріст, тис. грн.		Темп росту, %	
	2004	2005	2006	05-04	06-05	05/04	06/05

Власний капітал	13143,30	15031,10	16818,50	1887,80	1787,40	114,36	111,89
У % до капіталу підприємства	56,73	60,77	62,81	-	-	-	-
Залучений капітал	10025,7	9705,1	9958,8	-320,60	253,70	96,80	102,61
У % до капіталу підприємства	43,27	39,23	37,19	-	-	-	-
Капітал підприємства	23169	24736,2	26777,3	1567,2	2041,1	211,16	214,5

Частка власного капіталу у структурі капіталу підприємства за досліджуваний період зростає з 56,73% у 2004 році до 62,81% у 2006 році, а залученого зменшується від 43,27% у 2004 році до 37,19% у 2006 році. Дані тенденції є позитивними, оскільки сприяють розвитку підприємства, збільшуючи його капітал та величину прибутку, яка теж зростає за досліджуваний період.

Тепер проаналізуємо групи показників, про які говорилося вище, щоб з'ясувати практичні аспекти ефективності фінансового менеджменту формування капіталу ТОВ "Укрінтерм". Показники фінансової стійкості (табл. 5) дають можливість зробити наступні висновки. З коефіцієнта автономії видно, що частка власного капіталу в майні підприємства складає відповідно в 2004 – 2006 роках: 57%, 61%, 63%, а це означає що підприємство вчасно розраховується за своїми зобов'язаннями, ефективно використовує власний капітал і не залежить від позикових коштів.

Таблиця 5.
Показники фінансової стійкості ТОВ "Укрінтерм"
за 2004-2006 роки

№ п/п	Показники	Роки			Абсолютний приріст.		Темп росту, %	
		2004	2005	2006	05-04	06-05	05/04	06/05

1	Коефіцієнт автономії	0,57	0,61	0,63	0,04	0,02	107,12	103,36
2	Коефіцієнт фінансової залежності	1,76	1,65	1,59	-0,12	-0,05	93,36	96,75
3	Коефіцієнт маневреності власного капіталу	0,78	0,68	0,62	-0,10	-0,05	86,91	92,24
4	Коефіцієнт фінансової стабільності	1,31	1,55	1,69	0,24	0,14	118,14	109,04
5	Коефіцієнт співвідношення залученого і власного капіталу	0,76	0,65	0,59	-0,12	-0,05	84,64	91,71
6	Коефіцієнт концентрації власного капіталу	0,57	0,61	0,63	0,04	0,02	107,12	103,36
7	Коефіцієнт концентрації залученого капіталу	0,43	0,39	0,37	-0,04	-0,02	90,67	94,79

Коефіцієнт фінансової залежності перевищує 1, що є позитивним. Отримане ж його значення означає, яка сума майна припадала на 1 грн. власних коштів, і цей показник у 2005 році зменшився на 6,64%, а в 2006 – на 3,25%.

Розглянувши коефіцієнт маневреності власного капіталу, який становив: 78% у 2004 році, 68% у 2005 році та 62% у 2006 році, маємо можливість стверджувати, що ступінь мобільності власних засобів підприємства є досить доброю – складає більше 69% в середньому. Про стабільний фінансовий стан підприємства свідчить коефіцієнт стабільності, який значно перевищує нормативне значення – 1 і складає в середньому 1,52%.

Коефіцієнт концентрації власного капіталу складає в середньому більше 60% і свідчить, що підприємство стійке, стабільне і відносно незалежне від позикових коштів.

Показники ліквідності та платоспроможності, які подано у таблиці 6, дозволяють зробити висновки щодо ліквідності та платоспроможності досліджуваного підприємства, а отже і ефективності управління формуванням його капіталу. Так, коефіцієнт покриття, який дає загальну оцінку ліквідності активів має в середньому значення 2,04 (по роках спостерігається зростання даного показника), що означає, що 2,04 грн. поточних активів підприємства припадає на 1 грн. поточних зобов'язань.

Оскільки поточні активи перевищують за величиною поточні зобов'язання, то функціонування підприємства є успішним.

Значення коефіцієнта швидкої ліквідності в середньому становить 0,62 і хоча це є негативним, тому що в літературі орієнтовне нижнє значення цього коефіцієнта становить 1, але ця оцінка носить умовний характер. Проте отримане значення коефіцієнта означає, що на кожну гривню поточної заборгованості припадає 62 копійки ліквідних активів. Так як на даному підприємстві основну частину займає саме торгівля (продаж) продукції, то в торгівлі цей коефіцієнт невисокий, оскільки велика частина грошових коштів вкладається в запаси.

Таблиця 6.
Показники ліквідності та платоспроможності
ТОВ "Укрінтерм" за 2004-2006 роки

№ п/п	Показники	Роки			Абсолютний приріст, тис. грн.		Темп росту, %	
		2004	2005	2006	05-04	06-05	05/04	06/05
1	Коефіцієнт покриття загальний	2,02	2,05	2,06	0,03	0,01	101,36	100,30
2	Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,58	0,60	0,68	0,02	0,08	103,45	113,33
3	Робочий капітал	10244,70	10183,10	10509,70	-61,60	326,60	99,40	103,21
4	Коефіцієнт забезпеченості за кредитами	1,06	1,05	1,05	0,00	0,00	99,89	99,59

Показник робочого капіталу свідчить про те, що підприємство здатне не тільки сплатити поточні борги, але й має у своєму розпорядженні фінансові ресурси для розширення діяльності і здійснення інвестицій, а для оцінки даного показника необхідно порівнювати його з аналогічними показниками інших підприємств.

Коефіцієнт забезпеченості за кредитами показує ступінь захищеності кредиторів від несплати відсоткових платежів. Отож, стабільність даного показника у 2005 та 2006 роках порівняно з аналогічним коефіцієнтом 2004 року свідчить про зменшення

витрат підприємства на виплату відсотків за кредити та високий ступінь захищеності кредиторів від несплати ТОВ “Укрінтерм” відсоткових платежів.

В умовах обмеженості ресурсів підприємству треба обирати оптимальне співвідношення між набором економічних ресурсів та обсягами виробництва. Передумовою цього вибору є проведення аналізу ділової активності підприємства за допомогою ряду показників, які наведено у таблиці 7.

Так, щодо коефіцієнта обертання дебіторської заборгованості, то він показує що дані грошові кошти в 2004 році здійснили 57 оборотів, в 2005 році – 58, а в 2006 році – 75 оборотів. Щодо обертання кредиторської заборгованості то в 2004 році – 4, 2005 році – 7, 2006 р. – 8 оборотів. Як видно з вище охарактеризованих показників, то підприємство швидше розраховуються за власними зобов'язаннями порівняно з його дебіторами. Це й підтверджують показники середнього строку обороту дебіторської заборгованості. Щодо обертання власного капіталу, то спостерігається незначне коливання даного показника, так у 2004 році він становив 3,1 обороти, в 2005 році – 4,2 обороти, в 2006 р. – 5,04 обороти.

Таблиця 7.
Показники ділової активності ТОВ “Укрінтерм”
за 2004-2006 роки

№ п/п	Показники	Роки			Абсолютний приріст, тис. грн.		Темп росту,%	
		2004	2005	2006	05-04	06-05	05/04	06/05
1	Обертання дебіторської заборгованості	57,13	58,19	75,30	1,05	17,11	101,85	129,41
2	Середній строк обороту дебіторської заборгованості	29,75	6,19	4,78	-3,56	-1,41	63,45	77,28
3	Обертання кредиторської заборгованості	4,07	7,12	8,53	3,05	1,41	175,01	119,81
4	Обертання власного капіталу	3,10	4,20	5,04	1,09	0,85	135,31	120,16

Розрахувавши і проаналізувавши показники діяльності ТОВ “Укрінтерм” за 2004-2006 роки можемо стверджувати, що фінансовий стан підприємства є стійким.

Щодо показників рентабельності, то відповідно до таблиці 8 рентабельність власного капіталу в середньому становить 0,37 або 37 %. Найвища рентабельність власного капіталу спостерігається у 2005 році і становить 0,57, тоді як найнижча – у 2006 році – 0,22, що вказує на зниження ефективності вкладення коштів до даного підприємства. На зниження рентабельності власного капіталу впливає негативна тенденція до зменшення чистого прибутку (від 288,3 тис.грн. у 2004 році до 89,3 тис. грн. у 2006 році).

Рентабельність власного оборотного капіталу є високою і за 2004-2006 роки є в середньому 2,27, що показує, що на гривню вкладеного власного оборотного капіталу підприємство в середньому за дані роки отримує 1,27 грн. прибутку.

Найнижчий рівень рентабельності власного оборотного капіталу спостерігається у 2006 році і становить 1,14, що менше за попередній рік на 1,76 або на 60,62 % (у 2005 році становила 2,90).

Таблиця 8.
Рентабельність капіталу ТОВ “Укрінтерм” за 2004-2006 роки

№ п/п	Показники	Роки			Відхилення 2005-2004 рр.		Відхилення 2006-2005 рр.	
		2004	2005	2006	05-04	06-05	05/04	06/05
1	Рентабельність власного капіталу	0,38	0,52	0,22	0,14	136,95	-0,30	42,76
2	Рентабельність власного оборотного капіталу	2,76	2,90	1,14	0,14	105,05	-1,76	39,38
3	Рентабельність перманентного капіталу	0,38	0,52	0,22	0,14	136,95	-0,30	42,76
4	Рентабельність авансованого капіталу	0,21	0,20	0,08	-0,01	97,25	-0,12	42,17

Оскільки підприємство не застосовує довгострокових зобов'язань, то перманентна рентабельність капіталу дорівнює рентабельності власного капіталу.

Рентабельність авансованого капіталу щороку знижується. Так, у 2004 році вона становила 0,21, то у 2006 році – 0,08. Потрібно звернути увагу на різке зниження: у 2006 році даний показник зменшився до попереднього року на 0,12 або на 57,83 %.

Ще одним інформативним показником серед показників ліквідності та платоспроможності, а саме структури капіталу є коефіцієнт фінансового левереджу (фінансовий механізм використання позикового фінансування для збільшення рентабельності власного капіталу). Оскільки ТОВ “Укрінтерм” не має довгострокових зобов'язань протягом всього досліджуваного періоду, то даний показник дорівнює 0.

Отже, фінансовий стан досліджуваного нами підприємства є стійким про що свідчать проаналізовані нами вище показники фінансової стійкості, ліквідності та платоспроможності, ділової активності й рентабельності капіталу ТОВ “Укрінтерм”. А це ще раз доводить що процес управління формуванням капіталу підприємства проводиться на належному рівні. Проте для вдосконалення управління процесом формування капіталу на ТОВ “Укрінтерм” варто звернути увагу на:

- збільшення обсягів випуску та реалізації продукції (робіт, послуг) за рахунок впровадження ефективної маркетингової політики, яка б сприяла розширенню ринків збуту продукції, залученню нових вітчизняних та іноземних споживачів;
- зниження собівартості та витрат на виробництво продукції;
- збільшення асортименту (структури) продукції;
- покращення фінансової та інвестиційної діяльності підприємства;
- впровадження досягнень науково-технічного прогресу.

Таким чином, основними способами покращення управління підприємством та формуванням його капіталу за допомогою аналізу його активу є використання інструментів фінансового менеджменту щодо відповідних складових активу. При цьому внутрішню політику підприємства, зокрема вибір стратегії фінансування оборотних активів, слід узгоджувати із зовнішніми умовами, зокрема нестабільністю вітчизняного законодавства.

Отже, застосовуючи різні методи (збільшуючи величину прибутку, застосовуючи фінансово-кредитні методи, здійсню-

ючи ефективне управління процесом формування капіталу підприємства) ТОВ “Укрінтерм” має можливість збільшити власні кошти і тим самим забезпечити прибуткову діяльність.

Для того щоб і надалі тримати лідерство на ринку автономного тепловодопостачання та для подальшого процвітання підприємство повинно зміцнити свої позиції за кордоном, а також важливим є вжиття заходів щодо розширення кола масового споживача та охоплення сервісними послугами всього спектру продукції, яка виробляється. Для цього підприємство планує застосувати широкий спектр рекламних заходів.

Не дивлячись на злети і падіння підприємства, політика філософії бізнесу ТОВ “Укрінтерм” залишається незмінною – це постійний пошук нових напрямків у розвитку виробництва, створення нових робочих місць, залучення нових високоякісних та енергозберігаючих технологій в будівництві, що дасть можливість вийти на новий рівень споживання енергії в державі.

Список використаних джерел:

1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 2 “Баланс”// www.teraudit.com.ua
2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 3 “Звіт про фінансові результати”// www.teraudit.com.ua
3. Александрова М.М., Виговська К.Г., Кірейцев Г.Г. Фінанси підприємств. – К.: Кондор, 2002. – 375 с.
4. Бланк И.А. Финансовый менеджмент: Учебный курс. – К.: “Ника-Центр”, 2001. – 528 с.
5. Бухгалтерський облік та фінансова звітність в Україні: Навчально-практичний посібник / За ред. С.Ф. Голова, ТОВ “Баланс-Клуб”, 2000. – 768 с.
6. Економічний аналіз. За редакцією Ф.Ф. Бутинця. – Житомир: ПП “РУТА”, 2003. – 137 с.
7. Коробов М.Я. Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємств. – К.: Знання, 2001. – 198 с.
8. Рясних Є.Г. Основи фінансового менеджменту. – Хмельницький, 2000. – 245 с.
9. www.rada.gov.ua
10. www.teraudit.com.ua
11. www.uit.com.ua Ам

Білоус І.О., Тімошенко Н.М.,
Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА НА ПРИКЛАДІ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті здійснюється аналіз державної політики стимулювання розвитку підприємництва у Вінницькій області, пропонуються шляхи її вдосконалення.

Розвиток підприємництва в Україні завжди знаходився в полі зору державної та місцевої влади, оскільки загальновідомим є розуміння ролі та значення підприємництва для держави через економічне зростання, збільшення валового внутрішнього продукту та чисельності робочих місць; місцевих органів влади через податкові надходження та громадську підтримку політичних сил; пересічних громадян через стабільність та добробут їхніх родин.

Актуальність даної теми полягає у тому, що державна політика розвитку підприємництва є частиною загальної економічної та соціальної політики України і визначає основні принципи, напрями і форми економічного та адміністративно-правового впливу, які передбачаються урядом у цій сфері. Одними з них є створення сприятливих умов для розвитку підприємства, зокрема забезпечення: системності та комплексності механізмів державного регулювання розвитку підприємства; цілеспрямованості та адресності підтримки суб'єктів малого підприємства шляхом вибору пріоритетів та концентрації ресурсів для їх реалізації; рівноправного доступу суб'єктів малого підприємства усіх форм власності до фінансових, матеріальних, природних, інформаційних та інших ресурсів.

Проблема розвитку підприємства досліджена багатьма науковцями, зокрема в працях З.С. Варналія, В.М.Геєця, М.І.Долішнього, Л.О. Лігоненка, М.А. Козоріза, А.В. Шегди та інші. В працях перелічених авторів розглядаються окремі про-

блеми розвитку та різноманітні аспекти діяльності підприємств, проте недостатньо опрацьованими є питання фінансування розвитку підприємництва.

Метою дослідження є аналіз державної підтримки підприємництва на прикладі Вінницької області.

Протягом останніх років в області закріпилась позитивна тенденція розвитку малого підприємництва, характерною особливістю якої є випереджаючий розвиток суб'єктів підприємницької діяльності – фізичних осіб.

У загальній кількості суб'єктів підприємницької діяльності України, за питомою вагою, яка зросла з 3% у 2003р. до 3,4% у 2005 р., Вінниччина наближається до чільної десятки і у 2005 році поділила 11-12 місця з Полтавською областю. Всього в області діяло 75,4 тис.одиниць суб'єктів підприємницької діяльності. У порівнянні з 2004 роком кількість суб'єктів малого підприємництва збільшилась на 11,9% в основному за рахунок збільшення кількості фізичних осіб-підприємців, кількість яких зросла на 12,0% та частково за рахунок малих підприємств – на 3,6%. У 2006 році кількість діючих підприємств становила 81 тис.одиниць. Згідно очікуваних результатів за 2007 рік їх чисельність зросте до 84,2 тис.одиниць, що на 4% більше ніж у попередньому. Планується також збільшення цього показника на кінець 2008 року на 3,4%, що становитиме 87,1 тис.одиниць [4].

Також слід зазначити зростання такого показника, як кількість малих підприємств на 10 тис.чол. населення. У 2005 році він становив 46 одиниць, у 2006 – 48, у 2007 – 50, а також планується у 2008 році показник 52 одиниці.

Зростає роль підприємництва у формуванні доходів бюджетів. Загальна сума надходжень до бюджетів усіх рівнів від діяльності малого бізнесу 2006 рік складає 167,3 млн.грн., що становить 17% від загальних обсягів надходжень і на 37,0 млн. грн., або на 28,4% більше ніж за попередній рік.

За територіальним розподілом у 2006 році, як і в минулі роки майже половина малих підприємств області розташована в обласному центрі – 3578 одиниць (45,8%). У Вінницькому районі зосереджено 6,2% загальної кількості малих підприємств, Тульчинському – 2,5%, Бершадському та Гайсинському районах – 2,4%, найменшим цей показник залишається у Піщанському – 0,7% та Чернівецькому – 0,8% районах. Найактивніший розвиток малого бізнесу зафіксовано у Бершадському районі, де

кількість малих підприємств, в порівнянні з 2000 роком у 2006 році збільшилась у 3,5 рази, в Теплицькому та Чечельницькому районах в 2,5 рази. Повільніше цей процес відбувався у м.Вінниці, де темп зростання становив лише 121,0%, Томашпільському та Крижопільському районах – 130,5% та 136,4% відповідно. Тобто, аналіз показує, що у Вінницькій області зберігається територіальна нерівномірність розвитку. Натомість, зростання кількісних показників розвитку малих підприємств в області не призвело до покращення якісних показників [6].

Про зниження ефективності діяльності малих підприємств свідчить динаміка співвідношення чистих доходів та витрат діяльності. Зокрема, якщо чисті доходи малих підприємств (доход від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), інші операційні доходи, доходи від інвестиційної, фінансової та іншої звичайної діяльності, а також доходи від надзвичайної діяльності) за 2005р. в порівнянні з попереднім роком зросли на 21,9%, то витрати діяльності зросли на 32,7%. Перевищення темпів зростання витрат над темпом зростання доходів зумовило збиткову діяльність малих підприємств області за 2005р., якими за цей період отримано 177,5 млн.грн. збитку від звичайної діяльності до оподаткування. Визначаючий вплив на значне зростання збитків малих підприємств в цілому, мали результати діяльності одного підприємства, яке здійснювало діяльність на ринку цінних паперів. В порівнянні з 2005 роком дохід прибуткових підприємств зменшився на 26,9%, а втрати збиткових підприємств, зросли вдвічі [4].

Для виконання статті 6 Закону України “Про державну підтримку малого підприємництва” в області запроваджено програмний підхід щодо розвитку підприємництва. Починаючи з 1997 року, було прийнято п’ять програм розвитку підприємництва. Переважно вони направлені на підтримку саме малого підприємництва [1].

З метою забезпечення умов для подальшого розвитку малого підприємництва розроблено Регіональну програму розвитку малого підприємництва у Вінницькій області на 2007-2008 роки.

В програмі враховані проблемні ділянки розвитку малого підприємництва, тому основними пріоритетами в регіоні на 2007-2008 роки визначається: впорядкування нормативно-правового регулювання підприємницької діяльності; фінансово

– кредитна та інвестиційна політика; ресурсне та інформаційне забезпечення, подальше формування інфраструктури; запровадження інноваційно-інвестиційних проектів та “пілотних” програм [4].

Ефективність впровадження регіональних програм розвитку малого підприємництва на пряму залежить від забезпечення їх фінансовими ресурсами. Кошти обласних (місцевих) бюджетів, спрямовані у конкретні програмні заходи, дозволяють втілювати в життя економічно та соціально значущі для регіонів інвестиційні та інноваційні проекти малого підприємництва, створювати нові об’єкти інфраструктури підтримки малого бізнесу, надавати інформаційно-консультативну допомогу підприємцям [3, с. 20].

Найбільші обсяги фінансової підтримки з обласного бюджету були у 2004 році і склали 6007 тис.грн., що становить майже половину від усіх обсягів, виділених протягом зазначеного періоду. Це суттєво вплинуло на рейтинг області за показниками розвитку малого підприємництва. Разом з тим, спостерігається суттєве скорочення цього показника в наступних роках. Розмір запланованих коштів на підтримку розвитку підприємництва зменшується відносно попередніх років, лише у 2007 році фінансування дещо збільшується порівняно з 2006 роком. У 2005 році виділено 1067,5 тис.грн., але фактично виконано лише 91%, тобто 970,97 тис.грн. В 2006 році планувалося профінансувати підтримку підприємництва у розмірі 629,3 тис.грн., але виділено було на 45,7 тис.грн менше від запланованого. У 2007 році порівняно із попереднім фінансування збільшується і становить 743,9 тис.грн, але результати фактичного виконання відомі лише за 4 місяці 2007 року. Фінансовим управлінням Вінницької області затверджено видатки на розвиток підприємництва за цей період у розмірі 3,9 тис.грн.. Як свідчать наведені дані в регіоні не виконується заплановане фінансування на підтримку розвитку підприємництва [5].

Крім бюджетних коштів, на підтримку розвитку малого підприємництва використовуються: кошти регіональних фондів та компаній, спілок підприємців, кошти кредитних спілок, кредити банків, іноземні інвестиції, добровільні внески фізичних та юридичних осіб та інших організацій, зацікавлених в реалізації Програми або окремих її заходів.

На 2007-2008 роки передбачаються такі джерела фінан-

сування: кошти обласного бюджету – 2820,0 тис.грн.; кошти місцевих бюджетів – 2678,9 тис.грн.; кошти обласного центру зайнятості – 52000,0 тис. грн.; власні кошти суб'єктів підприємства 40350,0 тис.грн.; кошти регіональних фондів – 2020,0 тис.грн. [4].

За даними Державного комітету України з питань регуляторної політики, детальний аналіз виконання та джерел фінансування програм по всій країні свідчить, що в деяких випадках виконавці вдаються до підміни понять і зараховують до рівня виконаних програмних заходів роботу, що відноситься безпосередньо до їх функціональних обов'язків. Це негативне явище, згідно наведеної інформації прослідковується і у Вінницькій області [5].

Отже, аналіз розвитку підприємництва у Вінницькій області дає змогу зробити висновок, що формування підтримки підприємництва повинне відбуватися на двох основних рівнях – це державному та регіональному.

У розвитку підприємництва Вінницької області можна виділити як позитивні тенденції, до яких відносяться: планування розвитку малого бізнесу, збільшення кількісних показників, аналіз помилок та недоліків минулих років та забезпечення їх уникнення в майбутньому; так і негативні: збільшення кількісних показників при зменшенні якісних (рентабельність, доходи /витрати та інші). Дана ситуація показує, що в регіоні планується розвиток підприємництва і передбачаються на це кошти, але виконання цих програм не відповідає запланованим нормативам, через нецільове використання коштів передбачених на ці заходи.

На основі цього можна виділити такі шляхи вдосконалення державного стимулювання розвитку підприємництва в регіоні:

- в рамках довгострокової програми сприяння розвитку малого підприємництва передбачити щорічне виділення достатніх коштів на цілі розвитку підприємництва з Державного бюджету України, та місцевих бюджетів.

- створити пільгові умови доступу малих підприємств до кредитних ресурсів комерційних банків та небанківських кредитних установ.

- підвищити достовірність даних державної статистики, яка б давала змогу адекватно оцінювати динаміку розвитку малого підприємництва в регіонах.

– сформувати громадську систему оцінки ефективності роботи відповідних органів державної та місцевої влади, яка враховувала б рівень та динаміку розвитку підприємництва в регіоні та рівень державної підтримки підприємництва.

Список використаних джерел:

1. Закон України “Про державну підтримку малого підприємництва”//www.uazakon.com.ua
2. Національна програма сприяння розвитку підприємництва в Україні від 21 грудня 2000 року №2157-III//www.uazakon.com.ua
3. Лігоненко Л.О. Нові стратегічні завдання державної політики щодо розвитку підприємництва в Україні//Актуальні проблеми економіки. – 2007. – №11. – С. 18-25.
4. www.vin.gov.ua
5. www.dkrp.gov.ua
6. www.gkrp.vinnitsa.com.ua

*Громнюк О.,
Національний університет "Острозька академія"*

УПРАВЛІННЯ ОБОРОТНИМ КАПІТАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА НА ОСНОВІ ОЦІНКИ ЙОГО ОБОРОТНОСТІ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ

У статті охарактеризовано поняття та класифікацію оборотного капіталу та його кругообіг. Проаналізовано оборотність та ефективність використання оборотного капіталу на прикладі ВАТ "Полтавський тепловозоремонтний завод" і основні тенденції в його розвитку. Виділено напрямки вдосконалення ефективності використання оборотного капіталу на підприємстві.

Перехід економіки України до якісно нової моделі побудови економіки, яка передбачає реформування відносин власності та системи управління господарським механізмом, зумовлює необхідність нового підходу до поглибленого дослідження питань сутності оборотного капіталу і вивчення тих функцій, які він виконує у ринковому механізмі.

Оборотний капітал – це кошти, авансовані в оборотні виробничі фонди і фонди обігу для забезпечення безперервності процесу виробництва, реалізації продукції та отримання прибутку [8]. У сфері досліджень підприємства та оборотного капіталу виділяють таких економістів як Поддєрьогін А.М., Стоянова Е.С., Бочаров В.Н, Кірейцев Г.Г., Володькіна М.В.

Оборотний капітал можна класифікувати за такими ознаками: залежно від участі у кругообігу коштів, за методами планування і регулювання, за роллю у виробництві, за джерелами формування [6, с.285]. В залежності від участі в кругообігу оборотний капітал поділяється на капітал у сфері виробництва та у сфері обігу. Встановлення оптимального співвідношення капіталу, що знаходиться в цих сферах, сприяє більш ефективному їх використанню. В цей же час чим більша питома вага оборотних активів у сфері виробництва та менша в сфері обігу,

тим ефективніше вони використовуються.

Дослідження структури оборотного капіталу ВАТ “Полтавський тепловозоремонтний завод” за видами активів дозволяє оцінити основні тенденції у зміні складу поточних активів. Аналіз складу та структури оборотного капіталу ВАТ “Полтавський тепловозоремонтний завод” за 2004 – 2006 роки наведено у таблиці 1.1.

Згідно з даними звітності підприємства у структурі оборотного капіталу тепловозоремонтного заводу переважають розрахунки з дебіторами та інші оборотні активи. Їх питома вага у загальному обсязі оборотного капіталу складає 55,5%, 36,8% та 54,8% відповідно за 2004, 2005, 2006 роки.

Таблиця 1.
Динаміка та структура оборотного капіталу ВАТ
“Полтавський тепловозоремонтний завод” за 2004-2006 роки

Оборотний капітал	2004 рік		2005 рік		2006 рік		Відхилення 2005 року до 2004 року		Відхилення 2006 року до 2005 року	
	сума, тис.грн.	питома вага, %	сума, тис.грн.	питома вага, %	сума, тис.грн.	питома вага, %	абсолютне, тис.грн.	темп росту, %	абсолютне, тис.грн.	темп росту, %
1. Грошові кошти та короткострокові фінансові вкладення										
Короткострокові фінансові вкладення	122,4	0,2	87,1	0,1	87,1	0,1	-35,3	71,2	0	100,0
Грошові кошти та їх еквіваленти в національній валюті	2 693,60	4,6	1 721,70	2,1	104,2	0,1	-971,9	63,9	-1617,5	6,1

Грошові кошти та їх еквіваленти в іноземній валюті	4000,3	1 184,30	2,0	2 976,60	3,7	1 472,20	1,3	1 792,3	251,3	-1504,4	49,5
РАЗОМ	4000,3	1 184,30	2,0	2 976,60	3,7	1 472,20	1,3	1 792,3	251,3	-1504,4	49,5
2. Розрахунки з дебіторами та інші оборотні активи											
Векселі одержані	1 126,20	1,9	28,7	0,0	181,7	0,2	-1 097,50	2,5	153,00	633,1	
за товари, роботи та послуги	14 947,70	25,5	6 180,20	7,7	33 300,90	29,0	-8 767,50	41,3	27 120,70	538,8	
з бюджетом	325,7	0,6	2 356,90	2,9	222,4	0,2	2 031,20	723,6	-2 134,50	9,4	
за виданими авансами	13 878,20	23,7	18 836,20	23,3	20 457,80	17,8	4 958,00	135,7	1 621,60	108,6	
із внутрішніх розрахунків	1 189,40	2,0	1 280	1,6	1 404,50	1,2	90,60	107,6	124,50	109,7	
Інша поточна дебіторська заборгованість	67,3	0,1	226	0,3	182,6	0,2	158,70	335,8	-43,40	80,8	
Інші оборотні активи	932,3	1,6	804,5	1,0	7 268,50	6,3	-127,80	86,3	6 464,00	903,5	
РАЗОМ	32 466,80	55,5	29712,5	36,8	63018,4	54,8	-2 754,30	91,5	33 305,90	212,1	
3. Запаси											
Виробничі запаси	5 150,70	8,8	6 390,40	7,9	6 813,90	5,9	1 239,70	124,1	-5 574,20	106,6	

Незавершене виробництво	5 620,60	9,6	12 353,50	15,3	13 323,60	11,6	6 732,90	219,8	-6 590,70	107,9
Готова продукція	11 227,60	19,2	27 150,90	33,6	25 964,70	22,6	15 923,30	241,8	-10 041,40	95,6
Товари	22,3	0,0	272,1	0,3	4 152	3,6	249,80	1220,2	-3 902,20	1525,9
РАЗОМ	22 021,20	37,6	46 166,90	57,2	50 254,20	43,7	24 145,70	209,6	-26 108,50	108,9
Витрати майбутніх періодів	19,5	0,0	37,9	0,0	79,2	0,1	18,40	194,4	-60,80	209,0
РАЗОМ ОБОРОТНОГО КАПІТАЛУ	58 507,80	100,0	80 702,70	100,0	115 015,30	100,0	22 194,90	137,9	-92 820,40	142,5

Сума розрахунків з дебіторами в основному складається із заборгованості покупців за товари, векселів одержаних, заборгованості з бюджетом, за виданими авансами та іншої поточної дебіторської заборгованості. Питома вага дебіторської заборгованості за товари у 2004 була значною і складала 25,5% питомої ваги загальної вартості оборотного капіталу, у 2005 цей показник знизився до 7,7%, (очевидно це спричинено виплатою дебіторами великої частки їх заборгованості), проте у 2006 році він зріс до 29,0%. Це свідчить про інтенсивну кредитну політику підприємства щодо покупців та нововведення в реалізації виробленої продукції.

Зменшилась частка дебіторської заборгованості із бюджетом і в 2006 році вона вже становила 0,2% (поряд з 0,6% та 2,9% у попередні роки). У 2004 році на підприємстві виникла дебіторська заборгованість за виданими авансами у сумі 13878,20 тис.грн., а у 2005 році ця заборгованість досягла 18836,20 тис. грн., хоча питома вага її знизилась з 23,7% до 23,3% %. У 2006 році даний показник підвищився до 8,6% і становив 17,8% у

загальній структурі оборотного капіталу. Зростання цього виду заборгованості свідчить про відволікання грошових коштів з обороту, тому керівництву заводу потрібно здійснювати постійний контроль за станом розрахунків з замовниками. Інші статті розрахунків з дебіторами через їх малий розмір мали порівняно незначний вплив на структуру оборотного капіталу.

Питома вага запасів у загальній сумі оборотного капіталу є також значною і складала 37,6%, 57,2%, 43,7% відповідно у 2004, 2005, 2006 роках. При збільшенні питомої ваги вартість запасів також зросла. Так, у 2005 році проти 2004 запаси збільшилися на 24145,7 тис. (більш, ніж у два рази), у 2006 проти 2005 ще на 8,9%.

Слід зазначити, що основною складовою частиною запасів є виробничі запаси, незавершене виробництво та готова продукція, що пов'язано з характером діяльності підприємства. У 2005 році порівняно з 2004 відбулося збільшення вартості виробничих запасів на 1239,7 тис.грн., а зниження питомої ваги складало 0,9%. Вартість виробничих запасів у 2005 році складала 6390,40 тис.грн., а питома вага у загальному обсязі оборотного капіталу 7,9%. У 2006 році сума виробничих запасів становила 6813,90 тис.грн, що в структурі оборотного капіталу займає 5,9%. Це свідчить про нагромадження продукції на складі, разом з тим завод несе витрати по зберіганню готової продукції.

Частка незавершеного виробництва у загальному обсязі оборотного капіталу становила 9,6%, 15,3% та 11,6% відповідно по роках 2004, 2005 та 2006. Обсяг готової продукції за 2004 – 2006 роки збільшився з 11227,60 тис.грн. до 25964,70 тис.грн.

Грошові кошти ВАТ “Полтавський тепловозоремонтний завод” у національній валюті знаходяться на поточному рахунку заводу в установі банку та у касі, в іноземній валюті – на валютному рахунку у банку. Їх розмір невеликий, тому питома вага найбільш ліквідної частини оборотних активів у їх загальній вартості не перевищує 1,4%. На цей рівень підприємство вишло протягом 2004 – 2006 років, коли сума грошових коштів збільшилась з 3877,9 тис.грн. до 4698,3 тис.грн., проте вже у 2006 ця сума зменшилась і становила 1576,4 тис.грн. У 2004 р. короткострокові фінансові вкладення (завод придбав акції іншого підприємства за аналогічною сферою діяльності) становили 122,4 тис.грн., а в наступні роки їх сума знизилась до 87,1 тис. грн. Зменшення частки грошових коштів у складі оборотного

капіталу є негативним показником у фінансово-господарській діяльності ВАТ, адже саме від цього елемента оборотних коштів значно залежить ліквідність підприємства.

Питома вага витрат майбутніх періодів у вартості оборотного капіталу ВАТ “Полтавський тепловозремонтний завод” є незначною і не перевищує 0,1%. У 2004 році розмір витрат майбутніх періодів складав 19,5 тис.грн, у 2005 – 37,9 тис.грн., проте в 2006 році досягла 79,2 тис.грн.

Прискорення оборотності капіталу сприяє зменшенню потреби в оборотному капіталі (абсолютне вивільнення), приросту обсягів продукції (відносно вивільнення), а відтак збільшенню одержуваного прибутку. В результаті поліпшується фінансовий стан підприємства, зміцнюється платоспроможність. Протягом 2004-2006 років відбулося уповільнення оборотності оборотного капіталу. Коефіцієнт оборотності зменшився з 2,31 до 1,95 раз. У вартісному виразі цей показник означає, що на 1 грн. оборотного капіталу у 2004 році припадало 2,31 грн. чистого доходу (виручки) від реалізації продукції, у 2005р. – 1,88 грн., а у 2006р. – 1,95 грн. Бачимо, що порівняно з 2005 р. показник оборотності зріс. Коефіцієнт закріплення оборотного капіталу є оберненим показником до коефіцієнта оборотності. Тому з 2004 по 2006 рік він зріс з 0,43 до 0,51.

Будь-яке підприємство прагне знизити показник тривалості одного обороту – це вказує на прискорення операційного циклу виробництва, а також дає змогу збільшити обсяги реалізації продукції за день. Аналізуючи показник тривалості одного обороту поточних активів, зазначимо, що у 2004 році оборотний капітал проходив всі стадії кругообороту за 155,93 дні, у 2005 – за 192,00 дні, у 2006 – за 184,27 дні. Отже, оборотність поточних активів за період 2004-2005 років уповільнилась, проте за наступний рік прискорилась. Уповільнення оборотності оборотного капіталу у 2005 р. свідчить про погіршення використання оборотних коштів, а також про те, що за звітний період кошти повернулися на підприємство із запізненням і тому воно потребує залучення додаткових коштів для продовження господарської діяльності підприємства хоча б на рівні минулого року. А прискорення її у 2006 році пояснюється тим, що темпи росту виручки вищі за темпи росту середніх залишків оборотних коштів.

На ВАТ “Полтавський тепловозремонтний завод” коефіці-

ент закріплення оборотного капіталу у 2004 році становив 0,43. Це означає, що для отримання одиниці виручки залучали 0,43 грн. оборотного капіталу. У 2005 році показник зріс до 0,53, що вказує на зниження ефективності політики у сфері оборотності оборотного капіталу. Проте, вже наступного року коефіцієнт знизився до 0,51. Отже, за даний рік ефективність оборотного капіталу покращилась.

Ефективність використання оборотного капіталу на підприємстві можна прослідкувати за коефіцієнтом матеріаловіддачі. На початок досліджуваного періоду він становив 5,46. Тобто одна гривня матеріальних ресурсів приносила 5,46 грн. чистого доходу. Наступного року цей показник знизився до 2,83, що є негативною тенденцією в розвитку діяльності підприємства, адже зниження даного показника свідчить про зростання вартості сировини та інших матеріалів. У 2006 році коефіцієнт матеріаловіддачі становив 3,80 грн. Тобто ціни на матеріали в країні не мали різкого стрибка вгору.

Коефіцієнт матеріаломісткості є оберненим до показника матеріаловіддачі. Він показує скільки матеріальних ресурсів необхідно затратити на отримання одиниці валового доходу. На ВАТ “Полтавський тепловозоремонтний завод” за досліджуваний період даний показник становив 0,18, 0,35, 0,26 за 2004, 2005 та 2006 роки відповідно. Позитивним є його зниження за останній рік. Це пояснюється прискоренням тривалості одного обороту та ефективним використанням оборотного капіталу у 2006 році.

Для аналізу зміни прибутку, внаслідок впливу ефективності використання оборотного капіталу підприємства за досліджуваний період розглянемо таблицю 2.

Таблиця 2.

Аналіз зміни прибутку ВАТ “Полтавський тепловозоремонтний завод” залежно від впливу ефективності використання оборотного капіталу за 2004 – 2006рр.

Показник	2004	2005	2006
1. Чистий прибуток, тис. грн.	5785,4	10426,4	6117
2. Середньорічний розмір оборотного капіталу, тис. грн.	52088,75	69576,55	97800,45

3.Рентабельність оборотного капіталу, %	0,11	0,15	0,06
Відхилення всього	x	4641	-4309,4
в тому числі за рахунок: зміни обсягу оборотного капіталу	x	1942,34	4229,5
ефективності використання обо- ротного капіталу	x	2698,66	-8538,9

Як свідчать дані таблиці 2.3, у 2005 році відбулося зростання суми чистого прибутку на 4641,00 тис.грн. Рентабельність оборотного капіталу ВАТ ТРЗ підвищилась на 0,04, що призвело до приросту суми чистого прибутку на 2698,66 тис.грн. Зріс також обсяг оборотного капіталу на 17487,80 тис.грн., що забезпечило додатковий прибуток для підприємства в сумі 1942,34 тис.грн.

Проте у 2006 році показник чистого прибутку знижується на суму 4309,40 тис.грн. В результаті цього рівень рентабельності оборотного капіталу знизився на 9 відсоткових пунктів. Це означає, що у 2006 році кожна гривня виручки принесла на 9 коп. менше чистого прибутку, ніж у 2005 році. Позитивним фактором впливу на розмір чистого прибутку залишається обсяг оборотного капіталу, який у 2006 році зріс на 28223,90 тис. грн., порівняно з попереднім роком, тим самим забезпечивши приріст чистого прибутку на 4229,50 тис.грн.

Для досягнення максимально ефективного рівня використання оборотним капіталом ВАТ “Полтавський тепловозоремонтний завод” необхідно розробити комплексну цільову програму управління своїми оборотним капіталом. Цільовим напрямком даної політики управління є визначення обсягу та структури оборотного капіталу, джерел їх покриття і співвідношення між ними, достатнього для забезпечення довгострокової стабільної господарської та ефективної фінансової діяльності заводу.

Перш за все, необхідно оптимізувати розмір оборотного капіталу, що обслуговує господарські потреби заводу. Оскільки фінансові ресурси надаються на платній основі, ВАТ “Полтавський тепловозоремонтний завод” зацікавлений у скороченні потреб з метою мінімізації витрат на їх залучення та подальше використання. Це досягається шляхом: планування потреби заводу в формуванні оборотних активів, нормування обсягів

окремих груп оборотного капіталу, контролю за виконанням планів і нормативів та організації роботи по виявленню можливостей скорочення потреби в оборотному капіталі.

В ході дослідження нами встановлено, що на ВАТ “Полтавський тепловозоремонтний завод” не здійснюється нормування його оборотного капіталу. На наш погляд, це і є однією з причин погіршення використання оборотного капіталу, тому вважаємо, що для покращення якості управління оборотним капіталом доцільно запровадити систему нормування, яка передбачає визначення оптимальних обсягів обігових коштів на підприємстві.

Практика багатьох українських підприємств свідчить про відсутність науково обгрунтованої політики щодо управління запасами. Можливі ситуації, коли матеріали і комплектуючі закупаються заздалегідь на кілька місяців, через побоювання керівництва щодо можливого їхнього подорожчання чи стабільності майбутніх поставок. Це призводить до вилучення коштів з обороту, неможливості вчасно розрахуватися за поточним зобов'язанням. З іншого боку, можлива ситуація, коли відсутність тих чи інших матеріалів змушує підприємство зупинитись, порушувати технології виробництва. В обох випадках це призводить до великих матеріальних і фінансових збитків.

З метою уникнення подібних ситуацій керівництво підприємства повинне застосовувати цілий ряд заходів. Одним із них є оптимізація обсягів сировини і матеріалів, які закупаються [9, с. 110].

Підприємству потрібно також прискорити швидкість кругообороту (або скорочення тривалості обороту) оборотного капіталу. Прискорення оборотності досягається за рахунок кращої організації його кругообігу. Внаслідок цього зменшуються запаси планового оборотного капіталу і збільшується частка власного оборотного капіталу у їх формуванні.

Прискорення оборотності оборотних активів призводить до вивільнення оборотних коштів з обороту, а уповільнення до додаткового залучення. Активне нарощування власного оборотного капіталу при одночасному прискоренні оборотності оборотного капіталу – реальний шлях зміцнення фінансового стану і забезпечення фінансової незалежності.

Одним із найвагоміших завдань управління оборотним капіталом ВАТ “Полтавський тепловозоремонтний завод” є забезпечення поточної платоспроможності та ліквідності. Управ-

ління ліквідністю та платоспроможністю відбувається шляхом дотримання чітких пропорцій між обсягом формування матеріальних оборотних активів, дебіторською заборгованістю та грошовими коштами підприємства.

Вагомим недоліком оборотного капіталу є його інфляційна незахищеність. Перш за все це стосується монетарних активів (грошових коштів, дебіторської заборгованості покупців тощо). Гроші, авансовані у формування немонетарного оборотного капіталу (товарних та інших матеріальних запасів, дебіторської заборгованості постачальників), також певною мірою страждають від інфляції, але рівень інфляційних втрат порівняно менший.

Забезпечення інфляційної захищеності потребує, з одного боку, додержання пропорцій між обсягом монетарних та немонетарних активів, з другого – розробки та впровадження спеціальних інструментів захисту оборотного капіталу від інфляції.

Будь-яке підприємство зацікавлене у зростанні доходу (прибутку) за рахунок ефективного використання оборотного капіталу. Відтак, раціональне розміщення та ефективне використання оборотного капіталу в умовах ринкової економіки є одним з центральних завдань виробничих підприємств. Для вирішення цього завдання ВАТ “Полтавський тепловозоремонтний завод” необхідно: дослідити кожний етап кругообігу оборотного капіталу для визначення понаднормативних його величин – тих, що не використовуються в господарському обігові, а також тих, що приносять збитки; розробити та реалізувати програму ліквідації виявлених активів та вивільнення грошових коштів; включити „мертвий капітал” до роботи.

Список використаних джерел:

1. Господарський кодекс України: Офіційний текст. – К.: Кондор, 2003. – С. 197-208.

2. “Про оподаткування прибутку підприємств” Закон України від 22.05. 1997 р. № 283/97 – ВР з усіма змінами і доповненнями, у т.ч. внесеними Законом України від 24.12.02р. № 349-IV /Все про бухгалтерський облік №8 (796) від 29 січня 2003 р.– С.4-48.

3. В.Бочаров. Корпоративные финансы. – СПб: Питер. – 2001. – 256 с.

4. Володькіна М.В. Економіка промислового підприємства. Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 196 с.

5. Економіка підприємства: Підручник / За ред. д.е.н., проф., академік С.Ф. Покропивний.– 2-е вид., перероб. та доп. – Ірпінь: КНЕУ, 2001. – 528 с.

6. Слав'юк Р.А. Фінанси підприємств: Навч.посібник. – Київ: ЦУЛ, 2002. – 460 с.

7. Стоянова Е.С., Штерн М.Г. Финансовый менеджмент. – М.: Перспектива, 1998. – 656 с.

8. Фінанси підприємств: Підручник / А.М. Поддєрьогін, М.Д. Білик, А.Д. Буряк та ін.; Кер. кол. авт. і наук. ред. проф. А.М. Поддєрьогін. – 5-е вид., перероб. та допов. – К.: КНЕУ, 2004. – 546 с.

9. Шиян Д.В., Строченко Н.І. Фінансовий аналіз: Навч. Посіб. – К.: А.С.К., 2005. – 240 с.

10. www.enbv.narod.ru

11. www.mipmagazine.com.ua

12. www.smida.gov.ua

Грудецький І.,
Національний університет "Острозька академія"

ІНВЕСТИЦІЙНА АКТИВНІСТЬ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

У статті ми досліджували інвестиційну діяльність малих підприємств. На основі дослідженої інвестиційної активності ми виділили ряд напрямків удосконалення системи управління інвестиційною діяльністю малих підприємств, що спрямовані на забезпечення їх інвестиційного розвитку.

Формування ринкової системи господарювання в Україні пов'язане з активізацією підприємницької діяльності в усіх сферах економіки. Одним з перспективних напрямів створення конкурентного середовища є розвиток малих підприємств, які є важливим елементом ринкової економіки. Вони не потребують значних стартових інвестицій, мають швидку окупність витрат, є більш активними в інноваційній діяльності, здатні сприяти процесам демонополізації економіки і стимулювати конкуренцію, звільняти великі підприємства від виробництва нерентабельної для них продукції; створювати додаткові робочі місця, додатково залучати в економічний обіг матеріальні, фінансові, людські і інформаційні ресурси.

Водночас в Україні процес становлення малих підприємств проходить досить складно; з одного боку, значна частка серед них є збитковими, а з іншого -спостерігається більш активне вкладення інвестицій, ніж в цілому по економіці, і збільшення їх кількості у сфері матеріального виробництва. Тому на сучасному етапі необхідно закріплювати та розвивати досягнуті позитивні тенденції, створити умови для залучення фінансових ресурсів у інвестування малого підприємництва в реальному секторі економіки, скоригувати механізм державного управління їх інвестиційною діяльністю, зорієнтувавши його на забезпечення підвищення ефективності виробництва. Все це ви-

значає актуальність теми дослідження, її новизну і практичну значимість.

Метою даної роботи є дослідження інвестиційної активності та напрямів удосконалення системи управління інвестиційною діяльністю малих підприємств, спрямованих на забезпечення їх інноваційного розвитку.

В економічній науці до проблеми інвестиційної діяльності зверталось чимало вітчизняних вчених економістів, зокрема М. Білик, А. Гальчинський, В. Геєць, В. Гриньова, С. Злупко, В. Кифяк, О. Ковалюк, Г. Харламова, І. Ястремська та ряд інших.

Проте мало дослідженим залишається питання інвестиційної активності малих підприємств в умовах ринкової економіки.

Дослідження проблеми інвестування економіки завжди знаходилося у центрі уваги економічної думки. Це обумовлено тим, що інвестиції торкаються найглибших основ господарської діяльності, визначають процес економічного зростання в цілому. У сучасних умовах вони виступають найважливішим засобом забезпечення умов виходу з економічної кризи, структурних зрушень у народному господарстві, зростання технічного прогресу, підвищення якісних показників господарської діяльності на мікро – і макrorівнях. Активізація інвестиційного процесу є одним із надійніших механізмів соціально-економічних перетворень.

Економічна ситуація, яка склалась зараз в Україні, дуже складна. Серед сукупності причин, що сприяли економічній кризі та утримують перехід України на траєкторію економічного зростання, чи не найголовнішою є низька інвестиційна активність. З 1991 р. обсяг ВВП скоротився майже вдвічі. При цьому абсолютна більшість відтворювальних ресурсів ледве покриває фізичне зношування виробничого апарату, а чистого нагромадження (приріст основного капіталу) практично немає. Ця тенденція тісно пов'язана з явищами щорічного падіння обсягів капітальних вкладень, постійним зменшенням бюджетного фінансування народного господарства. Зношування основних фондів у деяких галузях досягло критичного рівня і не компенсується новими капітальними вкладеннями.

Саме поняття інвестиції (від лат. INVESTIO – одягаю) значить вкладення капіталу в галузі економіки як в самій країні так і за її межами.

Інвестиціями є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших

видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект [1].

Інвестиції – це грошові, майнові, інтелектуальні цінності, які вкладають в об’єкти підприємницької та інших видів діяльності з метою отримання прибутку. Їх можна здійснювати в основні (будівлі, споруди, машини й устаткування тощо) та оборотні (для формування виробничих запасів товарно-матеріальних цінностей тощо) фонди, у нематеріальні ресурси й активи (цінні папери, патенти, ліцензії тощо) [4].

Інвестиції – це те, що “відкладають” на завтрашній день, для того щоб мати можливість більше споживати в майбутньому. Одна частина інвестицій – це споживчі блага, які не застосовуються в поточному періоді, а відкладаються в запас (інвестиції на збільшення запасів). Інша частина – це ресурси, які направляються на розширення виробництва (вклади в споруди, машини то будівлі) [2].

Таким чином, інвестиціями вважаються ті економічні ресурси, які направлені на збільшення реального капіталу суспільства, тобто на розширення чи модернізацію виробничого апарату. Це може бути пов’язано з придбанням нових машин, будинків, транспортних засобів, а також з будівництвом доріг, мостів та інших інженерних споруд. Сюди також треба включити витрати на освіту, наукові дослідження та підготовку кадрів. Ці витрати представляють собою інвестиції в “людський капітал”, які на сучасному розвитку економіки набувають все більшого і більшого значення, тому що на сам кінець результатом людської діяльності виступають і будинки, і споруди, і машини, і устаткування, і саме головне, основний фактор сучасного економічного розвитку – інтелектуальний продукт, який визначає економічне положення країни в світовій ієрархії держав.

Що ж стосується інвестиційної активності, то слід зазначити, що, дійсно, інвестиційно-активними можна вважати те підприємство, в якому виконуються дві наступні умови:

1) підприємство здійснює інвестиції в основні чи оборотні фонди;

2) відбувається вкладення коштів безпосередньо в дане підприємство національними чи закордонними інвесторами.

Відповідно до першої умови позитивним чинником у діяльності малих підприємств є здійснення ними інвестиційної політики, спрямованої на придбання, створення, відновлення осно-

вного капіталу. Аналіз результатів фінансової діяльності малих підприємств показав, що 62,9% з них були прибутковими й одержали 4,2 млрд. грн. прибутку, решта (37,1%) працювали збитково та допустили втрат на 5,4 млрд. грн. Сальдований фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування склався негативним і становив 1,2 млрд. грн. збитку. І лише прибуткові підприємства здійснюють інвестиційну політику. І, оскільки, число збиткових підприємств перевищує 37%, то й динаміка інвестиційної активності перебуває на досить низькому рівні. У цілому по Україні кількість малих підприємств, що у 2006 році здійснювали валові капітальні інвестиції, становила 54262 од. І хоча цей показник становить лише 19,9% від усього масиву діючих малих підприємств, він зріс на 17,2% порівняно з аналогічним періодом 2005 року.

На малих підприємствах валові капітальні інвестиції спрямовано на поповнення матеріальних активів (95,7% загальної суми валових капітальних інвестицій). У будівництво та на придбання раніше існуючих основних засобів спрямовано по 28,7% загальної суми валових капітальних інвестицій у матеріальні активи, на придбання нових основних засобів – 42,6%, з яких 71,0% – на придбання машин та обладнання, транспортних засобів, інструментів, приладів та інвентарю, 14,2% – будівель та споруд [3].

Серед регіонів України найбільша кількість малих підприємств, що здійснювали інвестиції у 2006 році, у м. Києві (17,4% від загальної кількості малих підприємств, що здійснювали інвестиції; ними вкладено 4,7% загального обсягу валових капітальних інвестицій), Дніпропетровській (відповідно 6,5% та 4,8%), Одеській (6,3% та 7,1%), Харківській (6,3% та 5,1%), Львівській (5,9% та 5,0%), Донецькій (5,8% та 9,1%) областях.

Зростання інвестиційної активності продемонстрували абсолютно усі регіони України. Так, за показниками приросту малих підприємств, що здійснювали інвестиційну діяльність у 2006 році лідирують Миколаївська область (38,6% приросту), Житомирська (29,9%), Кіровоградська (29,2%), Сумська (29,1%), Донецька (27,1%), Черкаська (26,0%), Чернівецька (26,2%), Чернігівська (25,9%). У цьому списку відсутні традиційно активні у підприємницькому та інвестиційному аспекті області України (за винятком Донецької). Очевидно, що це свідчить про значне поживлення слабких регіонів, про акти-

візацію й розвиток інвестиційної інфраструктури, поліпшення інвестиційного клімату, адже потенціал зростання інвестиційного ринку у цих регіонах доволі значний і, як виявляється, ще не вичерпаний [5].

Також слід зазначити, що саме зниження податкового тиску на підприємства може створити умови для формування у них власних фінансових джерел інвестицій – амортизаційних фондів і реінвестованої частини прибутку. Крім того, використання доходів від продажу акцій підприємств дасть змогу припинити спад виробництва і перейти від стагнації до економічного зростання. Однак таких ресурсів недостатньо для того, щоб зробити глибоку структурну перебудову економіки і забезпечити стабільне економічне зростання. Тому Україні потрібно залучати іноземні інвестиції, зокрема таких інвесторів, як ООН, Європейський Союз, група Всесвітнього банку, Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), Міжнародний валютний фонд (МВФ) та ін. Кожна з цих організацій ставить перед потенційними інвесторами певні вимоги до оформлення передінвестиційної документації з зазначенням пріоритетних напрямів.

Пріоритетними напрямками інвестиційної активності Всесвітнього банку є проекти в галузі сільського господарства, енергетики, промисловості, охорони здоров'я, розвитку міського господарства, водопостачання, зв'язку.

Міжнародний банк реконструкції та розвитку надає позики тільки на виробничі цілі після ретельного аналізу можливостей їх погашення боржником та, як звичайно, під державні гарантії.

На особливу увагу заслуговує Європейський банк реконструкції та розвитку, що є міжнародним інститутом з капіталом 10 млрд. у.о. Членами Банку є 40 країн. У його роботі беруть участь Європейський інвестиційний банк, представники яких входять до Ради Директорів.

За програмою мікрокредитування ЄБРР було надано малим підприємствам 10819 кредитів на загальну суму 88,5 млн. дол. Кредити переважно були надані у сфері торгівлі, виробництва та послуг [7]. Дані представлені у таблиці 1.

Залучення ж масштабних інвестиційних ресурсів в МП передбачає необхідну істотну трансформацію економічних, політичних та соціальних чинників інвестиційного клімату нашої держави в напрямі їх лібералізації. У такому зв'язку викликають серйозні нарікання з боку як науковців, так і безпосередніх

інвесторів, непослідовність і, відповідно, непередбачуваність правових начал інвестування (особливо іноземного). За роки незалежності в Україні 6 разів змінювалися умови інвестиційної діяльності для інвесторів.

1. Закон України “Про іноземні інвестиції” (від 13 березня 1992р.);

2. Декрет Кабінету Міністрів України № 55-93 “Про режим іноземного інвестування”(від 20 травня 1993р);

3. Закон України “Про державну програму заохочення іноземних інвестицій в Україні” (від 17 грудня 1993 г.);

4. Закон України “Про оподаткування прибутку підприємств” (від 31 травня 1995р.);

5. Постанова Верховної ради України № 184/95 “Про застосування ст.28 Закону України “Про державний бюджет України на 1994р.” (від 31 травня 1995р.).

6. Закон України “Про режим іноземного інвестування” (від 19 березня 1996р.).

Таблиця 1.

Кредити, надані за програмою мікрокредитування ЄБРР малих підприємств в Україні за 2006рік

Сектор економіки	% від кількості наданих кредитів	% від суми наданих кредитів
торгівля	55	40
виробництво	20	34
послуги	25	26

Як бачимо, тут слід підкреслити невідпрацьованість та невідлагодженість правової сфери. Часто новий закон скасовує або зводить на віневець попередній; законодавчі акти, що продукуються різними урядовими структурами, частково дублюються; існує різновекторність дій ключових гілок влади. Відбуваються перманентна зміна законодавства та внесення корективів до нього, які призводять до дестабілізації в економіці та фінансах і зумовлюють збитки підприємств. Загалом має місце маніпулювання правовим полем, якого не визнає цивілізований ринок. [6]

Аналіз надходження іноземних інвестицій в Україну свідчить, що на сьогодні ця молода незалежна держава ще не створила належної бази для залучення капіталів з-за кордону. Тому

найважливішими умовами залучення інвестицій є стабілізація макроекономічного середовища, а також удосконалення законів і нормативних актів. Але, водночас, дані питання не можуть бути розв'язані без загальної соціально-економічної стабілізації в країні.

Недостатніми стосовно вимог структурно-інноваційної стратегії економіки України залишаються основні індикатори рівня розвитку малого бізнесу: кількість малих підприємств на 10 тис. населення (57 од. проти 300-500 у розвинених країнах), обсяг виробленої продукції (7,7% проти – 50-60%), кількість зайнятого у малому бізнесі населення (7,2% проти 60-80%).

Тому для стимулювання залучення інвестицій та усунення негативних тенденцій в економіці України доцільно здійснити ряд заходів, спираючись на принципи:

- стабільності основних законодавчих актів щодо умов іноземного інвестування;

- інвестори повинні бути переконані, що закони впроваджуються в життя: найбільш досконале законодавство не має ніякої цінності, якщо не втілюється в практиці. З цього витікає, що іноземні інвестори зацікавлені також в реалізації законодавства – дієздатності судової системи та юридичних процедур

- диференційованого підходу до податкових та інших пільг для іноземних інвесторів – з урахуванням обсягів і форм інвестування, а також пріоритетів у розвитку економіки України;

- надійності, доступності та оперативності організаційного та інформаційного забезпечення залучення іноземних інвестицій.

Ефективність співробітництва з іноземними інвесторами значно залежить від вдалого вибору його форм. Проте для України важливішим є питання ефективності використання цих інвестицій. Адже, як засвідчив досвід останніх років, іноземні інвестиції скеровують, в першу чергу, на ліквідацію державної заборгованості минулих років, а не для безпосереднього інвестування в економіку країни.

Список використаних джерел:

1. Закон України “Про інвестиційну діяльність” // www.rada.gov.ua

2. Бондаренко О. І. “Оптимізація інвестиційного забезпечення інновацій”. – Банківська справа, 1999. – №4.

3. Доповіді НАН України “Фінансова стабілізація” // Економі-

ка України, 2004.

4. Лукінов І. С. “Інвестиційна політика в стабільному економічному розвитку.” – Економіка України, 1999. – №10.

5. Мазур О.Є. “Інвестиційна діяльність малого підприємництва в Україні” // Фінанси України, 2006 р.

6. Ткачук О. М. Податкове середовище як фактор інвестиційного розвитку малих підприємств // Фінанси України. – 2001. – № 2. – С. 24-28.

7. Капітальні інвестиції за джерелами фінансування за 2006 рік // www.ukrstat.gov.ua

*Данилюк Н.М.,
Національний університет "Острозька академія"*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕНТАБЕЛЬНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА: ТЕОРЕТИКО- МЕТОДОЛОГІЧНИЙ І ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТИ (на прикладі ЗАТ "ОБОЛОНЬ")

У статті визначено сутність поняття рентабельності діяльності підприємства, охарактеризовано основні ресурсні і витратні показники прибутковості та подано загальну методику їхнього розрахунку. Також проведено оцінку цих показників на прикладі ЗАТ "Оболонь" за 2004-2006 рр. і на основі цього визначено характер роботи підприємства у досліджуваному періоді.

В умовах динамічної ринкової економіки перед суб'єктами господарської діяльності різних форм власності постає можливість самостійно планувати свою діяльність, виходячи із розроблених ними виробничих і соціальних завдань, а також попиту та пропозиції на товари (роботи, послуги). У цьому контексті особливо актуальним є питання забезпечення якісного поточного планування виробництва і визначення фінансового стану підприємства, ефективності, інтенсивності його діяльності. З цією метою проводиться розрахунок різноманітних показників, зокрема, таких показників результативності, як показники прибутковості, або рентабельності.

Дослідженню сутності поняття "рентабельність" присвячені численні праці різних науковців (наприклад, Воробйова Ю.Н., Гребельного В.І., Грузінова В.П., Коробова М.Я., тощо), зокрема – багатьох вітчизняних науковців-теоретиків, серед яких чільне місце займають Бандурко О.М., Білик М.Д., Володькіна М.В., Цал-Цалко Ю.С., Кірейцев Г.Г. та інші.

Загалом, існують значні розбіжності щодо трактування сутності поняття "рентабельність", однак у найзагальнішому випадку останнє визначає прибутковість або дохідність виробництва і реалізації усієї продукції (виконаних робіт, наданих

послуг) або окремих її видів [2]. Рентабельність більш точно, ніж прибуток, характеризує кінцеві результати господарської діяльності підприємства, оскільки її величина відображає співвідношення отриманого результату з наявними чи використаними ресурсами [3]. Більш конкретно рентабельність інтерпретується як якісна вартісна оцінка рівня віддачі витрат або міри використання наявних у підприємства виробничих ресурсів (капіталу, праці тощо) у процесі виробництва основної продукції (товарів, виконання робіт, надання послуг) та її реалізації [6].

Варто зазначити, що донедавна у вітчизняній економічній літературі як показники рентабельності розглядалися народно-господарська і госпрозрахункова рентабельність. Перша використовувалася для всебічного наукового обґрунтування розвитку економіки країни в цілому, встановлення її найважливіших пропорцій. Друга враховувала увесь додатковий продукт, який створювався національною економікою. Госпрозрахункову рентабельність означали як рентабельність окремого підприємства або окремого виду продукції, яка залежала від кількості і якості продукції, рівня цін та розміру виробничих і реалізаційних витрат [1]. Із переходом до Національних стандартів бухгалтерського обліку України почали оперувати поняттям рентабельності фінансово-господарської діяльності підприємства, яка є загальноекономічним відносним показником, що слугує вимірником інтенсивності, економічної ефективності діяльності (звичайної та надзвичайної) підприємства певної галузі економіки, його прибутковості щодо певної бази [4].

Так як абсолютна сума прибутку не дає адекватної характеристики рівня ефективності господарської діяльності підприємства, останній визначається шляхом порівняння отриманого підприємством прибутку із понесеними витратами або активами (вкладеним капіталом), що і характеризує суть усіх показників рентабельності. У загальному випадку, як стверджує Цал-Цалко Ю.С., рентабельність є рівнем прибутковості, що вимірюється у відсотках:

$$R = \frac{I}{A} * 100\% \quad (1),$$

де R – рентабельність (%); П – прибуток; В – витрати (активи, ресурси, капітал).

Будь-який показник рентабельності показує, скільки грошових одиниць прибутку (чистого; створеного/без урахування

витрат на виплату податків та відсотків за кредит; прибутку за наслідками звичайної/надзвичайної діяльності) отримує підприємство при понесених ним витратах (вкладених активах, ресурсах) в його господарську діяльність у розмірі однієї грошової одиниці. Поряд із цим, для комплексної оцінки ефективності господарської діяльності використовуються два основних підходи при розрахунку показників рентабельності як співвідношення результату (прибутку/збитку) та понесених витрат [5]. Це, зокрема, підходи: ресурсний, коли економічний результат зіставляється з економічною оцінкою виробничих ресурсів; витратний, коли економічний результат порівнюється з поточними витратами, які безпосередньо пов'язані з його досягненням. Звідси усі показники рентабельності також умовно поділяються на ресурсні і витратні. Відповідно до цього і з огляду на те, що підприємницька діяльність в умовах ринкової економіки поділяється на звичайну (операційну, інвестиційну, фінансову) та надзвичайну, в аналізі фінансових показників використовуються показники відносної дохідності, які можна поділити на 2 групи, зокрема:

1. Ресурсні показники рентабельності: рентабельність фінансових інвестицій; рентабельність підприємства; рентабельність активів (внутрішніх інвестицій); рентабельність власного та купного капіталу.

2. Витратні показники рентабельності: рентабельність виробництва; рентабельність продажу.

Методика розрахунку ресурсних і витратних показників рентабельності за даними форми фінансової звітності №2 "Звіт про фінансові результати" підприємства подана у додатку А.

Дослідження практичних аспектів ефективності діяльності підприємства через призму оцінки основних показників прибутковості проводиться на прикладі ЗАТ "Оболонь", яке працює у галузі пивоваріння і займається такими видами діяльності, як виробництво пива, дистильованих алкогольних напоїв та мінеральних вод і прохолодних напоїв. Аналіз динаміки ресурсних показників рентабельності даного підприємства у 2004-2006 рр. (таблиця 1) дає змогу стверджувати, що у 2005 р. порівняно з 2004 р. спостерігається позитивний приріст усіх показників рентабельності підприємства, тоді як у 2006 рр. їх зміна негативна. Що стосується показника рентабельності фінансових інвестицій, то його динаміка у досліджуваному періоді цілком протилежна до динаміки решти показників рентабельності.

Таблиця 1.
Динаміка ресурсних показників рентабельності
ЗАТ “Оболонь” у 2004-2006 рр.

Показник	Роки			Відхилення, %	
	2004	2005	2006	2005-2004	2006-2005
Рентабельність фінансових інвестицій	5,94	-0,01	3,13	-5,95	+3,14
Рентабельність підприємства	6,40	14,65	12,37	+8,25	-2,28
Рентабельність активів	3,29	8,52	6,75	+5,23	-1,77
Рентабельність сукупного капіталу	10,16	24,05	19,29	+13,89	-4,76
Рентабельність власного капіталу	12,02	27,84	24,12	+15,82	-3,72

Як видно з таблиці 1, у 2005 р. порівняно з попереднім роком спостерігається зростання показників: рентабельності активів – на 5,2 %, рентабельності власного капіталу – на 15,8 %, сукупного капіталу – на 13,9 %. У 2006 р. порівняно з 2005 р. досліджувані рівні рентабельності знижуються, а саме: рентабельності активів – на 1,8 %, рентабельності власного капіталу – на 3,7 %, сукупного капіталу – на 4,8 %. Підвищення ефективності використання ресурсів підприємства у 2005 р. з наступним її зменшенням яскраво відображає динаміка показника рентабельності підприємства. У 2005 р. у ЗАТ “Оболонь” створюється 0,15 грн. прибутку на 1 грн. загальних вкладених підприємством активів, тоді як у попередньому році всього 1 грн. вкладених коштів генерується 0,06 грн. чистого прибутку. Натомість, у 2006 р. величина створюваного за рахунок вкладання у виробництво 1 грн. ресурсів чистого прибутку складає 0,12 грн., тобто зменшується на 0,03 грн. Це пояснюється зростанням витрат більшим темпом, ніж зростання величини чистого прибутку.

За досліджуваній період показник рентабельності власного капіталу має найбільше значення у 2005 р., коли 1 грн. інвестованих власниками капіталу коштів приносить 0,28 грн. чистого прибутку. Порівняно з цим, у 2004 р. 1 грн. інвестованих коштів приносить найменшу суму чистого прибутку (0,12 грн.), що на 0,16 грн. менше значення 2005 р. У 2006 р. показник рентабельності власного капіталу становить 24,1%.

Стрімке зменшення рівня рентабельності фінансових інвес-

тицій ЗАТ “Оболонь” спостерігається у 2005 р., коли значення показника становить $-0,01\%$, тоді як у 2004 р. він складає майже 6% . У 2006 р. рентабельність фінансових інвестицій знову зростає до $3,1\%$, що свідчить про збільшення прибутковості здійснюваних підприємством фінансових інвестицій у інші суб’єкти господарювання. Порівняння показників рентабельності власного і сукупного капіталу ЗАТ “Оболонь” у 2004-2006 рр. свідчить про переважання рівня рентабельності власного капіталу над рентабельністю сукупного, що відображено на рисунку 1:

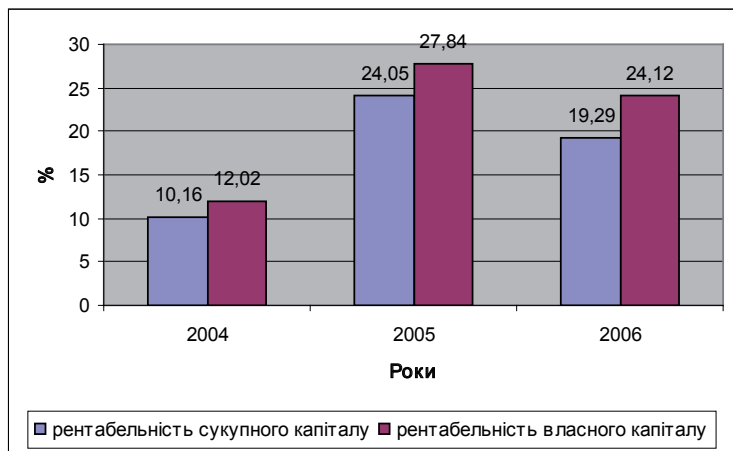

Рис. 1. Динаміка рентабельності власного і сукупного капіталу ЗАТ “Оболонь” у 2004-2006 рр.

Порівняння рівнів рентабельності зазначених показників свідчить про те, що власний капітал підприємства використовується ефективніше порівняно з прибутковістю сумарного капіталу, тобто усією сумою коштів, які підприємство вкладає у виробництво у досліджуваному періоді. Зменшення (хоча і незначне) рівнів рентабельності досліджуваних показників у 2005-2006 рр., окрім рентабельності фінансових інвестицій, оцінюється негативно, так як зменшується прибутковість використання ресурсів підприємства (особливо віддача сукупного і власного капіталу). Це призводить до того, що у 2006 р. 1 грн. вкладеного ЗАТ “Оболонь” сукупного капіталу генерує у порядку на $0,02 - 0,04$ грн. менше чистого прибутку та на $0,05$ грн. менше прибутку до оподаткування.

Динаміку основних витратних показників рентабельності ЗАТ “Оболонь” подано у таблиці 2:

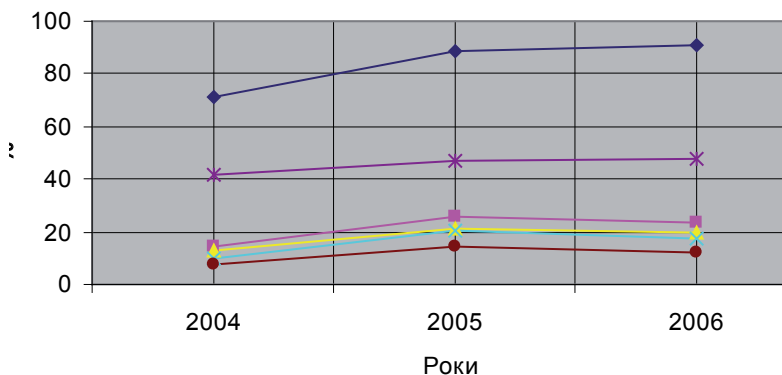
Таблиця 2.
Динаміка витратних показників рентабельності
ЗАТ “Оболонь” у 2004-2006 рр.

Показник	Роки			Відхилення, %	
	2004	2005	2006	2005-2004	2006-2005
Валова рентабельність виробничих витрат	71,01	88,47	90,54	+17,46	+2,07
Рентабельність основної діяльності	14,50	25,39	23,31	+10,39	-2,08
Рентабельність операційної діяльності	12,62	20,88	19,86	+8,26	-1,02
Рентабельність звичайної діяльності	9,88	20,69	17,69	+10,81	-3,00
Валова рентабельність виручки від реалізації продукції	41,52	46,94	47,52	+5,42	+0,58
Чиста рентабельність виручки від реалізації продукції	7,24	14,37	12,01	+7,13	-2,36

Дані таблиці 2 свідчать про зростання рівня витратних показників рентабельності у 2005 р. порівняно з 2004 р., що є результатом збільшення суми прибутку (валового, чистого, прибутку до оподаткування та операційного прибутку), який припадає на 1 грн. витрат, вкладених у його формування. Так, у 2005 р. величина валового прибутку, що припадає на 1 грн. загальних витрат підприємства, зросла на 0,17 грн., відповідно – величина прибутку від операційної діяльності, збільшилася на 0,08 грн., сума прибутку, генерованого шляхом здійснення витрат (у вигляді собівартості, адміністративних витрат та витрат на збут) у розмірі 1 грн., зросла на 0,1 грн. Показники валової та чистої рентабельності виручки від реалізації продукції для ЗАТ “Оболонь” складають у 2005 р., відповідно, 47 % та 13,6 %, тобто зростають порівняно з показниками 2004 р. на 5,4 % та на 7,3 %. Це означає, що зростає сума валового прибутку (для валової рентабельності реалізації продукції) та чистого прибутку (для чистої рентабельності реалізації продукції) у кожній гривні від продажу продукції.

Поряд із зростаючою у 2005 р. динамікою усіх витратних

показників рентабельності ЗАТ “Оболонь” подальше збільшення рівня рентабельності у 2006 р. стосується лише показників валової рентабельності виробничих витрат та валової рентабельності виручки від реалізації продукції. Зростання першої є меншим, ніж у попередньому році, однак позитивним, що свідчить про перевищення темпів росту чистого доходу від реалізації продукції над темпами росту собівартості продукції підприємства. Це, у кінцевому результаті, спричиняє збільшення суми валового прибутку на 1 грн. витрат (собівартості продукції), що складає 0,9 грн. Аналогічна позитивна зміна стосується показника валової рентабельності виручки від реалізації, яка зростає у 2006 р. на 0,6 % до рівня 47,5 %. Це є результатом зростання суми валового прибутку, яке отримує підприємство з 1 грн. від продажу продукції після сплати усіх непрямих податків та відрахувань. Так, з 1 грн. продажу продукції у 2006 р. ЗАТ “Оболонь” отримує 0,48 грн. валового прибутку, тобто на 0,006 грн. більше, ніж у попередньому році. Що стосується рівня рентабельності основної, операційної та звичайної діяльності досліджуваного підприємства, то у 2006 р., як видно з рисунка 2, дані показники зменшуються порівняно з їх значеннями у 2005 р.

- ◆ валова рентабельність витрат
- рентабельність основної діяльності
- ▲ рентабельність операційної діяльності
- × рентабельність звичайної діяльності
- валова рентабельність продажу

Рис. 2. Абсолютна зміна витратних показників рентабельності ЗАТ “Оболонь” у 2004-2006 рр.

Це зменшення складає 2,1 % стосовно показника рентабельності основної діяльності, 1 % – щодо показника рентабельності операційної діяльності та 3 % – відносно рентабельності звичайної діяльності підприємства. Тому можна стверджувати, що сума операційного прибутку та прибутку до оподаткування, який припадає на 1 грн. витрат підприємства (включно з операційними) у 2006 р. зменшується, відповідно, на 0,01 грн. до рівня 0,08 грн., та на 0,03 грн. до значення 0,1 грн. прибутку. Зазначені зміни є незначними, однак оцінюються як негативні, оскільки свідчать про зменшення операційного прибутку та прибутку до оподаткування у зв'язку із понесеними витратами на виробництво продукції.

Цікавим для дослідження ефективності діяльності ЗАТ “Оболонь” у 2004-2006 рр. є порівняння рівнів валової і чистої рентабельності продажу продукції. Як видно із рисунка 3, у досліджуваному періоді рівень валової рентабельності реалізації продукції підприємства значно перевищує рівень його чистої рентабельності продажу, що зумовлено необхідністю врахування при обчисленні величини чистого прибутку доходів та витрат підприємства від різних видів діяльності, тоді як валовий прибуток є просто різницею між чистим доходом від реалізації продукції та її собівартістю.

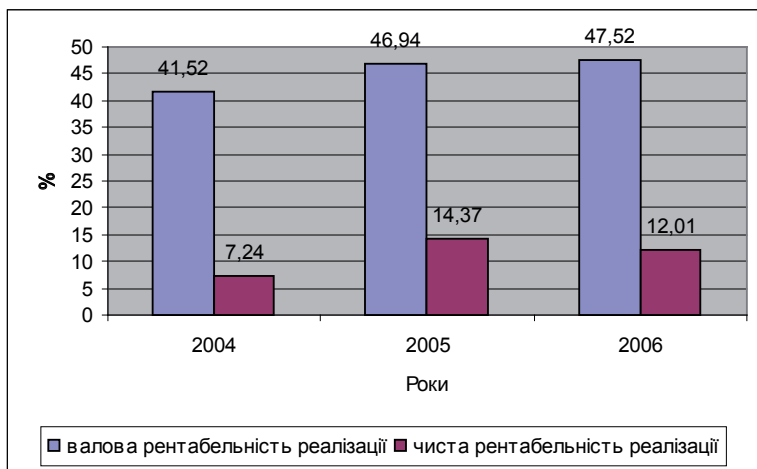

Рис. 3. Порівняння динаміки валової та чистої рентабельності продажу ЗАТ “Оболонь” за 2004-2006 рр.

Враховуючи результати у розрізі різних видів діяльності підприємства та суми податку на прибуток від звичайної та надзвичайної діяльності, можна стверджувати, що розмір чистого прибутку ЗАТ “Оболонь” у 2006 р. на 1 грн. продажу зменшився, тоді як його валовий прибуток навпаки зріс. Що стосується динаміки даних показників у 2006 р., то варто зазначити, що темп зміни чистого доходу перевищує темп зміни собівартості продукції (це зумовлює позитивний абсолютний приріст показника валової рентабельності). Натомість, для зменшення чистої рентабельності реалізації суттєвий вплив має відносне перевищення темпу зміни (негативної) величини чистого прибутку (на 198,5%) порівняно із темпом зміни (негативної) суми чистого доходу від реалізації продукції (всього на 12%), а також факт того, що підприємство у 2006 р. понесло більші фінансові витрати (збільшення відбулося на 9160 тис.грн.), втрат від участі в капіталі. Тому спостерігається зменшення неопераційних доходів підприємства у 2006 р. на 11531 тис.грн. з одночасним збільшенням неопераційних витрат на 27148 тис.грн., що і зумовило подальше зменшення прибутку від звичайної діяльності та чистого прибутку підприємства.

Таким чином, дослідження ресурсних і витратних показників рентабельності діяльності ЗАТ “Оболонь” у 2004-2006 рр. дає змогу стверджувати про прибутковий характер роботи підприємства у досліджуваному періоді. Водночас, сума прибутку на 1 грн. авансованого капіталу (коштів підприємства) та на 1 грн. понесених витрат (обсягів продажу), яка у 2005 р. зростає порівняно з 2004 р., починає зменшуватися у 2006 р. Це, з одного боку, є наслідком значного зростання з кожним роком постійних, фінансових витрат підприємства і поруч з цим – невисокими темпами росту доходів від різних видів діяльності. З іншого боку, зниження ефективності використання коштів спричинене низьким темпом росту сукупного капіталу як джерела використання коштів для забезпечення роботи підприємства. Лише валова рентабельність виробничих витрат та валова рентабельність реалізації продукції мають позитивний зростаючий приріст, чому послугувало перевищення темпу росту чистого доходу від реалізації над темпом росту собівартості продукції.

Список використаних джерел:

1. Економіка підприємства: Учебник для вузов / Под ред. проф.

В.П.Грузинова. – М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1999. – 535 с.

2. Бандурко О.М., Коробов М.Я., Орлов П.І., Петрова К.Я. Фінансова діяльність підприємства: Підручник. – К.: Либідь, 1998. – 312 с.

3. Білик М.Д., Павловський О.В., Притуляк Н.М., Невмежицька Н.Ю. Фінансовий аналіз: Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2005. – 592 с.

4. Володькіна М.В. Економіка промислового підприємства. Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 196 с.

5. Економіка підприємства: Підручник/ За загальною редакцією Й.М. Петровича. – Львів: “Новий Світ-2000”, 2004. – 680 с.

6. Цал-Цалко Ю.С. Фінансова звітність суб'єктів господарювання. – К.: Либідь, 2005. – 311 с.

ДОДАТОК А

Методика розрахунку ресурсних і витратних показників рентабельності за даними фінансової звітності

Найменування показника	Методика розрахунку	Механізм розрахунку	Оцінка показника	
			за нормативним значенням	за динамікою
Ресурсні показники рентабельності				
Рентабельність фінансових інвестицій	$\text{Ф.№2 (р. 110 - р. 150) / Ф.№1 (р. 040 + р.045) * 0,5 * 100}$	(дохід від участі в капіталі – витрати від участі в капіталі) / (довгострокові лі) / (довгострокові фінінвестиції, які облік за методом участі в капіталі + інші довгострокові фінінвестиції) * 0,5 * 100	за планом	збільшення
Рентабельність підприємства	$\text{Ф.№2 (р.220 або р.225) / (р.040 + р.070 + р.080 + р.090) * 100}$	чистий прибуток (збиток) / (собівартість реалізації + адміністративні витрати на збут + інші операційні витрати) * 100	за планом	збільшення
Рентабельність активів	$\text{Ф.№2 (р. 220 або р. 225) / Ф.№1 (р. 280) * 0,5 * 100}$	чистий прибуток (збиток) / (середньорічна вартість активів) * 100	за планом	збільшення

Рентабельність сукупного капіталу	Ф. №2 (р. 170) / Ф. №1 (р. 640) *100	фінансовий результат до оподаткування / власний капітал *100	за планом	збільшення
Рентабельність власного капіталу	Ф. №2 (р. 225) / Ф. №1 (р. 380) *100	чистий прибуток (збиток) / власний капітал *100	за планом	збільшення
Витратні показники рентабельності				
Валова рентабельність виробничих витрат	Ф. №2 (р. 050 або р. 055) / (р. 040 + р. 070 + р. 080 + р. 090) *100	валовий прибуток (збиток) / собівартість продукції *100	за планом	збільшення
Рентабельність основної діяльності	Ф. №2 (р. 100 або р. 105) / (р. 040 + р. 070 + р. 080 + р. 090) *100	прибуток (збиток) від операційної діяльності / собівартість продукції + адмінвитрати + витрати на збут *100	за планом	збільшення
Рентабельність операційної діяльності	Ф. №2 (р. 100 або р. 105) / (р. 040 + р. 070 + р. 080 + р. 090) *100	прибуток (збиток) від операційної діяльності / (собівартість продукції + адмінвитрати + витрати на збут + інші операційні витрати) *100	за планом	збільшення
Рентабельність іншої операційної діяльності	Ф. №2 (р. 060 – р. 090) / (р. 090) *100	(інші операційні доходи – інші операційні витрати) / інші операційні витрати *100	за планом	збільшення
Рентабельність звичайної діяльності	Ф. №2 (р. 170 або р. 175) / (р. 040 + р. 070 + р. 080 + р. 090) *100	прибуток (збиток) від звичайної діяльності до оподаткування / (собівартість продукції + адмінвитрати + витрати на збут + інші операційні витрати) *100	за планом	збільшення
Валова рентабельність виручки від реалізації продукції	Ф. №2 (р. 050 або р. 055) / (р. 035) *100	валовий прибуток (збиток) / (чистий дохід від реалізації продукції) *100	за планом	збільшення
Чиста рентабельність виручки від реалізації продукції	Ф. №2 (р. 220 або р. 225) / (р. 035) *100	чистий прибуток (збиток) / чистий дохід від реалізації продукції *100	за планом	збільшення

Кобринь С.,

Національний університет "Острозька академія"

РЕКЛАМА ЯК НЕЦІНОВИЙ МЕТОД КОНКУРЕНТНОЇ БОРОТЬБИ

Розглядається реклама як метод нецінової конкуренції на ринку кондитерських виробів України. Досліджується роль реклами як інструменту впливу на споживчий попит. Аналізується ефективність рекламної кампанії у створенні позитивного іміджу бренду на прикладі корпорації "Рошен".

Реклама як неціновий метод конкурентної боротьби є однією з характеристик конкурентного ринку. У сучасних умовах відомі виробники використовують рекламу для полегшення просування товарів на ринку. Вона відіграє ключову роль у системі брендингу.

Рекламна діяльність фірм є одним із методів досягнення комерційного успіху. Актуальним є дослідження впливу реклами на формування попиту на товари та збільшення обсягів збуту продукції. Важливим питанням є визначення взаємозв'язку між брендом і рекламою, а саме ролі реклами у створенні, функціонуванні бренду. Дослідженню різних аспектів даної тематики присвячені роботи В.Л.Музиканта, Б.А.Обрителька, У.Р.Лейна, Дж.Т.Рассела.

Метою статті є дослідження впливу реклами на зростання обсягів збуту продукції та формування споживчого попиту, умов конкурентної боротьби; визначення ролі реклами у формуванні образу бренду (на прикладі ринку кондитерських виробів).

Досягнення поставленої мети потребує вирішення наступних завдань:

1) розкрити сутність реклами та розглянути особливості використання реклами як нецінового методу конкурентної боротьби;

2) обґрунтувати роль реклами у формуванні й функціонуванні брендів;

3) провести аналіз стану ринку кондитерських виробів України за 2004-2007 роки, дослідити ефективність рекламної кампанії відомих брендів кондитерських виробів;

4) визначити економічні результати проведення рекламної кампанії відомих брендів даного ринку;

5) визначити перспективні методи рекламної діяльності.

Реклама – це друковане, рукописне, усне або графічне повідомлення про особу, товари, послуги або суспільний рух, відкрито опубліковане рекламодавцем й оплачене з метою збільшення обсягів збуту, розширення клієнтури, одержання голосів або суспільної підтримки [9, с.21]. Відповідно до Закону України “Про рекламу”(ст.1), рекламою є інформація про особу чи товар, розповсюджена в будь-якій формі та в будь-який спосіб і призначена сформуванню або підтримати обізнаність споживачів реклами та їх інтерес щодо таких особи чи товару [1].

Рекламна інформація насамперед необхідна споживачеві. Він – головна рушійна сила процесу продажу. Реклама надає покупцеві інформацію про товар певної марки, його характеристики, якими він відрізняється від подібних товарів. Покупець може знайти інформацію про відомі бренди та фірми, а також асортимент їхніх товарів та новинок. Завданням реклами й рекламної діяльності є висвітлення певного об’єкту з найкращої сторони у ненав’язливій для споживача формі.

Реклама, здійснена на високому художньому рівні покликана створити позитивний імідж фірмі-виробнику чи посереднику, підвищити чистий прибуток і рентабельність, збільшити кількість покупців та обсяги продажу. Завдяки рекламі можна стабілізувати обсяги продажу при зменшенні попиту й спаді ділової активності. Визначальний вплив реклами полягає в тому, що вона бере безпосередню участь у створенні фірмового стилю як основного інструменту формування бренду.

Кондитерський ринок України є одним із найбільш висококонкурентних ринків. Його учасники намагаються сприяти просуванню своєї продукції (шляхом використання різних видів реклами). У 2006 р. обсяг випуску кондитерської продукції дорівнював 3% ВВП країни. Частка України на світовому ринку кондитерських виробів сягає 1%. Темпи приросту обсягу виробництва кондитерських виробів у 2005 р. становив 7,53% порівняно з попереднім роком, а у 2006 р. – рівня 8% [11].

Близько 70% кондитерського ринку України і три чверті

експорту галузі кондитерських виробів контролюють дев'ять найбільших компаній – “Рошен”, “АВК”, “Конті”, “Полтава-кондитер”, “Житомирські ласощі”, “Світоч”, “Світ ласощів”, “Бісквіт-Шоколад”, “Крафт Фудз Україна”.

Вітчизняний ринок кондитерської продукції умовно поділяється на три основні сегменти: цукристі вироби, борошністі вироби й шоколадні. Асортимент кожної з цих компаній останніми роками кардинально змінився. Проте лідером у виробництві шоколадних, цукристих, борошняних виробів залишається “Рошен”. За даними агенції Pro-Consulting сектор шоколадних виробів України є найбільшим за обсягом сегментом у структурі вітчизняного ринку кондитерських виробів. Ринкова частка компаній “Рошен” та “АВК” досягає 21%, “Конті” – 9%, а частка компаній “Крафт Фудз Україна” та “Житомирські ласощі” становить 7% і 6% відповідно (див. рис. 1.1). Рентабельність виробництва шоколаду експерти оцінюють у 2,5 рази вище (25%), ніж виробництва карамелі [15].

У 2005 р. кондитери витратили на рекламу близько 500 млн. грн., майже вдвічі більше, ніж 2006 р. З них переважну частину – на шоколадні вироби. Річний рекламний бюджет п'ятірки найбільших компаній коливається в межах 25-50 млн.грн. [15].

Рис 1. Поділ ринку шоколадних виробів України між їх виробниками у 2006 р., %

Зростаюча конкуренція на ринку кондитерських виробів змусила виробників значно збільшити свої рекламні бюджети. Створення іміджу бренду великою мірою залежить від рекламної компанії виробника кондитерських виробів. За різними оцінками, кожен великий гравець кондитерського ринку витратить до кінця 2008 р. на своє просування 75-100 млн.грн. Якщо раніше кондитери впливали на думку споживачів переважно за допомогою рекламних засобів, то у 2006 році виробники почали наповнювати полиці супермаркетів новою продукцією.

Компанія “Рошен” не звикла економити на рекламі і завдяки цьому досягла значного успіху в просуванні своєї продукції під відомим брендом. Лише за останні три роки спостерігався значний приріст у виробництві кондитерської продукції: у 2005 р. цей показник становив 8,42% порівняно з 2004 р., а у 2006 році зріс до 41,55% (табл. 1). Згідно з даними щодо річного обігу від продажу кондитерських виробів фінансове становище корпорації “Рошен” поліпшується з кожним роком. Якщо у 2005 р. абсолютний приріст був 425 млн.грн., то вже у наступному році він помітно збільшився і сягнув 696 млн.грн [10].

*Таблиця 1.
Показники фінансової діяльності корпорації “Рошен”
за 2004-2007 рр.*

Показники “Рошен”	Роки			Абсолютний приріст		Темп приросту, %	
	2004	2005	2006	2005-2004	2006-2005	2005-2004	2006-2005
Обсяг виробництва кондитерських виробів, тис.тон	202	219	310	17	91	8,42	41,55
Обсяг продажу кондитерських виробів, млн. грн.	1531	1956	2652	425	696	27,76	35,58

Компанія “Рошен” вкладала значні кошти у розширення асортименту продукції. Перевагою корпорації є випуск м'яких шоколадних трюфелів, які користуються великою популярністю

та попитом серед споживачів. Випуск даної продукції вимагав від фірми залучення додаткових коштів, проти зусилля були виправдані. Передові технології та досвід на українському ринку безсумнівно забезпечують фірмі лідируючу позицію і приносять величезні прибутки. Завдяки успішній рекламній кампанії та PR-акціям образ торгової марки “Рошен” має достатньо високий професійний статус та вважається найпрестижнішим брендом в Україні.

Економічна роль реклами проявляється у тому, що вона є дієвим інструментом підвищення попиту. Великі фірми, як правило, намагаються підтримувати імідж своїх компаній. Для цього вони розширюють асортимент продукції, підвищують їх якість й удосконалюють дизайн та пропонують товари-замінники. Провідна роль реклами у конкурентній боротьбі виявляється в тому, що вона обумовлює нарощування виробничих потужностей й, отже, сприяє збільшенню попиту на товари. Вплив реклами на попит, ціну, і витрати від виробництва продукції у довгостроковому періоді показано на рис. 2 [4].

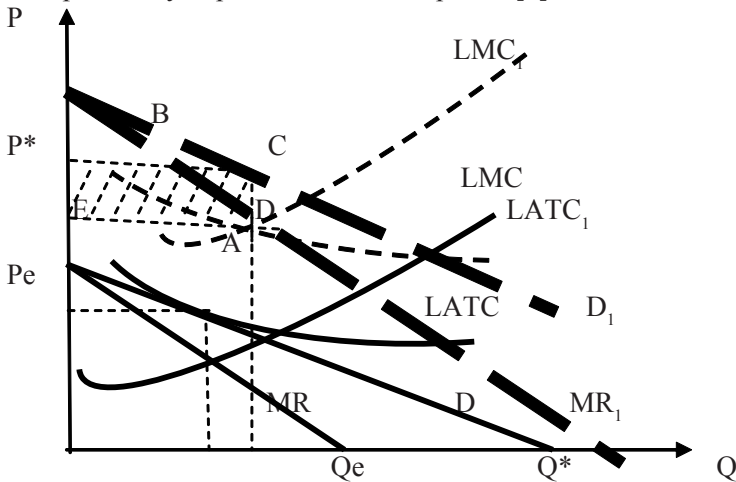

Рис 2. Вплив реклами на попит фірми у довгостроковому періоді в умовах монополістичної конкуренції

За умови використання реклами фірма суттєво збільшить попит. Крива попиту переміститься з положення D у D_1 . Рекламні витрати будуть повністю покриватися прибутком, який буде

отриманий у перспективі за рахунок реалізації кожної додаткової одиниці продукції. Точка С буде новим станом рівноваги за обсягу продукції Q^* та рівноважної ціни P^* . Така ситуація більш типова для монопольного ринку, де монополіст шляхом використання реклами буде орієнтуватися на отримання економічного прибутку у довгостроковому періоді (площа трикутника BCED). У даному випадку фірма, яка працює на ринку монополістичної конкуренції буде використовувати рекламу доти, доки попит на продукцію зростатиме та фірма може збільшувати масштаби виробництва для забезпечення високої виробничої ефективності.

Критики реклами стверджують, що вона дозволяє кожній фірмі одержувати більший ступінь монопольної влади на ринку, оскільки переконує споживача, що в світі товарів мало гідних заміників даного товару.

На ринку кондитерських виробів України існують високі стандарти щодо входження нових фірм на ринок та значна можливість їхнього витіснення. Тому для визначення типу вітчизняного ринку кондитерських виробів скористаємося індексом ринкової концентрації Гіршмана-Герфіндаля, який показує рівень монополізації ринку. При розрахуванні враховуємо частки на ринку таких фірм, як: кондитерська корпорація “Рошен” (22,5%), “АВК” (12,4%), “Київ-Конті” (11,7%), Харківська бісквітна фабрика та “Харків’янка” (5,7%), “Полтава-кондитер” (5,0%), “Житомирські ласощі” (4,3%), “Світоч” (3,1%) та “Світ ласощів” (2,8%).

$$H_n(8) = 22,5^2 + 12,4^2 + 11,7^2 + 5,7^2 + 5,0^2 + 4,3^2 + 3,1^2 + 2,8^2 = 890,3$$

Ринок кондитерських виробів України не можна вважати монополізованим так як індекс ринкової концентрації Гіршмана-Герфіндаля не досягає рівня монополізованого (1600 і більше). Галузевий випуск продукції постачає не одна фірма-монополіст, а декілька. Вони спеціалізуються на випуску не однорідної, а відносно подібної, диференційованої продукції. Водночас вона на ринку кондитерських виробів України один виробник кондитерської продукції не може встановлювати й впливати на ціни іншого учасника ринку. Проте відсутність монополій зовсім не означає, що всі учасники на ринку кондитерських виробів знаходяться в рівних умовах. Рекламна діяльність брендів створює бар’єри для виходу нових фірм на ринок вітчизняної продукції.

Одним із перспективних і таких, що швидко розвивається, є рекламний ринок в Інтернеті. Ефективність Інтернету можна прирівняти до інших рекламних засобів (мовних, преси, пошти та зовнішньої реклами). Проте потенціал Інтернету значно більший завдяки безпосередності, гнучкості, інтерактивності цього засобу, а також його здатності вийти на цільову аудиторію дійсно в глобальному масштабі.

Таким чином, рекламна діяльність компаній напряму пов'язана з досягненням та закріпленням за торговою маркою стійких позицій на ринку вітчизняної й зарубіжної продукції. Ефективність реклами повинна вимірюватися досягнутими результатами виробничої діяльності, тому що реклама забезпечує стабільно високий рівень продажу товарів і послуг. Крім того, реклама дає змогу адекватно реагувати на зміну ринкової ситуації, вживати необхідних заходів активної протидії конкурентам, оновлювати товарний асортимент залежно від потреб споживачів.

Список використаних джерел:

1. Закон України “Про рекламу” // www.kmu.gov.ua.
2. Базилінська О.Я., Мініна О.В. Мікроекономіка: навч. посіб. – К.: “Навчальна література”, 2005. – 352 с.
3. Владимирська А., Владимирський П. Реклама: Навчальний посібник. – К.: Кондор, 2006. – 334 с.
4. Войчак А.В. Маркетинговий менеджмент. – К.: Знання, 1998. – 215 с.
5. Денисон Д., Тоби Л. Учебник по рекламе. – СПб: Питер, 2000. – 354 с.
6. Косік А.Ф., Гронтовська Г.Е. Мікроекономіка. – К: Знання, 2003. – 242 с.
7. Лейн У.Р., Рассел Дж.Т. Реклама. – СПб: Питер, 2004. – 537 с.
8. Лук'янець Т.І. Рекламний менеджмент. – К.: КНЕУ, 1999. – 175 с.
9. Музыкант В.Л. Теория и практика современной рекламы. – М.: Евразийский регион, 1998. – 121 с.

Кузнєцова К.В., Бурдяк О.В.,

Чернівецький торговельно-економічний інститут КНТЕУ

КОНКУРЕНЦІЯ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ЇЇ МІСЦЕ В УКРАЇНІ

У статті проаналізовано стан та загальні тенденції розвитку конкурентного середовища в Україні.

Конкуренція виступає основною умовою, за якої працюють ринкові механізми, що формують багатство, розмаїття асортименту і високу якість товарів та послуг. Як одна з головних складових ринкової економіки, конкуренція передбачає завоювання ринку, перемогу над конкурентами у боротьбі за споживача, забезпечення отримання сталого прибутку. Тому існують такі проблеми як: підвищення конкурентоспроможності національних підприємств, посилення регулюючого впливу держави на конкуренцію, а також збільшення експорту конкурентоспроможної продукції.

На сучасному етапі розвиток конкуренції в Україні привертає увагу багатьох фахівців, зокрема таких як Гончарук Т.І., Костусев О., Кульпінов В., Марцин В.С. та інших, про що свідчить значна кількість наукових публікацій, присвячених цій темі. У процесі дослідження даної теми були опрацьовані сучасні періодичні джерела, які дали можливість визначити проблематику та сформулювати мету цієї статті.

Метою статті є характеристика суті поняття “конкуренція”, аналіз її характерних рис та особливостей, дослідження розвитку конкурентного середовища в Україні.

Поняття конкуренції в економічній літературі з'явилося дуже давно. Класиками вивчення конкуренції є А. Сміт (теорія досконалої конкуренції), Д. Рікардо (принцип порівняльних конкурентних переваг) та К. Маркс (механізм конкуренції). Значну увагу вивченню конкуренції також приділяли К. Макконнелл, Дж. Міллє, Ф. Найт тощо.

Необхідною умовою розвитку конкуренції є підвищення конкурентоспроможності підприємств. Вирішенню цієї про-

блеми повинно сприяти посилення регулюючого впливу держави на формування економічних та організаційних передумов, введення у дію функціональних механізмів конкуренції. Також використання коштів, одержаних від приватизації, розширення експорту конкурентоспроможної продукції, перехід до активної експортноорієнтованої стратегії економічного розвитку. Державна та регіональна політика повинна сприяти досягненню та забезпеченню підприємствами технологічного лідерства, створення на різних управлінських рівнях ефективних систем управління якістю. Ці проблеми повинні вирішуватися на загальнонаціональному рівні, для чого доцільно створити національну програму забезпечення якості та конкурентоспроможності продукції. Ця програма повинна охоплювати організаційно-економічні, інформаційно-методичні та правові заходи у даній галузі та заходи подальшого розвитку сертифікації у країні. Перш за все це відноситься до регулювання ринків, що перебувають у стані природної монополії та окремих монополізованих ринків, продукція яких має життєво важливе значення для населення, і тих, де конкурентне середовище ще не є розвинутим [5, с.5].

Існує така закономірність, що конкуренція є найважливішою умовою динамічного економічного розвитку. Так, за 2003-2005 роки економіка України демонструє високі темпи зростання, підвищення ефективності суспільного виробництва. Одним із факторів, що обумовлюють ці позитивні зрушення, є те, що внаслідок реформ в Україні формується конкурентне середовище.

У галузях, де існує повноцінне конкурентне середовище, таких як харчова, деревообробна, легка промисловість, темпи зростання у 1,2-2 рази вище, ніж по промисловості у цілому. Цікаво порівняти зростання виробництва на ринках одних і тих же галузей, частина з яких монополізована, а частина – конкурентна. Наприклад, на конкурентних ринках пасажирських автоперевезень за 2000-2003 роки темпи зростання пасажирообороту виявилися майже в шість разів більшими, ніж на монополізованій залізниці. На монополізованих ринках зв'язку загального користування об'єм послуг практично не змінився, а у конкурентних секторах – виріс відповідно у 1,3-1,6 разів [3, с.12]. В окремих випадках високі темпи зростання виробництва спостерігаються і там, де діє невелика кількість крупних фірм, що конкурують між собою. Але це означає, що конкурен-

ція – явище складніше і глибше, ніж просто наявність великої кількості підприємців на ринку. При її оцінці слід враховувати і можливість доступу на ринок нових учасників, і вплив потенційної конкуренції, зокрема міжнародної. Обставиною, що у значній мірі забезпечила становлення і розвиток в Україні конкурентних відносин, стало ухвалення законодавства про конкуренцію і створення Антимонопольного комітету України.

Сьогодні в Україні принцип державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності закріплений на рівні Конституції [3, с.13]. Програмою конкретних заходів з розвитку конкуренції на різних етапах стали Державна програма демонополізації економіки (1993 р.), Укази Президента України “Про основні напрямки конкурентної політики на 1999-2000 роки і заходи по їх реалізації” (1999 р.) і “Про основні напрямки конкурентної політики на 2002-2004 роки” (2001 р.). В умовах перехідної економіки Антимонопольний комітет України виконує функції, властиві колегам у країнах з розвинутою ринковою економікою. Комітет грає активну роль у самому становленні конкурентних відносин [4, с. 28].

Особливу увагу Комітет звертає на сферу природних монополій. Погоджувати інтереси цих монополій, їх споживачів і всього суспільства покликане державне регулювання. Правові основи сучасної системи такого регулювання закладені Законом України “Про природні монополії”, прийнятим ще у 2000 році. Проте, на практиці ця система повною мірою не створена. Існуючі регулюючі органи нерідко самі узаконюють завищені доходи монополістів. Численними є порушення законодавства про захист економічної конкуренції з боку суб’єктів господарювання. Запобігання, виявлення та припинення цих порушень ускладнюється недосконалістю правового регулювання окремих відносин у сфері конкуренції [2, с. 52].

Під час виявлення причин кризових явищ на продовольчих ринках виявилось, що останніми роками зріс рівень концентрації на окремих регіональних ринках продовольчих товарів. Діюча система контролю за економічною концентрацією не була в змозі запобігти цьому, оскільки вартісні показники учасників концентрації у багатьох випадках не досягали рівня, з якого потрібен дозвіл Антимонопольного комітету. Проект Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України” розроблений Комітетом, передбачає необхідність отримання

відповідного дозволу в усіх випадках, коли частка будь-якого учасника на цьому або суміжному ринку перевищує 35 %.

В економіці України широкого поширення набув особливий тип монополізму, не характерний для розвинутої ринкової економіки. Він виявляється у штучному створенні нерівних умов конкуренції для різних її учасників. Нерівність умов конкуренції пов'язана з неоднаковим режимом оподаткування, субсидіями і привілеями з боку держави чи місцевої влади, пільговим доступом до земельних ділянок, інфраструктури та ін. У результаті неефективні підприємства часто процвітають, а їх більш продуктивні конкуренти зазнають труднощів [2, с. 52].

Нерівність умов підприємницької діяльності у ряді галузей пов'язана з наданням державної допомоги. Відсутність належного контролю за її наданням та використанням призводить до того, що державні ресурси часто використовуються неефективно. А певні підприємства одержують невиправдані переваги над конкурентами. Нині Уряд України веде боротьбу з неправомірними пільгами. Однак, розвиток економіки вимагає, крім виправлення поточної ситуації, створення прозорих та ефективних правил підтримки підприємців у майбутньому.

Ключовим чинником забезпечення конкуренції на вітчизняному ринку має бути конкуренція імпорту. Імпорт у значній мірі витіснив виробу вітчизняного виробництва і тому зараз гостро постає питання нерівності умов конкуренції між вітчизняними та іноземними виробниками, тому що іноземні держави підтримують свого виробника дотаціями, пільгами. Непродуманий вступ регіональних фірм у таку конкуренцію може привести до концентрації ринкового впливу іноземних інвесторів чи торговельно-посередницьких фірм. Разом з тим, ефективність та конкурентоспроможність національних виробників буде падати, що сприятиме нерівномірному розподілу ресурсів на користь секторів економіки, де відсутня конкуренція. За таких умов найбільш раціональним є проведення експортно-імпоротної політики, яка повинна концентруватись на таких основних напрямках:

- контроль за дотриманням ефективної конкуренції при ліцензуванні експорту та імпорту органами виконавчої влади;
- забезпечення недискримінаційного підходу при державному регулюванні процесів іноземного інвестування, дотримання умов конкуренції при державній підтримці експорту;

– попередження монополістичної діяльності іноземних компаній на українських ринках;

– сприяння покращенню доступу вітчизняних товарів та послуг на зарубіжні ринки шляхом зниження адміністративних бар'єрів, безпосередня участь антимонопольного комітету у процесах зміни ставок митних тарифів, яка є на сучасному етапі головним інструментом зовнішньоекономічного регулювання.

Однак, ефективнішому функціонуванню ринку сприяє не всяка конкуренція, а деякі її форми навіть чинять руйнівний вплив на економіку. Перш за все, мова йде про недобросовісну конкуренцію, дія якої заборонена чинним законодавством України. Це стосується неправомірного використання фірмового найменування, товарного знаку, копіювання товару іншого підприємця, самовільне використання його імені, умисного поширення неправдивих або неточних відомостей, що можуть завдати шкоди діловій репутації іншого підприємця. Тому суворий контроль за дотриманням заборони на недобросовісну конкуренцію не тільки оберігає економіку від її негативно-го впливу, але одночасно сприяє зосередженню уваги на використанні тих форм конкуренції, які впливають на розвиток виробництва, задоволення суспільних потреб та захист добросовісної конкуренції.

Будь-яка держава є учасником формування нового міжнародного конкурентного середовища, а, отже, відчуває на собі вплив процесу інтернаціоналізації конкуренції. Так, в Україні формування конкурентного підприємницького сектору відбувається в умовах економічної нестабільності, нерозвиненості інфраструктури, тиску зі сторони сильніших конкурентів, у тому числі іноземних. Тому, для покращення конкурентного середовища в економіці необхідно удосконалити законодавство та розробити низку нормативних актів для переходу економіки у режим ефективного функціонування. Потрібно вносити корективи у процеси здійснення реформування економіки, а також розробити стратегію формування конкурентного середовища в економіці України, яка має врахувати сучасні тенденції розвитку конкуренції.

Список використаних джерел:

1. Гончарук Т.І. Конкуренція: сучасна економічна характеристика

тика та особливості // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – №2(32). – С. 130-135.

2. Костусев О. Стан конкурентного середовища в Україні та основні напрями вдосконалення правових механізмів захисту конкуренції // Економіст. – 2005р. – №5. – С. 52-53.

3. Костусев А. Конкуренция, монополизм и развитие: опыт Украины // Конкуренция и рынок. – 2003. – №19. – С. 12-14.

4. Кульпінов В. Конкурентні війни // Контракти. – 2004. – №30. – С. 28-29.

5. Марцин В.С. Конкуренція як засіб антимонопольного регулювання товарних ринків та місце в ньому держави // Економіка, фінанси, право. – 2007. – № 10. – С. 3-8.

Мельничук І.,
Національний університет “Острозька академія”

ФОРМУВАННЯ ОПЕРАЦІЙНОГО ПРИБУТКУ ПІДПРИЄМСТВА

У статті нами було визначено механізм формування прибутку від операційної діяльності. Проаналізовано фінансові результати на прикладі ВАТ “Славутський солодовий завод” і здійснено оцінку операційного прибутку підприємства. Проаналізовано показники, котрі характеризують його стан – рентабельність операційної діяльності і рентабельність продажу. Виділено напрямки вдосконалення ефективності формування прибутку на підприємстві.

Прибуток як кінцевий фінансовий результат господарювання на рівні суб'єктів підприємницької діяльності є елементом взаємовідносин усіх учасників виробничого процесу і синтезує в собі всі найважливіші сторони роботи підприємства. Отже, управління прибутком – одне з пріоритетних завдань політики підприємства, важлива умова його фінансової стабільності [5, с.126]. Мета даної статті полягає у розробці пропозицій щодо шляхів підвищення прибутковості підприємства через розкриття теоретичних і практичних аспектів операційного прибутку та його оцінку.

Операційний прибуток формується за рахунок операційної діяльності підприємства, яка в свою чергу складається з основної і іншої діяльності. Прибуток від операційної діяльності визначається як алгебраїчна сума валового прибутку, іншого операційного доходу, адміністративних витрат, витрат на збут та інших операційних витрат.[12].

Схематично механізм формування прибутку від операційної діяльності можна відобразити на рисунку 1.

Механізм формування прибутку від операційної діяльності складається з двох етапів: 1 етап – формування валового прибутку, як різниці чистого доходу та собівартості продукції; 2 етап – це корегування валового прибутку в сторону збільшення на величи-

ну інших операційних доходів, в сторону зменшення на адміністративні витрати, витрати на збут і інші операційні витрати.

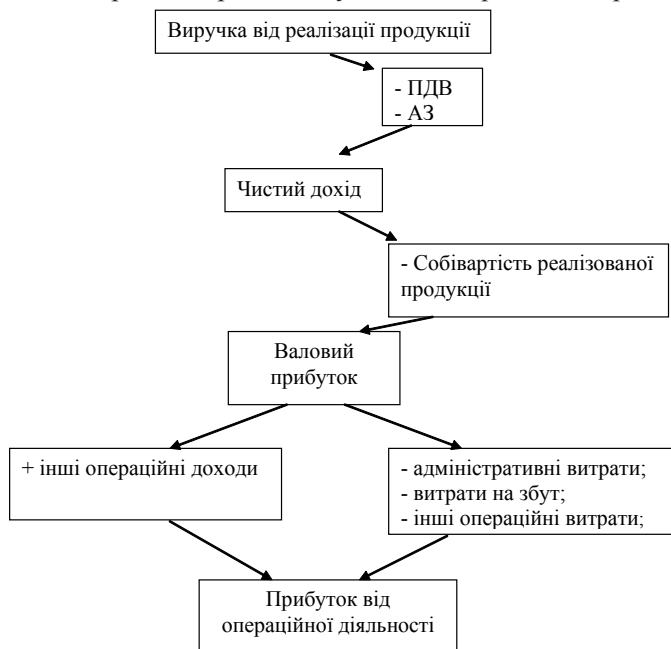

Рис.1. Механізм формування операційного прибутку згідно національних стандартів бухгалтерського обліку

Формування операційного прибутку ми будемо оцінювати на прикладі діяльності ВАТ “Славутський солодовий завод”.

Прослідкувати тенденцію фінансових результатів ВАТ “Славутський солодовий завод” можна на рис. 2

Отож, проаналізувавши фінансові результати Славутського солодового заводу за 2004-2006 роки, можна помітити зростання доходу від реалізації продукції у 2006 році на 6886,9 тис.грн. (5%), проте порівняно з 2004 роком він зменшився на 9908,5 тис.грн., або ж на 6,4%. Чистий дохід від реалізації продукції має аналогічну тенденцію і у 2006 році становить 120226,3 тис. грн. За звітний рік чистий дохід 8289,2 тис.грн., або ж на 7,4 %. Проте якщо порівнювати із 2004 роком, то чистий дохід становить лише 95,98% Чистого доходу за 2004 рік. Валовий прибуток ж навпаки – найбільшого свого значення досягнув в 2005

році, а у 2006 році він зменшився на 1649,6 тис.грн., або на 5 % порівняно з 2005 роком і становив 30034,5 тис.грн.. Інші операційні доходи значно зростають— вже у 2006 році вони зросли в 3,12 раза, або на 50669,5 тис.грн., що оцінюється досить позитивно. Фінансовий результат від операційної діяльності має тенденцію до зменшення, оскільки в 2006 році порівняні з 2005 роком в абсолютному значенні зменшився на 3477 тис.грн, або ж на 17 %, хоча у 2005 році можна спостерігати збільшення на 38 %. Інші фінансові доходи зростають. Загальна їх зміна за 2004-2006 роки становить 182,1 тис.грн, або на 140,8 %, хоча у 2005 році вони взагалі відсутні. Можна також зауважити, що високими темпами зростають інші доходи підприємства в порівнянні з 2004 роком вони зросли в 14,85 рази і сягнули 11346,3 тис.грн., тоді як у 2004 році вони становили лише 763,9 тис. грн. Прибуток від звичайної діяльності до оподаткування значно зменшується – у 2006 році він зменшився на 78 % в порівнянні з 2005 роком. Це досить добре можна спостерігати на рис.1., а от вже після оподаткування прибуток від звичайної діяльності зменшується, хоча вже меншими темпами. У 2006 році в порівнянні з 2005 роком він зменшився на 5341,1 тис.грн., а в порівнянні з 2004 роком 637,5 тис.грн., або на 8 %. Чистий прибуток підприємства має тенденцію до зменшення – у 2006 році він становив лише 58% чистого прибутку 2005 року, тобто на 5341,1 тис.грн.

Таблиця 1.
Динаміка фінансових результатів ВАТ “Славутський солодовий завод” за 2004-2006 роки

Показники	Абсолютна зміна (тис.грн.)		Темпи росту (%)	
	2005- 2004	2006- 2005	2005- 2004	2006- 2005
Доход від реалізації продукції	-16795,4	6886,9	88,9	105,1
Чистий доход від реалізації продукції	-13955,9	8289,2	88,9	107,4
Валовий прибуток	11003,7	-1649,6	153,2	94,8
Інші операційні доходи	-2772,5	53442	90,1	311,5
Фінансовий результат від операційної діяльності	5618,1	-3477	137,8	83,0

Інші фінансові доходи	-129,3	311,4	-	-
Інші доходи	2136,3	8446,1	379,7	391,2
Прибуток від звичайної діяльності до оподаткування:	7660,6	-14809,9	168,3	21,5
Прибуток від звичайної діяльності після оподаткування:	4703,6	-5341,1	159,4	57,7
Чистий прибуток	4703,6	-5341,1	159,4	57,7

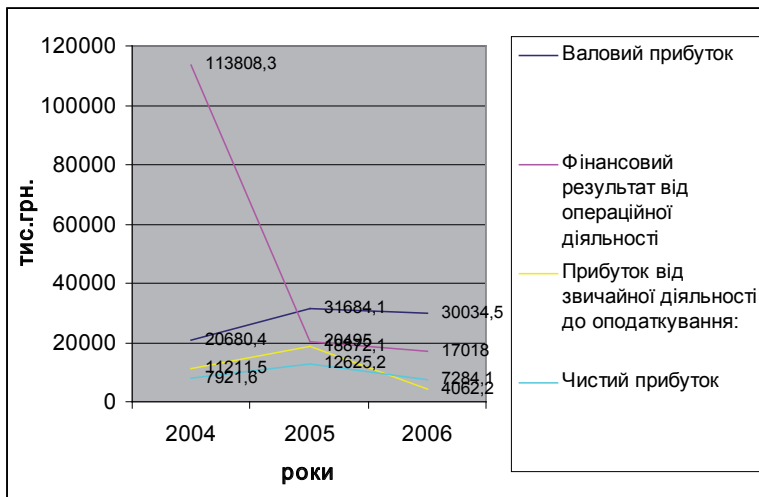

Рис.2. Фінансові результати ВАТ “Славутський солодовий завод” за 2004-2006 роки.

Надзвичайно важливе значення при формуванні операційного прибутку належить валовому прибутку, тому динаміка подана на рисунку 3.

Отже, із рисунка 3. видно, що валовий прибуток у 2006 році має тенденцію до зменшення. Тому ми потребуємо більш детального аналізу валового прибутку, для цього скористаємося даними, що наведені у таблиці 2.

Отож, дослідивши динаміку валового прибутку, бачимо, що відбувається зростання собівартості реалізованої продукції. При зменшенні собівартості реалізованої продукції на 24959,38 тис.грн. у 2005 році валовий прибуток зростає на 11003,7 тис. грн. А от у 2006 році собівартість збільшується на 9938,8 тис.

грн, або ж на 12,4 % і валовий прибуток підприємства відразу ж зменшується на 1649,6 тис.грн (5,3 %).

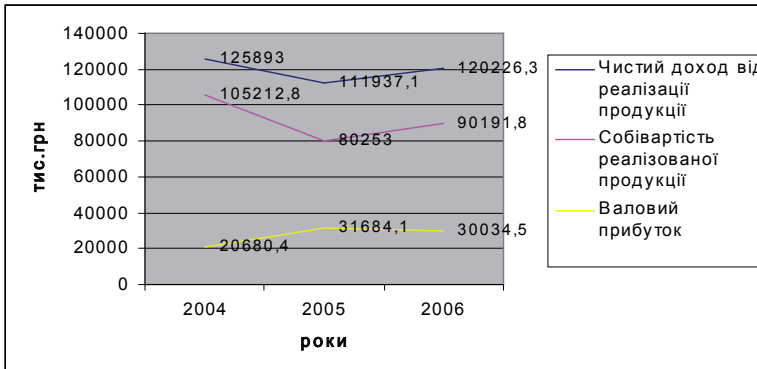

Рис.3. Динаміка ВАТ “Славутський солодовий завод” за 2004-2006 роки

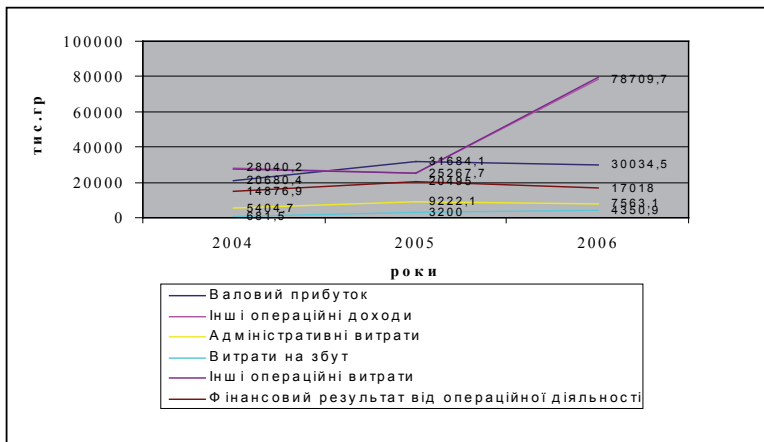
Таблиця 2.

Динаміка валового прибутку ВАТ “Славутський солодовий завод” за 2004-2006 роки

Показники	Абсолютна зміна (тис.грн.)		Темпи росту (%)	
	2005-2004	2006-2005	2005-2004	2006-2005
Чистий дохід від реалізації продукції	-13955,9	8289,2	88,9	107,4
Собівартість реалізованої продукції	-24959,8	9938,8	76,3	112,4
Валовий прибуток	11003,7	-1649,6	153,2	94,7

Для остаточної оцінки операційного прибутку нам потрібно проаналізувати динаміку чинників, які призвели до його зменшення. Динаміка адміністративних витрат, витрат на збут, операційних витрат і доходів наведена на рисунку 4.

Легко бачити з графіка, що операційний прибуток підприємства має тенденцію до зменшення. Для того, щоб проаналізувати як саме інші операційні доходи, адміністративні витрати, витрати на збут, інші операційні витрати вплинули на цю тенденцію ми звернемось до таблиці 3.

**Рис.4. Динаміка операційного прибутку
ВАТ "Славутський солодовий завод" за 2004-2006 роки**

Таблиця 3.

*Динаміка впливу факторів на операційний прибуток
ВАТ "Славутський солодовий завод" за 2004-2006 року*

Показники	Абсолютне відхилення (тис.грн.)		Темпи росту (%)	
	2005-2004	2006-2005	2005-2004	2006-2005
Валовий прибуток	11003,7	-1649,6	153,2	94,8
Інші операційні доходи	-2772,5	53442	90,1	311,5
Адміністративні витрати	3817,4	-1659	170,6	82,0
Витрати на збут	1525,6	2143,8	469,6	136,0
Інші операційні витрати	-2699,9	54574,6	90,3	317,8
Фінансовий результат від операційної діяльності	5618,1	-3477	137,8	83,0

Отож, провівши аналіз таких факторів, як інші операційні доходи, адміністративні витрати, витрати на збут і інші операційні витрати, ми побачили, що операційний прибуток підприємства зменшується. У 2005 році інші операційні доходи зменшилися на 2772,5 тис.грн, або ж на 10%, але вже у 2006 році вони зросли аж до 78709,7 тис.грн, або в 3,11 раза. Дана

тенденція оцінюється досить позитивно, адже цим ми збільшили операційний прибуток. Адміністративні витрати свого піку досягли у 2005 році і вони збільшилися аж на 71%, що в абсолютному значенні становить 3817,4 тис.грн., та у 2006 році вони вже мають тенденцію до зменшення (на 1659 тис.грн.). Витрати на збут зростають швидкими темпами – вже у 2006 році вони досягли 4350,9 тис.грн., що на 3669,4 тис.грн. більше як у 2004 році, або ж зросли в 6,38 рази. Інші операційні витрати також швидко зростають – за 2006 рік вони зросли в 3,18 рази (54574,6 тис.грн.). Дана тенденція оцінюється досить негативно, адже інші операційні витрати зростають навіть більшими темпами ніж зростають інші операційні доходи. Збільшення операційних доходів на 5344,2 тис.грн (311,5 %), витрат на збут на 2143,8 тис.грн., або ж на 136,0 %, інших операційних витрат на 54574,3 тис.грн. (317,8 %) і зменшення адміністративних витрат на 1659 тис.грн. (18 %) спричинило зменшення операційного прибутку на 3477 тис.грн., або ж на 17 %.

Отож, провівши оцінку операційного прибутку підприємства, було виявлено, що на першому етапі формування прибутку від операційної діяльності відбулося зменшення валового прибутку, основним фактором даного зменшення є зростання собівартості продукції; на другому етапі формування операційного прибутку відбувається швидке зростання витрат на збут і інших операційних витрат, що і призвело в кінцевому підсумку до зменшення прибутку від операційної діяльності на 3477 тис. грн., або ж на 17 %.

Ефективність формування операційного прибутку ми оцінили за рахунок показників рентабельності, як рентабельність операційної діяльності і рентабельність продажу. У 2006 році рентабельність продажу зменшується з 11,3% до 6,1 %.. Причиною цього є зменшення чистого прибутку і збільшення виручки від реалізації продукції. Якщо аналізувати рентабельність операційної діяльності, то у 2006 році вона зменшується на 6,67 %, або становить 18,87 %. Це було спричинено зменшенням операційного прибутку і зростанням собівартості реалізованої продукції.

Розподіл всієї сукупності операційних витрат на постійні і змінні дозволяє використовувати механізм управління операційним прибутком – операційний левередж [10].

Іншими словами постійні операційні витрати самим фактом свого існування викликають непропорційну більш високу змі-

ну суми операційного прибутку при будь-якій зміні обсягу реалізації продукції. Чим більша питома вага постійних витрат, тим більшою мірою змінюється сума операційного прибутку по відношенню до темпів зміни обсягу реалізованої продукції.

$$OL = \%Pr_{\text{до спл. T}} / \%Q_{\text{шт.}} \quad (1.1)$$

Ефект важеля в даному випадку проявляється в тому, що у випадку правильно обґрунтованої стратегії по відношенню до характеру виробництва, придбання нових основних засобів дозволяє отримати додатковий прибуток в розмірі, що перевищує витрати на їх утримання

На основі таблиці ми зможемо побачити як змінився операційний прибуток за рахунок зміни обсягів реалізації продукції.

Таблиця 5.
Динаміка операційний левередж Славутського солодового заводу за 2004-2006 рр.

Показники	2004	2005	2006
Обсяги реаліз. прод., тис. грн.	125893	111937,1	120226,3
Валовий прибуток, тис. грн.	20680,4	31684,1	30034,5
Q, %	–	-110,8	74
ВП, %	–	53,2	-52
Операційний левередж	–	-0,48	-0,70

Отож, при зміні обсягів реалізації продукції у 2005 році з 125893 тис. грн. до 111937,1 тис. грн., тобто при зміні на 110,8 %, валовий прибуток підприємства зростає з 20680,4 тис. грн. до 31684,1 тис. грн., або ж на 53,2%. Операційний левередж становить -0,48. Що ж до 2006 року, то бачимо, що тут відбувається збільшення обсягів реалізації продукції. Дане збільшення становить 74 %, проте валовий прибуток зменшується на 54%. Операційний левередж у даному випадку сягає 0,97 і свідчить про те, що операційний прибуток на 3 % меншими темпами зменшується ніж зменшується обсяг від реалізації.

Оскільки діяльність підприємства на меті має отримання прибутку, то доцільно буде визначити шляхи збільшення прибутковості підприємства.

Щоб прибуток підприємства зростав, воно повинне:

– нарощувати обсяги виробництва і реалізації товарів, робіт,

послуг;

– розширювати, орієнтуючись на ринок, асортимент і якість продукції;

– впроваджувати заходи щодо підвищення продуктивності праці своїх працівників;

– зменшувати витрати на виробництво (реалізацію) продукції (тобто її собівартість);

– з максимальною віддачею використовувати потенціал, що є у його розпорядженні, у тому числі фінансові ресурси;

– зі знанням справи вести цінову політику, бо на ринку діють переважно вільні (договірні) ціни;

– грамотно будувати договірні відносини з постачальниками і покупцями;

– вміти найбільш доцільно розміщати (вкладати) одержаний раніше прибуток з точки зору досягнення оптимального ефекту.

Список використаних джерел:

1. Господарський кодекс України // Голос України. – 2003 р. – № 49-50. – С. 5-27.

2. Закон України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” від 16 липня 1999 р. М 996-XIV.

3. Закон України від 4 лютого 1998 р. “Про підприємництва в Україні.

4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 3 “Звіт про фінансові результати” Затверджено Наказом Міністерства фінансів України № 87 від 31.03.99.

5. А.М. Поддєрьогін, Фінанси підприємства – К., 2000. – 484 с.

6. Бандурка О.М., Коробов М.Я. Фінансова діяльність підприємства. – К.: Либідь, 1998. – 312 с.

7. Ван Хорн Дж. К. Основы управления финансами. – М.: Финансы и статистика, 1996. – 803 с.

8. В.В. Радіонова, Фінанси – М., 1996. – 345 с.

Подганюк Н.,
Національний університет "Острозька академія"

СТАН ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

У статті наведенні основні теоретичні засади поняття підприємництва з різних наукових позицій. Окресленні основні проблеми та шляхи їх вирішення щодо ефективного функціонування підприємництва в Україні.

Підприємницька діяльність є основою економічної могутності і, відповідно, безпеки держави. Ця теза вже стала постулатом, бо підтверджена багаторічним досвідом економічно розвинених держав. Підприємства виконують ряд важливих функцій. Підприємництво – це невід’ємна частина розвитку ринкової економіки. Саме тому ця тема є і продовжує бути актуальною. То ж метою даної роботи є аналіз стану підприємств, та узагальнення найсуттєвіших проблем розвитку підприємництва в Україні.

Підприємництво – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб’єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку [2]. Конституцією України (ст. 42) встановлено, що кожен громадянин має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом [1].

Серед вітчизняних дослідників, що займаються науково-теоретичним обґрунтуванням суті й об’єктивної необхідності розвитку підприємництва варто назвати О. Барановського, З. Варналія, І. Жилиєва, А. Кисельова, Ю. Клочко, В. Корнеєва, С. Реверчука, С. Соболя й ін.

“Від того, наскільки буде сприятливим бізнес-середовище, залежить не лише розвиток підприємництва, а й економічний стан держави, підвищення економічної спроможності національної економіки, посилення її позицій на світовому ринку, можливість реалізації соціальних програм, а також покращен-

ня добробуту і якості життя громадян.” – говорить міністр економіки України Богдан Данилишин [5].

Станом на 1.01.08 р. було зареєстровано 1187020 суб'єктів СДРПОУ. Темпи зростання становлять 5% щорічно.

Найбільше підприємств зосереджено в Києві – 18,15%, що в свою чергу становить 215 тис. (до речі Київ і Київська обл. займають другу і третю позиції в списку лідерів за темпом росту підприємств), вдвічі менше у Дніпропетровській обл., далі йдуть Донецька, Харківська, Одеська, Львівська з розривом одна від одної в 1%. Варто зазначити, що в Києві та в п'яти вищезгаданих областях разом взятих розміщено 50,87% всіх підприємств і організацій України. Найменше підприємств і організацій налічується в Чернівецькій, Волинській, Рівненській, Чернігівській, Тернопільській областях – в середньому по 1,5% в кожній. Найбільший темп зростання підприємств і організацій в м. Севастополь – на сьогодні це 10%.

На сьогодні найбільше підприємств зосереджено в торгівлі – понад 25% – це 300 тис., майже вдвічі менше в сфері надання послуг, культура та спорт, далі приблизно з такою ж нішею сфера операцій з нерухомим майном, оренда, інжиніринг, четверту сходинку займає промисловість. Разом в цих чотирьох галузях зареєстровано близько 60% підприємств і організацій України. Варто зауважити, що у сільському господарстві, мисливстві і лісовому господарстві за останній рік кількість підприємств зменшилася на 225.

Переважає більшість підприємств (54,88%) зареєстрована у формах ТзОВ (щорічно впродовж трьох останніх років темпи зростання становлять 8%) та приватного підприємства. Далі з величезним кількісним відривом йдуть філії 4,71% – 56 тис., фермерські підприємства 4,21% – 50 тис., акціонерні товариства 2,7% – 32 тис. Частку в обсязі менше 1% від загальної кількості підприємств (станом на 1.01.08) займають підприємства таких організаційно-правових форм господарювання: казенне підприємство (43), консорціум (84), концерн (400), командитне товариство (654), ТзДВ (654), корпорація (849).

Досить незначною є кількість великих підприємств: у 2006 р. це 764 з 360297 існуючих, це менше 1%. Проте на великих підприємствах у тому ж 2006 р. було задіяно 34% всіх зайнятих працівників. Дані підприємства реалізували 27% продукції. За рахунок високої заробітної плати (138% від середнього показ-

ника по всіх підприємствах) частка у ФОП становила майже половину – 48%. Частка середніх підприємств у загальній кількості становила у 2006 р. 14%. На підприємствах працювало 46% всього зайнятого населення, а в результаті було реалізовано 68% всієї продукції. Заробітна плата нижча середньої (становить 90%), а частка у ФОП на 6% нижча за частку великих підприємств, і становить 42%. В структурі за кількістю найбільша питома вага малих підприємств – 85%. Проте на них зайнято тільки 20% всього зайнятого населення, і ці підприємства реалізують лише 5% від усієї реалізованої продукції. Заробітна плата складає трохи більше половини від середньої по всіх підприємствах. А частка у ФОП при такій кількості працівників і такій заробітній платі становить 10% (у 2004 р вона дорівнювала 0,5%).

В основі фінансової діяльності підприємств лежить здійснення витрат і формування доходів. Фінансова діяльність призводить до змін розміру, а також складу власного та запозиченого капіталу, її підсумки відображаються у фінансових результатах (прибутках чи збитках). Інформація про фінансове положення, результати діяльності і рух коштів підприємства за звітний період знаходить своє відображення у фінансовій звітності.

Фінансовий стан підприємства – це комплексне поняття, яке є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємства, визначається сукупністю виробничо-господарських факторів і характеризується системою показників, що відображають формування, наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів [3].

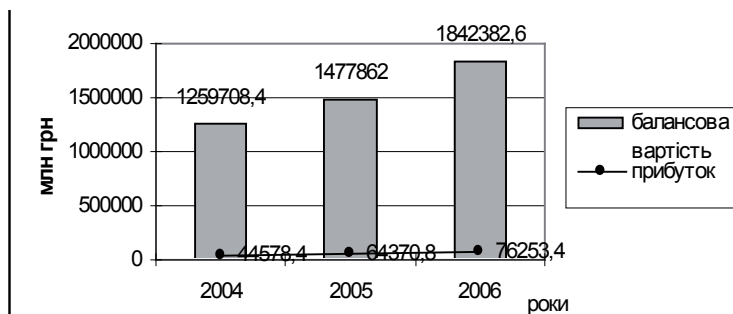

Рис.1. Балансова вартість та прибуток підприємств в Україні за 2004-2006 рр.

Впродовж трьох аналізованих років 2004, 2005, 2006р балансова вартість майна підприємства з кожним роком зростала:

1260, 1478, 1842 млрд. грн. В півтора рази збільшився темп приросту у 2006 порівняно з 2005р. Крім того висновки про фінансовий стан підприємств ми можемо зробити також враховуючи показник фінансового результату від звичайної діяльності до оподаткування (45млрд у 2004 р., 64 – у 2005, 76 – у 2006, 121 – у 2007). Комбінація цих показників відображена на рисунку 1.

Приблизно половину балансової вартості майна підприємств становлять необоротні активи і половину – оборотні, близько піввідсотка балансової вартості становлять витрати майбутніх періодів. Хоч необоротні активи займають дещо більші частку, але вона з кожним роком зменшується, тоді як частка оборотних зростає (див рис.2).

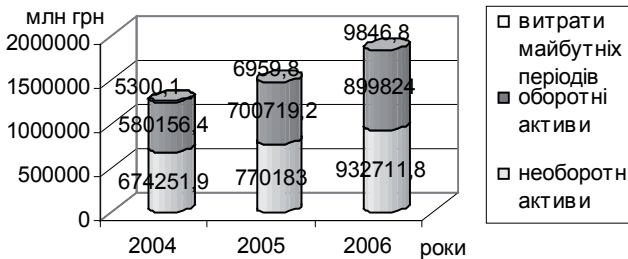

Рис.2. Структура активу балансу підприємств в Україні за 2004-2006 рр.

Фінансуються активи за рахунок власного та залученого капіталу. Прослідковується тенденція до повільного зменшення частки власного капіталу і відповідно збільшення – залученого. У 2006р їх співвідношення становило 43,52% і 66,48% (див рис.3).

Згідно з результатами Держкомстату рентабельність основної діяльності у 2004-2006 роках становила 6,4, 7, 6,6% відповідно (прибуток з кожної гривні проданої продукції чи реалізованих послуг від операційної діяльності), рентабельність зменшилась за рахунок сповільнення темпу приросту прибутку за останній рік. Що стосується показників ліквідності та фінансової стійкості, то можна сказати, що вони виходять до межі норми.

Підприємницька діяльність забезпечує економічне зростання та сталий позитивний розвиток суспільства. Саме тому слід усувати наявні перешкоди на шляху розвитку підприємництва, а для цього їх треба, перш за все, конкретно сформулювати.

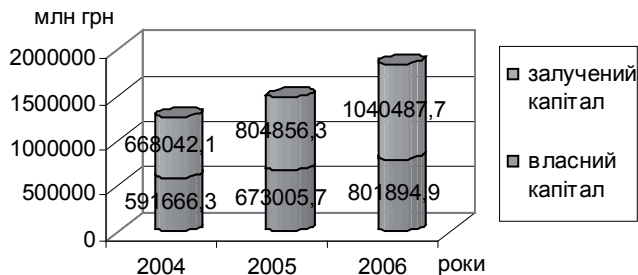

Рис.3. Структура пасиву балансу підприємств в Україні за 2004-2006 рр.

Перша проблема – законодавство: неоднозначність, нестабільність і суперечливість чинної нормативно-правової бази розвитку підприємництва; величезна кількість нормативних актів різного рівня; багато правових актів практично не діють, дуже низька виконавська дисципліна дотримання нормативно-правових документів; багато з положень Конституції України не можуть бути реалізовані і залишатимуться лише деклараціями, доки не введено в дію законів, які визначатимуть конкретні механізми, порядок і процедури їх здійснення.

Уряди багатьох країн зробили для себе важливий висновок: якщо держава потребує нових податкових надходжень, то вигідніше зменшити ставки оподаткування, однак водночас зробити так, щоб ніхто не міг від них ухилитися. Необхідно прагнути до податкової системи широкого охоплення ставок оподаткування. Наявність великої кількості різноманітних пільг і водночас високих ставок податків призводить до значного недоотримання коштів в бюджет. Пільги не зникнуть і вони потрібні (на інновації, інвестиції, підприємствам пріоритетних галузей економіки, малим підприємствам тощо), але характер їх надання повинен бути добре зваженим процесом, коли враховано і необхідну потребу суб'єкта господарювання в цих пільгах, і інтереси держави загалом.

Вирішення наступної проблеми, а саме нестача фінансових ресурсів для розвитку підприємств, можливе за рахунок впровадження ефективних механізмів залучення додаткових джерел фінансування. Такими джерелами є кредитні ресурси банків; венчурне фінансування (на жаль не досить у нас поширене); лі-

зинг; державна фінансова допомога (реалізується через Українські фонди підтримки підприємництва); міжнародна донорська допомога (здійснюється через міжнародні фінансові організації у вигляді інвестицій, грантів тощо). Європейський банк реконструкції та розвитку відкрив в Україні програму підтримки підприємств малого і середнього бізнесу ще 1994 року. За 10 років у межах програми видано кредитів на суму понад \$200 млн.

Згубним для підприємництва (мова йде про підприємців) є відсутність знань і досвіду в галузі фінансів, права, недостатня компетентність в управлінні фірмою. Невмінні розробити не віртуальний, а реальний бізнес-план, у якому майбутній розрахунковий прибуток має реальне обґрунтування, яке базується на конкретних маркетингових дослідженнях. Важливим елементом підтримки малого бізнесу є інформаційно-консультаційне обслуговування, в рамках якого повинна надаватися допомога з проблем формування та функціонування малих підприємств.

Кадрова політика власника бізнесу нині фактично зводиться до пошуку осіб, які б згодні були на його умови праці та рівень платні. Малий бізнес не в змозі оплатити працю висококваліфікованих спеціалістів. А ще дуже нагальна проблема саме брак дійсно кваліфікованих кадрів.

Розвиток малого підприємництва гальмують і пережитки “минулих епох”. Упродовж багатьох десятиліть підприємство трактували як негативний і злочинний вид діяльності. У суспільстві необхідно розвивати пошану до приватного сектора, до особи та її незалежності, орієнтації на її власні сили та заповзятливості.

Міжнародна фінансова корпорація провела дослідження “Ділове середовище в Україні”, в ході якого зробила ряд опитувань. Одне з них вкотре довело, що практика “зв’язків” і неофіційних платежів (а це не що інше, як хабар) й надалі процвітає в Україні. Лише 3% опитуваних не давали хабара посадовцям (було опитано 2500 підприємців). За останні кілька років нічого в цій сфері не змінюється – середньорічний розмір неофіційних платежів, як і раніше, становить 10% виторгу підприємства. Нині починають переважати спроби “вирішення питань” не через виконавчу владу, а через судову, що здешевлює витрати підприємців. Корумпованість судів породило таке ганебне явище як рейдерство. Такий стан справ необхідно змінити за допомогою адміністративної та судової реформи. Слід зробити

так, щоб влада чиновників була затиснута рамками закону, а сам чиновник за цього був захищений.

Дуже часто ми працюємо не на упередження політики розвитку підприємництва і створення позитивного підприємницького клімату, не на попередження проблем, а боремося з проблемами, які вже виникли (на превеликий жаль вони навіть можуть бути пов'язані з наслідками проведення в державі тієї чи іншої політики). А ще гірше, коли ми боремося з наслідками, а не з причинами, які їх зумовили проблему.

Як свідчить статистика, тільки 5% з числа новостворених підприємств в Україні можна вважати успішними, 35% зникають вже протягом першого року діяльності.

В країні не досить сприятливий інвестиційний клімат. Підприємництво в Україні існує і розвивається в умовах політичної та економічної нестабільності, а також суперечливість та ускладненість законодавства.

Проблема під назвою “влада і бізнес”: по-перше – бізнес має можливість лобіювати свої інтереси за допомогою фінансових інтервенцій на користь чиновників (спонсорують політичні партії та інше). Чиновники мають можливість проводити політику надання декому певних “преваг” та приймати рішення, не несучи цілковито ніякої відповідальності перед суспільством. По-друге – підприємці активно йдуть у владу на всіх рівнях – від Верховної Ради і Кабінету Міністрів до місцевих рад і місцевих державних адміністрацій. Інвестиції у владу дозволяють знизити майбутні поточні витрати бізнесу та одержати конкурентні переваги, за рахунок чого такі інвестиції мають високу внутрішню норму рентабельності. По-третє – загрозу лібералізації бізнесового середовища та створенню умов для вільного ведення підприємництва створюють завеликі соціальні зобов'язання, які беруть на себе всі учасники парламентських перегонів.

За висновками щорічного рейтингу Фонду Heritage, розробленого спільно з “The Wall Street Journal” Україна посідає 133 місце за рівнем економічної свободи. За результатами щорічної доповіді Світового банку щодо оцінки бізнес-клімату, Україна посіла 139-те місце серед 175 держав. Кількість податкових платежів – одна з найбільших у світі – 99. Більше лише в Узбекистані та Білорусії. Складні і заплутані дозвоільні процедури ставлять Україну поряд з 10 останніми країнами у списку, знеохочують інвестиції та зумовлюють корупцію. У рейтингу

перспективної конкурентоспроможності (за даними Світового економічного форуму за 2005 рік) Україна посідає 84 місце, пропускаючи вперед Пакистан, Молдову, Вірменію та Росію.

За підрахунками МВФ, обсяг тіньової економіки в національному ВВП у 2005 році становив близько 52% (серед країн СНД більший показник має лише Грузія – 63% та Азейбарджан – 60%, а сусідню Росію цілком влаштовує 40%). А от Держкомстат України фіксує кардинально інші цифри: у 2001 році 16,3% ВВП, у 2002 – 17,7%, у 2003 – 17,2%, у 2004 – 18,9%, у 2005 – 18,1%. Свій внесок у цю заочну суперечку зробив і Світовий банк, визначаючи тіньове зростання значно вищим, ніж інші дослідники цієї проблеми. Про масштабність тіньового лиха свідчить хоча б той факт, що, за розрахунками Нацбанку, в результаті такого “господарювання” країна за 2002–2006 роки втратила \$22,4 мільярда надходжень до бюджету. А всього за роки незалежності через масований відтік капіталу за кордон такі втрати наблизилися до \$52 мільярдів.

Сьогодні в Україні налічується близько 30 організацій, які мають законодавче право перевірки суб’єктів підприємництва. За даними УСПП, 2007 р. в Україні було перевірено близько 97% підприємств, в той час, як у сусідній Білорусі – 66%, в Узбекистані – 20%, країнах ЄС – 2-3%. Різниця в умовах існування та діяльності бізнесу видно й на прикладі проходження процедур сплати податків. Українське підприємство витрачає на це 2085 годин на рік, в той час, як в тій же Росії – 448 годин.

Яскравим доказом фіскальної, а не стимулюючої спрямованості держполітики є наявність в дохідній частині державного бюджету статті “Надходження від штрафів та інших санкцій”. Планувати кількість порушень і надходжень від них – це абсурд.

Світова глобалізація вимагає потужного представництва бізнесу, що не під силу підприємцям-одинакам. На сьогодні лише 10% українського бізнесу об’єднано в бізнес-асоціації. Однак, на думку фахівців, майбутній вступ до СОТ має дати новий поштовх до розвитку таких об’єднань.

Розвиток підприємництва у багатьох країнах забезпечило їм швидке економічне зростання, а населенню – високий рівень добробуту. Статистика показує, що країни які мають найвищу активність підприємництва, характеризуються найнижчими показниками безробіття.

Податкова політика повинна включати перевірену досвідом

країн розвинутої економіки систему пільг. Наприклад, Японія застосовує податок на прибуток в розмірі 42%, а для малого бізнесу-30%. Англія відповідно 35% і 29%. В США використовують диференційований підхід до оподаткування прибутку. Перші 50 тис. дол. прибутку обкладаються податком 15%, прибуток від 50 тис. до 75 тис. дол. – за ставкою 25%, прибуток більше 75 тис. дол. – 34%. У Франції протягом перших 5 років роботи фірми ставка податку зменшується на 50%. Вдвічі меншою є ставка податку для підприємців Німеччини, щорічний прибуток не перевищує 3 млн. марок. Уряд Японії і Швеції дозволяє компаніям створювати за рахунок неоподаткованого прибутку фонд спеціального призначення для фінансування майбутніх інвестицій. Шведські фірми мають змогу відкладати половину прибутку в такі фонди, зберігаючи ці кошти у формі безпроцентних вкладів в банку і використовуючи їх по мірі необхідності. Податкова політика Японії передбачає пільги не тільки на затрати, але й на результати виробництва. Така продукція, як математичне забезпечення ЕОМ цілком не оподатковується. Товари-новинки впродовж 3 років після впровадження в обсязі 20% також звільняються від податку.

Надзвичайно суперечливими є економічні успіхи трьох країн латиноамериканського регіону Бразилії, Мексики і Аргентини. Зокрема, економічне зростання в Мексиці супроводжується посиленням проникненням іноземного капіталу. Мексика все в більшій мірі вдається до зовнішніх позик і кредитів, хоч прибутки від експорту не покривають фінансових зобов'язань.

Досить цікавим є розвиток Китаю. Вражає здатність до концентрації, китайці весь час живуть такими епохами. Один час вони концентрувались на економічному зростанні, далі – на збільшенні експорту, а зараз – на R&D (розробках та інноваціях).

Дослідження, проведені аналітиками й економістами США і Європи в 1985-1987 рр., показали, що однією з основних умов переваги японців є незначні (мінімальні) товарні запаси.

Світовий досвід показує, що інновації забезпечують високу ефективність виробничих капіталовкладень і за обсягом коштів, і за терміном віддачі. Практично кожен університет США займається комерціалізацією інноваційних ідей та їхніми продажами.

Ми живемо у відкритій системі, в час глобалізації та інтеграції, ми не можемо (та і не потрібно) відмежовуватися від зо-

внішнього світу. Беззаперечною тезою є те, що світовий досвід необхідно використовувати, аналізувати як досягнення, так і прорахунки, вибирати краще і адаптовувати до наших умов, але попри все – зберігати свою індивідуальність.

Країні потрібні стратегія та цілі, про які має знати кожен громадянин, крім того має бути чітко випрацьований механізм реалізації цілей, щоб кожен конкретно знав, що йому слід зробити для досягнення цілі. В іншому випадку стратегія залишиться декларацією. Потрібно сфокусуватися на важливих точках диференціації. І найголовніше – для досягнення цілей потрібно працювати.

Література

1. Конституція України.
2. Господарський кодекс.
3. Поддєрьогін А.М. Фінанси підприємств. – К.: КНЕУ, 2006. – 552 с.
4. www.ukrstat.gov.ua
5. www.me.gov.ua
6. www.europeans.org.ua
7. www.innovations.com.ua

Рижко Л.О.,

Національний університет “Острозька академія”

ТОЛІНГ В УКРАЇНІ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

У статті ми розкриваємо теоретичні та практичні аспекти поняття “толінг”, а також досліджуємо питання запровадження толінгу для економіки України як засобу, що сприятиме покращенню вертикальних зв’язків на підприємстві.

Втрата оборотних коштів суб’єктами господарювання, зумовлена гіперінфляцією перших років ринкових перетворень, активізувала процеси “натурального” обміну у системах вертикально інтегрованих підприємств. Найбільш помітним став процес запровадження толінгових (давальницьких) схем організації вертикальних зв’язків. На сьогодні питання толінгу досить гостро постало для української економіки, про що свідчить його розгляд у працях багатьох науковців.

Так, проблема толінгу у останні роки досліджувалася і вітчизняними, і зарубіжними, зокрема російськими вченими. До вітчизняних науковців, що вивчали дане питання слід віднести Мамутова В., Кліяненка Б., Чаленка О., Чукаєву І. та Захарченко В. Серед зарубіжних вчених, що досліджували толінг – Белова І., Авдашева С., Бурков А., Баклюкевич В. та Геттінг Б. Зокрема такі науковці як Авдашева С., Бурков А. визначають толінг як особливу форму організації вертикальних зв’язків, що застосовується для подолання кризових явищ у промисловості. Окремі автори, такі як Геттінг Б., вважають, що толінг є лише міжнародною формою організації вертикальних зв’язків.

Проте залишаються практично недослідженими переваги та недоліки толінгу на вітчизняному ринку. В зв’язку з цим, постає необхідність у визначенні сутності толінгу як економічної категорії.

Так, слово “толінг” походить від англійського “tolling”, дослівно означаючого оплату за послуги з переробки давальницької сировини цією же сировиною. У широкому ж змісті слова

під толінговими операціями розуміють порядок організації виробництва з переробки давальницької сировини, способи реалізації готової продукції, виготовленої із цієї сировини, умови й форма розрахунків за послуги з переробки [7].

З юридичної точки зору, толінг – це конструкція господарського договору згідно з яким одна сторона (толер) надає певну сировину іншій стороні (переробникові) беручи на себе зобов'язання оплатити витрати на переробку сировини в обумовлену договором готову продукцію, яку буде передано у власність толерів [5].

Виходячи із сутності терміну можна зазначити, що саме толінгові схеми організації виробничих зв'язків у промисловості доцільно розглядати як специфічну форму вертикальної інтеграції виробництва. Згідно толінгу або давальницького контракту, переробне підприємство отримує у якості плати за переробку сировини або гроші, або частину сировини, або частину кінцевої продукції.

Враховуючи наявність варіантів асортиментних груп давальницької сировини можна виділити наступні види толінгових схем:

- переробка на давальницьких умовах підакцизних видів мінеральної сировини;
- переробка на давальницьких умовах мінеральної, хімічної, фармацевтичної сировини;
- виробництво на давальницьких умовах продукції легкої промисловості, у першу чергу виробів швейного виробництва;
- переробка й виробництво на давальницьких умовах підакцизної продукції;
- переробка на давальницьких умовах сільськогосподарської сировини й виробництво харчової продукції [7].

Розвиток вітчизняного ринку характеризується не лише переробкою давальницької сировини внутрішнього походження, практика також застосовує переробку сировини іноземного походження. В зв'язку з цим толінг можна поділити на внутрішній та зовнішній. Зокрема внутрішній толінг – це процес переробки підприємством давальницької сировини, що має вітчизняне походження. Тоді як зовнішній толінг – це процес переробки підприємством сировини іноземного походження.

Нині толінг, або виробництво продукції з давальницької сировини, одержав широке поширення у світовій економічній

практиці й узаконений Світовою організацією торгівлі (СОТ) як одна з форм міжнародного поділу праці. Передумовами тому послужили супутні толінгу економічно привабливі фактори, включаючи гнучкість варіантів розрахунків при переробці давальницької сировини.

Визначені характеристики толінгу дають змогу окреслити сферу його застосування. В першу чергу воно можливе в харчовій, текстильній, швейній, фармацевтичній, хімічній галузях промисловості, у кольоровій і чорній металургії. Прикладом цього можуть служити толінгові операції на ринку цукру. Тільки в Європі існує кілька десятків заводів по переробці цукру-сирцю в білий цукор (наприклад, у Франції, Португалії, Фінляндії, Великобританії). Близько 20 аналогічних заводів, що переробляють тростинний цукор, розташовано в США. Стійко й широко практикується толінг як форма міжнародної кооперації, що здешевлює вартість металу, в алюмінієвій промисловості. Так, за даними газети “Коммерсантъ” по толінгових схемах працює 11 алюмінієвих заводів Росії, а також біля половини виробничих потужностей легкої й хімічної промисловості, 60% цинкової й мідної галузей кольорової металургії [7].

В Україні толінгові схеми стали практикуватися ще за часів СРСР – у рамках виробничих об’єднань вертикального типу. Найбільше вони були поширені у об’єднаннях харчової та легкової промисловості. Активні ринкові перетворення першої половини 90-х років позбавили багатьох вертикально інтегрованих виробників оборотних коштів, що закономірно активізувало процес запровадження толінгу, причому як зовнішнього, так і внутрішнього.

Поширення й використання толінгу на пострадянському економічному просторі мало ряд об’єктивних причин, а саме: дефіцит власної сировини за наявності потужного комплексу переробних підприємств; соціальний тиск із боку не завантаженого роботою виробничого персоналу переробних підприємств; реальна загроза згорання й припинення виробництва в деяких галузях промисловості.

На сьогодні в Україні толінг досить активно використовується в таких галузях як металургія, енергетика, нафтопереробна, легка та харчова промисловість. Наприклад, у чорній металургії без використання давальницької сировини працює тільки Маріупольський металургійний комбінат імені Ілліча. На заса-

дах міжнародного толінгу функціонують також усі шість нафтопереробних заводів (НПЗ) України. Давальницьку сировину їм постачають близько 250 фірм.

Необхідно відмітити, що сьогодні багато вітчизняних підприємств, що діють у переробних галузях промисловості, при організації процесу виробництва готової продукції поруч із власними виробничими оборотними засобами (сировиною, матеріалами, що комплектують) досить широко використовують приналежні стороннім підприємствам і організаціям сировинні ресурси (давальницьку сировину).

Так, переробка давальницької сировини є істотним джерелом доходів для українських цукрових заводів. Деякі з них в останні роки перебувають у жалюгідному стані, і однією з головних причин цього є недозавантаження потужностей (у середньому по галузі воно становить близько 20%), що негативно позначається на собівартості виробництва цукру. Таким чином, зарубіжна сировина, що її переробляють на українських підприємствах за легальними давальницькими контрактами, може знизити собівартість цукрового виробництва в Україні, що підвищить конкурентоспроможність галузі.

Застосування вітчизняними підприємствами зарубіжної сировини у виробництві сприяло необхідності його регулювання, що знайшло своє відображення у прийнятті Закону України “Про операції з давальницькою сировиною”. Відповідно до цього закону українські компанії можуть отримувати давальницьку сировину для переробки на території України, а потім експортувати готову продукцію з цієї сировини на адресу компанії, що надала сировину. Право власності на давальницьку сировину та готову продукцію з неї завжди належить тільки іноземному замовнику. Даним законом регламентується, що вартість давальницької сировини має бути не менше ніж 20% від вартості готової продукції. Давальницька сировина має бути основним матеріалом готового продукту. При імпорті давальницької сировини з-за кордону українська компанія має представити вексель на суму митних зборів та податків за імпортовану давальницьку сировину. Максимальний термін дії векселя має бути не більше ніж 90 днів. Тому давальницька сировина повинна бути імпортованою в Україну без сплати митних зборів на термін не більше ніж 90 днів і потім експортованою до компанії, що надала цю сировину українській компанії (виконавцю робіт).

До державного регулювання проведення операцій з давальницькою сировиною також відносяться:

- запровадження обліку та реєстрації окремих контрактів;
- ліцензування та квотування;
- застосування до порушників законодавства про зовнішньоекономічну діяльність режиму індивідуального ліцензування;
- встановлення нормативів терміну переробки сировини;
- обмеження мінімальної питомої ваги сировини у загальній вартості продукту після переробки;
- тимчасові обмеження на вивезення (ввезення) окремих видів сировини згідно з постановами КМУ.

Проте недосконалість законодавства в Україні є основною причиною численних порушень, зафіксованих при використанні компаніями толінгу. Наприклад, стягнення імпортного мита і ПДВ при ввезенні давальницької сировини відкладається або, в разі подальшого експорту готової продукції, не застосовується. Такими пільгами можуть скористатися переробні підприємства, які не мають на це підстав.

Негативний вплив толінгу на фінансовий стан переробних підприємств полягає в тому, що вартість товарної продукції, виготовленої такими підприємствами скорочується на суму давальницької сировини. Відповідно втрачається прибуток, основну частину якого після реалізації продукції одержує власник сировини. Так, лише Кременчуцький НПЗ (“Укртатнафта”), що співпрацює близько з 150 структурами, за надані послуги одержує у своє розпорядження 21% обсягу переробленої нафти (переважно уральської та казахстанської). Лисичанський, Херсонський та інші НПЗ України працюють на значно гірших умовах – вони отримують близько 5% переробленої нафти за послуги переробки.

Крім того, толінг, як і інші схеми натуральних розрахунків (сировиною та продукцією), зменшує податкові платежі до бюджетів різних рівнів, оскільки загальна сума прибутку вертикально інтегрованої системи буде в цьому випадку меншою, ніж в умовах грошових розрахунків.

Наприклад, Росія щорічно від толінгу втрачала 260 млн. доларів. Так як для зарубіжних постачальників відсутні витрати на ПДВ, на мито, а також має місце здешевлення продукту й левова частка доходу вивозиться з країни. Зважаючи на це, 30

жовтня 1999 року Держдума Російської Федерації скасувала толінг, хоча велася шалена пропаганда проти прийняття цього рішення. На сьогодні толінг в Росії дозволяється лише в деяких випадках та й за умови, що сировина має російське походження [4, с.27].

Особливо негативні наслідки має міжнародний толінг. Основні його вигоди (для іноземних партнерів) – у переміщенні трудо- і фондомістких та екобезпечних виробництв у країни і регіони з дешевою робочою силою, наявністю не використовуваних потужностей та недосконалим природоохоронним законодавством. Він дає змогу іноземним виробникам одержувати прибутки без відповідних інвестицій при низькій ціні вітчизняної робочої сили.

Отже, в Україні толінг, на сьогоднішній час, є невідгідним, небезпечним, законодавчо незахищеним. Толінгова схема тягне за собою ряд наслідків:

- толінг виступає як досить агресивний інструмент руйнування господарства країни, що розвивається;
- відрізняється від інвестицій тим, що його організатори ніяк не зацікавлені в науково-технічному прогресі та розвитку виробництва;
- такий вид діяльності вважається наслідком непродуманої маркетингової політики.

З огляду на ці факти законодавство, що регулює толінгові схеми має передбачити такі обмежувальні заходи:

- встановити зобов'язання толера здійснювати капітальні вкладення у підприємство переробки, у розвиток його інфраструктури та соціальної сфери;
- обмежити види толінгу в Україні дотуючи при цьому державні підприємства, а також підприємства, які мають державну частку в майні;
- запровадити ліцензування зовнішнього толінгу за параметром його здатності підтримувати наукомісткі переробні виробництва в Україні [2, с.44].

Проте не варто відкидати, що розвиток толінгу, як внутрішнього, так і зовнішнього, можна вважати ефективним засобом призупинення катастрофічного падіння промислового виробництва у регіонах і у державі в цілому. Однак, практикувати його надалі в широких масштабах з державних позицій не вигідно, тому що більшу частину доходів одержує власник сировини,

одночасно зменшуються обсяги доходів до бюджетів різних рівнів, а зовнішній толінг, крім того, “паразитиє” на низькій ціні кваліфікованої робочої сили.

Список використаних джерел:

1. Закон України “Про операції з давальницькою сировиною”// Відомості ВРУ, 01.01.2002.
2. Мамутов В., Кліяненко Б., Чаленко О. Толінгові схеми: плюси і мінуси// Економіка України. – 2002. – №1.
3. Захарченко В.І. Толінг як ринкова форма організації вертикальних зв’язків у промисловості України//Економіка.Фінанси. Право. – №1. – 2004. – С. 13.
4. Business Central Europe, 2000. – С. 27
5. www.kontrakty.com.ua
6. www.mpe.kmu.gov.ua
7. www.krytyka.kiev.ua

Харюк К. Б., Василюшина Н. Д.,
ЧТЕІ КНТЕУ

FACTORS IMPEDING THE DEVELOPMENT OF THE INSURANCE MARKET

Our article consists of three main parts and a short conclusion to them. In the first part “Factors of an economic character” we discussed factors of a legal character, factors of a social-economic character and factors of a socio-psychological character. In the second part “Negative tendencies in relations between the state and insurance companies” we focused our attention on the fact that monopolization of chosen segments of the insurance market by companies created with the state’s participation. In the third part “Problems in the development of social significant types of insurance” we discussed life insurance, pension insurance, medical insurance and civil liability insurance. In our article we used the method of comparative and pragmatic analysis.

Ukraine’s economic crisis conditions a low demand for insurance services. Large mutual debts and the accumulation of non-payments, losses, a chronic deficit of cash with most enterprises and citizens, and the significant share of the shadow economy which, according to various estimates, amounts to 50-60% of the GDP – all of these factors interfere with the stable development of Ukraine’s insurance business. The present tax system and regulation of enterprise financial activities are not conducive to the goals of insurance. Only in a few types of insurance can insurance premiums be attributed to prime costs, while most of them are paid exclusively out of profit. With approval of the Law of Ukraine “On taxation of enterprises” in 1997, a 30% tax on profits obtained by insurance companies from investing the funds of the population was established. But it is namely these profits that should be part of the commitments of insurance companies regarding payment of insurance monies per long-term types of insurance.

The legislative draft “On Amending the Law of Ukraine “On

Insurance” has not been approved yet. An attempt was made in this document to take a more systematic approach to the problems of Ukraine’s insurance market, and to the means of solving these problems. The necessary incentives and guarantees for investing insurers have not been worked out yet.

It is worth noting that in draft law “On Amending the Law of Ukraine “On Insurance”, a number of propositions with respect to the insurance sector were included, among them:

- broader possibilities for insurers as institutional investors;
- the procedure for the reorganization and sanation of insurers;
- enlarged authorized fund amounts up to 500 thousand euro, etc.

The inadequate Civil Code of Ukraine is impeding the development of the insurance market. In the first place, this relates to the development of civil liability insurance, inasmuch as the Civil Code does not envisage mandatory compensation of damages to third parties.

The vast majority of Ukraine’s citizens are not solvent. The average yearly per capita income of the population over the last ten years has been dropping steadily. While in 1990 it stood at \$3773, then in 1999, it was only \$318, or 12 times lower. The domestic market’s palpable development, including that of the insurance market, appears rather problematic, given this income level.

Trust in insurance, as an institution of social protection, is one of the necessary preconditions for the development of the insurance business. Unfortunately, in Ukraine, trust towards the insurance branch has been, to a large extent, undermined. The population’s trust in insurance companies is critically low today. Based on the data of the poll conducted by the Sociological Service of the Ukrainian Centre for Economic and Political Studies in April, 2000, among financial structures, it is namely insurance companies that are the “leaders” in the category of social distrust.

The process for creating a company, in advance provided then status of monopolist on a given segment of the insurance market, is non-transparent and protective, limiting the possibilities of other competitors. Aside from the tendency towards increasing the number of monopolist insurance companies, efforts on the part of the state to create new state funds for servicing different types of obligatory social insurance can be observed. It is planned to create a medical insurance fund under the Ministry of Public Health, which again will lead to increased state budget expenditures. The

Law of Ukraine “On General Obligatory State Social Insurance for Unemployment” also envisages the creation of a special state fund. This kind of practice limits competition on the insurance services market, and introduces ineffective mechanisms for the insurance market operation, instead of removing the existing contradictions and artificial barriers on the path of increasing the pay off from the existing insurance structures.

Today, only 12 Ukrainian insurance companies have licenses to conduct life insurance operations, but in reality, half of this number of insurers practises this type of insurance. At the same time, as a result of the illegal activities of foreign insurance companies practicing life insurance, Ukraine, according to expert estimates, loses \$80-100 million a year.

In general, two main psychological reasons exist in Ukraine that cause virtually complete absence of life insurance and interfere in the development of this type of insurance in the nearest future. The first one is the general reason for causing the Ukrainian population’s distrust in insurance, as such. The second reason is the wave of various trusts and insurance companies that operated during 1993-1995 and turned out to be financial pyramids where the money of deceived depositors disappeared. Today, no requisite pre-conditions exist in Ukraine for the development of long-term types of insurance (including life insurance).

Pension insurance

The status of pension insurance system in Ukraine demonstrates that the existing solidary system, working under a divisional scheme, is incapable of performing its primary functions – ensure pension amounts at least at the minimum subsistence level and their timely payment. In 1999, the average pension was UAH 47. The practice of covering pension payments with goods became widely implemented: in 1999 pensioners received UAH 311 million worth of goods in lieu of pension payments. Pension payment arrears stood at around UAH 1.8 billion as of February 1, 2000.

The crisis of the state pension is conditioned by a number of factors.

First, this is the unfavourable demographic situation.

Secondly, the level of filling the Pension Fund is critically low.

Thirdly, the principle of pension calculations is imperfect, when a person may choose, for pension calculation, any three years in a row when his wages were at their highest.

The new pension system is planned to have three levels:

On the first level, the solidary pension fund will be retained intact. It will be filled, as earlier, at the expense of employers and worker contributions.

The second level is the introduction of a mandatory system of long-term accumulation of funds on individual (personal) employee accounts.

Finally, *the third level* being proposed for the new pension system is the voluntary pension insurance, both individual and collective.

Namely on this level insurance companies will be employed to take part in the formation of long-term pension savings.

Medical insurance

In the former USSR, medical services of state healthcare establishments and medical-sanitary departments of enterprises were offered free of charge and were financed at the expense of the state budget and enterprise funds. During the transition period, this system in Ukraine was complemented by a voluntary medical insurance system. However, the voluntary medical insurance market is too narrow. Therefore, the sphere of healthcare is dominated by the old system of health protection funding mostly at the expense of budget. Legislative acts have not yet been approved in Ukraine regarding the obligatory medical insurance of the population.

Civil liability insurance

As a rule, civil liability insurance (or third-party liability for unintentional damages) belongs to the category of obligatory insurance. In Ukraine, this type of insurance with respect to individuals does not yet have a legislatively established obligatory character. That's why only a very small portion of Ukraine's citizens possesses civil liability insurance policies.

Different segments of the insurance market are being monopolized by companies created with the state's participation. Creation of state funds for servicing different types of obligatory social insurance is continuing. This practice limits competition on the insurance market, and introduces ineffective mechanisms for its functioning, instead of removing barriers that hamper the effective operation of existing insurance structures. There are no favorable pre-conditions for the development of long-term types of insurance (including life and pension insurance) in Ukraine. The population is mostly concerned with the problems of survival and cares little about long-term prospects. The old system of healthcare funding mostly out of

the budget dominates in the public health system; legislative acts regarding obligatory medical insurance for the population have not been approved. Medical insurance, which is an element of social insurance, and exists at the expense of mandatory contributions of insured individuals, is absent in Ukraine. The development of Ukraine's insurance market is impeded by a number of factors of an objective and subjective character. In the first group, one can include those related with the economic crisis in Ukraine: economic instability, industry stagnation, and the decrease in the population's solvency; structural disproportion in the economy; the lack of funds; insufficient personnel; and the limited capacity of the insurance market. Subjective factors are conditioned by shortcomings in the management of economic processes, including processes of establishing the insurance market: the unfavorable tax system, the incomplete and fragmentary legislative base, ineffective control on the part of the state, state support for monopolization, the absence of a developed support infrastructure, the lack of information on the possibilities of the market, and the low insurance culture of the population. In general, the state of Ukraine's insurance market can be characterized as "expectant". It has a significant potential for development. As an important part of the overall state financial system and social protection system, the insurance market needs serious improvement within the framework of administrative, economic and legal reforms.

Bibliography:

1. Micro digests. – *Tovarishch*, No. 14, March, 2000, p.3.
2. Realities and prospects of social policy. – *Uriadovy Kurier*, March, 4, 2000, p.10.
3. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 1021 of September 17, 1997 "On Improvement the Procedure for Medical Assistance to Foreign Citizens Temporarily Staying on the Territory of Ukraine".
4. Naumenko V. The fears of insurance. – *Kompanion*, No.3, January, 1998, p.12.
5. Koval S. Ukraine is on the threshold of an insurance products boom. – *Ukrainskaya Investitsionnaya Gazeta*, March 14, 2000, p.11.

*Хандоожко О.Ю., Тищенко В.В.,
СНУ ім. В. Даля*

СОЦІАЛЬНІ ФАКТОРИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА

У статті досліджуються соціальні фактори підвищення ефективності виробництва. Ми оцінили їх вплив на виробничі процеси підприємства і зробили пропозиції стосовно подальшого більш інтенсивного використання соціальних факторів підвищення ефективності виробництва.

Актуальність вибраної теми полягає у тому, що в Україні підсилюється необхідність глибокого коректування курсу соціально-економічної політики. Мова йде про забезпечення економічного росту й підвищення його якості, включаючи першочергове рішення соціальних завдань.

Існують різні точки зору щодо природи й складу соціальних факторів підвищення ефективності виробництва, при цьому немає єдиної думки серед авторів.

Дана тема не є новою, її дослідженням займалися багато авторів таких як: А.А. Дикарева, М.И. Мирська, Р.М. Петухова, И.И. Кулинцев, Г.Н. Соколова, Одегов Ю. Г. [1,2,3,4,5]

Метою дослідження є обґрунтування підвищення ефективності роботи підприємства за рахунок оцінки й надалі більш інтенсивного використання соціальних факторів підвищення ефективності виробництва.

Завданням дослідження є: 1. Розкрити основні проблеми, які існують при дослідженні даної області; 2. Скласти класифікаційну схему соціальних факторів, що впливають на підвищення ефективності виробництва; 3. Дати оцінку соціальним факторам підвищення ефективності виробництва; 4. Сформулювати пропозиції щодо вдосконалення соціальної сфери підприємства.

Так А.А. Дикарева й М.И. Мирська головний акцент у трактуванні роблять на людину, розуміючи під соціальними факторами внутрішні спонукальні сили, обумовлені потребами людей [1]. На думку Р.М. Петухова соціальні фактори пов'язані

з життєдіяльністю людей, як у сфері виробництва, так і поза нею; з посиленням особистісного фактору, що можливо при демократизації й децентралізації керування, підвищенні відповідальності й творчої ініціативи працівників, всебічного розвитку особистості, посилення соціальної спрямованості в розвитку виробництва. Соціальні фактори виражають відповідність результату виробничо-господарської діяльності соціальним цілям суспільства, колективу [4].

Із Всеросійського конкурсу підприємств можна зрозуміти, що соціальні фактори – це фактори, у яких приділяється велика увага людині. И.И. Кулинцев пише про те, що соціальні фактори підвищення ефективності виробництва, обумовлені рівнем розвитку робочої сили й визначаються якостями трудового колективу й умовами його розвитку, які, у свою чергу, обумовлені суспільними відносинами, у яких працюють люди [2]. Проаналізувавши різні точки зору фахівців, що вивчають дане питання, ми дійшли висновку, що соціальні фактори підвищення ефективності виробництва – це фактори, дія яких робить переважно прямий вплив на людину, а не на окремі елементи виробничо-господарської діяльності, на її внутрішні спонукальні сили, потреби. При дії соціальних факторів відбувається посилення особистісного фактору; соціальні фактори – це характер міжособистісних відносин на індивідуальному, груповому або іншому рівнях, що впливають на якість спільної діяльності й співіснування.

Є різні види класифікацій соціальних факторів підвищення ефективності виробництва є різною. А.А. Дикарева й М.И. Мирська класифікують дані фактори залежно від потреб, спонукань людини; Г.Н. Соколова – залежно від типу управління на підприємстві [5]; Ю.Г. Одегов узагальнив всі показники, які потрібно вдосконалювати, міняти в соціальній сфері підприємства [3]; И.И. Кулинцев проводить класифікацію соціальних факторів залежно від структури підприємства [2].

Розглянувши різні точки зору на склад і природу соціальних факторів підвищення ефективності виробництва, ми пропонуємо наступну класифікаційну схему (рис. 1).

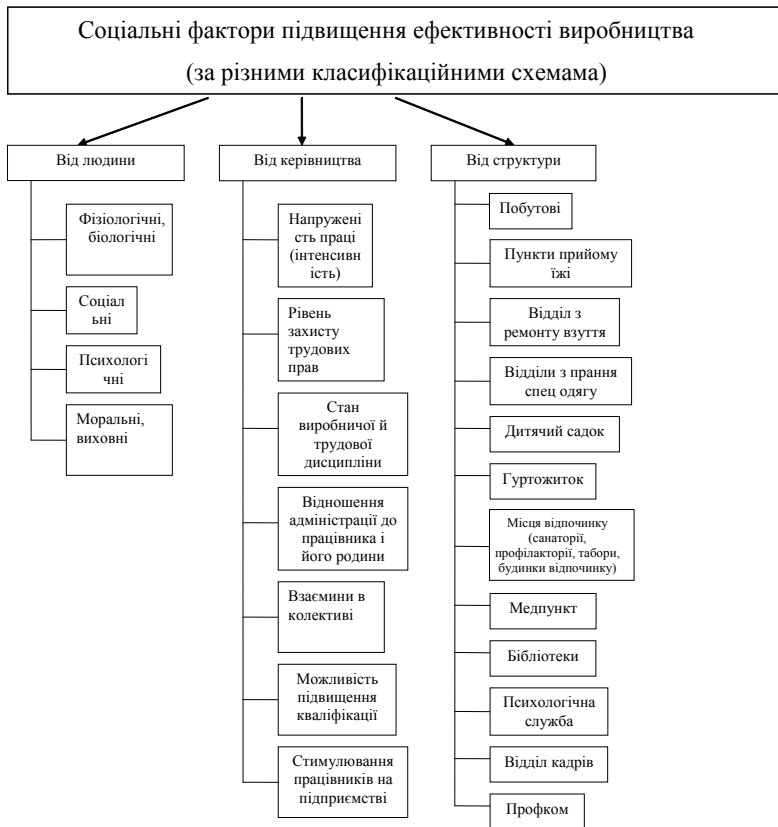

Рис. 1. Класифікаційна схема соціальних факторів підвищення ефективності виробництва.

Вивчивши різні точки зору щодо цілей підприємств, можна систематизувати їх таким чином (рис. 2).

Розрізняють п'ять основних форм визнання: 1) матеріальна компенсація; 2) грошові винагороди; 3) суспільне визнання окремої особистості; 4) суспільне визнання діяльності групи; 5) особисте визнання начальства. Розглянемо ці форми детальніше.

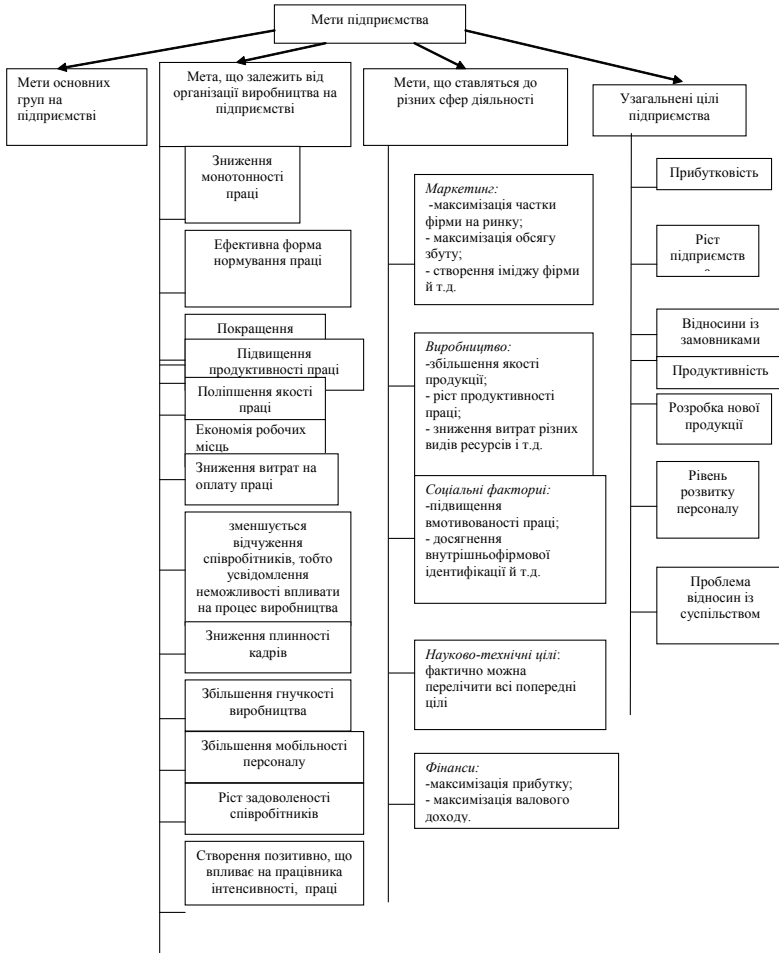

Рис. 2. Цілі підприємства

Матеріальна компенсація. Заробітна плата має велике значення. Однак інші види матеріальної компенсації можуть ефективно стимулювати підвищення продуктивності праці і якості продукції. Можна виділити наступні види матеріальної компенсації: 1) комісійні винагороди; 2) відрядна оплата праці; 3) покупка акцій робітниками та службовцями підприємства.

Суспільне визнання. Найбільш поширеною є наступні фор-

ми суспільного визнання; 1)просування по службі; 2)розміри й внутрішнє планування кабінету; 3) поїздки на підприємства замовника; 4)коштовні подарунки;

Суспільне визнання діяльності групи. Визнання дає групі співробітників можливість відчувати свою особливу причетність до успішної діяльності організації й перейнятися значимістю свого внеску в спільну справу.

Особисте визнання з боку керівництва. Із всіх форм визнання, ця найбільш важлива, оскільки є відбиттям взаємин керівництва й співробітника, які стимулюють співробітника до більшої віддачі й позитивно впливають на його моральний стан.

Отже, можна зробити висновок, що одним з головних способів підвищення ефективності роботи підприємства є людський фактор і якщо увага до нього буде підвищуватися – це дозволить запобігати погіршенню фінансового стану на підприємстві.

Список використаних джерел:

1. Дикарева А.А., Мирська М.И. Роль керівників у підвищенні ефективності підприємства. – М., 2004. – №4. – С. 100-109.
2. Кулинцев И.И. Економіка й соціологія праці– М.: Центр економіки й маркетингу, 1999. – 288 с.
3. Одегов Ю. Г. Основи й проблеми економіки підприємства. – М.: “Фінанси й статистика”, 2004. – 512 с.
4. Петухова Р.М. Економіка й соціологія праці: підручник/ Р.М. Петухова – Питер, 2002. – 128 с.
5. Соколова Г.Н. Соціологія праці: підручник/ Г.Н. Соколова – М.: “Вища школа”, 2002. – 316 с.

Секція 6

**ПРОБЛЕМИ ІНТЕГРАЦІЇ
ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В СВІТОВИЙ
ЕКОНОМІЧНИЙ ПРОСТІР**

*Антипчук К., Паньків О. Й.,
ЧТЕІ КНТЕУ*

PROBLEM ASPECTS AND INTEGRATION PROSPECTS OF UKRAINE TO THE FINANCIAL ENVIRONMENT WORLD

Nowadays the rate of development of international financial markets are higher than the other kinds of economic globalization. So it leads to some problems of capital flows, deviation of investments etc. We consider the problems and integration prospects of Ukraine to the financial environment world.

Globalization processes in an exception spheres of public life gradually appear in all regions of the world, and economic globalization becomes the main factor of the world economy development. However, looking at the analysis of statistic indexes of international economic relations development during XX and the beginning of XXI century, it is possible to come to the conclusion, that economic globalization is not the new phenomenon for the humanity and to a great extent modern globalization processes result the returning of the liberal mode of foreign economic activity considerably, which existed at the end of XIX and at the beginning of XX century [1, с.71].

Passing ahead the rates of development of international financial markets in comparison with the real sector of world economy testify about rapid rates of financial globalization development in compar with other kinds of economic globalization. It is possible to make a conclusion, that financial globalization is accompanied by considerable benefit for the financial markets of most states, in fact globalization assists the development of financial markets and perfection of the financial system. Developing countries get access to the greater volumes of capital? Due to the world financial space integration, the financial infrastructure of these countries improves. However, advantages in the form of simplified drawing or assets location are accompanied by the growth of the financial operations degree risk [2].

The integration of separate national financial markets in the unique world financial space, which is the direct investigation of financial globalization, requires liberalization of internal financial a sector and operations on transboard capital flow. The result of such liberalization was became the huge intensification and changes in the world of international capital flow. As a result international migration of capitals among other factors of production acquires the value of leading factor in the process of world economy development, and the foreign investing becomes an integral and the prominent part of internal economic processes of most states.

But avoiding the substantial growth of general volumes of international capital flow, the division of investment resources between regions with the different degree of development marked is considerably unsteady. Taking into account this it is possible to talk about contradiction and ambiguousness of process globalization development, in particular of international financial relations and different influent of international financial constituent on economic development of separate groups of countries [2].

The differences of the last financial globalization stage is a change of structure of capital flow on behalf of private investments that changes of flows, directed on the development of production in the different regions of the world, on behalf of international diversification of investment portfolio. Except it, there is the growth of absolute volume of investments in countries which develop and gradual smoothing of volumes of the accumulated investments in different countries. However the noted smoothing takes place mainly between countries with the approximately identical degree of development, while a relative share of investments in countries which develop diminishes, that is a degree of drawing to globalization of countries with the different level of economic development is different. So, the the effect is different, which different states get from participating in the processes of globalization – the greater effect the higher the level of economic development of country is [3].

Nevertheless, the gradual smoothing of investing volumes and costs of financial assets in different regions will be one of the most important results of financial globalisation in future. The economic systems of countries with the low level of economic development and countries which develop are extraordinarily week before the action of globalized factors, which result the increase of financial instability risk in these countries. That is why it is obviously, that on the certain stage of the evolution financial globalization results

the growth of risk level, belongs to operations on a financial market. Especially, taking into account these reasons, this risk appears on the initial period of financial liberalization in countries which develop. Accordingly, the main task of countries with the so-called new created markets consists in minimization of weakness degree from external shocks and from the change of foreign investors positions which send the large streams of “hot” capitals to these countries [3].

The high degree of changeability of capital testifies to the extraordinary sensitiveness of these flows to the determinants, majority of which is closely connected with the degree of globalization of national financial market and as result determines the level of risk and profitability of investments. It is possible to make a conclusion, that as a result of extraordinarily high liquidity of globalizing financial market an international capital has a tendency in flow to the countries with the best macroindexes. But at the same time the surplus of capital results in worsening of macroeconomic indexes, growth of speculative investments and promote the instability of national financial market. Accordingly the considerable volumes of the foreign investing to the country can become the direct reason of both financial crisis and further recession in the real sector of national economy [4].

According to the considerable level of general openness of economy and positive dynamics in the further including of Ukraine to the world economy, financial sector of the country is marked by the weak interaction with an international financial market. The lack of integration to the world economy in a financial sector needs immediate correction of economic policy of the state with the purpose of volume increasing of the foreign investing and crediting.

The task of integration to globalized wared financial space; which stands before Ukraine, requires the minding of modern structure feachures of the world economy, careful choice and use of instruments which are able to provide high speed and efficiency of such integration and simultaneously to minimize possible losses from this process. Thus the special attention must be paid to the risks which accompany the process of integration of national economy to globalized financial space.

In the process of further development and liberalization of financial market of Ukraine, in process of it's further integration to the world financial space it is actually extraordinarily to study the experience of foreign countries in relation to the ways of such integration and in relation to avoidance of its negative consequences [4].

Taking into account the early display and liquidation of financial instability, pre-conditions limitation of national market from the negative influencing of international crisis processes, foreign research workers offer application of various measures of government control. But, the most resulted measures are not acceptable for Ukraine, in fact a national financial market did not attain the sufficient degree of development, but the characteristic feature of domestic economy is the necessity in the considerable volume of free money costs, which can be utilized for modernizing of capital assets, widening of the circulating assets, use in the quality of credit resources. The creation of the “last instance” for the creditor in any form, the increase of currency reserves, the creation of other reserve funds and others like that can not be considered sufficient for prevention of financial instability in countries which develop, to which it is possible to draw Ukraine [4].

In domestic terms it is possible to combine such measures of control above capital, liberalization and stimulation of financial market development, including the formation to alteration of financial infrastructure. It is necessary to stimulat the inflow of foreign capital to the country – both as in the form of direct or portfolio investing and as borrowings. Thus a role which is played in the world economy of TNK testifies to the necessity of TNK stimulation to such investing which must be one of the key aspects of public policy [4].

The government must create favourable conditions for the large-scale integration of all domestic economy segments to the world economic space, first by means of domestic legislative development and formation of modern market infrastructure in order to globalization influence on Ukrainian economy consisted increasing of financial instability level but also in getting all globalizational processes advantages by the state.

Literature:

1. Lukashevich In. Globalistika. — Lvov: New world-2000, 2004. – 227 p.
2. Rasputna Ji. The comercial banks in the field of financial services of Ukraine // banking. – in 2000. – №5. – p. 43-45
3. Zhukov B. The comercial banks and investment activity of // banking. – in 2005. – № 2 – p.59-62.
4. Chistilin D. The evolutional development of world economy and integrations of Ukraine // Economist № 1. – 2007. – p. 80-87.

*Василюк В. М., Кондратюк Л. Ф.,
Дніпропетровський національний університет*

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ ПРОСТІР

У статті розглянуті питання інтеграції України до Європейського Союзу, особлива увага приділяється співпраці в економічній сфері. Важливим чинником співробітництва є постійно зростаючий товарообіг, інвестиційні потоки в обох напрямках, що стимулюють просування України до європейського інтеграційного угруповання.

Глобалізаційні процеси, які відбуваються зараз у світі призводять до інтенсифікації політичного діалогу між країнами та цілими регіонами, поглиблюють міжнародні господарські зв'язки. Країни інтегруються заради збереження миру та підвищення економічного процвітання. Одним із найбільших інтеграційних угруповань є Європейський Союз – конфедераційне об'єднання, яке межує з Україною [2].

Співробітництво Україна – ЄС розпочалося ще в 1991 році, коли міністр закордонних справ головуючих на той час Нідерландів від імені Європейського Союзу визнав незалежність нашої держави. Інтеграція до Європейського Союзу є незмінним зовнішньополітичним пріоритетом України, що закріплений у Законі України “Про основи національної безпеки України” (2003), Постанові Верховної Ради України “Про основні напрями зовнішньої політики України” (1993). З метою реалізації стратегічного курсу України на інтеграцію до Європейського Союзу, забезпечення всебічного входження у європейський політичний, економічний і правовий простір та створення передумов для набуття Україною членства у Європейському Союзі був виданий Указ Президента України “Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу” (2000). Правовою основою відносин нашої держави з ЄС стала Угода про партнерство та співробітництво, яка була прийнята ще в

1994 році (ратифікована в 1998). УПС визначила 7 основних напрямків співробітництва: торгівля та інвестиції, енергетика, транскордонне співробітництво юстиція та внутрішні справи, наближення законодавства України до законодавства Євросоюзу, охорона навколишнього середовища, транспортна сфера, співпраця у сфері науки, технологій та космосу [1].

Одним із найважливіших напрямків зовнішньоекономічної діяльності України є подальший розвиток торгівельно-економічних відносин з країнами ЄС. Загальний товарообіг між Україною та ЄС за останні роки має тенденцію зростання. Обсяг торгівлі товарами з країнами ЄС становив у 2005 р. 21,1 млрд. дол., у т.ч. експорт – 9,2 млрд., імпорт – 11,9 млрд. дол., що на 10% більше за 2004 р. Обсяг торгівлі послугами з країнами ЄС у 2005 р. становив 3,0 млрд. дол. у т.ч. експорт – 1,7 млрд. та імпорт – 1,3 млрд. дол. (Рис. 2– 3), що на 30,4% перевищує 2004 р. У 2006 році торговельний обіг товарами та послугами між Україною та ЄС зріс на 15,9% у порівнянні з 2005 роком [4]. Сторони активізували роботу, направлену на забезпечення полегшення та розширення взаємного доступу до ринків. Обсяг торгівлі товарами та послугами між Україною та ЄС (січень – червень 2007 року) збільшився в порівнянні з аналогічним періодом минулого року на 32,4% та склав 18,8 млрд. дол. США, у т.ч.: експорт – на 28% і склав 8,2 млрд. дол. США, імпорт – на 35,6% і склав 10,6 млрд. дол. США, від'ємне для України сальдо – 2,4 млрд. дол. США (Рис.1,2).

Основними статтями українського експорту до ЄС є: чорні метали та вироби з них, енергетичні матеріали, нафта та продукти її перегонки, руди, шлаки та зола, одяг текстильний, жири та олії тваринного або рослинного походження, електричні машини і устаткування. Основними статтями імпорту в Україну з ЄС є: котли, машини, апарати і механічні пристрої, наземні транспортні засоби, крім залізничних, електричні машини і устаткування, полімерні матеріали, пластмаси, фармацевтична продукція, папір та картон. Головними партнерами як в експорті, так і в імпорті послуг є Австрія, Греція, Італія, Кіпр, Нідерланди, Німеччина, Польща, Англія та Угорщина [4,5].

На ці країни припадає близько 80% всіх експортно-імпортних операцій в сфері послуг Після вступу до Європейського Союзу Болгарії та Румунії з 1 січня 2007 року їхня частка в обігу послуг з Україною підвищується (табл. 1).

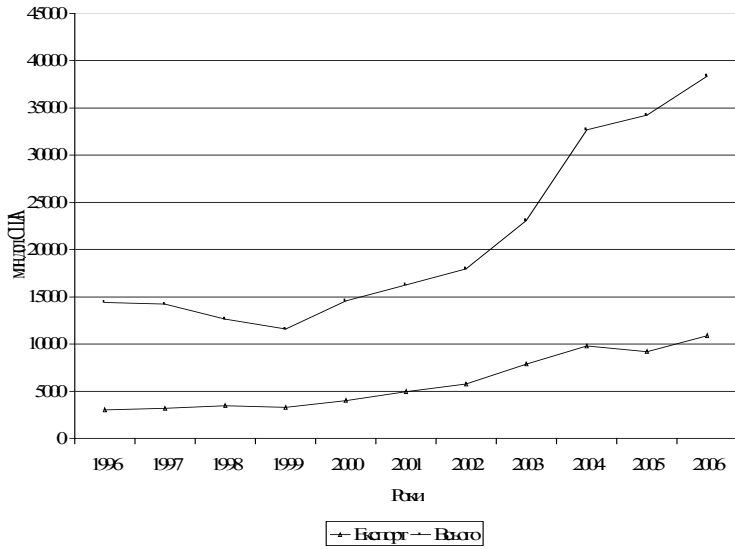

Рис. 1. Динаміка експорту між Україною та ЄС за 1996-2006 рр.

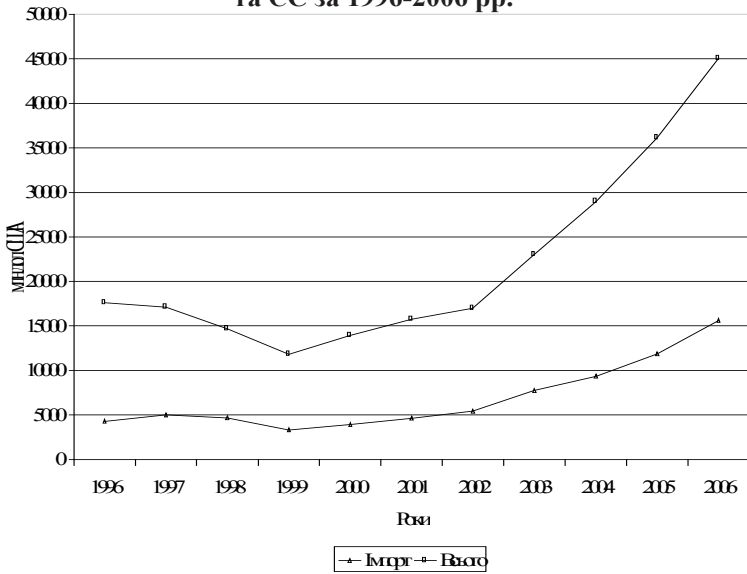

Рис. 2. Динаміка імпорту між Україною та ЄС за 1996-2006 рр.

Тенденція останніх років чітко вказує на постійно зростаючий товарообіг. Так, в 2005 році загальний обсяг торгівля товарами склав 22,436 млрд.дол.США, у наступному році ця цифра збільшилась на 26%. Загальний товарообіг в 2007 також зріс досить суттєво – 39,134 млрд.дол.США – на 28% в порівнянні з 2006 роком (Рис.3).

Важливим чинником співпраці є інвестиційні потоки, які сприяють поживленню виробництва, збільшенню конкурентоспроможності підприємств, покращення економічної ситуації в цілому. Європейський союз є одним з найголовніших інвесторів, частка якого становить більше 50% всіх прямих інвестицій, які надходять із-за кордону (Рис.4). Разом з тим, останніми роками потік інвестицій в українську економіку суттєво скоротився через низку несприятливих факторів: політичну нестабільність, недостатнє законодавче регулювання діяльності іноземного інвестора в Україні [5].

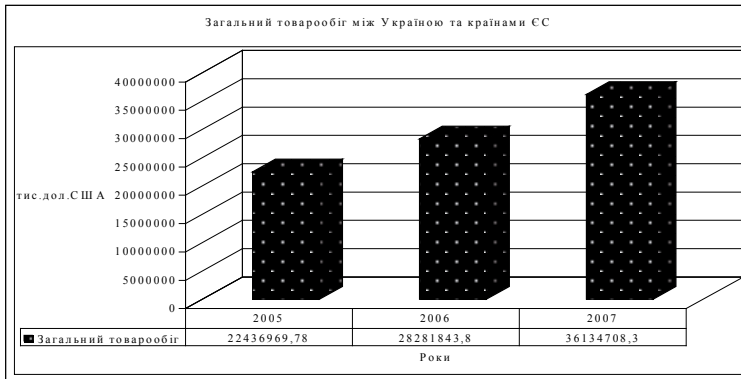

Рис.3. Загальний товарообіг між Україною та країнами ЄС за 2005-2007 рр.

Найбільшими інвесторами є такі країни-члени ЄС у 2005 році, як Кіпр (26%), Німеччина (11%), Нідерланди (11%), Англія (19%), Австрія (7%), Польща (4%). Подібна динаміка спостерігається і в наступних роках [6].

Україна також інвестує в економіки європейських країн. Простежується позитивна динаміка зростання інвестиційних потоків. Так, в 2005 загальний обсяг інвестицій з України в країни ЄС становив 44,2 млн.дол.США, а в 2007 році ця цифра зросла до 74,8 млн.дол.США (рис.5).

Таблиця 1.
 Географічна структура зовнішньої торгівлі послугами
 за 2005-2007 рр.

№	Назва країни	Роки								
		2005			2006			2007		
		експорт	імпорт	сальдо	експорт	імпорт	сальдо	експорт	імпорт	сальдо
1	Австрія*	94,9	127,4	-32,5	126,5	213,3	-86,8	181,7	163,1	18,6
2	Бельгія	145,5	28,5	117,0	171,2	35,7	135,5	203,2	55,1	148,1
3	Болгарія	32,3	10,4	21,9	35,0	17,3	17,7	41,8	23,8	18,0
4	Греція	69,3	12,5	56,8	64,9	18,4	46,5	104,7	67,5	37,2
5	Данія	48,6	14,1	34,5	78,4	22,3	56,1	79,7	27,7	52,0
6	Естонія	12,9	8,5	4,4	97,3	7,3	90,0	143,1	10,7	132,4
7	Ірландія	6,1	2,2	3,9	6,1	2,2	3,9	7,6	4,05	3,55
8	Іспанія	20,1	16,4	3,7	24,3	17,4	6,9	28,9	14,5	14,4
9	Італія	74,1	19,1	55,0	92,8	27,9	64,9	109,6	54,2	55,4
10	Кіпр*	242,4	213,6	28,8	322,6	279,1	43,5	396,9	388,6	8,3
11	Латвія	39,8	13,0	26,8	40,4	13,3	27,1	47,2	22,3	24,9
12	Литва	12,6	3,7	5,9	19,1	9,9	9,2	33,4	29,7	3,7
13	Люксембург	0,83	0,28	0,55	0,83	0,28	0,55	1,65	33,4	3,7
14	Мальта	35,2	1,4	33,8	41,5	1,6	39,9	37,2	1,7	35,5
15	Нідерланди*	73,3	68,5	4,8	89,6	83,2	6,4	139,2	91,2	48
16	Німеччина*	185,8	170,7	15,1	254,0	242,6	11,4	379,4	335,9	43,5
17	Польща*	62,2	76,9	-14,7	80,8	97,0	-16,2	103,6	144,8	-41,2

18	Португалія	12,2	12,2	4,9	7,3	12,2	4,9	7,3	9,9	18,1	-8,2
19	Румунія	18,3	5,6	12,7	18,3	5,6	12,7	19,6	11,9	7,7	
20	Словаччина	49,2	17,5	31,7	29,5	25,1	4,4	49,1	26,6	22,5	
21	Словенія	2,8	4,1	-1,3	2,8	4,1	-1,3	6,05	3,8	2,25	
22	Англія*	300,2	280,0	20,2	390,0	541,9	-151,9	545,2	611,3	-66,1	
23	Угорщина	128,2	49,8	78,4	125,8	59,3	66,5	102,4	125,6	-23,2	
24	Фінляндія	20,9	8,9	12	20,9	8,9	12	31,8	16,8	15,0	
25	Франція	57,4	53,2	4,2	69,1	61,3	7,8	83,1	154,4	-71,3	
26	Чехія	21,2	17,6	3,6	29,7	28,3	1,4	38,7	45,9	-7,2	
27	Швеція	16,5	96,1	-79,6	27,9	61,9	-34,0	31,7	99,9	-68,2	

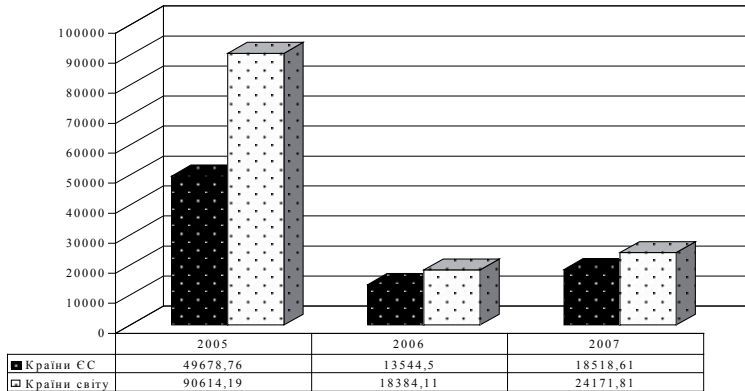

Рис.4. Прямі іноземні інвестиції в економіку України за 2005-2007 рр.

Найбільша кількість інвестицій припадає на такі країни ЄС, як Польща, Англія, Іспанія, Кіпр, Австрія – більше 85 % усіх інвестиційних потоків, що йдуть до Європейського союзу (рис.6).

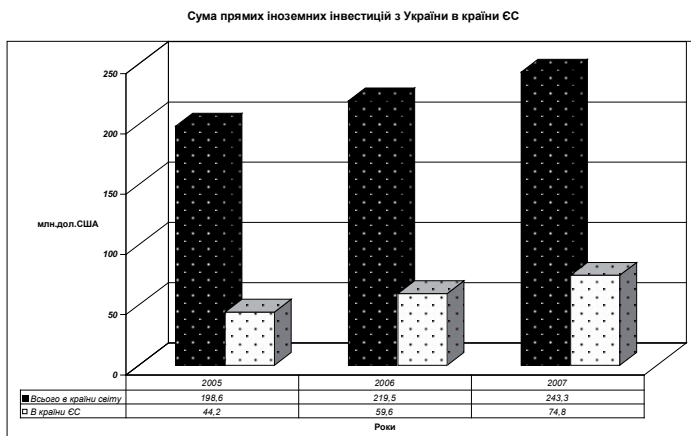

Рис. 5. Сума прямих іноземних інвестицій з України в країни ЄС за 2005-2007 рр.

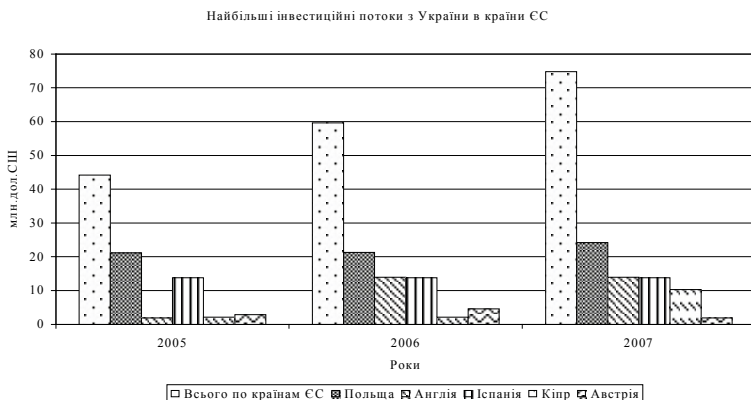

Рис.6. Найбільші інвестиційні потоки з України в країни ЄС за 2005-2007 рр.

Висновки. Співробітництво України з ЄС в економічній сфері є досить потужним. Спостерігається позитивна динаміка зростання торгівлі товарами, послугами, збільшення інвестиційних потоків в обох напрямках. Важливим документом, який регулює відносини між ЄС та Україною стала УПС, що визначила основні напрями співпраці. Україна поступово інтегрується

в європейський економічний простір, виходячи із власного національного інтересу. Планується підписання Нової посиленої угоди з ЄС за для інтенсифікації співробітництва. Інтеграція до ЄС є постійним стратегічним курсом України, який визначений в низці нормативно-правових актів нашої держави.

Список використаних джерел:

1. Алмазова І. Сучасний стан розвитку ЄС та передумови інтеграції України в європейський економічний простір // Матеріали II міжвузівської науково– практичної конференції молодих вчених та студентів “Євро інтеграційний вибір України та проблеми макроекономіки”, – Д.:ДУЕП,2007. – С. 8- 9.

2. Киян Т. Європейська Україна очима ЄС// Україна дипломатична. – К., 2003. – Вип.3. – С.567-576.

3. Круглашов А. Від “Європи націй” до “Європи регіонів”// Політика і час. – 2003. – № 10. – С.69-78.

4. Млюзан Т. Україна та ЄС: перспективи розвитку зовнішньоторгівельних відносин// Матеріали II міжвузівської науково–практичної конференції молодих вчених та студентів “Євро інтеграційний вибір України та проблеми макроекономіки”. – Д.: ДУЕП,2007. – С.136-137.

5.Сазонець О.М., Широкова Н.О. Альтернативні способи залучення інвестиційного капіталу// Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених “Управління інноваційним розвитком підприємств України в умовах світових інтеграційних процесів”. – Д.: ДНУ. – 2007. – Т.3. – С.10-11.

6. Vasilyuk V. Ukraine and European Economical Integration// Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених “Україна в Європейському економічному просторі: реалії та перспективи”. – Т.1. – Д.: Наука і освіта, 2006. – С.3-4.

Вовк Ю.І., Чубай В.М.,

Інститут підприємництва та перспективних технологій

ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЛЯ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ З ПОДОЛАННЯ ПРОБЛЕМ ІНТЕГРАЦІЇ В СВІТОВИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ ПРОСТІР

Виділено основні напрямки економічного аналізу проблем інтеграції в світовий економічний простір, сформовано блок-схему прийняття управлінських рішень щодо подолання цих проблем, виокремлено фактори, які впливають на цей процес

На сьогоднішній день економічний аналіз дає змогу отримати всебічну інформацію про показники, які для підприємства є першочерговими. Він проводиться на всіх рівнях управління економікою: на рівні держави, регіонів та галузей, на рівні підприємств і організацій. При подоланні проблем пов'язаних з інтеграцією в світовий економічний простір необхідно чітко виділити етапи процесу прийняття управлінських рішень щодо цього процесу та встановити на якому етапі будуть використовуватись конкретні методи економічного аналізу.

Економічний аналіз надає інформацію як про стан досягнення планових результатів господарської діяльності підприємства, так і про тенденції та характеристики змін, що відбулися в його зовнішньому середовищі. З допомогою економічного аналізу можна осмислити та досягти глибокого розуміння інформації, що надходить з різних підрозділів підприємства. Він є важливим елементом у системі управління підприємством, дієвим засобом виявлення внутрішніх невикористаних резервів, основою для вибору оптимальних управлінських рішень щодо розвитку діяльності в сучасних умовах світової економіки [1].

Поступовий перехід до ринкових відносин, створення нових форм господарювання, підвищення ефективності виробництва та ряд інших обставин призвели до того, що роль економічного

аналізу на підприємствах з кожним роком зростає. Недооцінка ролі економічного аналізу, помилки в планах і управлінських діях в сучасних умовах завдають великих втрат.

Виходячи з вищенаведеного, завданням статті є виділення основних напрямків економічного аналізу проблем пов'язаних з інтеграцією в світовий економічний простір, побудова блок-схеми прийняття управлінських рішень з подолання цих проблем, виокремлення факторів, що впливають на цей процес.

За допомогою інформації від проведеного економічного аналізу досягається швидка адаптація діяльності підприємства до змін ринкової кон'юнктури, здійснюється точне передбачення можливих змін поведінки конкурентів, забезпечується уникнення невиправданих ризиків тощо.

Одним з найважливіших напрямків економічного аналізу проблем інтеграції в світовий економічний простір є:

1) дослідження причинно-наслідкових зв'язків в економічних явищах і процесах пов'язаних з інтеграцією в світовий економічний простір;

2) оцінювання показників прибутковості і міжнародної конкурентоспроможності підприємства, як одних з основних критеріїв ефективності його розвитку.

На основі результатів економічного аналізу розробляються й обґрунтовуються управлінські рішення. Економічний аналіз передують рішенням і діям, обґрунтовує їх і є основою наукового управління підприємством.

На сьогодні застосування економічного аналізу набуло широкого розмаху. Його застосовують в процесі проведення ревізій, аудиторських перевірок та маркетингових досліджень.

Блок-схема процесу прийняття управлінських рішень (див. рис. 1) свідчить про те наскільки цей процес є складним та багатограним.

Потрібно пам'ятати, що кожен етап вищезазначеного процесу є необхідним, і порушення на ньому або нехтування ним призведе до прийняття невірного управлінського рішення. Розробка управлінського рішення є комплексом різних управлінських дій, де кожна наступна дія є логічним продовженням попередньої. Кожна управлінська дія повинна здійснюватись на основі ґрунтовного аналізу, який показує чи ця дія є оптимальною, і чи принесе бажаний результат. Блок-схема процесу формування управлінського рішення базується на існуванні декількох альтернатив, з яких потрібно вибрати найоптимальнішу.

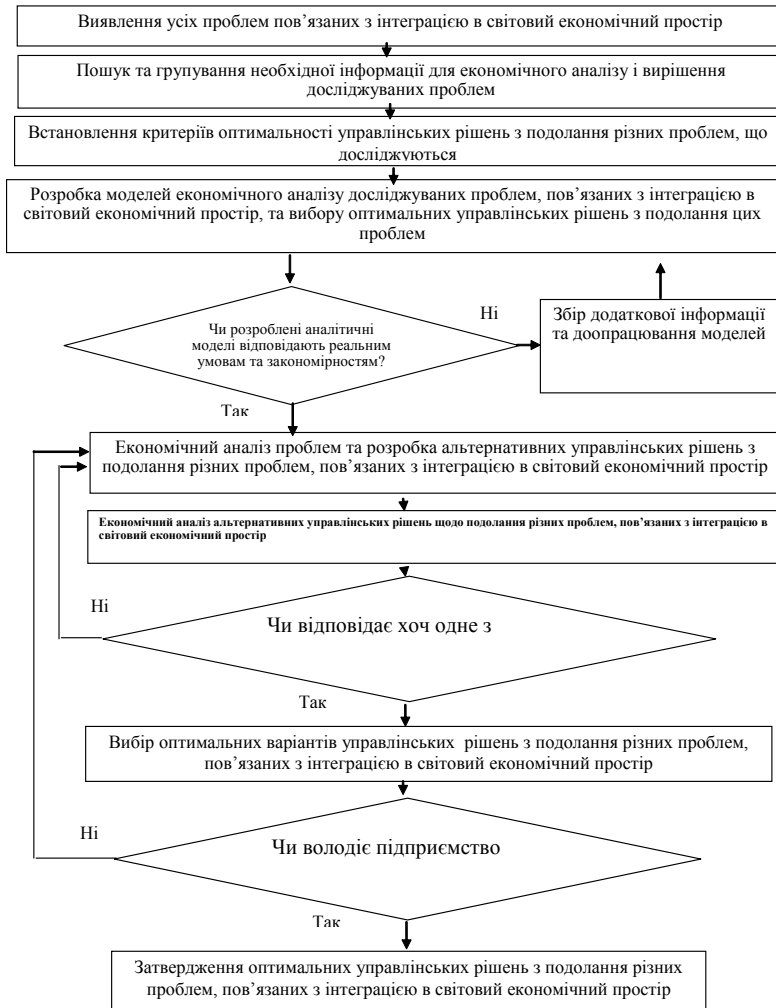

Рис. 1. Блок-схема процесу прийняття управлінських рішень з подолання проблем, пов'язаних з інтеграцією в світовий економічний простір

Для розв'язання проблеми необхідно передусім враховувати її багатоаспектність, дослідити яку можна з допомогою методів економічного аналізу. На основі економічного аналізу прийма-

ються відповідні стратегічні управлінські рішення, які сприяють тому, що певне підприємство реалізовує свою стратегію та досягає довгострокових цілей.

До факторів, що впливають на вирішення проблем пов'язаних з інтеграцією в світовий економічний простір варто віднести: особисті якості керівництва і його ставлення до ризику; достатність і достовірність необхідної інформації; наявність оптимальних технологій та методик; рівень забезпеченості ресурсами і конкурентоспроможною продукцією тощо.

Економічний аналіз відображає та надає інформацію про систему показників, які характеризують економічну оцінку процесів та результатів діяльності підприємства. Саме за допомогою економічного аналізу ми зможемо виявити ряд відхилень, котрі б гальмували розвиток досліджуваного підприємства, тим самим роблячи його неконкурентоспроможним. Тому вважаємо, що економічний аналіз, на основі якого приймаються управлінські рішення, є важливим інструментом для забезпечення успішної інтеграції в світовий економічний простір.

Список використаних джерел:

1. Економічний аналіз: Навчальний посібник / М.А. Болюх та ін. За ред. акад. НАНУ, проф. М.Г. Чумаченка. – К.: КНЕУ, 2001. – 540 с.

Приходько Р.І.,
Національний університет "Острозька академія"

ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ

У статті розглянуто фінансові аспекти зовнішньоекономічної діяльності та проаналізовано динаміку основних показників (ВВП, експорт, імпорт). Відповідно розглянуто вплив цих показників на економіку країни та досліджено взаємозв'язок між цими показниками.

Міжнародні економічні відносини є однією з найбільш динамічно розвинутих сфер економічного життя. Економічні зв'язки між державами мають багатовікову історію. Протягом сторіч вони існували переважно як зовнішньоторговельні, вирішуючи проблеми забезпечення населення товарами, що національна економіка робила неефективно чи не робила зовсім. У ході еволюції зовнішньоекономічні зв'язки переросли у зовнішню торгівлю і перетворилися в складну сукупність міжнародних економічних відносин – світове господарство.

Теоретичним проблемам розвитку зовнішньоекономічної політики та зовнішньоекономічної діяльності і їх впливу на інтеграційний розвиток країн з перехідною економікою присвячені численні роботи як українських, так і зарубіжних вчених-економістів. Серед них слід відзначити дослідження М.Аль-Аграа, Дж.Брандера, Дж. Вінера, Г.Грубеля, Р.Д.Джонса, Р.Кейвса, Ч.Киндлбергера, Д.Кісінга, В. Леонтьєва, С. Ліндера, Х. Ліннеманна, Дж. Міда, К. Мілнера, Б.Оліна, М.Познера, Д.Рікардо, П. Самуельсона, А.Сміта, Б. Спенсера, Р.Фінстра, Г.Хаберлера, Е.Хекшера, М.Чаколідеса. У працях цих вчених закладено теоретичні основи зовнішньоекономічної політики, визначено її економічний ефект та аналізуються особливості зовнішньоекономічної політики країн на різних етапах розвитку світової економіки.

Тема даного дослідження зумовила певний інтерес до нау-

кових праць таких вчених, як Р. Абрамов, П. Адмірал, М. Дабровський, П. Кук, Є. Лімер, П. Марер та інших, в яких узагальнені особливості інтеграції постсоціалістичних країн у світове господарство, визначені проблеми переходу від адміністративно-командної до ринкової економічної системи і роль зовнішньоекономічних факторів у трансформації економіки країн.

Багато наукових праць українських економістів присвячено інтеграції України в сучасне світове господарство, адаптації національного виробництва до вимог сучасного рівня розвитку міжнародного поділу праці, а також проблемам розробки та впровадження зовнішньоекономічної стратегії України. Серед них чільне місце посідають дослідження Д. Богині, В. Будкіна, І. Бураковського, Г. Волинського, А. Гальчинського, О. Дерев'янка, М. Дудченка, О. Живицького, О. Кириченка, Л. Кістерського, Г. Климка, В. Клочка, А. Кредісова, І. Лукінова, Ю. Макогона, С. Мочерного, В. Новицького, В. Онищенко, А. Поручника, К. Радченка, О. Рогача, А. Рум'янцева, Г. Сащенка, Ю. Сафіуліна, В. Сіденка, В. Сиренка, С. Соколенка, М. Суркова, М. Тараканова, А. Філіпенка, О. Шниркова та інших вчених.

У цих роботах досліджуються проблеми вдосконалення зовнішньоекономічного механізму інтеграції України в сучасні світогосподарські зв'язки, аналізуються реальні та потенційні можливості торговельно-економічного співробітництва України з країнами світу, загальні проблеми вироблення і реалізації зовнішньоекономічної політики України.

Метою дослідження є обґрунтування вдосконалення напрямків зовнішньоекономічної політики на основі вивчення теоретичних аспектів та характеристики зовнішньоекономічної діяльності та зовнішньоекономічної політики України на сучасному етапі.

Процеси, що відбуваються у світі, торкаються інтересів усіх держав світу. І, відповідно, усі держави повинні регулювати свою зовнішньоекономічну діяльність, щоб досягти дотримання в першу чергу своїх інтересів. Світовий досвід свідчить, що навіть у промислово розвинутих країнах існує об'єктивна необхідність вживати заходів для збільшення обсягів експорту, залучення іноземних інвестицій, збалансування платіжного балансу, валютного регулювання, і, що особливо важливо, – приймати законодавчі акти, що встановлюють правила здійснення зовнішньоекономічної діяльності, і контролювати їх неухильне дотримання.

Зовнішньоекономічна діяльність (ЗЕД) стає усе більш важливим фактором розвитку народного господарства та економічної стабілізації нашої країни. Зараз немає практично жодної галузі в промислово розвинутих країнах, що не була б втягнута в сферу зовнішньоекономічної діяльності. На всіх історичних етапах розвитку держави зовнішньоекономічна діяльність впливала на вирішення економічних проблем на різних рівнях: народного господарства в цілому, окремих регіонів, об'єднань, підприємств. Як частина загальної структури народного господарства, зовнішньоекономічна діяльність впливає на удосконалювання внутрішньогосподарських пропорцій, розміщення і розвиток виробничих сил. Ще жодній країні не вдалося створити здорової економіки, ізольовань від світової економічної системи. Ось чому ця тема актуальна сьогодні, коли все більша кількість підприємств залучається у ЗЕД і на їхньому шляху виникають безліч проблем.

Міжнародна економічна діяльність являє собою таку форму господарювання, яка безпосередньо виходить за межі національних кордонів і пов'язана із залученням до циклу економічного відтворення різнонаціональних суб'єктів. Але далеко не завжди сам факт різної національної належності породжує такі нормативно-правові, регулятивні, фінансові наслідки, які є характерними для міжнародних економічних відносин, як ми звикли їх розуміти. Такі відносини виникають тільки в результаті реального господарського пов'язування різних економік та застосування міжнародних за своєю природою інструментів регулювання – при перетинанні кордонів товарами, валютно-фінансовими ресурсами, факторами виробництва.

Міжнародна економічна діяльність опосередковується численними формами співробітництва різних країн, виробничих, торговельних комерційних контактів, які виходять за межі окремих держав, а також засобів регулювання зазначених контактів з боку національних та міжнародних інституцій. Ці форми відповідають характеру традиційної спеціалізації, яка пов'язана із досягнутими рівнями економічного розвитку та розміщенням факторів виробництва, природних багатств, а також спеціалізації, яка формується згідно з уявленнями про доцільні напрями концентрації трудових зусиль для виробників та країн у цілому.

Отже, багато в чому проблема класифікації форм міжнародної економічної діяльності – це проблема вибору відповідних

критеріїв, причому такий вибір має бути адекватним реаліям часу. Одна справа – коли в економіко-історичному контексті йдеться про оцінку процесів співробітництва за часів А. Сміта, коли безумовно панівною та майже виключною їх формою була торгівля, коли не існувало інститутів валютних спекуляцій, і зовсім інша – оцінка пізніших, а тим більше сучасних форм міжнародної економічної діяльності.

Зовнішня економіка формується під впливом різних чинників, які направляють розвиток зв'язків в єдину зовнішньоекономічну систему, яка дедалі більшою мірою визначає особливості розвитку України. Основні напрями впливу – збільшення обсягів експорту та імпорту, величина прямих інвестицій, загострення ситуації із зовнішньою заборгованістю країни та ін. Для проведення аналізу розглянемо детальніше вищезазвані показники.

Розглянемо показники експорту та імпорту (див. дод. А). Обсяг експорту зовнішньої торгівлі України товарами за січень – листопад 2007р. становив 44448,9 млн. дол. США і збільшився порівняно з відповідним періодом 2006р. на 27,9%, імпорту – 54041,1 млн. дол. і збільшився на 34,2%. Від'ємне сальдо зовнішньої торгівлі товарами становило 9592,2 млн. дол. (у січні – листопаді 2006р. – 5515,1 млн. дол.). За період з початку року високий темп експорту продукції було досягнуто завдяки сприятливій кон'юктурі світових сировинних ринків (металів, хімії, харчової сировини). Майже дві третини приросту експорту було забезпечено за рахунок збільшення вартісних обсягів експорту за такими товарними групами: чорні метали та вироби з них (на 28.8%), продовольчі товари та сировина для їх виробництва (на 24.5%), продукція хімічної промисловості (на 18.4%).

Як бачимо сальдо зовнішньої торгівлі протягом 2005-2006 років зменшується, що свідчить про перевищення імпорту над експортом товарів та послуг. Незважаючи на стрімке зростання цін на енергоносії та застосування численних торговельних обмежень проти українських експортерів, очікуваного на початку року падіння темпів загальних обсягів зовнішньої торгівлі не відбулось. Навпаки, завдяки стійкому попиту та сприятливій цінній кон'юктурі на світових ринках металів і хімічної продукції сумарний обсяг експорту товарів та послуг збільшився на 13.2%. Активізація внутрішнього попиту (як інвестиційного, так і споживчого) зумовила зростання імпорту товарів та послуг на 22%.

Загалом експорт зовнішньої торгівлі України товарами за 2006р. становив 38367,7 млн. дол. США і збільшився порівняно з 2005р. на 12,1%, імпорту – 45034,51 млн. дол. і збільшився на 24,6%. Негативне сальдо зовнішньої торгівлі товарами становило 6666,8 млн. дол. А за 2005р. експорт зовнішньої торгівлі України товарами становили 34286,8 млн. дол. США, імпорту – 36141,1 млн. дол. і проти 2004р. збільшилися відповідно на 5,0% та на 24,6%. Сальдо зовнішньої торгівлі товарами було теж негативним і становило 1854,3 млн. дол.

Обсяги експорту зовнішньої торгівлі України товарами за 2004р. становили 32672,3 млн. дол. США, імпорту – 28996,0 млн. дол. і проти січня–листопада 2003р. збільшилися відповідно на 41,6% та на 26,0%. Позитивне сальдо зовнішньої торгівлі товарами становило 3676,3 млн. дол. США. Зростання експорту було досягнуто за рахунок надзвичайно сприятливої кон'юнктури зовнішнього ринку металургійної та хімічної промисловості (57% від приросту експорту) та нарощення поставок машинобудівної продукції (21% від приросту).

Отже, за 2004 – 2007(січень – листопад)рр. експорт зріс з 32672,3 до 44448,9 млн. дол. США, а імпорт – з 28996,0 до 54041,1 млн. дол. США, тобто експорт зріс на 36,04%, а імпорт – 86,37%, тобто за досліджуваний період ми бачимо, що експорт зростає значно нижчими темпами, ніж імпорт.

Загалом можна зробити висновок, що впродовж останніх років сальдо експорту-імпорту має тенденцію до зниження, тобто перевищення імпорту над експортом продовжує зростати. Враховуючи те, що ВВП країни постійно зростає, а імпорт продовжує домінувати над експортом, варто зазначити, що це досить негативна тенденція для нашої країни, адже ми можемо стати сировинним придатком для інших високо розвинутих країн.

Далі розглянемо динаміку прямих інвестицій (див. дод. Б), що є важливим показником, який впливає не лише на ВВП та експортно-імпортні операції, а й на зовнішньоекономічну діяльність вцілому.

Обсяг прямих інвестицій в економіку України на 01.01.2007р. становив 21186,0 млн. дол. США, що на 25,43% більше обсягу інвестицій в Україну за 2005р. (16890,0 млн. дол. США). Станом на 01.01.06р. обсяг інвестицій був більший, ніж станом на 01.01.05р. (9047,0 млн. дол. США) на 86,69%. І відповідно за 2004р., порівняно з 2003р., інвестиції збільшилися на 33,15%.

Інвестиції ж з України здійснюються набагато нижчими темпами, ніж у національну економіку. Однак аналізуючи наведені дані можна зробити висновок про те, що динаміка цих інвестицій є позитивно зростаючою.

Загалом головними країнами-інвесторами, на які припадає 94,2% загального обсягу інвестицій є Німеччина, Кіпр, США, Австрія, Сполучене Королівство, Нідерланди. Найбільш інвестиційно привабливими в Україні є такі види економічної діяльності: металургія та оброблення металу, хімічна та нафтохімічна промисловість, харчова промисловість та перероблення сільськогосподарських продуктів, виробництво інших неметалевих мінеральних виробів, посередництво у торгівлі, фінансова діяльність, оптова торгівля, операції з нерухомістю, здавання під найм та послуги юридичним особам, фінансова діяльність.

Обсяг інвестицій з України в економіку країн світу на 01.01.2007 склав 221,5 млн. дол. Найбільші обсяги інвестицій здійснені в Польщу, Кіпр, США, Сполучене Королівство, Іспанію. Українські інвестиції до інших країн здійснювались з підприємств оптової торгівлі і посередництва в торгівлі, з установ фінансової діяльності, з підприємств транспорту.

Отже, можна зробити висновок, що прямі інвестиції в Україну, за останні роки мали чітку динаміку зростання. Динамізм економічного зростання України став одним з основних чинників, що обумовили значне збільшення надходжень прямих іноземних інвестицій в Україну. Загалом станом на 01.07.2007 р. в Україну залучено 24171,8 млн. дол. США прямих іноземних інвестицій, що на 11,8 % більше, ніж на початок року і складає 518,6 дол. на одну особу.

Разом з тим, ефективність впливу іноземного інвестування на здійснення в українській економіці позитивних структурних зрушень та трансфер технологічних рішень для модернізації економіки України є надзвичайно низькою. Іноземні інвестори орієнтуються переважно на високорентабельні, швидкоокупні сегменти української економіки. Так 45,4 % прямих інвестицій, які надійшли в Україну станом на 1.07.2007, вкладено в фінансову діяльність, торгівлю, готельний та ресторанний бізнес, операції з нерухомим майном. Натомість частка інвестицій, спрямованих в промисловість, зменшилася до 37,6 % проти 44,6 % на кінець 2005 р. При цьому на машинобудування й хімічну та нафтохімічну промисловість, які створюють пере-

важну більшість інноваційних товарів і процесів в економіці, припадає лише 5,4 % (994,9 млн. дол.) та 4,0 % (729,4 млн. дол.) накопичених прямих іноземних інвестицій відповідно. За 2005 – I половину 2007 рр. іноземцями вкладено в машинобудування лише 337,6 млн. дол., а в хімічну та нафтохімічну промисловість – 266,7 млн. дол. прямих інвестицій.

Отже, проаналізувавши динаміку основних показників, можна зробити висновок про те, що спостерігається позитивна динаміка росту прямих інвестицій в Україну, однак досить негативною є тенденція переважаючого імпорту над експортом.

Загалом виходячи з економічної доцільності, можна зробити висновок, що держава повинна виділяти пріоритетні напрямки зовнішньоекономічної діяльності, розробляти шляхи підвищення ефективності зовнішньоекономічної політики, та планувати свою зовнішньоекономічну діяльність, яка відіграє важливу роль у розвитку економіки України. Вона повинна створювати умови для економії витрат в економіці або в окремих її галузях. Плани зовнішньоекономічної діяльності націлюють на встановлення й розвиток взаємовигідних зв'язків з країнами світу. Вони мають всебічно враховувати переваги, які впливають з міжнародного розподілу праці в інтересах розвитку економіки, технічного прогресу та підвищення рівня життя українського народу.

Вивчення фінансових аспектів, дослідження динаміки основних показників та вдосконалення основних напрямків зовнішньоекономічної політики та зовнішньоекономічної діяльності України є невід'ємним явищем, що сприятиме росту економіки та добробуту населення нашої держави. У цьому складному процесі варто обов'язково визначити пріоритетні напрямки та шляхи підвищення ефективності для забезпечення раціонального розвитку. Прогнозування основних показників ЗЕД є одним із методів уникнення негативних наслідків, які спостерігаються у процесі діяльності. Разом з тим, варто зазначити, що невід'ємним у цьому процесі є міжнародне співробітництво України, що сприятиме розв'язанню глобальних проблем та розвитку світового господарства.

Список використаних джерел:

1. Закон України “Про зовнішньоекономічну діяльність” від 16.04.91 р., № 959-XII // www.rada.gov.ua.

2. Новицький В.Є. Міжнародна економічна діяльність України. – К.: КМЕУ, 2003. – 948 с.

3. Стадницький Ю. Перспективний напрямок зовнішньоекономічної діяльності в Україні // Вісник ТАНГУ – 2007. – Випуск 8. – С.72-76.

4. www.ukrstat.gov.ua

5. www.me.gov.ua

6. www.minfin.gov.ua

Шевчук О.В., Бурдяк О.В.,

Чернівецький торговельно-економічний інститут КТЕУ

ІННОВАЦІЙНА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ УКРАЇНИ: ОЦІНКА СТАНУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕАЛІЗАЦІЇ

У статті розглядається стан та можливі перспективи інноваційної конкурентоспроможності нашої країни на сучасному етапі. Розглядаються фактори, що впливають на міжнародну конкурентоспроможність та інноваційну складову розвитку економіки країни. Визначенню причин, що заважають повністю використовувати науково-технічний потенціал України та можливим шляхам покращення ситуації в даній сфері присвячена дана стаття.

Піднесення рівня національної економіки, а саме підвищення її конкурентоспроможності є одним з найактуальніших питань сьогодення. Це питання стало пріоритетним для багатьох країн світу.

Для України інтенсивний розвиток інноваційної діяльності й підвищення конкурентоспроможності вітчизняного виробника має особливе значення, адже він сприяє швидшому входженню до світових товарних ринків. Тому зростає інтерес до досліджень інноваційних факторів підвищення конкурентоспроможності національної економіки. Саме ця проблема і стала об'єктом нашого дослідження.

Вивченню та аналізу складових міжнародної конкурентоспроможності України присвячено значну кількість наукових розробок. Вагомий внесок у дослідження даної теми зробили українські вчені: Антонюк Л.Л., Александрова В.П., Федулова Л.І., Скрипниченко М.І, Савчук С. та інші. Не зважаючи на численні наукові розробки, проблема не отримала вичерпного розв'язання в нашій країні, а тому й подалі залишається актуальною та гострою.

У роботах багатьох вчених-економістів зустрічаються різні підходи та трактування конкурентоспроможності національної

економіки, але практично всі відмічають серед багатьох інших пріоритетність інноваційної складової. Серед них вони зазначають у своїх публікаціях, що Україна вже досягла певного науково-технічного рівня, але існують тенденції, що уповільнюють її розвиток в даному напрямку.

Під конкурентоспроможністю країни розуміють здатність економіки однієї держави конкурувати з економіками інших держав за рівнем ефективного використання національних ресурсів, підвищення продуктивності народного господарства й забезпечення на цій основі високого та постійного зростаючого рівня життя населення [5, с.814].

Основними факторами, що впливають на міжнародну конкурентоспроможність країни є: внутрішній економічний потенціал, зовнішні економічні зв'язки, державне регулювання, інфраструктура, кредитно-фінансова система, науково-технічний потенціал, система менеджменту, трудові ресурси та ін.

Отже, економічне зростання та міжнародна конкурентоспроможність країни визначальною мірою залежить від наявності багатьох факторів, не останнім з яких є потужний інноваційний потенціал.

Під інноваційним потенціалом розуміють сукупність наявних у країні інтелектуальних, технологічних, науково-виробничих ресурсів із відповідним інфраструктурним забезпеченням, які здатні продукувати нові знання та ефективний механізм комерціалізації останніх.

Про властивість інноваційного чинника в економічному розвитку свідчить, зокрема, той факт, що питома вага нових знань, які втілюються в товарах, технологіях, освіті, організації виробництва в розвинутих країнах становить від 70% до 85% їх ВВП [3, с.168].

На сьогоднішній день зрозуміло, що розвиток будь-якої країни, що базується на використанні природних ресурсів та застарілих технологій приводить економіку країни до занепаду. Навіть Росія, яка володіє феноменальними запасами природних ресурсів, намагається розвивати науку нанотехнологій, хоча по запасам природних ресурсів могла б існувати ще довгий час, продаючи сировинну складову економіки країни. Рівень ефективності використання інновацій в будь-якій країні залежить значною мірою від протиріч між потребами та можливостями їх впровадження.

Під інноваційною конкурентоспроможністю розуміють вдале застосування нових технологій, наукових розробок, форм, методів та способів ведення економічної діяльності, що дозволяють конкурувати не тільки в промисловій галузі та галузі впровадження технологій, але й у сфері продажу, надання послуг та інших видів життєдіяльності.

Попит на інноваційні розробки з кожним роком зростає. Це відбувається через загострення конкуренції на світових ринках. Різноманітні інновації стають основою інноваційних стратегій, які дають змогу компаніям здійснювати прориви у розвитку та вигравати у конкурентній боротьбі.

Дослідження практичної діяльності українських підприємств виявили чисельні проблеми, що виникають у процесі формування та реалізації інноваційних стратегій, до яких можна віднести такі:

- впровадження інноваційних технологій не дають яскраво виражених результатів на короткому проміжку часу;
- підвищений ризик інноваційних процесів, особливо довгострокових;
- інноваційні стратегії потребують змін та реорганізації на всіх структурних рівнях.

Україна успадкувала від колишнього СРСР 6,5 % світового науково-технічного потенціалу при населенні 0,1 % жителів світу [8]. Цей факт свідчить про досить високі можливості країни надалі розвивати науково-технічну сферу. Для характеристики рівня технологічної конкурентоспроможності підприємств України використовують такі показники як: витрати на технологічні інновації, інноваційність продукції, технологічна новизна інноваційного продукту, наукоємність продукції.

За цими показниками на українських підприємствах, у 2006 році частка інноваційної продукції у реалізованій (відвантаженій) продукції склала 6,7%, для порівняння у 2005 – 6,5%, рівень технологічної новизни спостерігався на рівні 3,9% (у 2005р. – 2,3%), наукоємність інноваційної продукції – 5,6% (у 2005р. – 4,9%) [7, с.30]. Отже, бачимо, що існує позитивна, хоч і незначна тенденція в підвищенні рівня технологічної конкурентоспроможності підприємств України.

Разом з тим, досягнення в цій сфері не слід переоцінювати, тому що внаслідок кризових явищ у виробничій сфері у занедбаному становищі опинилася заводська наука, що охоплює

лише 6,2% науковців і 6,8% конструкторських та заводських науково-дослідних структур.

За даними Ф.Троха, в Україні на одного науковця, зайнятого у сфері фундаментальних досліджень з природничих наук, у рік витрачається приблизно 2,0 тис. дол., а в Росії – 10 тис. дол., у Китаї – 20 тис. дол., у Бразилії – 50 тис. дол., в Європі більше 100 тис. дол., у США – до 200 тис. дол. [6, с. 182].

Невтішним є той факт, що поступово зменшується питома вага промислових підприємств, що займаються інноваційною діяльністю. Так у 2006 році питома вага промислових підприємств зменшилась до 11,2%, порівняно з 2005 – 11,9%. Також слід зазначити, що у 2006 році частка інноваційно-активних підприємств для високотехнологічних видів виробництва складала 32,2% (у 2005р. – 33%), для середньо технологічних видів виробництва – 44,6% (у 2005р. – 45,1%) [3, с.30].

Україна має конкурентоспроможні інноваційні технології у аерокосмічній галузі, ракето– та суднобудуванні, виробництві нових матеріалів, біотехнології, регулюванні хімічних, біохімічних та біофізичних процесів. В Україні, як і в багатьох країнах світу у виготовленні та реалізації інноваційної продукції провідне місце посідають машинобудування, хімічна і нафтохімічна продукція, металургія. Найбільш яскраво це можна розглянути на прикладі металургійних підприємств МК "Азовсталь", Донецький МЗ і ЗАТ „Істил”, що розливають безперервним способом понад половину виробленої сталі [5]. Але, тим не менш, Україна є аутсайдером серед усіх країн світу за темпами та масштабами ліквідації морально застарілого мартенівського виробництва.

Обнадійливим напрямком міжнародного науково-технічного співробітництва України стає зростаючий розвиток кооперації з країнами – визнаними лідерами у сфері НДДКР, корті досягли значного успіху як в теоретичних дослідженнях, так і у сфері їх практичного застосування. Найтісніші зв'язки в науково-технічному та освітньому співробітництві встановлено зі США, країнами ЄС та СНД.

Сучасний етап соціально-економічного розвитку України, характеризується вкрай незначним впливом інноваційних факторів на економічне зростання, існуванням багатьох бар'єрів, які уповільнюють підвищення рівня інновацій вітчизняної економіки та їх ефективності. Такими бар'єрами є: домінування у

вітчизняній промисловості низькотехнологічних сировинних виробництв, мінімізація або відсутність державного фінансування академічної науки, економічні реформи, що проводились без врахування науково-технологічних факторів, тощо.

З метою вирішення цих проблем в Україні розроблені та затверджені загальні напрями стратегій інноваційної політики. Вони втілені у Концепції науково-технологічного та інноваційного розвитку. Нею передбачені механізми стимулювання інноваційної діяльності, а саме:

- застосування пільг для всього циклу інноваційного процесу від фундаментальних досліджень до впровадження у виробництво за умов використання інновацій для збільшення обсягу та підвищення якості виробленої продукції;

- звільнення від оподаткування тієї частини прибутку, яка спрямовується суб'єктами до державного фонду фундаментальних досліджень, галузевих інноваційних фондів, а також на виконання НДДКР за міжнародними, загальнодержавними програмами та проектами;

- звільнення від оподаткування коштів, передбачених для підвищення кваліфікації і перепідготовки кадрів [2].

Щоб підвищити конкурентоспроможність країни, потрібно здійснювати зміни на рівні конкретного підприємства. Для забезпечення інноваційної конкурентоспроможності підприємства, мало розробити стратегію, потрібно активно впроваджувати її на практиці, застосовуючи всі загально відомі важелі – наукомісткі технології, людський капітал, енергозбереження тощо.

Виходячи з загальноприйнятих світових критеріїв, можна констатувати, що Україна володіє достатньо вагомим та перспективним інноваційним потенціалом, який використовується не на повну потужність. Це спричинено як потребами його технологічного та структурного оновлення, розширення фінансової підтримки інноваційної діяльності в Україні та іншими причинами.

Правильне використання усіх методів стимулювання інноваційної діяльності, що записані у Концепції науково-технологічного та інноваційного розвитку України дозволить сформувати систему привабливості інноваційної складової в науковій та промисловій складовій економіки нашої країни.

Список використаних джерел:

1. Александрова В.П., Скрипниченко М.І, Федулова Л.І. Прогнозування впливу інноваційних факторів на розвиток економіки України // Економіка і прогнозування. – 2007. – №2. – С. 9-26.
2. Антонюк Л.Л. Інноваційна конкурентоспроможність України та її регіонів // Актуальні проблеми економіки. – 2003. №4(22). – С. 37-45.
3. Антонюк Л.Л. Міжнародна конкурентоспроможність країн: теорія та механізм реалізації. Монографія. – К.: КНЕУ, 2004. – 275 с.
4. Економічна енциклопедія: у трьох томах. Т. 1 / Редкол.: ...С.В.Мочерний та ін. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2000 – 864 с.
5. Онищенко В.П. Україна на світових ринках високотехнологічної продукції // Зовнішня торгівля: право та економіка. – 2007. №1(30). – С.5-16.
6. Писарева М. Інноваційний потенціал України: оцінка стану та перспективи реалізації // Підприємство. Господарство. Право. – 2006. – №10. – С.180-184.
7. Федулова Л. Технологічна конкурентоспроможність економіки: виклики та шляхи для України // Економіст. – 2007. – №12. – С.30-33.

Яремко О.М., Шелько М.Ю., Бас Т.М., Грицак М. І.,
*ПВНЗ “Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені
академіка С. Дем’янука”*

ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

*Висвітлено проблеми інтеграції та шляхи зближен-
ня економічної, фінансово-кредитної, податкової систем
України з системами країн Європейського Союзу.*

Проблема європейської інтеграції України уже тривалий час є предметом гострої політичної боротьби. Не втратила вона своєї актуальності й сьогодні. Президент України В. Ющенко у виступі на об’єднаному засіданні палат Конгресу США 6 квітня 2005р. сказав: “Приєднання до Європейського Союзу ми розглядаємо як шанс розкрити всі можливості нашої країни. Європейська перспектива для нас – це потужний стимул для досягнення високих політичних, соціальних і економічних стандартів”. Саме значне відставання України від євростандартів і можливість наближення до них і є предметом дослідження даної статті.

Метою дослідження є вивчення проблем інтеграції економіки України у світовий економічний простір та шляхи їх усунення.

Характерною особливістю сучасного розвитку економіки України є поглиблення процесів її глобалізації та інтернаціоналізації. Зміни в політичному і соціально-економічному житті українського суспільства викликали необхідність інакше, по-новому, подивитися на участь нашої держави в міжнародній системі розподілу праці, на інтеграційні процеси в Європі, на питання входження нашої країни до європейського фінансового простору. Цілком зрозуміло, що з проголошенням незалежності України постала потреба чітко визначити її стратегію у європейському напрямі. Особливої актуальності це набуло у зв’язку з інтеграційними процесами у самому Європейському Союзі (ЄС) та його розширенням за рахунок нових держав. Ін-

теграція до ЄС стала стратегічною метою руху України у довгостроковому вимірі.

Після “Помаранчевої революції” європейські інтеграційні можливості України суттєво розширилися. Зникло або пом’якшилося багато негативних стереотипів про нашу країну, частково зруйновані штучні перешкоди, що створювалися як Європою, так і колишньою владою у своїх інтересах.

Європейська і євроатлантична інтеграція може стати для України дієвим інструментом розв’язання внутрішніх проблем. З огляду на зазначене, слід визнати що нині в Україні, крім об’єктивних, позитивних, ендогенних аспектів євроінтеграції, є й певні труднощі в реалізації європейського вектора економічної інтеграції.

По-перше, за рівнем ВВП на душу населення Україна значно поступається країнам-членам Євросоюзу. Так, у 2006р., за розрахунками Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України, середній показник 15 країн ЄС (ЄС-15) до показника в Україні відноситься як 5:1, а 25 країн (ЄС-25) до українського показника – як 4:1 [2, с.23]. Нині відставання України від країн-членів ЄС за рівнем економічного розвитку набагато перевищує ті порогові величини, які є допустимими для учасників інтеграційних об’єднань.

По-друге, для успішного розвитку міжнародного інтеграційного процесу необхідно, щоб цей процес ґрунтувався, з одного боку, на високому рівні інтернаціоналізації економічних процесів, а з іншого, – на відповідних процесах пріоритетного розвитку взаємних економічних зв’язків суб’єктів економічної діяльності країн, що інтегруються. Так, за підрахунками вчених того самого інституту, середній показник обсягу експорту на душу населення ЄС-15 у 20 разів є більшим за аналогічний показник України, а ЄС-25 – у 15 разів [2, с.23].

По-третє, за найбільш інтегрованим показником – індексом людського розвитку, який містить усі параметри якості життя, починаючи від рівня добробуту населення та закінчуючи освітою, якістю медичної допомоги, демографічними проблемами, екологією та, навіть, гендерним питанням, – Україна серед 180 країн світу посідає лише 70-е місце. Прогрес, щоправда, є: у 1997 році ми посідали 95-е місце, у 1998 – 102-е, у 2002 – 75-е, у 2003р. – 70-е місце, у 2007р. – 63 місце. Проте рівень погодинної оплати праці в Україні є у 22 і більше разів меншим за

європейський, вищу освіту отримують лише 36% людей (у країнах – нових членах ЄС – 50%), раціонально харчується лише кожна десята людина. На лікування одного українця держава виділяє лише 100 гривень на рік. Жінки отримують зарплату на 30% меншу, ніж чоловіки. У нас відсутні ріки й озера з чистою водою, а підприємства викидають щорічно (2003р.) по 86 кг шкідливих речовин на людину. Внаслідок цього тривалість життя є найнижчою в Європі. Не доживши до пенсії, у насмирає третина чоловіків [2, с.23].

Поєднання цих характеристик робить проблематичним досягнення у близькій перспективі необхідних для інтеграції до ЄС рівнів інтернаціоналізації економіки та якості життя в Україні. Тому державі потрібно поступово підвищувати рівень добробуту населення через забезпечення людей роботою, створення для них відповідних умов праці та навчання, підвищити рівень оплати праці; виділення більшого обсягу коштів із держбюджету на медичну допомогу, придбання новітніх медичних апаратів, зокрема уже довгоочікуваний гамма-ніж; впровадження системи заходів державної підтримки та протекціонізму національного сільськогосподарського виробника перед закордонними підприємствами, які часто імпортують третьосортну продукцію на український ринок, стежити за якістю харчової продукції. Отже, уряд повинен реформувати систему страхування, охорони праці, здоров'я, пенсійного забезпечення, політики зайнятості та інших галузей соціальної політики відповідно до стандартів ЄС, поступово досягати загальноєвропейського рівня соціального забезпечення і захисту населення.

Стосовно передумови – наявності високорозвинутих економічних зв'язків між суб'єктами економічної діяльності країн, що інтегруються, – то, за даними Євростату, взаємна торгівля країн-членів ЄС становить 62,8% їх зовнішньої торгівлі. Для України цей показник є на половину меншим. Експорт країни до ЄС-25 становить нині 35%, а імпорт – 32%. Для порівняння, український експорт до країн СНД становить 32%, а імпорт – 54% (це переважно енергоносії з Росії та Туркменістану) [2, с.23].

Характерно, що у 1998-2000рр., коли нинішні члени ЄС Польща та Угорщина були ще кандидатами на вступ, їхній експорт на 70% був зорієнтований на країни Євросоюзу [2, с.23].

Частка ЄС в українському експорті складала в 2005р. близько 32%, в імпорті – 35%; в Чехії і Угорщині понад 60 зовнішньо

торгівельних потоків зосереджено в ЄС, в Туреччині – понад 50%, що вже само по собі формує об'єктивні інтеграційні основи [4, с.11]. В той же час ми вже сьогодні повинні чітко розуміти, що в міру подальшого зростання частки ЄС в зовнішньоторговельному обороті України (враховуючи українське від'ємне сальдо), це буде мати певний негативний вплив на платіжний баланс України вже починаючи з 2008р. (ефект ножиць). Тому важливою проблемою для України в цьому є зміцнення платіжного балансу. Тим більше, що Україна в цілому (на рівні держави, суб'єктів господарювання і домогосподарств) відчуває значний загальний дефіцит фінансових ресурсів. Одним із напрямів пом'якшення ситуації може стати покращення рамок умов для притоку іноземного капіталу. Перешкодою для залучення іноземного капіталу в економіку України залишаються:

- недосконалість законодавства з питань корпоративного управління, особливо в частині недотримання вимог розкриття інформації;
- низька ефективність діючої системи страхування;
- невідповідність судово-правової системи міжнародним стандартам;
- недостатня прозорість процедур вибору потенційних покупців стратегічно важливих підприємств.

В зв'язку з цим, Україні потрібно адаптувати своє законодавство до законодавства ЄС, тобто зблизити його до сучасної європейської системи права, що забезпечить розвиток політичної, підприємницької, соціальної, культурної активності громадян України, економічний розвиток держави; розвиток торговельних відносин допоможе ліберизувати та синхронізувати відкриття ринків ЄС та України, взаємно збалансувати торгівлю, сприятиме інвестиціям з ЄС в Україну та виходу українських експортерів на ринок ЄС, в запровадженні спільного правового поля і єдиних стандартів у сфері конкуренції та держпідтримки виробників.

В сукупності складних проблем фінансової інтеграції України на шляху до ЄС одне з головних місць займають державні фінанси. На цьому шляху є багато труднощів, пов'язаних з їх уніфікацією згідно зі стандартами ЄС: частки бюджету, бюджетного дефіциту, податків і державного боргу у ВВП, співвідношення між центральним і місцевими бюджетами, між прямими і непрямими податками; частки прямих (непрямих)

і окремих податків у податкових надходженнях; специфічних форм і методів розрахунків окремих податків, різних їх ставок; бюджетних видатків; різноманітних бюджетних і позабюджетних фондів і відрахувань до них; системи соціального страхування тощо. Тут уряд повинен підготувати новий Податковий кодекс, пенсійну та адміністративну реформу, провести структурну перебудову фінансового сектору тощо. У відповідність із європейськими стандартами мають бути приведені вітчизняне фінансове та податкове законодавство.

Враховуючи вигідність географічного положення, наявність багатих природних ресурсів, потенціал належно підготовлених фахівців, з одного боку, та, з іншого, високу зацікавленість іноземного капіталу щодо поглиблення економічних зв'язків, Україна має вагомі підстави для органічного входження в систему європейського поділу праці, а отже, й у сферу економічних інтересів країн-членів ЄС.

Причини, що стримують динамічний розвиток зовнішньої торгівлі України з країнами ЄС, можна розділити на три групи:

- загально рамкові умови (повільну імплементацію положень Угоди між Україною та ЄС про партнерство і співпрацю);
- внутрішні чинники (перешкоди з відшкодуванням ПДВ експортерам продукції, організаційна та структурна слабкість українських виробників експортоспроможної продукції);
- зовнішні чинники (негармонізованість європейських та українських стандартів, недостатня інформаційна підтримка експорту з України, слабкість інфраструктури зовнішньоекономічних представництв).

Неврегульованою проблемою у розвитку торговельно-економічних відносин між Україною та ЄС є чинні торговельні обмеження, як тарифні, так і нетарифні та технічні. Серед основних груп товарів українського походження, які зазнають дискримінації на європейському ринку, є металургійні вироби, труби, окремі види хімічної продукції.

Основним засобом протидії експансії зазначених товарів, походженням з України, на європейський ринок слід вважати антидемпінгові розслідування, які, за визначенням незалежних європейських експертів, є суто протекціоністськими заходами, а процедура їх проведення далека від прозорості. Протидіяти протекціоністським заходам з боку інших країн, спрямованим проти українського експорту, можна і потрібно за рахунок:

– по-перше, вдосконалення двосторонніх угод, що стосуються обмеження поставок українських товарів на європейський ринок;

– по-друге, проведення превентивних заходів щодо започаткування нових антидемпінгових розслідувань шляхом інформаційної підтримки українських експортерів та координації їх дій на зовнішньому ринку;

– по-третє, розробки Міністерством економіки України спільно з іншими міністерствами і відомствами пропозицій щодо започаткування контрзаходів та антидемпінгових розслідувань стосовно поставок на український ринок окремих товарів європейських товаровиробників.

Перспективними євроінтеграційними напрямками зовнішньоекономічної діяльності України, виходячи з концепції відносин ЄС зі східними і південними країнами, можемо вважати наступні:

– вироблення системи преференційних торговельних відносин і відкриття ринків;

– розвиток легальної міграції;

– інтеграцію в транспортну, енергетичну і тепло-комунікаційну мережу та європейський дослідницький простір;

– використання інструментів захисту та сприяння інвестиціям і підтримка інтеграції в глобальну торгову систему.

Україна може посилити конкурентні переваги в секторах, чутливих до конкуренції за ціновими параметрами, оскільки в нових країнах-членах ЄС зростають затрати на виробництво через запровадження соціальних стандартів і норм захисту навколишнього середовища країн ЄС.

Процес наближення до режиму вільної торгівлі України з ЄС має бути поетапним і асиметричним. Лібералізація ринку Євросоюзу повинна випереджати лібералізацію імпорту в Україну. Це важливо для української економіки, яка ще не готова до жорстокого міжнародного суперництва.

Особливістю торгівлі послугами України з державами ЄС є левова частка в загальному їх обсязі (85%) транспортних послуг, при цьому 60% із них припадає на транзит російських енергоносіїв, у той час як комп'ютерні послуги становлять менше 1% загального обсягу [2;26]. Тобто експорт послуг поки що, нагадує вулицю з одностороннім рухом. Позиції імпорту послуг із країн ЄС за обсягами можна розташувати в наступному

порядку: транспортні (особливо вантажні морські, залізничні та повітряні пасажирські перевезення), послуги зв'язку, фінансові та страхові.

Розширення ЄС може як позитивно, так і негативно вплинути на зовнішню торгівлю з країнами цього економічного угруповання. Прямі та опосередковані втрати вітчизняних експортерів на ринках нових членів ЄС можуть становити 1 млрд. євро. Може зменшитись експорт металопродукції та продукції машинобудування, легкої, переробної та харчової промисловості до країн Центрально-Східної Європи і країн Балтії.

Отже, виходячи з рівня соціально-економічного розвитку України, її зовнішньоекономічних зв'язків із країнами-членами ЄС, беручи до уваги практику приєднання до Євросоюзу східноєвропейських країн та держав Балтії, враховуючи психологічну готовність населення нашої країни до інтеграції (згідно з даними Національного інституту стратегічних досліджень, за вступ до ЄС виступають 39,4% населення України, менше третини українців хотіли б бачити свою державу членом ЄП) [2, с.24] реального членства в ЄС ми можемо набути через 10-15 років, "пропустивши вперед" цілу низку країн-сусідів.

Отже, зближення економічної, фінансово-кредитної, податкової систем України з системами країн Європейського Союзу потребує радикально нових форм і методів державного фінансового менеджменту, організації і управління фінансовим сектором. Без перебудови і реструктуризації економіки і фінансів, спрямованих на розширення власних фінансових ресурсів, залучення міжнародних грошових фондів і зростання валютних надходжень неможлива реальна інтеграція України до ЄС. Необхідно кардинально модернізувати існуючу нині економічну та фінансову інфраструктуру, що вимагає залучення величезних капіталовкладень, які на сьогоднішній день відсутні в країні. Складність ситуації полягає в тому, що всі ці зміни водночас вимагають досить великих додаткових інвестицій та фінансових ресурсів.

Для інтеграції в ЄС Україні також потрібно провести ряд заходів: приведення національної нормативно-правової бази до європейських стандартів, ринкова трансформація національної економіки на основі євростандартів, підвищення конкурентоспроможності національного виробника через приватизацію підприємств і запровадження ефективної політики конкуренції

вітчизняної продукції по більшості товарних позицій, залучення західних інвестицій, входження рентабельних підприємств у транснаціональні групи з метою сприяння адаптації української економіки до входження у світовий економічний порядок та інші.

Список використаних джерел:

1. Кернз В. Вступ до права європейського союзу. – Київ, 2002.
2. Копійка В., Шинкаренко Т. Європейський союз: заснування і етапи становлення – Київ, 2001.
3. Ур В. Перспективи майбутньої інтеграції української економіки в ЄС // Журнал європейської економіки. – Т. 5, червень – 2006.
4. Федосов В., Яренко Г. Гармонізація податків в європейському союзі: фіскальна парадигма // Ринок цінних паперів України – №1-2. – 2007.
5. Фліссак А. Зовнішньо-економічна діяльність України в контексті інтеграційних процесів // Журнал європейської економіки – Т. 5, червень – 2006.
6. Хахлюк А. М. Економічні аспекти європейської інтеграції України // Зовнішня торгівля: право та економіка. – № 1. – 2006.

ЗМІСТ**Секція 1****РОЗВИТОК БЮДЖЕТНОЇ
ТА ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ**

<i>Британська Н.Н., Данилюк О.О., Штельмах О.О.</i> РОЛЬ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ДЕРЖАВНОЇ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ.....	4
<i>Гаврецька Ю. В., Грищак М.І.</i> ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМАТИКА ВІДШКОДУВАННЯ ПОДАТКУ НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ.....	10
<i>Гриців Ю.О.</i> МОДЕЛЮВАННЯ ДОХОДІВ І ВИДАТКІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ.....	15
<i>Іванчук Т.Г.</i> РЕФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ....	22
<i>Коцьолко І.П.</i> ПРОГНОЗУВАННЯ ТА АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ ДО ЗВЕДЕНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ.....	29
<i>Кочкубей В.</i> УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ В УКРАЇНІ.....	37
<i>Мацяка А.В., Британська Н.Н.</i> СТАНОВЛЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ.....	43
<i>Осадчук О.</i> ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ.....	48
<i>Решетнякова Є. І., Кас'яненко Л.В.</i> УДОСКОНАЛЕННЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ.....	56
<i>Соколова Т.Г., Дворецькова Т.В., Красій А.О.</i> ОСОБЛИВОСТІ ВЕДЕННЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ТА ПОДАТКОВОГО ОБЛІКУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ МАЛОГО БІЗНЕСУ.....	60

<i>Ткач М.С.</i> АЛЬТЕРНАТИВНІ ДЖЕРЕЛА НАПОВНЕННЯ ДОХОДНОЇ ЧАСТИНИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ.....	66
---	----

<i>Шандрук О.М.</i> СУЧАСНИЙ СТАН РИНКУ БОРГОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ В УКРАЇНІ.....	71
---	----

<i>Шипілова К.О., Ткаченко І.В.</i> ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ ПОДАЧІ ЗВІТНОСТІ.....	79
---	----

Секція 2

ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

<i>Аблязова Е.З., Синяєва Л. В, Мальцева О.В.</i> ІПОТЕЧНИЙ КРЕДИТ МОЛОДИМ СІМ'ЯМ – МІФ ЧИ РЕАЛЬНІСТЬ?.....	85
---	----

<i>Благодир Л.В.</i> РОЗВИТОК НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ.....	91
---	----

<i>Дубровик А.О.</i> СИНЕРГІЧНИЙ ЕФЕКТ В УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВА.....	98
---	----

<i>Євгененко Р.О.</i> ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ЗАОЩАДЖЕННЯ І СПОЖИВАННЯ В УКРАЇНІ.....	105
---	-----

<i>Івашук В.,</i> УМОВИ ЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ РИНКУ ПРАЦІ КВАЛІФІКОВАНОЇ РОБОЧОЇ СИЛИ.....	115
---	-----

<i>Касьяненко Р.</i> ПОДОЛАННЯ ІНФЛЯЦІЇ – КЛЮЧОВЕ ЗАВДАННЯ УРЯДУ.....	121
---	-----

<i>Колеснікова М.О., Шкорба І.В., Н.А. Яковичина</i> СУТНІСТЬ, РОЛЬ ТА ПРОБЛЕМИ ОПЛАТИ ПРАЦІ В БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВАХ ТА ОРГАНІЗАЦІЯХ.....	128
---	-----

<i>Курганський К.С.</i> МОДЕЛЬ ОПТИМАЛЬНОСТІ ВИБОРУ МІЖ ІНФЛЯЦІЄЮ ТА БЕЗРОБІТТЯМ В УКРАЇНІ.....	133
---	-----

<i>Лаган О.О., Ципурина В.С.</i> ОСВІТА І НАУКА В КОНТЕКСТІ РЕФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ СУСПІЛЬСТВА.....	140
<i>Лазаренко О.М., Мелентьєва О.В.</i> КАБІНЕТНИЙ АУДИТ ЯК НОВИЙ НАПРЯМОК ПОДАТКОВОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ.....	147
<i>Мамчур І.</i> ДЕРЖАВНЕ ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ: ОСОБЛИВОСТІ ТА НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ..	152
<i>Полюхович М.,</i> НЕФОРМАЛЬНА ЗАЙНЯТІСТЬ ЯК ФЕНОМЕН СУЧАСНОГО РИНКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ.....	159
<i>Сухіна Л.П., Поповенко Н.С.</i> МЕТАЛУРГІЙНА ГАЛУЗЬ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ.....	165
<i>Тимошук Х.І., Панчишин В.В., Фещур Р. В.</i> РОЗВИТОК МАШИНОБУДУВАННЯ ЯК ОДИН З ЧИННИКІВ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ.....	172
<i>Тріска Н.І., Лупой Л.Б., Русул Л.В.</i> МЕДИЧНЕ СТРАХУВАННЯ ТА НЕОБХІДНІСТЬ ЙОГО ЗАПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ.....	177
<i>Фесюк Р.В.</i> МОДЕЛЮВАННЯ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ ІНФЛЯЦІЇ В УКРАЇНІ.....	183
<i>Штинь О.В., Данилюк Р.Л., Забарєва О.В.</i> ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНИХ ВАЖЕЛІВ ВПЛИВУ НА РОЗВИТОК ВІТЧИЗНЯНОЇ КУРОРТНО- ОЗДОРОВЧОЇ ТА ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ.....	189

Секція 3

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОГО РИНКУ

<i>Єдинак В.С., Чубай В.М.</i> ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АУДИТОРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ У ЗВ'ЯЗКУ З ІНТЕГРАЦІЄЮ В СВІТОВИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ ПРОСТІР.....	194
---	-----

<i>Ковальчук О.</i> УКРАЇНСЬКИЙ ФОНДОВИЙ РИНОК, ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО РОЗВИТКУ.....	199
<i>Лісовський О.П.</i> МІСЦЕ ТА РОЛЬ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ.....	208
<i>Мороз О.</i> ПРОГНОЗУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ: ІНВЕСТИЦІЙНИЙ АСПЕКТ.....	217
<i>Павлюк І.І., Пацьків О.Є.</i> FOREIGN CAPITAL ON UKRAINIAN INSURANCE MARKET.....	223
<i>Попов Д.</i> ПЕРСПЕКТИВИ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ УКРАЇНИ НА НАСТУПНІ П'ЯТЬ РОКІВ.....	228
<i>Ящук М.</i> ІНВЕСТИВАННЯ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ.....	232

Секція 4

БАНКІВСЬКА СИСТЕМА УКРАЇНИ

<i>Бойко І.В., Тодосейчук А.С.</i> НАЦІОНАЛЬНА СИСТЕМА МАСОВИХ ЕЛЕКТРОННИХ ПЛАТЕЖІВ: ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ.....	240
<i>Говоруха С.А., Підхомний О.М.</i> СУТЬ КРЕДИТНОГО БРОКЕРІДЖУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ.....	245
<i>Гончарук А.</i> ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ.....	252
<i>Гнітько О. Ю., Мелентьєва О. В.</i> СТВОРЕННЯ БЮРО КРЕДИТНИХ ІСТОРІЙ ЯК НОВИЙ ЕТАП РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ.....	261

<i>Дикан Р.В., Майовецька В.Б.</i> ДІЯЛЬНІСТЬ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ.....	266
<i>Кондратова Ю., Паньків О.Є.</i> METHODS OF THE BANK CREDIT RISK TRANSFER.....	274
<i>Куйбіга А., Паньків О.Є.</i> BANKING SYSTEM OF UKRAINE AND DIRECTIONS OF ITS DEVELOPMENT.....	278
<i>Копичко В.О., Черевик Н.В.</i> ОСОБЛИВОСТІ КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ З ПІДВИЩЕНИМ РИЗИКОМ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ.....	283
<i>Лехман О.М., Пащук І.С.</i> ВПЛИВ ІНОЗЕМНОГО КАПІТАЛУ НА РОЗВИТОК БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ.....	289
<i>Мінохіна І.</i> СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВНІ ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ.....	296
<i>Циганчук О., Паньків О.Є.</i> BANKING SYSTEM DISADVANTAGES IN GLOBAL BANK NETWORLD.....	306
<i>Патерікіна Л.В., Кириченко О.А.</i> ОСНОВНІ АСПЕКТИ МЕНЕДЖМЕНТУ РИЗИКІВ У СФЕРІ БАНКІВСЬКОГО СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ.....	310
<i>Прозоренко Я.И., Попова И.В.</i> ИПОТЕЧНЫЙ КРЕДИТ И ЕГО РЕФИНАНСИРОВАНИЕ.....	319
<i>Стан С.В., Пащук І.С.</i> ПРОБЛЕМА УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ БАНКІВСЬКОЮ СИСТЕМОЮ.....	324
<i>Турович А.А.</i> СУЧАСНИЙ СТАН ТА МОДЕЛЮВАННЯ ПОКАЗНИКІВ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ.....	330
<i>Шпилька О. І., Попова І. В.</i> ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ І ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ КРЕДИТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ.....	338

Секція 5

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ
ПІДПРИЄМСТВ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

- Бенедик Ю. Ю.*
ФІНАНСОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ФОРМУВАННЯ
КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА.....343
- Білоус І.О., Тімошенко Н.М.*
ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ
ПІДПРИЄМНИЦТВА НА ПРИКЛАДІ
ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ.....357
- Громнюк О.*
УПРАВЛІННЯ ОБОРОТНИМ КАПІТАЛОМ
ПІДПРИЄМСТВА НА ОСНОВІ ОЦІНКИ ЙОГО
ОБОРОТНОСТІ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ
ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ.....363
- Грудецький І.*
ІНВЕСТИЦІЙНА АКТИВНІСТЬ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ
В УМОВАХ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ.....374
- Данилюк Н.М.*
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕНТАБЕЛЬНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ
ПІДПРИЄМСТВА: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ
І ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТИ (НА ПРИКЛАДІ
ЗАТ "ОБОЛОНЬ").....382
- Кобринь С.*
РЕКЛАМА ЯК НЕЦІНОВИЙ МЕТОД
КОНКУРЕНТНОЇ БОРОТЬБИ.....393
- Кузнєцова К.В., Бурдяк О.В.*
КОНКУРЕНЦІЯ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА
ТА ЇЇ МІСЦЕ В УКРАЇНІ.....400
- Мельничук І.*
ФОРМУВАННЯ ОПЕРАЦІЙНОГО ПРИБУТКУ
ПІДПРИЄМСТВА.....406
- Поганюк Н.*
СТАН ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА
В УКРАЇНІ.....415
- Рижко Л.О.*
ТОЛІНГ В УКРАЇНІ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ.....425

<i>Харюк К. Б., Василюшина Н. Д.</i> FACTORS IMPEDING THE DEVELOPMENT OF THE INSURANCE MARKET.....	432
<i>Хандождко О.Ю., Тищенко В.В.</i> СОЦІАЛЬНІ ФАКТОРИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА.....	437

Секція 6

ПРОБЛЕМИ ІНТЕГРАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В СВІТОВИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ ПРОСТІР

<i>Антипчук К., Паньків О. Й.</i> PROBLEM ASPECTS AND INTEGRATION PROSPECTS OF UKRAINE TO THE FINANCIAL ENVIRONMENT WORLD.....	443
<i>Василюк В. М., Кондратюк А. Ф.</i> ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ ПРОСТІР.....	447
<i>Вовк Ю.І., Чубай В.М.</i> ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЛЯ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ З ПОДОЛАННЯ ПРОБЛЕМ ІНТЕГРАЦІЇ В СВІТОВИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ ПРОСТІР.....	455
<i>Приходько Р.І.</i> ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ.....	459
<i>Шевчук О.В., Бурдяк О.В.</i> ІННОВАЦІЙНА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ УКРАЇНИ: ОЦІНКА СТАНУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕАЛІЗАЦІЇ.....	467
<i>Яремко О.М., Шелько М.Ю., Бас Т.М., Грицак М. І.</i> ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ.....	473

Збірник наукових праць

СТУДЕНТСЬКІ НАУКОВІ ЗАПИСКИ
Серія “Економіка”

ВИПУСК 5

Редактор Пасічник І.Д.

Відповідальний за випуск Топішко І.І.

Технічний редактор Свинарчук Р.В.

Комп’ютерна верстка Крушинської Н.О.

Художнє оформлення обкладинки Свинарчука Р.В.

Формат 42х30/4.

Папір офсетний. Друк різнографія.

Ум. друк. арк. 61,0. Гарнітура “TimesNewRomanС”

Наклад 100 прим.

Україна, 35800, Рівненська обл.,
м.Острог, вул. Семінарська, 2

Видавництво Національного університету “Острозька академія”